

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ, ԶՐՈՒՅՑՆԵՐ, ԱՌԱԿՆԵՐ, ԱՆԵԿԴՈՏՆԵՐ

1. ԽԵՔՑԱԹ ԸՌՆՈ-ԴՈՆՈՑԻ ՄԱՍԻՆ

Հընում տ չհընում մի խառ մարթ, մե խառ էլ կնիկ են հընում, ըտհնցն էլ մե խառ լավ աղա յա հընում: Ըստնք հիրանց խամար ախշառում են, մուխտեշ-մինաթին արըում են: Կնդա անունը, համա, մտես չէ. իսկական անունը, չեմ գիտում սթից էր, թե սթից չէր, ես հելեր եմ, չեմ հելե Ըննո-Դոնո եմ լսե, ըտու խամար էլ ես էլ եմ Ըն-նո-Դոնո ասում:

Ըննո-Դոնոյի տղեն դնաց օսմանի կոնվ, էլ չէկավ: Քանի-քանի էսենց ջայել-ջիվան տղերք դացին էտ անօրեն օսմանի կոնվ, էլ յեա չէկտն, սե դեը օսմանի վրեն, որ սե բերեց մեր վրեն: Խա, Ըննո-Դոնոյի աղեն, որ դնաց օսմանի կոնվն ու էլ յետ չեկավ, հաշրաթ սպանվեը էր, թե չէ ընդու խետ էթողները, որը սաղ էր մացե, յեա է-կան հիրանց աուն ու տեղի վրեն:

Ջայել-ջիվան տղեն որ օսմանու կովից յետ չէկավ, Ըննո-Դոնոյի մարթն էլ դնողավարամ հե-լավ, ավեց քցեց ներսը, խիվնդցավ մեռավ, աըեր րախշեց ձեղի:

Օղորմի հիրանը Ամե՛ն:

Ըննո-Դոնոն մնաց թաք-մինակ, էտ հիրանց տան շորս պատի մեջ, մեկ էլ մե խառ էթ էր մա-ցե: Ըննո-Դոնոն ըտու կաթով, մեկ էլ դվտիկով յուտ էր էթում:

Մե վախտ էտենց հնցավ, ես ասեմ մե տարի, դու ասա էրկու տարի, ես ասեմ էրկու տարի, դու ասա իրեք տարի, ես ասեմ իրեք տարի, դու ասա չորս տարի... Հանդիսիսա, մե չորս, խինդ տարի էտենց արըավ, հիրան էթը կթեց կերավ, դվտիկը ծախեց, ըստու-ընդու աունը խղմած էր անում, հիրան օրվա արրուտար ճարում, հիրան մինաթին, փտոք աալում ասում, օըերը մթնդցնում էր:

Մե դան էլ հիրան աալի աեքյար ախճկան նշա-նեցին ու շոշ դիաֆաթ տրին:

Ըննո-Դոնոյի տալի թասերը շտաըավ, ասավ. —Պա՛հ, էտ հնշի՞, դեղն էլ մարթ շմնաց՝ սաղին

կանշիք կ՛ոնախ, իմ խեղճ ախպոր կնիկը՝ Ըննո-Դոնոն, վիրնի՞ց ա սլակաս, որ ընդուն չեք կանչե: Վերցրեց մի րաղդադի ճամփեց Ըննո-Դոնո-յին, ասավ. —Խարս ջան, էս րաղդադին կառնես, գըաս մեը աունը, րաղդադին կտաս խալաթ տե-քորս տխճկան, դու էլ գհընես համնից վիրի գլուխը ծանդը-մախկով կնստես, հնշ մեկին էլ շան տեղ մի դիր:

Ըննո-Դոնոն էլ էտ զիաֆաթի օրը լվացվավ, թալդցավ, մաղերը սանդրեց, մեշու շորերը կար-գի բերեց, որդե ճղվուկ էր կարկաց, շուլլեց, քա-շեց հիրար վրա, խաքավ հելուվ ամոթ-ղամոթ դնաց աալի տունը:

Տալն Ըննո-Դոնոյին համա հինքը տարտվ համնի վիրի գլուխը նստցրեց, հինքն էլ նստավ կուշտը, խոսացին, կ՛սա արին, դյալաջեցին, որ Ըննո-Դոնոն շամչնա:

Համա դը աալը խո՞ չէր կանա հա էլ մնտր Ըննո-Դոնոյի կուշտը, հինքը պաի հընեը, կարքա-գրութեններ աներ, կոնխեներին ընթուներ, մե էր-կու քաղծր խոսք ասեր, չէ՞ որ հարգի տերը հինքն էր:

Ըննո-Դոնոյին սիրդ տվեց, ասավ. —Մի ամշը-նա, դու քո աեղը ծանդը նստի, ես էթամ էդ դա-լողներին տեղավորեմ, որ հատկա, էլի գըամ քո կուշտը:

Տալը որ դնաց, Ըննո-Դոնոն մեշու տխրավ, հիշկաց դես, հիշկաց դեն, ինշ նայած՝ սաղ էլ հի-րանց գեղականներն ին, համա վիր խեա ուլում էր խոսալ, ձեւաց հիրանից հերես ին թեքում, խե-տը լայեղ չին անում խոսին:

Ըննո-Դոնոն նեղացավ, չումքի էտ որ լայեղ չին անում հիրան խեա խոստուլ, էտի գիվա քիշ էր, հիմի էլ որը դալում էր՝ Ըննո-Դոնոյին ասում էր, —Ըննո-Դոնո ջան, մեշու էթաս դեն. յա էլ չէ՛ հիրար մեշ խոսում ին, ասում ին. յա, էս Ըննո-Դոնոն հնշա՞ էկե տան վիրի գլուխը թառե, էսի րարդենեկի ծաղիկն տ:

Ու էտեհնցութենով, յավաշ-յավաշ, խեղճ Ընդ-
Պոնոյին էնքսն ասին՝ մեծ դեն, մեծ դեն, չուր
Ընդ-Պոնոն մեկ էլ էն տեսավ, որ հինքը դռան
հեղեղը նստուկ ա:

Հիշկեց էս յան, էն յան, որ աալին տենա,
զանդտովի, համա աալը հաշկովը չհնդավ, ո՞րը
զինար, թե աալը որդեն ա, մե տալ՝ մե հարգի
տուն, որորանց ա:

Բերին խացը քցին, սկսին կեր ու խումը, հի-
րար պատրիվ անելը, համա Ընդ-Պոնոյի հառելը
հեշ րան չկար: Սաղ լավ-լավ դադերը աանում ին,
վիրի դոխը նստուկներին հառելն ին դնում: Հալ-
բաթ որ Ընդ-Պոնոն մենե հիրան հառչվտ անդը,
որդե որ աալը նստցրեր էր, էա համեն լավ-լավ
դադերից էլ կուտեր, հըլը շարաղ, նողուկ կանֆեր-
թըն էլ խևտը:

Խեղճ կնիկը նստավ, հիշկաց-հիշկաց, մեկը
չելավ, որ մե կտոր բան էլ հիրանը տեր, դաթի
տալն էլ չկար, աեսավ որ էանց ա, խոռվավ, հե-
լավ հավքեց հիրան փասա-փուսեն, լալով ու հի-
րան սև բախար անիծելով, թողեց հարդի առնը,
զնաց հիրան քոնձախր:

Ընդ-Պոնոն որ էկավ առնը, անոթի էր, հաշ-
կը քցեց կաթի ամանի վրեն, տեսավ, որ ամանի
մշի կաթը, իծին որ կթել էր, թողեր էր հեքուց
հառվտվա խամար, հաշվելով, որ հինքը աալի
առնը կուտա, էա կաթն էլ կմնա դապաս, համա
կաթը չկտը:

Յա՛, մեղասու ասաված, էս կաթը ի՞նչ ա հե-
լե, կսաու չունեք, որ ասենք կաաուն ա կերե,
դուան ու հերթիսն էլ փադ էր, հուրիշ ոնչ մարթ
կանեք մղենք, անչ էլ կատու: Յարար ասաված,
բը էս ի՞նչ րան ա, հիշկաց կաթի ամանն էլ սաղ-
սալամաթ էր, անչ ջարթուկ էր, անչ էլ ճղուկ. շի-
վարավ մնաց: Չուր լուս էլ քունը չտարավ, որը
տալի աան հեղած խայտառակութենից, որն էլ
կաթի «կուրելուց»:

Ընդ-Պոնոն էանց ոնչ քուն, անչ դարթուն,
դիշերվա մե վախա, մեկ էլ աեսավ աան քնչից
ճոռոց ա դալում, հաշկերը շոց դըրա էա ձենի
յանը (ճրաք լուս չկար), որ աեսա էա ինչ ա
ճոռում: Գլխը բանցրցրեց, տեսավ որ քնչի մկան
ծակից մե խաա դլոխ ա էրեւում, համա գլխը
անչ մկան ա, անչ օձի յա, անչ գորաի յա, անչ էլ
մողողորիկի յա: Գլխի վրեն մե բան ա փելքըս-
աում, պսպղում, անց որ մե չրաղվան հլնի: Ճըռ-
ոցն էլ էա լսի յանեն էր դալում:

Ընդ-Պոնոն մե քանի դան խաշ խանեց հե-
րեսը, տսավ. Հիսոս Քրիստոս, դու չարը խափա-
նես, բարին կաարես: Վուսում պախեց, մակի
մեշն էլ ասավ. «Կա-չկա՝ էսի յա իմ կաթը կերե,

ևս րսուն պաի բանեմ սատկցենեմ, աեսամ իմ կա-
թը էլ որը կխմա, յա կուտա»:

Հեքսի օրը իծին որ կթեց, կ'ասաու կաթից մե-
շու թողեց քլասի մեշը ու դրեց էա մկան ծակի
զեմը, չուր դնաց դուս, մե դործի խամար, էկավ
առն, աեսավ որ թողած կաթը չկա:

Մի քանի դան էանց որ արավ, համոզվավ,
որ էա ջանավարն ա կաթը ուտում, համա ինչ
ջանավար ա՝ չհիմացավ: Մե քանի օր կ'ասաու
կաթից մեշու թողում էր աոնի մեշը, հինքն էլ
էթում, սուս ու փուս մղնում էր հիրան ջլերի մեշ,
հիշկում էր:

Մե օր, էրկու օր հիշկաց. հառավտուն հլնում
աեսում էր, որ կաթը չկա, համա եփ ա էկե կերե.
զացե հինքը շի հիմցե, հալբաթ քնով ա հնդուկ
հեկե:

Մե օր էլ նըռեց, որ քսկի հաշկը չկացնա քնի:
Ըաու խամար էլ մաաը կդրեց, էա կղըուկի վրեն
րոնեց աղ ցանեց, մոմուր տվեց ջիգլարն, ավելն
էլ աարավ հաղը դրեց ծակի բերնի կուշտը, հի-
րան ցրեն էլ աալավ համա քիփ ծակի կշաին
քցեց, որ էն ջանավարը դուս դա թե չէ, ձեռը թա-
լա, ավելը վերցա, դանա ծակի դեմ, որ ջանա-
վարը չկանա փախնի մղնի ծակը, բոնա սաակըց-
նա, պրծնի:

Գիշերվնե մե խելի վախա հնցեր էր, աքլոր-
ներն սկսել ին կանչել, մեկ էլ մկան ծակի յանից
էլի ճոռոցի ձեն էկավ: Հիշկեց էն յանը, աեսավ,
մե խաա բան պսպղաց, փելքստոց ու յավաշ-յա-
վաշ ծակից դուս էկավ:

Ընդ-Պոնոն հիշկաց, հիշկաց, աեսավ ծակից
դուս էկողը անչ օձ ա, անչ կարիճ, անչ մուկ, անչ դըրտ
ա, անչ էլ մողողորիկ ա: Մութ տեղը շաա թայմենց,
թամաշա արսով, աեսավ իմալ որ մե խատ քլասա
հլնի, որը յավաշ-յավաշ էթում ա դըրա կաթի ա-
մանը: Շաա որ թայմենց, նոր դեժդանդեժ, թա-
վաքլալի դլխի հնդավ, որ էաի ինչ ա: Դու մի ա-
սա, որ էտի մե սիրուն, նխշուն կոակիրիրա յա,
գլխի վրեն մի քար կա, քլասի աակից դուս խա-
նեց դլոխը, սաղ առնը լուսավորվավ, դաթի մշկի
կոաի վրեն էլ խաղարումեկ նըխշ ու ներկ կէր:
Գլխի թանդադին քարի շաղավելքն էլ հնգեր էր
պատերի վրեն:

Ընդ-Պոնոն հիշկաց, լավ թայմենց, չուր էտ
անասունը զնաց կաթը սաղ լկեց, հիշկաց դես ու
դեն, յեա դարցավ էլի դանդաղ (դաթի կոտկիրի-
րեքը շուշուտ եփ են կանում էթան), դնաց դըրա
հիրան ծակը՝ որդեղից որ դուս էր էկե:

Ընդ-Պոնոն ձեռաց ավելը, որ դրուկ էր ծտկի
դեմ, դուսախունն էլ, բոնե, կալներ էր: Համա,
որ կոակիրիրեն մոտկցավ, տեսավ ծակի դեմը

բովում և, գլխի վրա քաշեց կոտի մեջը, տունը ձեռքից մթնադավ, հայվանը սկսեց ճոռալ:

Ընդհատման հանգամանակ արավ ճառագիւն, էլ դաստիարակը չթալեց կոտկիրիքի վրեն, շուտի էնի չէր կանա փախնի, համ էլ փախնելու առիդ էլ չկար. համա ճոռոցի խեղ իմալ ձր կնդա խոսալու ձեն դա, համա չկանում ա խասկնա, թե ի՞նչ ա ասում:

Ընդհատման էտի ձր լսավ, շիվարավ, շակու զիբավ, քանի փշաքաղավ, թե կոտկիրիքն էլ մարթավարի կիսոսա. «Հիսոս-Քրիստոս, Հիսոս ու Քրիստոս, դու չարը խափանա, բարին կատարաւ կա, չկա, էս դործի մեջը յա ասու մատն ա խառը, յա սատանի, մեղասու աստված, մեղասու: Իրեք դան խաշխանեց հերեսը: Թագա դրուն հանգընները սրեց, ձր խասկնա, տենա ինչ ա ասում էտ անասունը, ձր հինքը չկանում խասկնա:

Մեկ էլ կոտկիրիքն զլոխը կոտի մէջ խանեց դու, մոտկցավ Ընդհատման ու հեկի պարզ ասավ.— Մորքուր Ընդհատման, դու հնչ՞ս ուղում քո մե պուտ կաթի խամար ընծի սպանես, եփ ձր օրը դա, բարին էլ խեղը, ես ըսու փոխը կիսանեմ, հըլը խաղարապատիկ էլ շատ ու լավ: Համա հիմի ընծի ձեռ մի տու, էտ ավելն էլ ձր դրեք ես իմ ծտկի հառեղը, վերցըր՝ ես մղենմ իմ բունը, ընծի կարող ա անհամփեք սպասող հնի, ձր ընծի դու դադմիչ հնես, դհիմանան՝ քո տունը աակըն ու վրա կանեն, էնեց ձր ընծի բանդ մի արա, թող էթամ, մղենմ իմ բունը, շուր անանք, էս համեն ինչով կվերջանա: Ես տեք ունեմ, խեղ ունեմ, համա հիմի, ըսու ասելու վախտը չէ: Դու հաղի հեսօր ընծի տնփորցանք ըսաուց թող էթամ, թե չես ուղում, ձր ես քո ասն մեջը արեմ, ես կեթամ, համա էլի քո լավութենի տկից դուս գամ, ձր էսքան ժամանակ քո հարկի աակ արեք եմ: Թե ուղում ես համաշա արեմ՝ հենա ես քեղի պարտական կմնամ շուր մտյ ու դերեղմանս:

Ընդհատման ձր մեխկ դալուց, ձրն էլ խղճալուց, ավելը ծակի վրայից վերցեց, թալեց դեն, խարցրեց.— Բը դու ե՞րբ պտի պադմես քո մասին, թե դու ձրն ես, հո՞ւսա ես էկե, դո՞ր ես էթում, ես քեղից բան չխասկցա:

Չուր Ընդհատման էտ հաղցեքը ավեց, կոտկիրիքն ճոռալով մտավ ծակը, էլ չերեաց, էտ ճոռոցից էլ Ընդհատման բան չխասկցավ, մնաց շիվարով, մալամշուկ, մաածելով, թե՛ էս ի՞նչ բան էր, յարաք ասաված:

Հնցավ էտենց մի քանի ժամանակ: Ընդհատման համեն օր կաթ էր թողում կոտկիրիքի խամար, պորցին էլ հըլը հավցրեք էր, կտկուղ խաց էլ էր փշում կաթի մեջ, էլ կ'արանով չէր քաշում,

ազատ թողում էր, ձր հիւան խամար դա, հիւան կաթն ուտա, ախաում մտն դա, շուր հինքը գարա առն...

Մե դան էլ Ընդհատման թունդիրը վտոն քաշեք էր, հինքը գացեք էր հուրիչի տուն՝ դործ անելու: Ընդուց ձր դործը պրծավ, էկավ առն, խեղը ընդեղից դաթտ էր բերե, տեսավ ձր կոտկիրիքն հըլը կաթը չկերե: Ընդհատման մե կտոր էլ դաթա դրեց կաթի ամնի կուշտը, հինքն էլի դնաց դուս: Որ դնաց. դուս, կոտկիրիքն ճոռալով ծակից դուս հելավ, դնաց կաթի կուշտը, կաթն էլ կերավ, դաթեն էլ, դնաց, թունդրա շրթին գլխը կոխեց հիւան կոտի մեջ, սարր արավ:

Ընդհատման էկավ տուն, տեսավ, կոտկիրիքն կաթը կերեք ա, դաթեն կերեք ա, քաշվե կոտի մեջն ու գացե նսան թունդրա շուրթ, ձր սկի էտենց չէր հելե:

Մաածեց ասավ. «Յաղուղ էս անասունը էկե, էտենց նսան թունդրա շուրթը, էտենց բան հըլը չէր արե, ըսան հալրաթ մե բան կա, թե չէ համն օր էլ կաթն ուտում էր, քաշվում էր հիւան ծակը, էլ չէր էրեում շուր էն մեկել օրը, կաթ ուտելու վախար: Գհնի, ձր էլի ճոռալեն, բան տ ուղում խասկցնա, ձր էկե նսան թունդրա կ'ըղը: Ընդհատման հինքն էլ դնաց, նսավ թունդրա կողը, կոտկիրիքի կշտին: Անասունն ըսկի տեղից ծած չեկավ, գլխը կոտից մշմշալով խանեց դուս, հիշկաց դես ու դեն: Ընդհատման դիվա, հիւան-հիւան սկսեց խոսալ. «Մարթ միանակ նստում ա տունը: դեժոում ա, ըր էս անլիղու հայվանը լիղու շառնե՞ր, հընք իմ խեղ խոստը, կ'ստ տնեք, ես իմ դարդերը կպադմի հիւանը, հինքն էլ հիւան ցավերը կասեք ընծի, մեկս մեկով կմխիթարվինք, հիւտը սիրդ կտինք»:

Ընդհատման էսի տսավ-չտսավ, մեկ էլ կոտկիրիքն ճոռցրեց, վիղը հերդնցրեց, մոտկցավ բնդուն, շաա բարակ ու ցածր ձենով տսավ.— Ընդհատման մալրիկ, ես հեսա քանի-քանի ժամանակ ա, ձր արում եմ քո ասն մեջ, ուտում եմ քո բաժին կաթը, դու էլ հըլը քո ձենն հնգած խացից-բանից բերում ես տուն, ընծ ել ես բաժին խանում ու էանցութենով ես քո տտն մեջ լավ, թե վաա, յուա եմ էթում: Ես քեղից շուր ասու տունը դո՞ր ու շնորհակալ եմ, կախաշտեմ քո էաքան արած լավութենի տկից դուս դամ: Համա դու պաի մեջոլ սարը անես, համփերես, շուր իմ վադեն թմմի: Իմ վրեն անեծք կա, իմ խոր կամքը չկաաաբելու խամար: էա անեծքն իմ վրայից կվերցվի, եփ ձր ես մարթի էթամ, մե խատ խայի տղի առնեմ: Համա խեղ ուղում էր, ընծի տեք մե թուրք անօրեն աղի, ձր ես շուղի, ըսաու խա-

դու լավ, բտրի կնիկը ես, ըստ խամար էլ հմմեն ղան, որ դուս ի դալում, ճոռում ի, որ դու խաս-կրնաս, որ ես քո դուշմանը չեմ, էն վախար դու ընծի որ ըռնիր, ես ըսկի չվախեցա, դիդում ի, որ ընծի ձեռ չես տա: Իմ կյանքի հալը խեբրտթը էս ա, մորքուր Ըռնո-Դռնո ջան, հիմի դու քո ղանդը պաղմա, որ ես էլ հիմանամ, մաաժենք, թե իմալ պտի անենք: Զաթի իմ կնեքի անուռն էլ հաթուն ա, դու ըստուց դեն, համա, հաթուն էլ ասա, ես էլ քեզի մորքուր Ըռնո-Դռնո կասեմ:

— Վայ, հաթուն ջան,—աստվ Հոնո-Դոնոն,—
քեզի հալբաթ սուրբ Սանդուխտն ա ճամփե, որ
դաս իմ նման սնուոեբը-անտիրակսն, եթում կնդան
տեբ կայնես: Քո էկած ճամփեն օրշնյի, էս իմ
մեղավոր բերնով կաղաչեմ ասուն, որ քո սրդի
խորխորթը կատարվի, խասնես քո մուրադին,
ես էլ իմ թագավոր աղին կորցնելուց յետո, հիշ-
կես քո վրեն, քո փեսացուի վրեն, ուրխնամ, մխի-
թարկմ:

Խաթունն ասավ.—Մորքուր Ըոնո-Դոնո, էս մեր խոսացկութենի մասին մարթի բան չասես, դեռ ուղեն ես էթում, թավաքչալի բերնեա բան չթրոցրնես, որ ես քո կուշան եմ աբրում, դեղացիք կուզենան դան ինձի աննան, հեկե-պակաս խոսան։ Մե խոսկով, մորքուր ջան, բան չասես, չուր ասված մե դուռ կբանա. խո՞ հիրան սանդածին յթողա էրերում, էրերմանքի մնա։

Հոնո-Դոնոն էլ յերթում կերավ, որ սկի հիրան
տալին էլ բան չասա, չուր օրը չդա՝ բարին էլ խե-
տր:

Խաթունի, մեկ էլ Հոնո-Ռոնոյի խոսացկուժե-
նից հնցեր էր այադին ժամանակ, մե կ'րարի էր-
կուսով էլ արրում ին:

Ըոնո-Դոնոն էթում էր ըստու-ընդու տունը,
 Կթծ էր անում, օրվա խացը ճարում, բերում էր
 տուն, իծին էլ կթում էր, բերուկ խացը բռթում ին-
 կաթի մեջը, հաթունի խեստ կ'սա-դյալացի անում,
 էտ կաթը ուտում ու օրը մթնդցնում ին:

Մե հառափառուն Խաթունը ճողալով շուտ դուրս
հեկավ հիրան ծակից, դնաց Ընոն-Ռոնոյի կուշտը,
նստավ:

Ընդո-Դոնոն ղարթնալ, հաշկր բացեց, տե-
սալ նր կոտկիրիրեն ա էկե, զարմացալ, հիշկաց
տեսալ, նր էտ անասունը մե թալուր ա էրեւում
հիրան հաշկին, հիրան-հիրան կոտկիրիրալարի
խընդմընդում ա ու հալադա ճոռում ա:

Մեկ էլ հաթունը դնաց, նսաավ Ընոն-Դոնոյի գիրկը, սովորականից բանցը ձենով աստով.— Մորքուր ջան, հեսոր քո շարշարանքների հիդի օրն աւ Հեսոր մեր տունը մե խատ ջայել տղա գքա, քեզնից կխնթովի, որ դու ընդուն թողես, որ էս դիշերը մնա մեր աունը: Դու ընդուն կխարց-

նես, թո՛ղ գու՛ր խորհու՛րդ ցուցնէ՛ր ես էկե՛մ, յա էլ չէ՛ք քեզի՛ն հրահանձնէ՛ր և ճամփե՛կ ըստե՛ն Ջաջի՛կ տղեն՛ կասա՛, որ հիրա՛նը մարթ էլ չճամփե՛ն, հինքը՛ ճամփորթ տղա յա, հնգե՛կ չուրը, սարերը, գեղրանքը՛ ման ա դալում, որ հիրան՛ էրադում տեսուկ ախճկան՛ դիմի՛:

Ըննո-Դոնոն էտի որ լսավ, խաչ խանեց հե-րեսը, փարք տվեց ասուն, խաթունին դրկեց, գլուխը ուղից, մեշու ուրախութենից լաց հեկավ, անսավ, որ խաթունի հաշկերն էլ թռչան, սիրդ տվեց, հեկավ վեր, ասավ.— Զինեմ, էս մեր տունը դուռը մաքրեմ-սարքեմ, կարրի բերեմ, ամոթ ու, կարիւր մարթ ու դալում, թո՛ղ համեն ինչ էլ կարրին տեսա, բաւա ջան:

Ըննո-Դոնոն էտեց աստի ու հեկավ քշաւոյ-նըդվավ, տուն ու գու՛ր լավ ալկեց, սրփեց, թնամ-ղըցրեց, բերեց թունդիրը վառեց, մեշու ճաշ էփեց, ասավ. «Ճամփից էկուկ կ'արիք մարթ ա, գլուխ, որ անոթի հինի, որ մեր տունը մե գթալ դադ չհինի», դենք դեմը, ախար էս էլ ա օջախս:

Հիրան տղի, որ օսմանի կուլին սղանվեր էր, ջերն էլ տղի էթալուց դեսը, իմալ ծալեր էր, դրեր էր ծալքատեղը, չուր հիմի էլ չէր բացե: Հեկավ, բերեց քցեց բառոժը, լավ խարկեց, թախտփեց, սղաղասաց, ծալեց ասարավ դրեց հիրան տեղը:

Դուռսա որ հիրիդվա ճրաք կպոցին, հըլը ճրաքները նոր ին դրե հիրանց տեղը, Ըննո-Դոնոն-յի դուռը ափին:

Ըննո-Դոնոն, մեկ էլ խաթունը նստուկ դալա-ջի ին անում, թե անասա էս տղեն որ դո, իմա՛լ տղա յա հինկու, բոյով ա, թե կուլա ա, կ'լա՛վ ա: Թե դտբուն ա, էտենց խոսում ին, մեկ էլ դու-ռը տփին:

Ըննո-Դոնոն ձեն տվեց, թե.— Էն որն ա՛:

Դսի յանից ասին.— Կ'արիք մարթ եմ, մեշո ջան, քուր ջան, դուռը բաց, ընծի ներս առ, էլ էս կես դիշերին դո՛ր էթամ, մե տեղ սուր սթրվեմ, չուր հառավոտ, հառավտուն հինեմ, էթամ իմ բա-նին:

Դու մի տա, էտ ա: էտ խոսացկութենը խա-թունը որ լսում ա, ալբեանը գլխի յա հնգնում, որ էտ տղեն համա էն տղեն ա, վիր մասին, որ հինքը հերեկ ստավ Ըննո-Դոնոյին: Ըտու խամար էլ յավաշ ճոռալով ասավ.— Մորքուր ջան, դուռը բաց, ես էթում եմ էծի կուլտը, եփ որ էտ տղեն ներս դրտ կտնդավորի, դու ընծի ձեն տու ասա. «խաթուն, խաթուն, խաց բե, մեր աունը կ'ոնախ ա էկե. խաց բե թո ուտա, անոթի դհինի, ճամփից էկուկ ա, նեղացուկ դհինի, թո խաց ուտա, ես էլ ջերը կըցեմ, թո քնի՛ դինջնա, հառավտուն հինի, էթա հիրան բանին...»:

Կոսկիրիբեն էտենց ասավ ու շուշուտ գնաց դրբա իծի քողը, մտավ էնդե:

Խաթունի էթալուց յետո Ըննո-Դոնոն դնաց դուռն դուռն քաշեց, գուռը բացեց, անսավ հիրան հառեշը մե խատ սիրուն, շմշատ բոյով, խորո-տիկ աղա յա կտնուկ, հիրան տղի դուռն ա տա-լում:

Ըննո-Դոնոն էս տղին որ տեսավ, խեղճամաղ հեկավ, քիչ էր մնում հնգներ, համա տղեն բոռ-նեց, ասավ.— Մայրիկ ջոն, քեզի ի՛նչ պաղայտվ, դու ընծից մի վախեցի, ես վնաս տվող մարթ չեմ, էն էլ քո նման լավ ու բարի կնդան, որ էս կես դիշերին անծանոթ մարթի ներս ես առնում, կ'ո-նախ տնում: Ըսկի մի վախեցի, մենք էլ ենք խայ քրիստոնյա մարթ, խո՛ անօրեն չենք, թե որ վա-խենում ես, ես կթողեմ, կեթամ մե հուրիշի դուռ կտփեմ, որ ընծի ներս առնեն:

— Զէ, բաւա ջան, էտ ինչ ես ասում, ես քեզ-նից չեմ վախենում, էս կես դիշերին դո՛ր էթաս, քեզի դո՛ր կթողա, որ էթաս: Համեցեք, ներս հա-րեք, իմ քյասիք տունը քեզի փեշքեշ հինի, իմ վրեն սհաթ հնցավ, թե չէ ես իմա՛լ քեզի ներս չեմ առնի, համա ես քյասիք կնիկ եմ, վայ թե չկանամ քո կամքը լրացնեմ. դր ինչ անենք, աստված ինչ տվեր ա, էն էլ կուտենք, կդոյա-նանք: Ներս հարի, ներս, տղա ջան, էտենց շուր շե-ման մեշը կայներ ենք, լավ չէ. հարի ներս, նե-ղացուկ ես, նստի դինջի, ո՛ր կիսսանք:

Ըննո-Դոնոյի սիրդը, իմալ ասում են, մեկեց-մեկ էտ կ'աբիք, անծանոթ տղի վրեն ճխաց, ինչ որ հիրան սիրդը ճղեն, ընդու արնից կաթցնեն մե-շը:

Տարավ ներս, մե խաա մութակա խանեց, դրեց տղի տակը, փարշով պաղ ջուրը լցրեց բերեց, դրեց տղի կշտին ասավ.— Արևիտ մեռնեմ, իմ հե-լածչեկածը էս ա, ինչ որ դու քո բարի հաշկերով տեսնում ես, էն էլ քեզի կ'ուրբան հինի: Մեշու դինջի, խանք առ, ասու տված մե բան բերեմ, կե, ճամփից էկուկ ես, անոթի գհինե. դո՛ր դինա, եփ ես խաց կերե: Մեկ էլ կխնթրվեմ, որ անուտ էլ բախշեա, որ էլ հուրիշ բան չասեմ, համա քո անունը աամ, պրծավ գնաց. ընծի Ըննո-Դոնոն են ասում:

— Մայրիկ ջան,— ասավ տղեն,— իմ անունը Կարապետ ա, իսկական խայի անուն ա: Ընծի խեր ունեմ, մեր ունեմ, ախպեր ունեմ, քուր ու-նեմ, համա ընդոնք հուրիշ անդ են աբում, Մա-սիս սարի փեշերին: Ես մեր աան համայնց սլտի տղեն եմ: Մե դան մե էրաղ տեսա, որ Գյոքըվա յաները, մե անիծուկ ախճիկ կտ (էտ էրաղի մեշը մեկն ասավ, որ ըտուն հիրան խորն ա տնիծե), ախճիկը դուրս շատ էկավ, ալբեանը քնից թոա վեր, ախճկա սլտկերքը հըլը հաշկիս հառեշն էր: Ես հեկա սաղ տնեցիքին խանի վեր ու էրազս

պաղմնացի ու ասի. ես պտի էթամ էտ ախճկանը ղթնեմ: Կես ղիշերին ար մերոնցը էսենց ղիվա-
ղաթար ի արև էտ իմ էրաղի խոսմար, խերս, մերս,
ջնջ տխրակրս, համնով թափան վրես, յետոտան,
ասին. «Տղա, նստի. հնչի՞, մենք շունդ-շունդովն
ենք, դու ի՞նչ ա, անդ ես—տանդ ես, ար հինես ևրդ-
րև ևրդի էթա, ի՞նչ ա, էրաղումտ ևսիմ վիր ախ-
ճրկանն ես աես, էն էլ էրաղումտ, ար հինես է-
թաս ընդու հեղեցի, ար հնչես շուրը, ինչ ա պտի
ղթնես մե անիծուկ ախճկա, ար առնես: «Ուղիւմ
ես նշանվես,—ասավ ջնջ ախպերս,—մեր մհալից
վիր ախճկա վրեն մատտ դնես, էթանք ուղենք,
բերենք քո խամար: Մինակ քուրս՝ Վարթիշաղը,
հելավ ընծի քյոմակ՝ պաշապան ասավ. «Հնչ ե՞ք
տղի ճամփի վրեն քար քցում, էրաղ ա տես, հի-
րան կ'սմաթին ա տես, թողեք՝ թո էթա, դթնի.
էլի մեր ախպերն ա, ձեր էլ հալալ աղեն ա», ա-
սավ խորս ու մորս: Ինչ նալած խերս ու մերս,
չեմ ու չում արին, համա վերը մերս մեշու պլըն-
ջտալ, ասավ. «Գնա, բալա ջան, աստված քո խետ,
ար դու րարի նպատակ ես դրե, թո աստված կա-
տարա, համա մեղի չմոռնաս: Մերս ար էսենց
ասավ, խերս էլ կակղավ, ասավ. «Թո օխովի քո
ճամփեն, արթի, դար ար էթաս՝ բարութեն անես,
ար դա դեմտ: Քո խող ու ջուրը չմոռնաս, քո խորն
ու մորտ էլ մտկիցտ չխանես, ար ընդնց օրը-
նիաքը համաշա քո վրեն հինի: Ախպերս հըլը
փնթիսթում էր, համա ինչ կաներ աներ, յա ասեր
խորս ու մորս ասելուց յետո: Ըտու խամար էլ
էկավ փաթթվով ընծի տալ. «Գնա, ախպեր ջան,
որդե դհինես՝ չմոռնաս մեղի, նեղութենի մեշ
դհինես, մեղի խարար արա, հիմաց աու, կ'շի թե-
վով կթոնեմ, դքամ քո հավարին: Վարթիշաղն
էլ էկավ ընծի դրկեց, ասավ. «Գնա, ախպեր ջան,
ինչ նպատակ ար դրեր ես, աստված կաարի, ես
ըստե համն օր կաղոթեմ քո խամար, սրփերի հա-
ռեչն էլ միմ կվառեմ, ար քո դիւծը միշա հաջո-
ղակ հինի: Քուրս էսի ար ասավ, ջերից խանց
մի նիշուն կ'աբլուխ, ավեց ընծի ասավ. «Ըստու
մեշը մե խաա խալաթ կա, էս էլ ինձնից, կտա-
նես, կտաս էն ախճկան, վիրը, ար էրաղումտ սի-
րեր ես: Խերս էլ խանց մե քիսիկ լիքը ասկի
տվեց, ասավ. «Քիսիկի մշի ոսկիքն էլ քեղի ճամ-
փի խարջը: Մերս էլ հիրան դիխի պոլիի վրալից
խանց րըռկեն, ավեց ու ասավ. «Բրողկես թո
բունարակ հինի իմ խարսնացուին: Ախպերս էա
վախալ մտավ քիւրը, ընդուց խանց հիրան
թվանքը, ոտուլը, մեկ էլ խանչալը, տվեց ընծի
տալ. «Տղամարթ հելի, չվախենաս, էս աված
դենքերն ու ասպարները դարձի դիր մինակ դուշ-
ման մարթի դեմ, անխիղճ ու նամարդութեն չա-

նես: Հելամ ճակասա պաշեց, թաղա դրուն փա-
թրթվանք հիրար պաշինք: Ըտուց յետ, ևս հելա
համնի իւես պուշտի արի ու սուրթանը նար սկը-
սամ էր բացվել, ախպերի շնորհակալ հելա, ար
հիրան թվանքը, ոտուլը, խանչալը տվեց ընծի,
համա ես ասի. «Չէ, ախպեր ջան, ես մինակ դեն-
քերից քո խանչալը կվերցնեմ, մնացածները թո
մնան տունը, դու ավելի ուշ անող մարթ ես, խո
ես կոլի չեմ էթում, դար էլ էթամ՝ խալքրիստանի
պտի պաղալեմ: Ասի ու կանչի իմ աստվածն,
հնդտ ճամփա՝ Գյոքչայ, դար ես, ես եկա:

— Դը լավ, Կարապետ ջան, հըլը խոսալու
շատ բան գհինի,—ասավ Ընո-Դոնոն,—հիմի մե
կտար խաց կե,—էս ասելու խետ ձեն տվեց,—
խաթուն, խաթուն ջան, խաց բե ոտենք, կ'ոնախ
ոնենք, ճամփից էկուկ ա, համ անոթցած դհինի,
համ էլ նեղացուկ ա: Թո ասու տված մե կար
խացը ուա, հինի քնի:

Ընո-Դոնոն էսի ար ասավ՝ թե չէ, մեկել իծի
քողից մե խաա սրմաղսն ախճիկ, սինու մեշը
դրուկ՝ էլ փմփուխ լավաշներ, էլ տապուկ խավ,
էլ քիֆտա, էլ իխշան ձուկ, մե խոսկով, իշքան
լավ-լավ ուտելու բաներ կին, բերեց, դրեց կ'ոն-
խի հոռեշը, հինքը քաշվավ կ'րաղ, ձեռները խա-
չեց դռին, կայնավ:

Կարապետ ախճկան ար աեսավ, պել հելավ
մնաց, ոտելն էլ մոռցավ, խմելն էլ, նեղացուկ
հինելն էլ հնցավ, քունն էլ փախավ, շշմավ մնաց,
էլ չէր կանում խոսկ դթներ, ար մե բան. ասեր,
հա պաղ-պաղ հիշկում էր խաթունին...

Պակաս դարմացուկը Ընո-Դոնոն չէր: Չումքի
հինքն էլ էր հառչի դան էր աենում ախճկան՝ խա-
թունին, ար դիւղում էր մինակ կոտկիրիա յա:
Սվաա չճանչցավ, համա, ար էն թանդադին րուշ-
կեն, ար կոտկիրիի դիւխն էր, հիմի էլ դանուկ էր
դռին, ընդուց հնցալ, կոտկիրիի կոտը հիւան
նիշեւով հելեր էր ֆլի օսկոց սանդը, դանուկ էր
խաթունի մաղերի մեշ, նար ըտե Ընո-Դոնոն խա-
թունին ճանչցավ:

Մե խելի վախտ էսենց սուս ու փուս նստելուց
յետո, նար Ընո-Դոնոն ուշկի էկտվ ու դեժդանդեժ
ասավ.—Քա՛, վալ, էտ հնչի՞ համնով էլ շիվա-
րանք մացինք: Նստենք խալալ-դուլալ խաց ու-
տենք:

— Կարապետ ջան, խաց վերցա կե, հնչ ես
էսենց հիշկում, թի՛ բան հնդավ մտետ, ար մեր
խաթունին տեսար:

Խաթունն էլ էտ խոսկի վրեն կարմրեալ,
ոնդ տվեց, ոնդ առավ, համա ձեն-ծուլուն
չխանց:

Կարապետն մեշու կարմրալ, յետո ասավ.—

հա, մայրիկ ջան, էս ախճիկը քո ի՞նչն ա։ էս ախճիկն էն ախճիկն ա, որ ինձի էրազ ա էկե, ես էլ Մասսի փեշերից ըստու սիրուն, իմ անսած էրապի հարով հելեր հմ, էկեր հմ։ Հալրաթ էաի ասու կամքն ա, որ ես էկա, ձեր դուռը փփի, թե չէ։ հնչի՞, գեղում էլ տուն չկեր, ձեր անից էլ լավ, ակուշկեքով, սվադուկ, վարադուկ, թո էթի էտ դոները տփի։

Կ'արիր աղեն էտի որ ասավ, Ընո-Դոնոն ու հաթունը հիշկացին հիրար հերես ու հաշկով տարին, որ կա չկա, էսի համա էն աղեն ա, որ կա, վիր մասին, որ հաթունի խերն ասեր ա։

Ընո-Դոնոն ըսե վերցրեց ասավ.—Ասու օրը-նանքը հնի քո վրեն, հաթուն ջան, գու էլ արերես, զորանաս, Կարապետ ջան։ էս հիրդուն դուք էրկրսով էլ ընձի էնենց միթարիք, հնց որ իմ աղ-նավուր տղեն էկեր ա։ Կարապետ ջան, դու քո գարգն ու միտքը ընձի պարզ սրզով, արթար բեր-նով ասիր, հիմի էլ թո իմ նիշուն հաթունն ասա, որ դուք հիրար լավ ճանչնաք։ Դու, Կարապետ ջան, սուրփ Կարապետի երգրից ես, անունտ էլ Կարապետ, հելեր ես՝ կղերբ ես ստր ու ձոր, չու ու մեշա, դու Արազը հնցեր ես էս յանը, խասել ես մեր սուրփ Սեանը, ընդու դուլալ ջրերից խմեր ես, Սեանի հափնեղով էկեր ես մեր դեզը։ Քո էտ ասանքների պատճառը հելեր ա քո անսած սուրփ էրազը, որ ընձի պաղմիր։ Քո տեսած էրա-գի խիալով, ասու հատչնորթութենով էկեր ես էնենց մե տուն, որդեզ արրում ա քո տեսած էրա-գի ախճիկը։

— հաթուն ջան,—Ընո-Դոնոն դարցավ հա-թունին,—դր, հիմի դու պաղմտ քո դիտի էկածը, որ Կարապետը հիմանա...

Կարապետն ասավ.—Մորքուր ջան, խոսքտ շաքով կղերբ, հաթունը թո հնչ մե րան էլ չտաս հիրան մասին, ես համեն ինչ դիդում եմ իմ ան-սած էրազից։ Հտմ էլ դիդում եմ քո րախան ու սրաիզ մոմուռը։ Հեսօրվանից դու պտի ուրխնաս, հաշվա, որ քո աղեն էլ ա օսմանի կովից սաղ-սալամաթ էկե աուն, հիմի դու պաի թնդանուք տենաս, որ տղիտ՝ Կարապետին, նշանես։

Կարապետը էաի որ ասավ, ջերից խոր տվուկ քիսիկը խանեց, ավեց Ընո-Դոնոնին, ասավ.—Իմ խերը էս էլ ճամփեր ա քեզի ծախսի փաղա։

հաթունը էս որ լսավ, սուս ու փուս հելտվ, դնաց մտավ իծի քողը, ընդեզից խանեց տխպոր տվուկ գլխի մտղերը, խանեց՝ իրեքն էլ թալեց դուս, էկավ դինջ, արխային նսաավ հիրան անգը։

Ընո-Դոնոն, Կարապետը մեկ էլ հաթունը չուր աքլորականչ նստան, խոսացին, գրուց արին, թն-գն դրուն պսղմեցին հիրանց դիտի էկածները։

Հառավոտ շուտ, էն դիտեն, հըլը լավ չէր լուս-

ցե, աթամա մութը գեղնին էր, Ընո-Դոնոնի դու-ւը շխկշխկալով փփին։ Ընո-Դոնոն ու Կարապե-տը հիշկացին հիրար հերես, թե՛ էս ո՞րը պաի հնի, որ սղոթրնախասն դուռը էտենց տփում ա։

հաթունը հելավ կայնավ ասավ.—Մորքուր ջան, մի վախեցի, հելի դուռը րաց, էտի իմ ախ-պերն ա, ես կանչեցի, ընդու արեին մեռնեմ, էկավ խասավ մեզի, հելի արխային դուռը րաց, թո ներս գա։

Ընո-Դոնոն հելավ, պնաց որ դուռը րանտ, ընդու հեղեից էլ Կարապետը դնաց, վերչումն էլ հաթունը չհամրեց, վազավ ընդհնց հեղեից դը-րա դուռը, որ շուտ հիրան ախպորը աննա, փաթ-թըվի, կարոտն աունի։

— Կ'ոնախ չե՞ք ընթունում,—ձեն տվին դսի յանից։

— Հնչի չէ, կոնախն ասուն ա,—ասավ Ընո-Դոնոն, ուզում էր զրոգեն խաներ, մեկ էլ հաթու-նը ճչաց, տսավ.—Մորքուր ջան, շուտ արա, դուռը րաց, էտի իմ ախպերն ա. էկավ, խասավ հիրան քվորը,—ու կանչեց,—ախպեր ջան։

Հաթի չուր հաթունի ասելը Ընո-Դոնոն զըռ-գեն խաներ էր, դուռն էլ րացեր էր ու համեցեք էր անում դսում կայնուկ մարթուն։

Ներս էկավ թե չէ, հաթունն ու էա աղեն փա-թթվան հիրար, հիրար սիրեցին, մաժեցին, հա հիշկում ին հիրար վրա ու հիրարից չին կշտում, նորից խասում են հիրար, փաթթվում պաշում, պաշպշում, չուր հիրանց կարոտն աուն։ Նոր ըսե հաթունն ասավ.—Մորքուր Ընո-Դոնո ջան, ես որ ասում ի՛ էա իմ ախպերն ա, անսա՞ք՝ իմալ էկավ, խասավ հիրան քվորը։

Գացին ներս, չորսով էլ նստան, հերար խեա խարց ու րարով արին, չորսով մեշու խոսացին դեսից-դենից, լավութենից, վատութենից, թան-գից-հեժանից...

Կարապետն ասավ.—Մորքուր Ընո-Դոնո, իմ էս յաներ դալու սնրարը քեզ էլ ա հաղնի, հա-թունին էլ։ Ուզում եք թնդն դրուն ասեմ, թո հաթունի ախպերը՝ Լեհնը, նույնպես հիմանա, համա ես դիդում եմ, որ Լեհնը հմեն ինչ էլ դի-դում ա, լավ էլ խասկնում տ։

հա, ախպեր,—ասավ Լեհնը,—որ չհիմանի, մե դիշերվա մեշ չի դի, խասնի իմ քվոր նշանին։ Բե-րեք, էլ կատու չափենք պաաներին, խոսանք, հա-մա թո Կարապետը դուզ րե դուզ ասա հիրան մակինը, պրծավ դնաց։

— Մորքուր Ընո-Դոնո ու եզրայր Լեհն, ես էկեր եմ ձեր ախճկա՛ հաթունի, խեա նշանվեմ, հիմի դուք ի՞նչ եք ասում։

— Հառչի խոսքը հաթունին ա, հինքն ի՞նչ ա ասում,—ասավ Ընո-Դոնոն։

հաթունն ասավ.—Սա համաձայն եմ, համապատի էթամ իմ խոր տունը, խորս, մորս, իմ հրմմեն ազգ ու տկին տենամ, մնաս բարով, անեմ նոր դամ, իմ խեռ էլ բերեմ իմ ծնողները օրընիտկը: Օր տվեք՝ ես գանք, ես ու չենք կեթանք, հիրան վախաին էլ գբանք:

Կարապետն ուրախ-ուրախ աեղից հելտվ կայնավ, գլոխ տվեց Ընն-Դոնոյին, յետո գարցավ խոթունին, վերչն էլ չենին, ասավ.—Սա էլ ուղում իմ էթամ իմ ծնողների օրընիտկը բերեմ, շուտ դբանք ու մեր խառնիսը կանենք: Հիմի բերեք մեխաա թեթե նշան ասանք հիրտը, մէ էրկու օր գինջընանք, հլնենք մեկս մեկին բարի ճամփա մախթենք, սորքը գնենք շուր մայիսի մեկը, գանք ըսան՝ մորքուրի կուշաը, արժանանանք թաքն ու պսակին:

Ըտու վրեն Ընն-Դոնոն էլ ասավ.—Ձեզի բարի ճամփա, բալեք ջան, բարով էթաք, ուրախութենով յեա դաք: Սա էլ էա միջոցին խարնսի թնգարուքը կանամ, աուն ու տեղը կարքի կրերեմ, խարնսի մսացուն կառնեմ, կհագրեմ, մեխոսկով հմմեն ցավերն էլ կխոքամ, շուր դուք իմ էրկու կողմից խնամիթիս խեա կվերագառնաք, որ կապենք նիշուն հաթունիս մեկ էլ աղնավուր Կարապետիս կանանչ-կարմիրն ու արժանանան թաքն ու պսակին:

Իրեք օր մացին ըտե, լավ գինջցան, ձիանք առան, պագրաստութեն աեսան. հաթունն ու հիրան ախպերը գտցին ղըրա արեելք, Կարապետը՝ արեմուտք, գըրա Մասիս սարը, ղըրա սուրը Կարապետը:

Ըառնց էթալուց յետո աունը մնաց Ընն-Դոնոն. տունը իմալ բերգան գլխին գարակվավ, էրկօր էր գործ չէր կանում անեք: Ցավաշ-յավաշ հնգելացավ էտ պահմաններին, հելավ հնգավ գես ու գեն, որ մեծ ձեռք թաղան աուն առնի խարնսի խամար:

Հիրան աալի մարթի օժանգակութենով Ընն-Դոնոյին հաշողվավ մեծ ձեռք լավ աուն առավ (Կարապետի ավուկ քիսիկ ոսկով), մեխաա մսացու էրինջ առավ, նաընգուղցի թոռչիքին ասավ, որ մայիսին հիրան իրեք փութ լավ իխշան ձուկ աան, ըառ փարեն էլ գլխանց ավեց ու նիւրից ասավ.—Տեսեք, աղեքք ջան, փարեն համ գլխանց եմ տալում, համ էլ մեղնգ հավել եմ տալում, որ դուք ընծի մինակ բեռան իխշան* տաք, երգրե երգիր, արեելքեն, արեմուտքեն մեք

* Ձուկը բաժանում էին երեք կարգի, ամենախոշորները համարվում էին քրեռան, քանի որ այդ տեսակի ձկները անմիջապես բարձում էին ավանակների վրա ու սարի կարճ ճանապարհով հասցնում երևան:

աունը մարթիք են գալում մեզի ու մեր Սեանին հիրտն իխշնով տմոթով չանեք:

Մեխոսկով խարնսի հմմեն մեթնգարուքն էլ տեսավ: Հիրանն էլ գնթի օքնում էր հիրան աալը ու աալի մարթը:

Ընն-Դոնոն էտենց պագրաստութեն տեսավ ու նստավ, սկսեց հիշկալ, թե խնամիքը ես կգան: Արեելի վերչերին արեելքից, արեմուտքից, Մասիս փեշերից խրերն ըլան էկան: Ցայտոնով, էլ ձիավորներով, էլ ոտով, էլ սելով, գալում են, հա գալում: Ճամփեն խարցնողին, թե՛ գո՞ր եք էթում, ասում ին. Ընն-Դոնոյի տունը, խարնիս: Մեջաբա էր գալում ին, հա գալում, ոնչ ձերն էր էրեւում, ոնչ էլ վերչը: Գալում ին, մգնում ին գեղը, խարցնում ին Ընն-Դոնոյի տունը ու էթում ին ընգե:

Ընն-Դոնոն ուրախ-ուրախ հմմեն էլ ընթում էր, ծանոթվում էր ու աանում տեղավորում թաղան առուկ աունը: էտ օրերին խեղճը օր ու գաթար շունեք, հըլը լավ էր հաթունն ու չենք մեքանի օր շուտ ին էկե ու օքնում ին:

խնամիքը, էրկու կողմից էլ, սաղ էլ լավ-լավ մարթիք ին: հաթունի ախպրտանքն ին, հիրան խորքուր-մորքուրներն ին, խորխպոր ախճկներն ու տղերքն ին. մեխոսկով հաթունի սաղ ազգ ու աակը էկեր էր:

Մասիս յանեն էլ էկավ Կարապետը, հիրան ջոշ ախպերը, քավորը, քավորակնիկը հիրանց պլընգներով, Վարթիշաղ քուրը, տո, ես ինչ գինամ էլի իշքան մարթ:

Մարթ հըրկին էջմիածին, որ ընդեղից վաթթապետ, աերգեր, սարգավաք ու տիրացու կանչեն պսակի խամար:

Հմմնով որ հավաքվան, բերին խարնիսը սկըսին խինն գրեքով, իրեք ղնսաան նաղարա-գուռնա հելան, նարախար փչին: Սաղ գեղն ու գեղականները թափան, էկան թամաշ անելու, հըլը հուրիշ գեղրանքից էլ ին էկե թամաշի:

Ժողովուրթը ասում էր, որ Ընն-Դոնոյի տղեն հագնվե, Ստամբուլից էլ խեաը մեխաա խորոա, շիշա աիկին ախճիկ ա բերե Ընն-Դոնոյին խարս, խեան էլ ըոլ հսկի, արժաթ, ձը լցես Սեանա ծովը, ծովը կցամքի, էնքան, որ շատ ա:

խարնիսը քաջեց օխար օր, օխտը գիշեր. հմմնով կերան խման, խաղժան, խաղ ասին, ուրխըցան, յավաշ-յավաշ հելան քաշվան հիրանց անեը:

Տունը մացին թաքավորը, հիրան խաըսը, Ընն-Դոնոն, որ համ թագավորի՝ Կարապետի, մերացուն էր, համ էլ խարսի՝ հաթունի. մեկ էլ մացեք ին աղիղ խնամիքը:

Խեքյաթը պրծավ, ասուց հերթեն իրեք խաա

խնձոր հնգավ, մեկը Ըռնո-Դոնոյին, շատ տորո-
վուկ-տանջվուկ կնիկ ա, մեկը Կարապետին ու
Խաթունին, մեկն էլ խարնավորներին:

2. ՊՍԻԿ-ՋԱՆԻ ԽԵՔՅԱԹԸ

Հինում ա չինում մե խատ շատ քյասիբ, օրվա
խացի կարոտ մարթ ա հինում, բտուն էլ մե խատ
կնիկ ա հինում: Ասեմ քր բտոնք կ'ոչա՞ղ ին, չէ՛.
էրկսով էլ շաա թամբնլ ին: Հեսօր կա՝ կուտեն,
էլ հէքուցվտ խամար չեն մտածի: Ըտու խամար
էլ շարտվա կեսը անոթի ին հնցցնում: Համմա
էտ մտրթ ու կնիկը ճօից բոլ ին, բառնցը օխտը
խատ տղա կեր, մեկը մեկից մեկ-էրկու աարով
ջո՛ղ: Հմմնից ջո՛ղր տասնչորս-աասնխինդ տարե-
կան էր, հմմնից պստիկն էլ օխտը-ութը աարե-
կան էր:

Ախպրտանքով տնոթի շատ ին մնում, ղանթի
խաքնելու շոր էլ չկար, բտու խամար էլ հիրտնք
հիրանց վրեն խաղ ին կապե ու էա խաղով խաս-
կրցնում ին հիրանց խորն ու մորը, որ հիրանք
շատ անոթի ին հինում:

Անոթի ենք,	Թումդիր խով ա,
Խաց չկա,	Յան չկա,
Մարավ ենք,	Այ խեր,
Ջուր չկա,	Այ մեր,
Տղիք ենք,	Մեղի աբրուսաի
Շոր չկա,	Հնարք չկա:

Ճօերը էս խաղը որ ասում ին, բանց խերն
ու մերը հիշկում ին հիրար հերես. համա դը ինչ
կանին անի, չումքի ճօերի ասածը սաղ էլ օդորթ
էր:

Ճօերի մչի հմմնից կ'ոչաղը, ֆել ու ֆանդովը.
հմմնից պստիկն էր, բաու խամար էլ ընդու անու-
նը դրեր ին Պսաիկ-ջան:

Մե դան էտ ճօերով հավաքված խորուրթ ա-
րին, ասին. էթանք մեր ծնողներից իրավունք առ-
նենք, հլնենք էթանք մեշեն, իշքան չլնի ընդե մա-
ճառ կա, կաղին կա, քտրջին կա. առ մեշա յա
էլի, ինչ ասես դհլնի, դհավքենք՝ համ մենք կու-
տենք, համ էլ կրերենք հիրանցը:

Ախպրաանքով էանց որ որոշում են, էթում
են խորն ու մոր կուշար ու ասում են՝ հիրանց
մաադրութենք:

Սվտա խերն էլ, մերն էլ ասում են՝ չէ, համա
ճօերը սկսում են բառնցը համողել, որ հիրանք
դադր անդ չեն էթա, ճանիքը ճտշում են, չեն
կորի, հումել շուն-ջանավարից էլ չեն վախենում.
«Իմալ էթանք հիրար խետ՝ էանց էլ յեա գքանք
հիրար իեա»:

Շատ որ ասին, խերը հիրան հոժարութենք

կամր-կիցով տվեց, համա մերը բսկի չէր հոժա-
րում, չէր ուզում բտու մտսին լսա էլ, ասում էր.
«Ես էս քյուվա, մաղղաշ ճօերին ղոր թողեմ է-
թան. չէ որ չէ, անոթի են՝ իմ խետ թո հլնեն,
կուշտ են՝ իմ խետ: Թո անոթութենից մեռնենք,
համա ես բառնցը իմ հաշկի հոռեշից չեմ թողի
մե շենք էլ անեն առանց ընձի»:

Մերը որ էանց ասավ, ճօերը խասկցան, որ
հիրանց մերը, ալենի, ափաշքյարա չթողա, որ
հիրանք էթան: Զաթի խերն էլ գոթի-թամբլի մեկն
էր, մե բերան չասավ. «Ես իմ աղբքի խեա կե-
թամ, այ կնիկ, որ ընդոնցը պախեմ-պաշտպանեմ
հմմեն փորցանքներից»:

Մե խոսկով, խերը ձեն
չարեց, մերն էլ ղանթի չէր թողում, որ իմա՞լ գը-
հլներ բանց հալը:

Մե օր էլ, բանց խերն ու մերը որ գացեր ին
խաց ժողվելու, Պստիկ-ջանը ախպրտանքին ա-
սավ.— Հարեք փախնենք, էթանք մեշեն, հիրգունը
էլի գքանք առն, մայրիկը որ խարցնա, թե՛ դի՞ր
իք դացե, հմմնով էլ կասենք, որ չայլ՝րաղը խա-
ղում ինք:

Ճօերն ասին, որ.— Հոժար ենք, համա հեսօր
չփախնենք, մնտնք մե էրկու օր հսնի, հանրաթ
հայրիկն ու մայրիկը խաց կժողվեն, բերեն մեգի
էլ փայ ու բաժին կխանեն, մենք էլ հմմեն չենք
ուտի, կպախենք, կտանենք մեր խեա, որ բան
չգթնենք ուտելու մեշում, էտ խացը կուտենք:

Հմմնով էլ հոժարվան, յերթում կերան, որ
մարթի բան չեն ասի: Պահման դրին, որ շարաթ
օրը էն գլխեն, խերն ու մերը յա հըլը քնուկ դը-
հըլնեն, յա էլ կեթան խաց ժողվելու, մենք էլ
գհլնենք ու, յալլա, մեջեն:

Շափաթ օրը ճօերի խերն ու մերն էն գլխեն
հելան ու դացին Սրբի Հովանես. ընդե մատաղ
ին անում, շուա դացին, որ մե քանի հաք մատաղ
առնեն, բերեն առնն ու էլի վաղնեն մատղի:

Ըտոնք թո էթան մաաղի, մենք խարարը աանք
ճօերից:

Դիշքըր Պստիկ-ջանը չէր քնե, սադ խոր ու մոր
խոսակցութենը լսեր էր, որ ընդինք կուվում, վի-
ջում ին, էն ինչ խերն էր, ասում էր. «Թո էթան,
էլի շուա կդառնան գքան»:

Համա մերը էրկու հա
դրեր էր մե սոլ, խեճեր էր սաաանի ձին ու հի-
ջաթ հելե՝ լանում էր, ծամերն էր պշկում, ասում
էր. «Չէ, որ չէ, իմ ճօերին ես չեմ թողի իմ հաշկի
հոռեշից դաղնան, թո մնան տունը, հնա հեքուց-
էլօր կջոշնան, հմմեն մեկը մե սայնթի դհլնի, յա
էլ չէ՝ մեղի խետ խաց կժողվեն, չուր տենանք
իմալ գհլնի»:

Ճօերի խերն ու մերը հառավո՞ա շուտ հելան
վեր, հիրանց լաթերը խաքան ու Սրբի Հովանեսի
ճամփեն բռնին ու դացին, Պսաիկ-ջանը ընդինք

էթալուն վնարավորդ էր անում, իմալ ին տեսավ, որ ընդհնր սյազին դազցան հիրանց տնից, ան-
բնալը ախարտանքին խանեց վեր, վազցրեց,
թիւ.—Շուտ արեք, ձեր շորերը խաբեք, հեւեք կան-
չենք մեր սաւածն ու մեշա, դի՞ր ես, գալում ենք,
թե չէ հայրիկն ու մայրիկն Սըրփի Հովանեսից կա-
րող ա շուտ գան ու մեր գործը խարար հլին:

Ըսու վրեն օխա ախարով էլ շուտ հեւան վեր,
հիրանց շորերը խաբան, վերցին հիրանց դապաս
խացը ու իրն էլ ինչ ուներ ուտելու, յա էլ խաբ-
նելու Պատիկ-ջանին կար մե ջուխտ գլտիկից
թաթման, էրկու խաւա էլ ճան:

Որ համնով հազր են հլնում, հլնում են, մեշի
ճամփեն տալում են գեմներն ու էթում:

Թո րաինք էթան գրոս մեշեն, մենք խտրարը
տանք ըտինց ծնողներին:

Ըտինց խերն ու մերը գալում են Սըրփի Հո-
վանես, աենում են, իր մատղի շիլեն հեւեր ա,
տեղգրենն էլ խաշով-խաշվառով, փուովար թա-
լիով, պղնձների ըողորը ման են գալում ու աղոթք
անում, մատղները օրշնում: Ըտինք մեշու վախտ
սարր են անում, էթում են սրփի գուռը մե էրկու
գան ծանդր գնում, ասում փառարանում, գալում
են տենում, իր արթեն շիլեն լցում են փմփուխ
լավաշներէ մեշը ու տալում են ընդե կայնուկնե-
րին: Մարթ ու կնիկն էլ շուշուտ գալում են մե
կ'ազնի գլխի ուշերեք ըռնում, շուր մաաաղ փայ
անողը գալում ա, ըտինցն էլ մե ըող շիլա յա
աալում իրեք-չորս լավաշի խետ: Մատաղն առ-
նում են թե չէ, կնիկն ասում ա մարթին.—Ըտինք
գու շուա խասցրա առնը, ճօերը թո ուան, ես էն
թազա կազնի կուշտը թազա գրուն ուշերեք կըրո-
նեմ, շուր գու գաս:

Մարթը ըտինք առնում ա ու վոաղ-վոաղ յեա
ա գալում առն, ճօերին ձեն տ տալում, համա
ձեն չհլնում, գիգում ա, թե ընդինք հեւած վեր
գացած չալկ'րաղը խաղալու, էլ ուշք չգարցնում,
բերած մաաաղները լցում ա մե ամանի մեշ,
հինքը թնգձ գրուն վաղնում ա Սըրփի Հովանես,
կնգա կուշտը:

Որ գալում, խասնում ա կնգան, կնիկն անրեան-
լը խաղցնում ա, թե.—Շիլեն ալիր ճօերին, կե-
րան, ուրխցան:

Մարթն ասում ա.—Ճօերից մեկն էլ չկար առ-
նը, հալրաթ հեւեր են վեր, տեսեր են, որ մենք
էլ առնը չենք, հիրգվանից մացուկ խացը, պա-
նիրը հալրաթ կերեր են ու գացեր են խաղալու,
ես էլ որ վոազնում ի, էլ չհնգա ըտինց ընտրալեն,
մատաղը գալտիկի ըն պսաի ճլորի մեշ ու հեւա,
էկա ըստե:

Մոր սիրդը ախ ա հնգնում.—Ցարա՞ր էտ
ճօերը դի՞ր պաի գացած հլնեն էս լուս ու մթա

խառն: Բա՞լի մեշ հեղեից հեւեր են, էկեր են ըս-
տե. հըլը մե էտ մատաղ ուտողների մեշը հիշկա,
տես հաշկովտ չեն հնգնի, մե լավ թայմնա տես,
ես ըստե ուշերեք եմ պախե:

Մարթն էթում ա, էս յանն ա հիշկում, էն յանն
ա հիշկում, ծնչ մեկն էլ հաշկովտ չեն հնգնում,
գալում ա կնգա կուշտը, ասում ա, որ չկան:

Մերը էլ չհամբերում, ձեռաց ուշերեքը տալում
ա մարթին, հինքը վոաղ-վոաղ գալում ա առն,
որ աենա ճօերն իմալ հեւան, գոր են գացե: Որ
գալում ա առն, սկսում ա ճօերին ման գալ, վի-
րը աենում՝ խարցնում ա, համա ստլըղ-սուլուղ
տվող չհլնում, էթում չալկ'րաղներն էլ ա ման
գալում, ճիծ չկա ու չկա, ճօերն հլնում են մե
կտոր խաց ու կուրում են:

Քյասիրները թազա գրուն գալում են տուն,
սկսում են մուրիկ-մուրիկ ման գալ, համա ինչ մե
սալը չեն առնում: Մերը աան մեշը ման ա գա-
լում, րալի մե րարաթից րանից գթնի, մեկ էլ թա-
վաքյալի հաշկը հնգնում ա հիրանց շաքմաշի վը-
րեն, որգե ճօերի ալին-օլիններն ին հլնում. տե-
նում ա, որ Պատիկ-ջանի թաթմաները չկան, համ
էլ ճանները: Ըտե խեղճ մերը մատը կծում ա, թե
հնչի պաի Պատիկ-ջանը էս ամովա շոքին հիրան
թաթմաներն ու ճաները վերցեր. էսի, կա չկա, մե
գաղը աեղ են գացե: Ընգուց գեն հիշկում ա էն
մեկեւ տղերքի րաներին, տենում ա, իր ընդինց
բաներից էլ շաա րան չկա, ըստե խեղճ կնիկը էլ
չկածկածում, իր հիրան օխար րալիկներն էլ
խոսկները մեկ են արե ու անից փախեր են:

Հիրիգունը մարթը գալում ա առն, աենում ա,
որ կնիկը սուք ու շիվանը գրեր ա, գովկ ասում
ու լնում ա:

Մարթը որ հիմանում ա ինչը ընչոց ա, կես
գիշերին հլնում, հնգնում ա մայլեքը, ընգուց էլ
էթում ա քյաշվանը, սարերը, օրեքը, մե խոսկով,
շուրի լուս էլ տեղ չթողում ա, որ ման չգալում,
համա ինչ մե տեղից էլ սալը չառնում, հլնում
քոռ ու փոշման, նեղացուկ, ջարթուկ գալում ա
առն:

Ըսաե էս մարթ ու կնիկ թո հիրանց րալեքին
ման գան, մենք աենանք էտ բալեքը ի՞նչ հեւան,
գի՞ր գացին:

Հառավառն իմալ իր տնից հեւան գաւ, Պրս-
աիկ-ջանն ասավ.—Ախարաանք, համնով պտի
ընծի լաք, թե չէ որ փորցանք դա ձեր գլխին, ես
աեղ չեմ հլնի: Թե էտ պահմանին հոժա՞ր էք,
լավ, թե հոժալ չեք՝ դուք ձեր խամար, ես էլ իմ
խամար, հուր ուղում եք գացեք:

Ախարտանքով համնով էլ ասին, որ հիրանք
ընթունում են Պատիկ-ջանի պահմանը ու հինքն
էլ ինչ անի, ինչ ասի, համնով էլ կկատարեն: Ըտե

թանգա՞ դրուն յերթում կերան, խոսկները մեկ աւրին, Պատիկ-ջանի հրամանով համնով հելան դացին դրա մեշեն:

Խասան մեշի բերանը թև չէ, Պատիկ-ջանն աւաւ.—Սաղով հիրար խեղ պտի հլնենք, հիրարուց ջողվել չկա, թե չէ՝ որն ա գիգում, էսի մեշա յա, խաղտը աեսակ ջուն-ջանավարներ կան, շախմաւ օձեր կան, շուր դե էլ կա, էնենց որ սաղով էլ պտի ըղղուշ հլնենք ու հիրարից չրաժնվենք:

Մտան մեշեն թե չէ, տեսան ինչ րանջարեղեն աեսա կաւ: Գլխանց աեսմ, որ մորին ու գլխօր փալանանք էր, իշքան ուզում ես՝ քաղա, կե: Ընգուց հնցար էլ մատուկ, էլ րարեղտմ, էլ բոխի, էլ ճավիկ, էլ սինձ, էլ թթվաշ, էլ ավիլուկ, մե խոսկով, ախշրքի տակը ինչ րանջրի անուն տաս, ըտե լիքն էր: Ծթոռկ ծառներից կախ հնգուկ մաճտո, ըտուց պրծար քարջնի ծառներ, քարջինն էլ վրեն բուլ, տանձի ծառներ: Մե խոսկով, չեմ ուզում գլխներտ ցավցնեմ, ախշրքի համեն տեսակ բարն էլ լիքն էր:

Սվտա ճօերը պոծան մորու, մեկ էլ գլխօր վրեն, կուշտ մորի կերտն, էս գան էլ գարցտն էն մեկէլ րտնջրների յտնը, ըտուց էլ որ պրծան, սկսին քարջին, տանձ, խնձոր ուտել: Մոց ու ջերերն էլ լիքը մաճառ էր, պտրապ վախտը հոտ չրթում ին:

Որ կշացան, նստան մեշու գինջցան, յետո աւին.—Պատիկ ջան, լալ կերտնք, կշտցանք, հիմի էլ ծարավ ենք, ջուրը որդուց պտի խմենք, րստերանք քնչ հախպուր կտ, ոնչ էլ հառու:

Պատիկ-ջանն աւաւ.—Ախպրտանք ջտն, մեշու համփերեք, հեսա րստերանք մե խատ պաղ ու զուլալ հախպուր պտի հլնի, ընգե կնստենք, կխանենք մեր խացը, կուտենք ու յետ կգառնանք տուն:

Համա գու մի աւա էս խեղճ ճօերը, որ հնգել են մորի, րանջաբեղեն ուտելով, շատ են գագցե, արեն մղնելու վրա էր, օրն էլ սկսում էր մթնել:

Տղերքը էկան, էկան, վերչը խասան հախպրին: Նստան, հիրանց դապաս խացը խանին, կերան, կզան էտ հախպրի վրեն կուշտ-կուշտ պաղ ջուրը խման, շուր գես, շուր դեն, արեր մտավ, մղրեր տվեց վրոները:

Ծօերից մե էրկուսը թրնպթրնգացին, որ մութն ա, մեշի մեշը վախենում ին, համա Պատիկ-ջտնը ըտոնցը սիրգ էր տալում, աւում էր.—Ըոկի որ չհլնի, մենք կանանք քնենք րստե, էս հախպրի կուշտը, որ լուսը բացվի, գհլնենք, մեր ճամփան կգթենք, կթանք տունը:

Ախպրաանքին էսենց միտմտցրեց, սաղ էլ աւնուշ խոտերի ու կանչների մեշը քնան, համա Պատիկ-ջանը չկարցավ քնել:

Ըտոնց սասը-սուսըները որ կգրաւ, հինքը հելավ մե ջոչ ծառի գլխ, րսկսեց հիրան շորս րուրը հիշկալ, վարավուրդ անել, որ տեսա րսկի ճամփի իղ-միգ շերեւում: Լուսնկի շողերի տակը մեկ էլ տեսաւ որ մե խատ ճամփի իղ էթում ա գրա սարի գլխը:

Մտոից հիշավ, րսկսեց մտածել, որ հառավոգ-վտնից մտեր են մեշեն, հլր քնչ մե մարթի հերես չեն տեսե. քնչ էլ մե ճար ու ճամրախ ա էրեացել: Տենաս էս ի՞նչ բան ա: Մտածեց, որ կա չկա, րստե մե րան կա, ախպրաանքին պտի դուշացնա, համա մե յանից էլ մտածում էր, իմա՞լ անա, որ ընդոնք չվախենան. որոշեց համնից հառել ջոչ ախպորը խանա վեր, ընդուն աւա, խետը խորուրթ անա: Յավաշլիկ մոակցավ ջո՞չ ախպորը, կողին բթեց: Ախպերը դարթնավ, հաշկերը տրորելով հելավ, նստավ ու վախեցուկ խարցրեց.—Հր՛, ի՞նչ ա հելե:

Պատիկ-ջանն աւաւ.—Բան էլ չեկեր ա,—համա ինչ որ տեսեր էր, թե իմալ մե ճամփի իղ էթում ա դրա սարի գլխը, ըտու մասին աւաւ,—հիմի իմա՞լ անենք:

Ջո՞չ ախպերն աւաւ.—Ըտու մասին րսկի էն մեկելներին դու բան չասես, հառավոտ որ համնով հելան վեր, կրոնենք էտ իղն ու կթանք. գիվա էթում ենք տուն, տեսանք՝ ինչ ա հլնում:

Պատիկ-ջանն ու ջո՞չ ախպերը էտենց որոշին, ջո՞չ ախպերը էլի քնավ, համա Պատիկ-ջտնի քունը շտարավ, էտենց դարթուն հնգավ մտկերի ծովը, թե հիրանց վերչը իմա՞լ գհլնի, էս տեղից տնիտրցանք գհլնեն, թե՛ չէ:

Հառավտուն լուսամթախառ Պատիկ-ջանը սաղին խանեց վեր, հախպրի ակի ջրից մե լալ լվացվան, հիրանց խետի հելած խացի մացուկներն էլ կերան, վրեն էլ գլխօ մորի կերան, մե գան էլ էն պաղ ջրից խման, հելան: Պատիկ-ջտնն աւաւ.—Ախպրտանք ջան, ես մե ճամփի իղ եմ գթե, էտի կտրող ա էթում ա մեր դեղը. հելեք, էս իղը բուսենք, էթանք, գոր կտանա, կտանա, հալբաթ մե գեղ, յա մե քաղտը դուս գգանք:

Համնով էլ հոժարվան, հելան կանչին հիրանց աւավածն ու հնգան ճամփա: Շամփի կրաղները էլի լիքը ուտելու րաներ էին:

Ծօերն էտենց քաղելով, ուտելով, հիրանց խամար խաղ աւելով, հիրար խետ խանաք անելով էթում ին էտ ըզով:

Շատ ին գացե թե քիչ, մեկ էլ տեսան դեմն հելավ մե ջո՞չ, ջաղու պառավ կնիկ: Ծօերը էտ պառվին որ տեսան, դուղն ա, ուրխցան, համա որ թա՛յմին րտու անթրատես հերեսը, անճոռնի ջանդակը, վախեցան, սկվան, մացին: Պատիկ-ջանն էլ մե վտտ բան դգաց, համա ախպրտանքի

ղևմտ աշտն շարավ, հեղաղ զնաց պառովի հառնելը: Պառավը մոտակցավ, տասավ.—Բալիք ջտն, էս դո՛ր էք էթում էս ճամփով:

Հմերն հմմնով մե բերտն ասին.—Աղե ջան, մենք մեր անից էկեր ենք բանջար քաղելու, հիմի ճամփեն կորցրեր ենք, էս ըզով էթում ենք, տե- նտնր դո՛ր դուս կգտնք:

—Վա՛յ, հաշկերս քոռնա, բալիք ջան,—ասավ պառավը,—քելեք, քելեք, էթանք մեր տունը, մե- շու դինշցեք, ետո իմ տղերքը ձեզի ճամփեքը նը- շանց կտան, դուք կեթաք, հնչ եք անտեղի հնգե շուկրը, թավաքյալի ջուն-ջտնավտրի ոստո դաք, ձեզի սաղիտ կուտա:

Ախպրտանքով հմմնով հիշկացին Պատիկ-ջանի յտնը, որ տենան էնի ինչ ա ասում: Պատիկ-ջանը տեսավ, որ սաղ հմմնով էլ ուզում են էթտն էտ պառովի ինեա, էլ հինքը չկարցավ ձեն-ծպտուն խա- նելը, ասավ՝ որդե իմ ախպրտանքը, ընդեն էլ ես նո՛ր րտե սաղով էլ հոժարվան, որ գնան պառովի խետ:

Ճամփեն էտ պառավը մեկ մոտկնում էր ճժե- րից մեկին էր տնդղում, մեկ էն մեկելին, Հմմեն մեկին էլ մե բան էր ասում.—Դու դարուն ես, քե- դի պտի մե էրկու շտփաթ լավ կերցնել-խմցնել, նոր... Ըտու վրեն խոսկը կդրում էր, էլ րան չէր ասում: Որ մոտկցավ Պատիկ-ջանին, թեից բռնեց, մշկին զանեց, հեղեը տնդղեց ասավ.—Պատիկ ջան, դու լավ բալա ես, լխտիկ ու թմբլիկ ես, մարթ ուզում ա քեզի խում-խում ուտա...

—Հնչի՞, դու մարթտկեր ես, աղե ջտն,—ա- սավ Պատիկ-ջանը,—որ էտենց փիս-փիս բաներ ես խոսում, մենք էլ պատիկ ենք, վախենում ենք:

Պառավը ձեռաց խոսկը փոխեց, թե.—Ես խա- նաք եմ անում, ես՝ դո՛ր, մտըթակեքը՝ դո՛ր, խոսկ ա՛ ասում եմ, էլի:

Համա ճժերը զաթի հառչի տենալուց ին վա- խեցե պտովից, էտ էլ որ ասավ, գըհա վախեցան: Համա Պատիկ-ջանը ախպրտանքին սիրդ տվեց, թե.—Դուք մի վախեցեք, էսի լավ աղե յա, մեզի բան չանա:

Ըտոնք էտ պառովի խետ դացին: Գացին շուր հիրգվա յանը, վերը խասան պառովի տունը, որ էն սալի վրեն էր, որ տեսեր էր Պատիկ-ջանը ծա- ուի գլխից:

—Աղե,— տասավ Պատիկ-ջանը,— ըտերանք ձեզնից սավայի էլ հուրիջ մարթ-խսան շարո՞ւմ ա, հնչի դուք միմա՞կ էք, էս շուլի գլխին, մեշի մեշը:

—Խա, բալա ջան, էս մեշեն, էս սարերը, սաղ իմն են, որն ա գլխից ձեռ քաշե, որ դա էտերանք, իմ աղերքը ընդենցը խում ու լում կուտեն, որ ու- ղենան ախշար կքանդեն,—ասավ պառավը,—ըն-

ձի էրկու տղա կա, գաղա՞տ ավկուշ անելու, հիմե իրդե՞ր ա, գբան, դուք հըլը քելեք տունը, դուք էս հմեն ձեր հաշկով կտենաք:

Պատիկ-ջանի սիրդը ախ հնգավ. խասկցավ, որ էս ջաղուն էն հիրան տեսած կնանիքից չէ, կարող ա մե փորցանք բերա հիրանց գլխին, հա- մա ախպրտանքին րան շասավ, որ ընդոնք էլ վա- խենան, կ'ավակալը գցեն, գործը գըհա խարաբ անեն, թո մնա շուր դիշեր, տենտնք իմալ գհլնի:

Գացին խասան պառովի տունը, պտռավը բե- րեց ճժերին նստցրեց սաքուն, հինքը դնաց խաց, միս, կանանչի բերեց, դրեց ճժերի հառնելը, ա- սավ.—Դը կերեք, բալիք ջան, անուշ արեք. գի- դում եմ, որ անթի դհլնեք:

Պատիկ-ջանը ախպրտանքին հաշկով-հունքով խասկցրեց, որ մսին ձեռ շտան, հինքն էլ պառ- վին ասավ.—Աղե ջան, մենք միս չենք ուտում, մեզի խացն ու կանանչին էլ ա րու, թե թանից- մազնից կա, մեշու ընդուց բեր, միսը պախա, տղերքտ՝ հիմի սարից գբան, անթի դհլնեն, թո ընդոնք ուտեն:

Պառավը շատ դոռեց, որ ճժերը միս էլ ուտեն, համա ընդոնք մսին ձեռ շտվին: Նոր հեղավ գնաց կարաք, մտծուն, պանիր բերեց դրեց էրեխեքի հառնելը, ասավ.—Դը կերեք, բալիք ջան, որ միս չեք ուտում, մաժուն-կարտք կերեք, լավ կշտցեք:

Ճժերը հըլը խաց ին ուտում, մեկ էլ պառովի տղերքը կ'ավակալով, քրֆելով էկան, ըտոնք իմալ առնաուդ հլնին, ըտոնցից մեկը՝ ջ'ոչն էր, դհլնի երսուն-քառսուն աարեկան, մեկելը՝ պըս- տիկը, տասներկու-տասներեք տարեկան: Մարթա- կերները շատ եռոտ ին, սաղ օը ման ին էկե, զնդ չէր հնգե ձեռները, բա ու խամար էլ կղզնուկ էկեր ին առնը:

Պառավը ըտոնցը մե կերպ խասկցրեց, որ խելոք մնան, ճժերին րան շասեն, համ էլ ձեռ շտան:

Համա էտ հմմեն Պատիկ-ջանը տեսավ ու խասկցավ, համա ձեն չխանեց:

Պառավի տղերքը նստան, ճժերի խեա խաց կերան, պառավը պաղմեց, թե իմալ են էկե, հըն- գե հիրանց մեշեն ու հինքը գթե, բերեր ա տուն, որ ջուն-ջանավարներ շուտեն (էաի տեսելու խեա ջ'ոչ տղին հաշկով արավ, համա Պատիկ-ջանը էա էլ տեսավ), հէքուց դհլնեք, կտանեք ճամփու կղնեք, էթան հիրանց առնը:

Պառավի ջ'ոչ տղեն էտ կ'սից յետո հեղավ գնաց դուս, որ պլան քաշա, թե իմալ պաի էտ ճժերին ուտեն: Զ'ալ տղեն որ դնաց, հեղեից էլ մեղը մե մահանտ րոնեց, էլի գնաց դուսը, աղի խեա պլան քաշելու: Մորից յետո պատի տղեն էլ գնաց:

Ըտոնք հմմնով որ դացին, Պատիկ-ջանն ա-

սավ.—Ախարտանք ջան, մե րան տսեմ, համա վախենաք ու լաց-մաց չհլնի: Մենք հնդեր ենք թնլնք: Ըսառնք մարթակեր են, ուզում են մեզի ուսեն, համա դուք ըսկի վախենաք, որ վախենաք, դրհա փիս դհլնի, հակառակ դուք ձեզի էնենց պախենք, որ դիվա ըսկի բան չէլե, դուք էլ րան չեք խասկնում, դուք որ էանենց անեք, մնացածը ես կդասավորեմ, մենք գիշերը ըսաուց կփախենենք:

Ծծերն էանենց պահմանավորվան, ըսկսին խազ անել: չուր էա մարթակերներն էկան առն, որ անսան ծծերն էլ հիրանց խամար պախկվորցի են խազում, դրհա արխայինցան ու մակաների մեշն էլ ուրխցան:

Ջ'ոչ ազեն մորն ասավ.—Ադե, հելի թունդիրը վառա, էն ջ'ոչ կանթերով կ'ազանր լիքը շուր լցա, զնն թունդրա վրեն, թո աաքնա, ես պաի լոխկընամ,—յետո էլ դառցավ, ծծերին խարցրեց,—գուք էլ ուզո՞ւմ էք լոխկնալ: Թե ուզում եք, հառե՛լ ադեն թո ձեզի լոխկցնա, նոր ես կլոխկնամ:

Հմմնի անզը Պսաիկ-ջանը ասավ.—Ձէ, մենք չենք լոխկնա, կ'արիւր անզ ա, կ'մըսենք կխիվրնդնանք, մեր պախուդը որը զհլնի, մենք նեղացուկ ենք, մեր ջլերը քցեք, մենք քնենք, որ հառավոտ շուտ հլնենք էթանք:

Մարթակերն էլ էա էր ուզում, մորն ասավ.—Ադե, ծծերի ջլերը քցա, թո հլնեն քնեն, նոր դու թունդիրը վառա:

Ծծերին քնցրին, րահնց սնսը-սոււրնները որ կդրավ, մերն ու ազերքը հիրար մեշ ըսկսին փրսփրսալ:

Ջ'ոչ ազեն ասավ.—Ադե, շուրը որ կեռա, էն հմմնից պսակին, էնի շաա լխաիկն ա էրեռում, կրեռես քնուկ անզը, համա շորերով կթալես եռման շրի մեշը, ես դհլնեմ, կթնմզցնեմ ու կուսանեմ, ընդուց դենր դուք էլ մեկական ճիծ ձեզի խամար խաշեք, կերեք. մնացածներին կպախենք հուրիշ օրերի խամար:

Մերն ասավ.—Լավ:

Ըսանց խոսակցութենի վախար Պսաիկ-ջանը սութ քոն էր ավե, ըսկի հաշկն էլ չէր կպցրե, սազ րահնց պլանները լացեր էր: Մեկ էլ կ'ասաու ըսկսեց թրնզթրնդալ ու լնլ:

Ադեն ու ջ'ոչ ազեն մոակցան Պսաիկ-ջանին, խարցրին.—Պսաիկ-ջան, հնչի՞ չես քնում, հնչ ե՞ս լնլում, քեզի անդ ա՞ ցավում:

— Ձէ, անոթի եմ,—լնլով ասավ Պսաիկ-ջանը,—անոթութենե քոնս շաանում ա: Մեր առնը էս վախար ես խաց ի ուսում:

— Ի՞նչ ես ուզում, բալա ջան,—ասավ պառավը,—մխլու անեմ, կուտե՞ս:

— Ձէ,—դրհա ձենր րանցրցնելով ասավ Պրս-

աիկ-ջանը,—ես հիմի մեր առնը որ հլնի, իմ մերը խորս խեա շարմազով հախարից շուր էր բերե, ընձի խամար մե լավ փլավ էր գցե:

Պառավն ու մարթակեր տղեն հելան, շարմաղն առան ու վազան դրա հախարը (հախարն էլ այագին զաղն էր): Մարթակերի ախպերն էլ գացեր էր, քներ էր թավեն, առնը էլ հիրանցից մարթ-մադաթ շմնաց:

Իմալ որ մարթակերն ու ջագու մերը էթում են, որ գիվա շարմազով հախարից շուր բերեն, Պսաիկ-ջանը սագ ախարաանքին խանում ա վեր, ասում ա.—Հեղեք փախենենք, քանի ընգոնք չեն էկե, հընգե դխու, որ մենք փախեր ենք: Լուսնկի լուսի աակր մե ճամփա կգթնենք, կեթանք մե յանի վրա, էլ ընդմեջ մեզի չեն կանա դթնի, համա որ էկեր են՝ մեզի սաղիս էլ մե դրի կուսեն, յա էլ չէ՝ կսպանեն:

Ախարաանքով ձեռաց հավաքում են հիրանց փասափուտեքը, հլնում են, կանչում հիրանց ասվածն ու, հայդա, հերեսներն անում են դրա արեվեք՝ այսինքն հախարի հակառակ յանր, ու էթում են:

Պսաիկ-ջանը հիրան ախարաանքի խեա թո փախեն, մենք խարաըր անք մարթակերից ու հիրան մորից:

Ըսառնք դալում են հախարը. իշքան ալըր-մազով շուր են վերցում, շուր հախարից էրկու լոնք անում են, մազի մշի շուրը սազ շալեն էթում ա: Դառնում են, թնգն են լցնում, էլի ա էթում: Մե խոսկով, շուր լուսը բացվում ա, անում են, որ Պսաիկ-ջանը հիրանցը խափեր ա, լիողում, քոռ ու փոշման գալում են առն: Գալում են առն, անում են, որ հմնով էլ փախեր են: Հիրանց պսաի ազեն էլ արխային թալվեն քնուկ ա հելե, ըսկի շիմացե ծծերի փախնելը:

Մարթակերը էաի որ անում ա, գազթից մուխը հլնում ա, ախար էն մե թֆալ ճիծը՝ Պսաիկ-ջանը, հիրան իմա՞լ խափեց, մորն էլ խետը, հելավ ախարաանքին առավ փախավ:

— Լա՛վ, Պսաիկ-ջան, դու իմ ջանին վայ աաս, դու հրը դհնգնես իմ ձեռը, դու կանաս, ին ինչ աանջանք կաամ քեզի, նոր կուսեմ:

Ըսառնք հիմի թո ըսան վրշվրշան, մենք անանք էն ծծերն ի՞նչ հելան:

Ընդմեջ որ փախան, այագին զաղցան, խասան համարա մեշի բերանը, մեկ էլ Պսաիկ-ջանն ասավ.—Վա՛յ, յավաշ, կայնեք, ախարաանք ջան, ես իմ թաթմեններն ու ճաները մոռցեր եմ էա մարթակերի առնը, ես պաի էթամ, ինչ էլ ուզում ա հլնի, բերեմ:

Ախարաանքով կայնան ասին.—Պսաիկ-ջան, ձեռ քաշա, թնգն դրուն էթաս, հնգնես էա մար-

թակերի ձեռք, քեզի խում ու լում կուտա, ըսկի օֆ էլ շանա: Հարի էտ քարը փեշետ թափա, հեսա քիշ ա մացե, որ մեշից գուա գանք, որ դուս էկանք, կեթանք մե յանի վրա, մե դործ կտանք, կտրենք, յա էլ չէ գհնգնենք դես դեն, չուր գըթ-նենք մեր գեղը ու կեթանք տուն, մեր խերն ու մերն էլ կուրխան:

— Զէ, որ չէ,—տասով Պատիկ-ջանը,—ես պտի էթամ, որ էթամ. էն թաթմենները մայրիկն ընծի յա տվե, ես պտի էթամ, բերեմ: Դուք ըստե մեշու մացեք, մեշի կ'րաղները ռանջար քաղեք, ես հեքուց էս վախտ ըստե գհնեմ, գհնենք կեթտնք: Դուք չցվրվեք, չ'ոչ ախպորը լսացեք, չուր ես գամ:

Պատիկ-ջանը էտի ասով ու հելավ մարթակե-բի տան ճամփեն բոնեց ու գնաց:

Ախպրտանքով թո մնան ըստե, մենք էլ Պրս-տիկ-ջանի խեա էթանք տենանք իմալ գհնի:

Պատիկ-ջանը խասով մարթակերի տունը օը-վա հմեսա շիք վտխալ: Կայնավ մե զաղը աալդա աեղ, թնյմենց, տեսավ, որ տունը ելումուա անող չկա: Ասավ՝ կա, չկա, տունը իսան չկա, հելավ ու գնաց դեմ ու գեմ մարթակերի աունը: Մասով աու-նը, գնաց կ'ութու վրայից հիրան թաթմեններն ու ճաները վերցրեց, վարավուրդ արավ, աեսավ, որ կ'ութին էլ ըաց ա, համա չհիջխցավ կ'ութուն ձեռ աալ: Հելավ դուա, ուզում էր փախներ, մեկ էլ մարթակերն ըստ հաուելը կդրեց:

— Հր',—ասավ մարթակերը,—Պատիկ-ջան, էլի էկա՞ր. չհնի էկե՞ր ես, որ մաղով բերուկ ջրով էփած փլավն ուտես: Հիմի ես քեզի էն փլա-վը կերցնեմ, որ ըսկի չմոռնաս:

Պատիկ-ջանին վերցրեց, աարավ թավլի դու-նը կապեց, ասավ.—Դու ըստե աալը արա, ես էթամ մե մեշոք ըրեմ, քեզի դեն մեշը, էնքան ափեմ, որ ուտես, նոր խանեմ, խաջեմ ուտեմ, որ շանս դինջնա:

Գնաց մե մեշոք ըրեց, Պատիկ-ջանին կոխեց էա մեշոքը, բերանը կապեց, հելավ գնաց, որ փեգ ըրեա, որ փեղով տփա:

Պատիկ-ջանի խոքուն մաաաղ, գանակը ալ-ընալը ջերից խանեց, կապը կդրեց, մտավ թավ-լեն, մե խաա հորթիկ կեր, բերեց էտ հորթկա ձոնները կապեց, կոխեց մեշոքի մեշը ու հինքը հելավ ու, յալա՛, փախավ գնաց:

Մարթակերն էկավ, աեսավ, որ մեշոքի ըե-րանը կապուկ ա ու ընդե հնգուկ, իմալ որ հինքը թողե, գացեր էր փեղի: էլ շայիշ չաարավ, որ մե-շոքի մշին Պատիկ-ջանն ա, թե՛ չէ. դադյանակն առավ ու հնգավ մեշոքի վրեն ու ըսկսեց գննել: Զանեց, գանեց, գանեց, համեն գանելուն էլ ա-սում էր.—Մաղով ջուր ըրեել կաա՞ս, որ փլավ էփեմ էա ջրով, գու ուտես, խա՞. դր կե՞ր, դր կե՞ր,

յետո ես քեզի կուտեմ, գհնես ձեռուկ քիֆթա:

Մեշոքին էնքան գանեց, չուր մեշոքի մշի հոր-թիկը մե խաա դաոր կ'ուաց: Որ կ'ուաց, մարթա-կերը հիմացավ, թե էտի Պատիկ-ջանն տ կ'ոռւմ ցավից, ասավ.—Դր կեր, է՛, դր կեր, էլի:

Համա հորթիկը մե գան էլ կ'ուաց: Որ մե դան էլ կ'ուաց, մարթակերը դադյանակը թալեց դեն, խասավ, մեշոքի բերանը ըացեց, աեսավ, որ խեղճ հորթիկը հեսա խատելու վրա յա:

Ըստե մարթակերը գանեց հիրան գլխին, կայ-նով ասավ.—Դու իմ ջանին վայ տաս, Պատիկ-ջան, որ մեկ էլ հնգնես ձեռս, կանեսա թե ինչ օյին կխանեմ քո գլուխը, դու վառի ընծի:

Պատիկ-ջանը էկավ խասով հիրան ախպրաան-քին, հելան հնգան ճամփա: Համա հըլը մեշու աեղ չեն գացե, ըստուց չին զաղըցե, Պատիկ-ջանն ասավ.—Ախպրաիք, կայնեք, ես էլի ըան եմ մոռ-ցե մարթակերի աունը, իմալ էլ որ հնի, ես պաի էթամ ըրեմ:

Ախպրաանքը ասին.—Անջախ ես պոծե էկե, էլ ի՞նչ ես մոռցե ընդե, գաթի դու ի՞նչ ունի, որ ինչ մոռնաս, թաթմեններտ էր՝ հետա ըրիր, կե-թաս՝ էս դան էլ մարթակերի ձեռից չես պրծնի. հարի էթանք մեր ճամփով:

Մախալաի, ախպրաանքով շաա դեմ ու գարց հելան, շատ ասին, թե մի դեա, էնի քո գլխին մե փորցանք կըրեա: Համա աբին-չաբին Պատիկ-ջա-նի վրեն չկառցան: Պատիկ-ջանն ասավ.—Ախպր-աինք, ես որ իմ թաթմենները ըրում ի, աեսա, որ մարթակերի կ'ութին ֆոանգով փաղուկ չէ, մեկ ուղեցի կ'ութին ըացեմ, իսկիքից մեշու գողնամ, մեկ էլ վախեցա: Հիմի որ ըստու վրեն շաա միտկ արեցի, աեսա որ սղալվեր էմ, ըստ խամար էլ ես պաի էթամ, իսկի ըրեմ, որ պարզ հէրեսով է-թանք մեր աունը: Ես չեմ վախենում էա մարթա-կերից, մե օր հելեր եմ, մե օր էլ կեթամ:

Պատիկ-ջանը հելավ կանչեց հիրան ասաված ու, մարթակերի տուն, դի՞ր ես, էկա: Ախպրաան-քին էլ սիրդ տվեց, թե՛ էս դան էլ ա շուտ գալու ու գնաց:

Գնաց, գնաց, չուր հիրգուն խասով մարթա-կերի աունը: Արեն մաեր էր, համա օրալուս էր:

Պատիկ-ջանը թնյմենց, աեսավ աունը ելք ու մուք չկա, մինակ էն պառավն ա դուս ու առն անում: Պատիկ-ջանը մաաճեց. կա չկա, ըստու տղերքը աունը չեն, լավ ա, ըստս բերեք ա: Պա-ռավն էլ գաթի լավ չաենում ա: Պախվորուկ աե-զից հնում, ֆասալով էթում ա դորա պառավը: Լավ որ մոակնում ա պառավին, էլի մղնում ա ամրոնցի հեղեր, չուր պառավը մղնում ա թավ-լեն, Պատիկ-ջանը ուտուով հիրանը թնյում ա

առնելու Որ մղնում ա առնել, էթում ջ'նչ կ'ութին բացում ա, մղնում ա կ'ութին:

Կ'ութու մեջը սաղ հսկի, արծաթ, մարքրիդ, ալմաստ, մե խոսկով, ինչ լավ ու թանդ-թանդ դուկեղեն ասես, էտ կ'ութու մեջը կեր:

Պատիկ-ջանը ձեռաց հիրան ծոց ու ջ'բերը ըստնցով լիքը լցում ա, հանդաճ անում, տենում ա, որ ձեն ու ծպտուն չկա: Մտածում ա, որ հըլը տունը մարթակերներից չեն էկե, ֆասալով կ'ութու կ'ափաղը բանցրցնում ա, յավաշլիկ ընդուց դու ա դալում, ուղում ա թոնի դու, թավաքյալի դսից փոսալու ձեն ա լսում: Խոսալու ձենը որ լսում ա, էլ ճար չգիտնում, տենում ա տան քնջում քեչեն փատուկ դրուկ ա, ձեռաց էթում ու մղնում ա քեչի մեջ ու հիշկում ա, որ տունը խախտում էր, դոխառուկ հընի փախնի:

Մարթակերը մոր խետ դանդի-դանանան անելով գալում ա տունը, խարցնում ա.—Ադե, էն լուկոա՞ր՝ Պատիկ-ջանը, խո՞ ըստերանք չերևացե, ևս ընդու խոտն տոնում եմ, էնի շատ յարամաղ լսկիտ ա, կարող ա էկեր ա, ըստերանք պախկվորեր ա, որ մեր դիխն էլի մե քյալտդ խաղա:

— Քա աղա, հեսօր սաղ օրը ես տենն դու չեմ էկե, բակից էլ չեմ դադըցե, իմա՞լ էտ աղեն էկավ, մաավ առնը, ես չտեսա: Խո՞ էնքան էլ քոռ չեմ, որ մտրթ դա, հսնի ես չտեսամ: Հետա տունը դեմա ա, չես հավատում, հելի ման հարի, ևթի, խո՞ ես չեմ պախե: Ծա քեղնից շատ եմ ուղում, իմ գթած լակոտներից էլ լխտիկի մսից ուտեմ, համա հո՛ւր տ, էնենց փախցրի՞ր:

Մերը որ էտենց ասավ, մարթակերը ըստու վրեն միամտավ, հելավ խաց կերավ, պառկավ, շնթոկեց:

Պատիկ-ջանն էլ, որ սաղ օրը քելտցել էր, անութի ծարավ, լավ նեղացեր էր, ջառթվե, որ մտավ քեչի մեջը, ուղում էր չքնի, որ ըտոնք մողխեն, հինքն էլ դողտուկ հընի ու, յալլա, փախնի: Համա խեղճ ողի քունը ասորեր էր, չէր կառցե քնին ախտել ու քներ էր:

Մեկ էլ աքլորների կանը հնդավ Պատիկ-ջանի հանդաճը, դարթնավ: Էնա ուղում էր քեչի միջ դու գար ու փախներ, մեկ էլ ջադու պառվի ձենն հնդավ հանդաճը, որ հիբան տղերքին խանում էր վեր, որ հընեն էթան, տավար-օխճար տանեն ա՛րոտ:

Պատիկ-ջանը ըստու վրեն, թաղա դրուն սսկրվում, մնում ա հիրան տեղը, շուր ընդոնք հընում են վեր, հիրանց շորեր խաքնում են, էթում են թավեն: Նոր հընում ափալ-թափալ, հենա ուղում ա փախնի, թարսի նման էտ նմուտին մարթակերը թավից դու ա դալում՝ անասունները գեմն արտծ:

Որ դու ա հընում, տենում ա Պատիկ-ջանին, խասնում ու բոնում ա: Բոնում ա թե չէ, ախպորը ձեն ա տալում, ասում ա.—Դու դնա, աղբին ասա, թող հընի ջ'նչ թունդիրը վառտ, ջ'նչ կանթերով կ'աղանը գանա վրեն, դու էլ գնա ջ'ուր կրա, բեր լցա կ'աղանը, ես էլ հեսա կովերին տանեմ, թողեմ արոտը, շուր դամ՝ ջուրը կեռա, ես էս Պատիկ-ջանին պախ խաշեմ, խորովեմ, խանեմ անեմ կ'տլի, նոր ուտենք: Դու էլ որ ջուրը կկրես, կպրծես, նոր օխճարը կտանես արոտ, շուր քո դալը կ'ալին արթեն կելի, դգանք, համնով միտեղ կուտենք:

Մարթակերն էտենց որ կարգադենց, Պատիկ-ջանին էլ կասցե ու հըլավ գնաց, աավարր տանի արոտ:

Պատիկ-ջանը մարթակերի էտ համեն տաճենբը լստցեր էր ու հիմի մտածում էր, թե իմա՞լ անի, որ էս դան էլ պրծնի մարթակերի ձեռից:

Մարթակերը որ անասունները տարավ, մերը հելավ ջ'նչ կանթերով կ'աղանը բերեց, թունդիրը վառեց, պստի տղի խետ կ'աղանը դրեց թունդրա վրեն, տղին ճամփեց ջ'րի, հինքն էլ հնդավ թունդիր վտոնելով: Թունդիրը կպավ, պստի տղեն մեքանի կուժ ջուր բերե, լցեր էր կ'աղանը, համա դնաց, որ էլի բերա, մեկ էլ Պատիկ-ջանը փորը բռնեց ու բոտց՝ վալ փորս: Պառավն էկավ տղի կուշտը, խարցրեց, թե էտ ի՞նչ ա հելե:

Պատիկ-ջանը որ տեսավ պառավը գալում ա դրբա հինքը, ձենը քցեց դոխը, սթից լավում ա՛սավ.—Փորս ցավում ա, կապը հարցկա, էթամ ոտացճանապար, էլի գամ. վա՛լ փորս, վա՛լ փորս:

Պառավը սվտն չէր հավատում, համա Պատիկ-ջանը քտնի էթում, ձենը դհա էր բանցրցնում, փորը բռնե ու պարկեր էր դեղնին: Պառավի շարեն որ կդրավ, հավատաց, գնաց Պատիկ-ջանի կապերը հարցկեց, ասավ.—Դր դնտ, համա շուտ հարի, ես էթում եմ թունդրա կուշտը:

Պատիկ-ջանը վաղով գիվա դնաց հոտացճանապարը, համա ֆոաց, էն յանեն էկավ թունդրա կուշտը, էտ վախտն էլ թունդիրը լավ բուլբել էր, բոցը խասնում էր հերթիս:

Պառավը տեսավ, որ Պատիկ-ջանը հիրտն հոժար կամքով յետ էկավ, մտածեց. էլ ի՞նչ նորից հընեմ կապեմ, հենա հիմի մարթակերը գբա, հիրան ձեռով դիվանը կանա:

Պատիկ-ջանն էլ որ տեսավ պառավը հնդե հիրան թունդրով, հիրան վրեն ուղկ չդարցնում, մտածեց՝ իմալ տնի, որ պառվին տնդվորցնա կ'աղնի ջ'րի մեջը, որը բսկներ էր եռալ էտ մրտկին էր, մեկ էլ պառավը կղավ, որ մադրացտն թնլն թունդիրը:

Կոչաղ Պատիկ-ջանը ձևաց խասավ պառվի վրեն, ուղեներից բանցրցրեց ու տնգվորցրեց կ'աղ-նի մեջ, կ'աղնի բերանն էլ խփով ծասկեց ու, հայդա, փախավ, զնաց:

Պատիկ-ջանը թո փախնի, մենք խարսրը տանք մարթակներից:

Մարթակները կովերը լնրում-քշում ա արտը, հինքը վռաղ-վռաղ գալում ա տուն, որ Պատիկ-ջանին խաշա-խորովա, որ սիրող դինջնա: Գա-լում, տնում ա՝ թունդիրը գիմրախ ա, զոչ կ'ա-ղտնը պանուկ ա վրեն, բերանն էլ ծասկուկ նոում ա, համա հնչ մերն ա էրևում, հնչ էլ ախպերը: Հաշկը քցում ա Պատիկ-ջանի յանը, տնում ա, որ էն էլ չկա, կարծում ա թե մերը էլ շհտմիբեր հի-րան գալում, ջուրը որ եռացեր ա, բերե Պատիկ-ջանին կոխե կ'աղանը, հինքն էլ գացե մանդրա-ցանի, յա էլ մե հուրիշ րանի. ախպերն էլ դա-թի օխճարը տարած դհինի արոա: Արխային նըս-տում ա: Մեկ էլ թավլից օխճրի ըոռոց ա գալում, հլնում, էթում տնում, որ օխճարը թավլեն ա:

Մեշու մնում ա, ախպերը կծերով ջուրը ջլակը գալում ա: էտի որ գալում ա, մարթակները ըտուն խարցնում ա թե՝ աղեն հո՛ւը ա: էն էլ ասում ա՝ որ աղենն ես թողեր եմ տունը, գացեր եմ ջրի:

Հնոնում են էս յան՝ աղե, էն յանը՝ աղե, աղե չկա: Նոր անջաղ ֆայմում են, վազնում են, կ'աղ-նի բերանը բացում, տնում են, որ աղեն եռման ջրի մեջն էփում ա, ըստ նոր խասկնում են, որ էս համեն Պատիկ-ջանի դործն ա ու մարթակները հլնում ա դու, ձեռը թափ ա ալում ու ասում ա.—Պատիկ-ջան, լավ արիր, էս դան էլ դու ընձի խափիր, փախար. հըլը մաղով ջուր կրել տվիր՝ էտի ջայնամ, տալար քո թաթմեններ ու ճաններ՝ էտ էլ հեշ, խատցեն տվիր գեղալական հորթկան՝ էտ էլ ուտա դոխտ, ըր մորս հնչի՞ քցիր եռման ջրի մեջ, խաշիր...:

Մեկ էլ էն յանեն պատի ախպերը բոռալով դա-լում ա, ասում.—Կ'ութուց էլ ալադին ոսկի, ար-ծաթ, ագնեղեն ա տարե, հալթաթ ըտու խամար էլ էկեր էր:

Մարթակները էտ էլ որ լսում ա, էրկու ձեռով զննում ա գլխին, ասում ա.—Դու իմ ջանին վալ տաս, հալթաթ մեկ էլ գհնդենս իմ ձեռը, էն վախտ դու կտենաս, թե ինչ կանեմ քո գլխը:

Պատիկ-ջանը փախնում, անփորցանք դալում, խասնում ա ախպրտանքին: Ուրխնում են, հլնում են աշխարքով մեկ, փաթթվում են հիւար, պա-շում պտչալվում են, Պատիկ-ջանը պաղմում ա, թե իմալ հեղավ, որ թնգադրուն զնաց մարթա-կերի տունը, իմալ սառվին քցեց եռման կ'աղանը ու հսկին, ու էն մեկեւ հարստութենը առավ, փա-խավ:

Տղերքը ըտեղից հեղան օխտը ախպրով էլ, ջան ասելով, ջան լսալով բռնին մե ճամփա ու գացին: Ետ գացին թե քիչ, ասված դինա, մեկ էլ տե-սան դադը տեղում ինչ որ րան ա պապղում: Պըս-տիկ-ջանն ասավ.—Ախպրտանք, էտը յա գեղ ա, յա քաղաք, մեզի հիմի փարա շաա գհնի, կէթանք էս իմ րերած ոսկիքը կխուրդենք, էս ալնուքնե-րից էլ կծտխենք, մեզի խամար կարրենք, շուր մենք մեր խորն ու մորն կգթենք, կբերենք մեր կուշար, հիւար խետ կարրենք. էս միջոցին էլ մենք մե սայնաթ կսորվենք, հեղելի լավ կա-րենք:

Ախպրտանքով ձեռաց հոժարվան ու հեղան դա-ցին դըրա էտ պապղուն րանի յանը:

Դացին, դացին շուր հիւրդուն ալնամոց խա-ստն էան: Դու մի ասա էաի մե թաքավորանիսա քաղաք ա, ըտու ժամերի կրիշեքի ժեշտենն ին է-տենց պապղում:

Որ էկան խասան ըստե, Պատիկ-ջանը դնաց մե դվորում օթուղ ըոնեց, դացին համնով ըստ անդա-վորվան, հեղան դացին շարսուն մե հսկի խուրդե-ցին ու ըսկսեցին հիւրանց խամար արբել, մե յանն էլ խարց ու փորց արին հիւրանց ծնողներից՝ րալի մե սալղ առնեն:

Պատիկ-ջանը թո հիւրտն ախպրտանքով արենն էս քաղաքում, մենք տնանք, թե էն մարթակներն ինչ ա անում:

Պատիկ-ջանի փախնելուց յետո մարթակները էլ դիշեր-ցերեկ քուն ու դաթում շունե. համեն տեղ էթում ա, յա էլ պատի ախպրն ա հղրկում, համա հնչ մե տեղից խոսկ ու խարար շառնում, հնց որ թե երդինք խամարացավ, վիրը խարցնում ին՝ սալղ տվող շհլնում:

Հսնում ա մե խելակ վախա, մե դան մարթա-կները ջորերը փոխուկ էթում ա էն քաղաքը, որդեղ Պատիկ-ջանը հիւրան ախպրտանքով արում ա:

Թավաքյալի շարսվում ման դալու վախար մե մարթի ձեռը հիւրան հսկիքից ա անում, ասում ա.—Ախպեր ջան, էս հսկին չես ծախի:

էտենց կայնում խոսում են, էտ մարթակներն հիմանում ա, որ Պատիկ-ջանը հիւրան ախպրտան-քով էս քաղաքում ա արում, հսկին էլ էս մարթը Պատիկ-ջանից ա առե: Համա ընդհնք որդե են ար-րում, հինքը շէր հիմանում:

Մարթակներն էտի որ հիմանում ա, ժամանակ չկորցնում ա, հլնում ու վռաղով էթում ա հիւրան մե-շեն: Կանչում տ ախպրն, ասում ա.—Ես Պատիկ-ջանին հիւրան ախպրտանքով դթեր եմ, ընդհնք ար-րում են ֆլան թաքավորի քաղաքում, ես էլ շհնդա ըտոնցը ման դալու, վախեցա ըտոնք իմ խոտն առնեն՝ հլնեն փախնեն մե յանի վրա, իղը-թող-ները էլի կորցնինք, ըտու խամար էլ ես հեղա

էկա, որ գու էթաս էա թաքավորի կուշար: Որ դա-
ցիր էտ թաքավորի կուշար, կասես՝ հալը կ'սեն
էտենց ա. «Քո թաքավորութենի մեշը, համա քո
քաղկում, արրում են օխտր ախպեր, ըտոնք կ'ա-
շաղենք են, ըտոնց գլխավորը հիրանց պատի ախ-
պերն ա, տնունն էլ Պսաիկ-ջան: Ընգոնք մեզի
թալնել-թախթիել են, մեր մորը սպաներ են ու
փախեր են քո քաղաքը: Հիմի յա գու ըտոնցը
րոնա, աու մեր ձեռը, որ ըտոնց գլխանը անենք,
յա էլ չէ, որ շտա՛ գըանք ձեր քաղաքը քարու-
քանդ կտնենք, քեզի գերի կանանք, զաթի էտ
օխտ ախպորն էլ կրոնենք ու գազասաանը մեր
ձեռով կտնանք»: Արոք տուր մե շարաթ, որ էտ
լակոններին գթենն, ըռնեն, տան քեզի, գու էլ
կրեքես ըսաե, ես գինամ, թե էտ Պսաիկ-ջանի
գլխը ինչ օյին կխանեմ:

Մարթակերի ախպերն հլնում, հնգնում ա
ճամփա, գալում ա, գալում խասնում ա էտ թա-
քավորի քաղաքը, սալդ ու սուլուզով թաքավորի
պալաար գթնում ա, էթում, նստում պաշտի
գնդգի հառնը:

Կ'արավուր գու ա գալում, խարցնում ա.—
Ի՞նչ ես ուզում:

Էս տղեն ասում ա.— Ես կ'արիր մարթ եմ,
համա թաքավորի խեա շաա ֆնրդ գործ ունեմ,
խնթրվում եմ, հիրանը հիմանց տաք, թո ընծի
ընթումա:

Կ'արավուր էթում ա, թաքավորին ասում, որ
էսենց-էսենց մե խաա կարիր ջայել տղա յա էկե,
ուզում ա քեզի աննա, քո խեա շաա ֆնրդ գործ
ունի. թողեմ գա՞, թե իմա՞լ անեմ:

Թաքավորը մեշու միտկ արավ. ասավ.— Կան-
շա՞ թո գա, աենանք ի՞նչ ա ուզում, որգո՞ւց ա
էկե:

Մարթակերի ախպորը բերին թաքավորի կուշ-
ար:

Էաի էկավ գլխ ալեց թաքավորին, ասավ.—
Ես էս ինչ մեշի տեր մարթակերի պատի ախպերն
եմ, ընծի ախպերս ճամփե քո կուշար պագգամա-
վոր:

Ու իմալ որ մարթակերը սովըցրեը էր, համեն
ինչ ասավ, գլխ ալեց, կայնավ կ'ըագ:

Թաքավորն հնգավ մտկի մեշ. կանչեց հիրան
վնդիր-վնդիրներին, կանչեց ննդիրին ու համեն
պալաաականներին ու ասավ էն, ինչ որ լսել էր:

Թաքավորն ու հիրան պալաաականները որո-
շում են էտ օխտր ախպորն էլ գթնեն, տան էտ
մարթակերի ախպորը. թո տանի, ինչ ուզում են՝
թո անեն, թաքիլան հիրանց քաղքին ձեռ շտան,
հիրանցն էլ եսիը շտանեն:

Դու մի ասա, որ կիրտունը հնգեր ա քաղքում
էտ մարթակերի պատի ախպոր գալուց յեառ ու

ձենն էթում, խասնում ա Պսաիկ-ջանին ու հիրան
ախպրաանքին: Ախպրտանքով ասում են, որ գի-
շերով հլնեն, էս քաղաքը թոգեն ու փախնեն մե
յանի վրա: Համա Պսաիկ-ջանն ասում ա.— Դուք
էթում էք, գացեք, ես չեմ գա: Էա մարթակերը
գըա, մեր պաաճառով էս քաղաքը սաղ տարմա-
տաղին կանա, կտվիրա, թաքավորին էլ եսիը
կվերցնա ու էտ համնի արունը կմնտ մեր խզի
վրեն, էլ քուն ու գաթար ես չեմ ունենա: Ես կե-
թամ թաքավորի կուշար յավիցա կհլնեմ, համ էլ
կասեմ՝ ինչ անել, իմալ անել: Թե կհոժարի՞ լավ,
թե չի հոժարվի՞ գուք գացեք մե յանի վրա, շում-
քի գուք էլ մեզկ շունեք, ես էլ կեթամ մարթա-
կերի կուշար, թե կաոցա՞ հենա կազագվեմ, գը-
քամ, թե չէ՞ զաթի մարթակերը ընծի կուտա,
պրծավ գնաց:

Ախպրտանքից համնից չ'նչն ասում տ.— Պրս-
տիկ-ջան, որգե որ գու, էնգեն էլ մենք: Հնչի՞ մեր
արունը քոնուց քաղծր ա: Դու գնտ թաքավորի
կուշար, ասա քո ֆանգերը, մենք էլ պատրաստ
գհլնենք, տենտնք՝ թաքավորը ինչ ա կարքա-
գնում:

Հառավնտ շուտ Պսաիկ-ջանը հլնում ա, հի-
րան թնգա շորերը խաքնում ա, տխպրտանքին
ասում ա, որ հիրանք էլ խաքնեն, ըալի թաքա-
վորը կանշում տ հիրան կուշար ու հլնում, էթում
ա թաքավորի պալաար: Դարգյախը տփում տ.
գալում խարցնում են, թե՛ վի՞րն ես ուզում, ի՞նչ
տղա ես:

— Ես Պսաիկ-ջանն եմ, էկեր եմ թաքավորին
յավիցա հլնեմ, որ էն մարթակերը չգա էս թնո-
լան քաղաքը քարուքանդ անա, ամալացնա, թա-
քավորին էլ եսիը ըռնա իմ պատճառով:

Կ'արավուր վազով գնաց թաքավորին դակ-
լադ տվեց, թաքավորն էլ ասավ.

— Գացեք, ջուա արեք, էա աղին ըրեք՝ մե
ես աննամ:

Գացին Պսաիկ-ջանին առան, տարան թաքա-
վորի կուշար: Պսաիկ-ջանը որ մաավ թաքավո-
րի օթաղը, աեսավ որ սաղ վնդիր-վնդիրներն,
ննդիրները, պալաաականները ըռեն են, հինքն
էլ գլխ ալեց, ձեռները գրեց գոշին, կայնավ,
հաշկը թաքավորի հերեսից չկգրելով:

Թաքավորը խարցրեց.— Պսաիկ-ջանը գո՞ւ ես:

Տղեն պատասխանեց.— Հրամայեա քեզ, ես
եմ, ի՞նչ ես հրամայում, ասա՞ մոմի նման կայ-
նուկ եմ, քո հրամանը կաաարելու: Կուզե՞ս՝ կե-
թամ ջուըը գհնգնեմ, կուզե՞ս՝ կեթամ կրակը
հնգնեմ, իմ ջանը քեզի կ'ուրրան, համա հիմա-
նամ հնչի՞ խամար ա, թաքավորն արրած մնա:

Թաքավորին Պսաիկ-ջանի խոսալը գուրն է-
կավ, վերցրեց ասավ, որ հալը-խեքյաթը էսենց

ա.—Մարթակաները ճամփեր ա քո հեղեղից հիրան
ախպորը, մե շարաթ սրոկ ա ավե ու պայանջում
ա քեղի, քո ախպրաանքի խեա, յա էլ չէ՝ պաի
գա մեր էս թնուլան քաղաքը քարուքանդ անա,
մեզ էլ համնիս աանա եսիր, քու ու քո ախպր-
աանքին էլ զնթի կուտա: Հիմի դր խոսա, աե-
նանք, էս փորցանքից իմալ ազադվենք:

— Թաքավորն արրած մնա, ընծի իրավունք
աու, ես խոսամ,—ասավ Պսաիկ-ջանը:

— Խոսա,—իրավունք ավեց Թաքավորը:

— Թաքավորն արրած մնա,—ասավ Պսաիկ-
ջանը,—որ դու ընծի լսաս՝ հնչ եսիր դհնդնես
մարթականի ձեռը, հնչ էլ էնի կանա դա քո քա-
ղաքը քանդա, տարմաաադին անա, էն էլ իմ ու
իմ ախպրաանքի պաաճաոով: Որ էաա էտա,
մենք ախպրաանքով դհնենք, մեր հոժար կամ-
քով կեթանք, մարթականի յավիցա դհնենք, ինչ
ուզում ա՝ թո մեզի խեա անա: Համա դու ի՞նչ
մեզի ունեք, որ ձեզ էլ ուզում ա գերի ըոնա, քա-
ղաքն էլ քարուքանդ անա: Համա դու որ ընծի
լսաս, համեն ինչ էլ կարքին դհնի:

էանց ասավ ու գլոխ ավեց կայնավ:

— Դր, ասա՝ անանք իմա՛լ անենք, ի՞նչ ա-
նենք,—ասավ Թաքավորը,—որ համ մենք մնանք
սաղ, համել մեր քաղաքին դադմիշ չհնի, էլ չեմ
ասում, որ էա անասավածն էլ ձեզի չուտա:

Պսաիկ-ջանն ասավ.— Խո՞ էս համնի դեմը չեմ
ասի, հաոեչ ես քեզի դոխտուկ կասեմ, թե ի՞նչ
անենք, իմա՛լ անենք, յեաո դու դինաս, վիրը
կուղես՝ ընդուն էլ կասես, վիրը չէ՝ հենա դնթի
չէ:

Թաքավորը համնին իզին ավեց ասավ.— Գա-
ցեք ձեր ըանին, որ պեաք հլնի՝ ես կկանչեմ: Թո
մնանք ես ու Պսաիկ-ջանը, անանք՝ ի՞նչ ա ա-
սում:

Համնով որ հելան գացին, Թաքավորի կուշտը
մնաց մինակ Պսաիկ-ջանը, էն էլ դնաց Թաքա-
վորի Թախաի հաոեչը կայնավ, որ մարթ չլսա,
ասավ.

— Թաքավորն արրած մնա, ես մինակ կեթամ
էա մարթականին սաղ-սալամաթ կրերեմ ըսաե,
դու ընդուն կպաաիճես, ընդու հելած-չեւածին էլ
աեր ու աիրական դհնես, համա ըաու խամար
գու պաի հեքուց, յա էլ չէ հեքուց չէ մեկել օրը,
քանի էա մարթականի ախպրը ըսաեն ա, սթից
մեռնես, սաղ քաղաքը թո սե կապա, սուք նսաի:
Քո ջ՛նչ վնգիրը սաղ ժողովրթին թո ասա, որ մեր
Թաքավորն ննադասաան մեոեր ա, թո քեղի դնեն
Թարութի մեչը, աանեն դնեն ժամը, որ էն մար-
թականի ախպրն էլ տւնա: Ջ՛նչ վնգիրն էլ թո
ընդուն ասա, մե խաա էլ նամակ դրա մարթա-
կերի վրեն, որ էթա ախպրն էս համեն հիրան

աեսածները ասա, նամակն էլ աա, որդե գրուկ
դհնի, թո դա, մեզի աիրութեն անա, էլ հ՛նչ ա
ուղում մեր երգիրը քարուքանդ անա: Մինակ էս
էլ ախպրից հաոեչ դհնեմ, կեթամ մարթականի
կուշար, էս համեն ըերանացի ես կասեմ, չուր
ախպրը դա: Համ էլ հրաման աուր քո գորա-
պեաներին, թո զորք հավաքեն: Ի՞նչ հիմանաս,
թո հագր հլնեն, ըալի էա մարթականը չհոժարում
ու գալում ա հիրան ասածները կաաարա: Մե
հիսուն-վաթսուն մարթ էլ ասպարուկ, կազախի
շորերը փոխուկ, ճամփա Բագի դոշերը, որդե-
ղով մարթականի ախպրը պաի հսնի, էնի որ դա
հսնելու, ըա՞նք թո վրա աան էա ադին, համա
չսպանեն, մեշու շարշրեն, թողեն հսնի էթա: Յեա
դաոնալուն, ես էլ մարթականին որ կրերեմ, թո
մեր վրեն էլ աան, համա էլի ըան շանեն: Թա-
քավորն արրած կենա, թե էս իմ պլանին խավ-
նում ես, ես էս դիշեր էթալու եմ մարթականի
կուշար, դու որ սթից կմեռնես, թո մե օր, յա էլ
էրկու օր յեաո էլ մարթականի ախպրը դա, ես
ընդե խասած դհնեմ, համեն ինչ պադմած, ախ-
պրն էլ դքա իմ ասածները սաղ դհասաաաա:

Թաքավորն ասավ.— Գնա մեշու խաս ըախճեն
պաաա, մեշու ըան-ման կե, ես քեղի կկանչեմ:

Պսաիկ-ջանը հելավ, Թաքավորին դլոխ ավեց,
դնաց ընդու խաս ըախճեն, հավուղի կուշտը, Թա-
քավորի կարավաններից խաց, շայ, արաղ ըերին,
Թավաղա արին Պսաիկ-ջանին: Պսաիկ-ջանն էլ
կերավ, խմավ, հելավ ման էկավ ըախճի մեչը,
մեկ էլ թնգն դրուն էկան աարան Թաքավորի
կուշար:

Ներս մաավ, աեսավ ջ՛նչ վնգիրը, ջ՛նչ ննգիրը
մեկ էլ Թաքուլին ըանն ին: Հինքն էլ դլոխ ավեց,
կայնավ մե յանի վրա:

Թաքավորն ասավ.— Պսաիկ-ջան, մենք խո-
րուրթ արինք, վճոինք, որ քո քաշած պլանով ա-
նենք: Համա որ շաջողվի, քո մնացած վեց ախ-
պրն էլ կդնդահարեմ, քեզ էլ վնթի էն մարթա-
կերը կուտա: Մենք ըսաե դորք դհավաքենք, որ
մեր քաղաքը պաշապանա: Համա որ քո պլանը
հաջողվեց, լիղուտ ինչ պաաա, ուղա՝ քեղի կը-
աամ:

— Թաքավորն արրած մնա, ես մինակ մեկ
խնթիրը ունեմ քեղնից,—ասավ Պսաիկ-ջանը,—
մենք մեր ծնողներից փախեր ենք. հիմի ընդհնք
մեզի ման են դալում ու մխկաում են: Թե որ սաղ
են, քեղնից կխնթրեմ, մարթ հղրկես մեր դեղը,
թո աոնեն ըերեն ըսաե: Թե որ սուրբ դուս էկա,
հէնա ընդոնցն էլ կդնդահարեք ախպրաանքիս
խեա, թե դուղն հելավ՝ մե արուաաո տուր, որ
մեզի խեա արեն, մեխկ են:

Թաքավորն հոժարվավ, ջ՛նչ վնգիրին ասավ,

որ մարթ ճամփա Պատիկ-ջանի խոր ու մոր հեգնից, Պատիկ-ջանին էլ կանչեց կուշտը, պաշեց, օրշնեց, ճամփու դրեց:

Պատիկ-ջանը դնաց դվորը, ախպրտանքին համեն ինչ ասավ: Ասավ, որ հեքուց թաքավորը հիրանցը մե խտտ թողա առն կա, կ'անավաշեներ կա, շուր հինքը էթա մարթակերին բերա: Թաքավորն էլ մարթ ա հզրկում, որ հիրանց խորն ու մորն դթենն, ըներն ըստե:

Հառտվտուն էն գլխեն հելավ, կանչեց հիրան աստված ու ըոնեց մարթակերի առն ճամփեն: Որ խտտավ Բաղեի գոշերը, տեսավ, որ թաքավորի կ'ողունն ընդեն ա, իմալ որ հինքն ասեր էր:

Ըտոնցը ըրարով տվեց, ըրարով առավ ու դնաց հիրան ճամփով:

Մե օր դնաց, էրկու օր գնաց, վրա իրեքին խասավ մարթակերի մեշի սինոռը: Նստավ ըաե, գինջցավ, հելավ մեշով էլի մորի, մասուր, դվիթ ուտելով գնաց, շուր մութը հնգավ: Մութը որ հնգավ, մեշու մնաց, շուր հելավ կես գիշեր, մարթակերի դուռը տփեց:

Մարթակերը ներսից խարցրեց.— Թե էն ո՞րն ա:

Պատիկ-ջանն ասավ.— Բաց, ես եմ: Հնչի՞ ընձի չես ճաշնում: Պատիկ-ջանն եմ:

Մարթակերը հանդժներին շէր հավառում, համա դր իմալ աներ, հելավ ափալ-թափալ ճրաք վառեց, վազավ, դուռը բացեց, աեսավ՝ դրուսա որ հիրան հառեշը Պատիկ-ջանն ա կայնուկ:

— Հը՞, — ասավ մարթակերը, — էլի ի՞նչ սաանալութեն ես մոկոնե, հնչ ե՞ս էկե: Համ էլ լավ ես արե, էկեր ես, հառավառն ես քո հաշիվը կթամդնեմ, դու էլ իմ ձեռից չես պրծնի:

— Խա, լավ, — ասավ Պատիկ ջանը, — հըլը մե խտրց ու բարով արա. տենում ես, ես իմ հոտով եմ էկե, էլ հնչ ե՞ս ախ ասում ընձի: Ախպրտ էլ տեսեր եմ, էն էլ հէքուց, յո էլ մեկել օրը դբա: Համա վախենում եմ, ընդու գլխին փորցանք բերեն: Դու որ թաքավորին ախպրտ միջոցով ախիր տվե, թե գթամ, սաղ երգիրտ տազնուկրա կանեմ, էն էլ դորքերով, թոփերով, թվանքներով խանեց, սող հիրտն քաղաքը շտփոնել տվեց, որ դուս ու ներս անող չ'ընի, ես էլ գիշերով եմ փախե, որ քեզի հաշկալուտանք բերեմ. ըոլ ա իշքան հիրար վտառութեն արինք: Քո ախպր գալուց մե օր, թե էրկու օր յետո, թաքավորը նազաստան մեռավ, չեմ գիտում՝ քո հախուն էր, թե ինչից էր: Ախպերա որ սաղ սալամաթ պըծավ, էկավ, էն էլ կասա: Թաքավորը որ մեռավ, չ'իշ վաղիրը ընձի կանչեց, ասավ. «Շուտ խասի ծանոթին, որ մեշեն ա արում, ասա: Նամակն էլ ախպր խեա կճտնիմ, քանի էնի դորք չհավաքե՝ եկե»: Որ

ես քեզի խնթովեմ, ուր դու չեթաս՝ էտ թաքավորութենը ջնջես, խնդին խավարցնես: Պաղրաստվի, հլնենք, հիրաը խետ էթունք, էլ ինչ կոխվ, էլ ինչ բան: Ես իմ հոտով եմ էկե, էս համնից դենը ինչ ուղում ես՝ արա: Ախպրաանքս էլ հէնա էտ քաղկումն են: Զ'իշ վաղիրը ընձի որ ճամփեց, ասավ, էլ մի հիշկա, շուր էն մարթի տխպերն էլ դա, մենք ընդուն փեշքեշներ պտի ասնք, առքով փառքով ճամփու դնենք: Քո ախպերն էլ յա գուտն ա, յա էլ հերթիս, իմ էս համեն ասածները կհասաաա: Ես իմ ասածը ասի, պրծա. հիմի ուղում ես ընձի խում-խում կե, ուղում ես՝ թո մնա շուր հառավոտ, խտջա՝ նոր կե, ուղում ես սարը արա շուր ախպերտ դա, ես էս համնից դենը խո էլ չե՞մ փտխնի:

Մարթակերը էսի որ լսաց, ըտու խելքը մեշու կդրեց, ասավ.— Լավ, սարը անենք շուր իմ ախպերը գա, տենանք էն ինչ ա ասում:

Մարթակերը Պատիկ-ջանին էլ ձեռ չտվեց: Հաշկում էր, որ հիրան հոտով էկե, խասե ըսաե, էլ չփախնի: Համ էլ էլ բան չկա տանելու, ըտու խտմար էլ ըսկսին հաշտ ու ըրիշ արել:

Իմալ որ Պատիկ-ջանն ասեր էր՝ էրկու օրից յետո մարթակերի ախպերը էկավ, լավ-լավ փեշքեշներով, ջ'իշ-ջ'իշ ըրաններով, որը ճամփեր ին ջ'իշ վաղիրն ու վաքիրը:

Մարթակերի ախպերը համեն ինչ մեկ-մեկ պաղմեց, իմալ որ պաղմեր էր Պատիկ-ջանը թաքավորի նազաստան մեռնելու մասին: Զ'իշ վաղիրի նամակը ըացեց, էն էլ կարթաց, ընդու մեշն էլ դրուկ էր, էն ինչ որ Պատիկ-ջանն ու հիրան ախպերն ասին: Կ'ողունի մասին էլ ախպերն ասավ, որ հիրանը ըոնում են, համա ընդե մեկը հլնում ա, որ հիրանը ճանչնում ա, ասում ա, նոր ազատում են, գալու տ: Վերն էլ ախպրն ասավ.— Քեզի ընդե հիշկում ու քո ճամփեն են պախում, որ դու էթաս, հիրանք աղ ու հացով դան քո հառեշը, սաղ ժողովուրթը հնցեն քո թրի տկով, որ սաղ համնով էլ քո հպաաակներն են:

Պատիկ-ջանը էս համեն որ լսաց, դհա սրդապնդավ, ասավ.— Բը էլ վի՞րն ենք հիշկում. հեյեք, հնդենք ճամփա, էթանք. թե դու հըլը ուղում ես ընձի ուտես նոր էթաս, — խընդմընդալով ասավ Պատիկ-ջանը մարթակերին, — ախպեր, ես հաղը եմ:

Համա մարթակերն ասավ.— էլ հնչի՞ պաի քեզի ուսեմ, հէնա կեթանք ձեր քաղաքն, էնգեղ եսիմ իշքան լավ ու լիտիկ տղա, ախճիկ կա: Հէնտ կմնամ, կեթանք ընդոնցից կուտեմ, էլի: Դրու՞տու չեմ ասում, ախպեր:

— Խա, ըր իմալ, — հաստաեց պտի ախպերը, — կխասենք աեղը՝ ինչ կուղենանք, էն էլ կա-

նենք: Հարկավոր ա հիմի հաղորդել՝ էթալու խամար:

Պատիկ-ջանը տեսավ, որ մարթակերի ախպերը դնաց դուռ ճաշ-մաշ էփելու, ասավ.—Ըստուց դեն դու իմ էլ ջ'ոչ ախպերն ես, ես ուղում եմ մե րան էլ տեսն քեզի, համա ախպերտ շար տեղը խասնելը թո շհիմանա:

— Ես որ դալու ի դեսը, ճամփեն ընծի կ'աշտղենը րոնեցին, հսկի ին ուղում. է, ընծի հսկին որդուց հինի, ես մե կերպով փախա, լավ ա, որ քո ախպերը շհնդե ըտոնց ձեռը, թե չէ՝ որն հիմանա, ի՞նչ տնին րտուն: Ըտու խամար էլ ես տեսն եմ, որ քո ախպերը թո հառեչ հնդնի, էթա, մենք էլ քո խեղ հեղեց կեթանք՝ շուր խասնենք էս քաղաքը: Ասում եմ, ախպերա թո հառեչ էթա ընդու խամար, որ խասնի ջ'ոչ վաղիրի կուշար, ասա՝ լորք խտնա մեր հառեչը, հիրանք էլ աղ ու խոցով գան քո հառեչը ու փառքով, պաղով տանեն թաքավորական պալատը:

Մարթակերը հառեչ մեշու շեմ ու շում արավ, թե՛ էնի իմա՛լ մինակ կեթա, համա վերը հոժարովով, կանչեց ախպերն ասավ.—Դու հնդի հասեչ, դնա մե տորբակ էլ հսկի տար խետտ, րան ա որ կ'աշտղենը թալեն քո վրեն, էտ հսկիքը կասա, կպրծնես:

— Կեթաս թե չէ, դաթի քո հսկիքն եմ, դու էլ սաղ սալամաթ կեթաս, կխասնես էտ քաղաքը ու կասես իմ գալու մասին, որ հիրանք թաղարուք տենան:

Պատի ախպերը դժվարութենով համաձայնավ, որ հինքը հնդնի հառեչ էթա. գիվա խարար տանելու խամար ա: Համա Պատիկ-ջանը հիրան րանը դիդում էր: Թաքավորի կշտից որ գալում էր, կ'աղտիսնեի ջ'ոչ խետ պահանջովորվեց, որ մարթակերի ախպորը հինքը հառեչ կճտմիա, թո հիրանք րոնեն, դիվա կ'աշտղեն եմ ու փչացնեն, հսկիքն էլ հիրանց խալալ հինի:

Մարթակերի պատի ախպերը հառավոտ շուտ հեկավ, մի քիսիկ հսկի, ալունք առավ, դնաց, որ խարար տանա: Պատի ախպերը որ դնաց, Պատիկ-ջանը մարթակերին ասավ.—Ախպեր ջան, մենք էլ պսի մեր թաղարուքը տենանք, հինենք էթանք, քաղքում հիմի քեզի են հիշկում, հաշկները ճամփի վրա յա, թե ես ուրի գանք: Համա, ախպեր ջան, էս էտ կ'աշտղենից շատ եմ վախենում, որ մեղի վնասեն, ըտու խամար էլ ես մե րան եմ մտածե, շեմ դիդում, դու կհոժարվես, թե՛ չէ՞: Թե որ դու քո հոժարութենը տաս, մենք սաղ-սալամաթ քաղաք կխասնենք, թե որ շաաս՝ եսիմ ճամփեն ինչ դու գլխնիրա:

— Ասա, տենանք ի՞նչ ես մտածե,—ասավ մարթակերը,—թե որ լավ րան հինի, հնչի՞ չպար

հոժար հինեմ: Ասա, մի քաղքի, համ ասում ես որ դու իմ ջ'ոչ ախպերն ես, համ էլ սրդումտ րան կա՞ րնծի շեմ ասում, րը էտի հեկավ:

Պատիկ-ջանն էլ դաթի էտ էր ուղում, որ մարթակերը հիրան կամքով խարցնա թե ի՞նչ եմ ես ուղում անեմ: Մեշու շեմ ու շում արավ, թե իմա՛լ գհինի, ես իմ ախպորը իմա՛լ դնեմ թարութ, լսողըն ի՞նչ կասա, համա դու որ ուղում ես, ջ'ոչ տախպեր ես, ես էլ կասեմ, տենում՝ դու ինչ ես ասում:

Ասավ.—Ասա:

— Ես մտածում եմ, որ քեզի խամար մե խատ թարութ սարքենք,—ասավ Պատիկ-ջանը,—դու մղենս մեշը, կափաղն էլ մխենք վրեն, քեզի էտ թարութով դնեմ մե սելի վրեն, ես էլ խաքենեմ քոշտ շորեր ու սելը քշելով էթամ: Թնվաքյալի որ կ'աշտղենը դնե հոասա, ես լավով դոռալով ըտոնցը կասեմ, որ ձեսի իմ տախպերն ա, մենք դացեր ինք կ'աղիրութեն փարա ախշատելու, ախպերս խիվնդցավ մեռավ, իշքան որ փարա ենք ախշատե, տվի էս սել ու եղին ու էս թարութին, հիմի ախպորս տանում եմ մեր դեղը, թաղեմ: Մեր խերն ու մերն էլ էս դեղումն են, ես էլ հեսա քանի օր ա խացի փշուր շեմ կերե, ձեռ խոր խերին, մեշու խաց տվեք ուտեմ, շուր խասնեմ դեղը:

Մարթակերը մեկ հավառում էր Պատիկ-ջանին, մեկ էլ վախենում էր, թե ըստու մեշը մե դաք գհինի: Ըսկսեց շեմ ու շում անել, ասավ.—Հնչի՞, էլ հուրիշ հնարք չկա, որ էտ կ'աշտղենից պրծնենք, օրինակի խամար՝ կովենք, ըտոնցը ջնջենք, հսնենք. խո՞ դու իմ ուժը դինում ես, ես ըտոնցը. սաղին էլ կշարթեմ, խում-խում կուտեմ, արնենըն էլ կխմեմ:

— Է,—ասավ Պատիկ-ջանը, ախար ես դիդում ի, որ դու էտենց կասես, ափսոս պատի ախպերա րտեղ չէ, էնի էտ կ'աշտղենին տեսեր ա, րտոնք մարթակերա դենը են, րտոնց վրեն ոչ մե թոփ ու ջարախանա շրանում ա: Թե կարցանք խափութենով, յա էլ շանվորթութենով հսնենք՝ հենա դհսնենք, թե չէ՞ դաթի էլ անչ մե րան ըտոնցը շախտա: Ախար ես ըտու խամար էլ չի ուղում էտ հմեն ասեմ, որ քո սիրդը չկողրի: Հիմի դու դինաս, ես քո պատի ախպեր Պատիկ-ջանն եմ, ընծի կարող ա րսկի ձեռ էլ շտան, համա քեզից կաշիտ աիկ կխանեն, որ հիմանան, թե դու որն ես: Լավ մտածա, դու դինում ես, որ ես քո վատը շեմ ուղի:

Մարթակերը հնդավ մտքի մեչ, ասավ.—Լավ: հառավոտ կորոշենք, հիմի հեղի քենք:

Հեկան քնան, համա էրկսով էլ սութ քուն ին տվե: Մարթակերը սաղ դիշերը մտածում էր, թե էս Պատիկ-ջանը մե քնադ շորեր հիրան գլխին:

Պատիկ-ջանն էլ մտածում էր, մարթականը դիշերը չհլնի, հիրանը ուտու։

Հառավտուն հեւան վեր, մարթականը խարցրեց.—Բը էտ թարութը որ ծասկես, մխոնես վրես, իմ նաֆասը թարութի մեշը չկդրվի, ես չեմ խեխումվի, էտենց իմտ՛լ դհլնի։

Պատիկ-ջանը տեսավ, որ մարթականը կազդեր ա, ասավ.—Ախպեր ջան, ես ըսու խամար էլ եմ մտածե։ Թարութի ակի յանից մե քանի անդով ծակ կանենք՝ օթ կխաղա, համ էլ էա կ'աշաղենրին հնցանք, թե չէ՝ ես քեղի կխանեմ դուա, թարութն էլ կթալենք դեն, դհլնենք կեթանք, ղոռն ընդհնցն հսնելն ա, մնացածի րանը խեւ ա։

Մարթականն ու Պատիկ-ջանը դուցին տախտակ ջոկին, մըխ առան, բերին, հիրար խեւ մե լեն ու ըոլ թարութ շինին, ոռքն էլ մե քանի՝ անդով ըոլղոլոլով ծակին, որ օթ խաղա, կ'ափաղն էլ շինին, մեշու ուտելու բան դրին թարութի մեշը, սելը բերին կայնցրին, մարթականը հեւավ հիրան ձեռով վերցրեց սելի վրեն խոտ-փալախ լցեց, որ կակուղ հլնի, թարութն էլ վերցրեց, դրեց էտ խոտի վրեն, տեսավ որ շատ հարմար ա, Պատիկ-ջանին ասավ.

— Դը վերցա կ'ափաղն էլ, դի վրեն, համա հըլը մի մխոնա, որ կ'աշաղենրի անդեն մոտկընանք, նոր կ'մխոնես։

Բերին էտենց էլ տըին, համա սելը որ մեշու անդ դնաց դըղըղկալեն, թարութի կ'ափաղը հընդավ։

Նոր ըտե Պատիկ-ջանը հեւավ ասավ.—Ախար, տխպեր ջան, էանց չհլնի, յավաջ մե էրկու մխով էլ ա բոնցնեմ, որ էլ կ'ափաղը չհնդնի, թե չէ՝ մեկ էլ տեսար էա անտերը հնդավ քիթ ու բերնիա, առտնց էն էլ հա ղալա յա տանելու։

Մարթականը դժաբութենով հոժաբվավ։

Պատիկ-ջանն էր, ձեռաց չաղուլը վերցրեց ու էրկու ջո՛ղ մըխ դանեց թարութի դլխի յանեն, էրկուսն էլ ողնեքի յանից։

Մարթականն ասավ.—Դը բոլ ա, էլ չհնդնի։ Համա Պատիկ-ջանը էլ հանդաճ չտրավ, ասավ.— էս կողերից արանք ա մացե բաց, դսից սաղ էբնում ա, չոր քո ննֆնս քաշելն էլ էրեում ա։

էաի ասավ ու էրկու մըխ էլ դանեց կողերին, ընդուց դեն էլ իջջան մարթականը թարութի մշից բոռաց, կ'ալմակալ արավ, էլ Պատիկ-ջանի ալնումը չէր, լավ մխոնեց պրծավ, նոր մարթականին ծղղալով տսավ.—Հիմի շատ աբահով ա, չոր քաղաք խասնելը,—ու փափախը յան դրեց, հիրան խամար դընդընալով, սելն ըսկսեց շուշուտ քշել։ էլ չէր խարցնում, որ մարթականի կողերը շարթան թարութի մեշ, միակ մեկ-մեկ ձեռ առնելու խամար ասում էր.—Ջ'ոչ տխպեր, շուշուտ

եմ քշում, ոը շուտ խասնենք, ընդե մեղի հիմի սպասում են։

Քշեց, չնավ խասավ Բադեի դռերի յանը, մեկ էլ էն յանեն բոռոռոց լաց. ձեռաց թխկցրեց թարութին, որ մարթականը սուս մնա, կ'աշաղենրը դալում են։

Մեկ էլ սելը չափոնեցին, Պատիկ-ջանի վրեն բոռացին.—Կայնի, կայնի, ալ լակոտ, էա ի՞նչ ես տանում սելով։

Պատիկ-ջանը սելը կայնցրեց, ըսկսեց լնլ, թե էս իմ ախպոր թարութն ա, ախպերս մեռեր ա, տտնում եմ դեղը թաղեմ։ Կ'աշաղենրը աղի վրեն յեռոտան, թե.—Շան ողթի, էաի էն մարթականի հարսառութենն ա, հալրաթ որ լցե թարութի մեշ, տվե քեղի, որ տանես։ Հերեկ էլ ընդու ախպերն էկավ, դեսն հսնում էր, ըռնինք ալադին ոսկի կէբ կուշտը, համա ոնչ հինքը, ոնչ էլ ոսկիքը մեր ձեռից չպրծան։

Պատիկ-ջանը լնլով յերթում կերավ, որ.—էա վիրն էք ըռնե, ըսկի հինքը չճանշնում էլ, համա էտ թարութի մշինը իմ մեռած ախպերն ա, ուղում եք, բացեք անսեք, խեղճ ու կըակ ճիժ եմ, թողեք ես էթամ, մեխկ եմ։

— Լավ, դը դնա, հովաաում ենք, որ էաի քո ախպերն ա, համա որ հիմացեր ենք, որ դու սութ ես ասե, էլ դու մեր ձեռից չես պրծնի, ծովի աակըն էլ հնես՝ կղթենեք, երդնքի հերեսն էլ հըլնես՝ կըռնենք։

Պատիկ-ջանը էտի որ լսավ, ձեռաց եղնեղին խարդեց, ուրախ-ուրախ քշեց։ Մարթականն էլ թարութի մեշը ուրիցավ, որ լավ պրծան, համա չէր հիշխնում ձեն խաներ։ Մե խելակ որ դացին, Պատիկ-ջանը ասավ.—Ջ'ոչ ախպեր, լավ պրծանք, թո մեշու էթանք, թարութի կ'ափաղ վերցնեմ։

Որ նորից ալադին դադցան, էս դնն մարթականն թարութի մշից ձեն ավեց.—Դը, հիմի կ'ափաղը րաց, հլնեմ դուա, հիրաը խեա, ջան ասենք, ջան լսանք սւ էթանք։

Պատիկ-ջանն ասավ.—Հեսա քալրաթին վերցնեմ, սաղ մըխերը քաշեմ, քեդի խանեմ դուա։

Մե խելի վախտ հնցավ, Պատիկ-ջանը թըխկըցեց տսավ.—Ջ'ոչ տխպեր, քալրաթին հո՛ւր ա, մեռու ման դալով, չկա. դու վերցիը դո՛ւր դըիր։

Մարթականն ասավ.—Ես չեմ վերցնե։

Բանից դուռ էկավ, որ Պատիկ-ջանը կ'ասառու չվերցնե, ասավ.—Բտն չկա, հեսա խասնում ենք, ընդե քալրաթի էլ կդտնենք, ուրտք էլ, հըլ չափաշաղ էլ, մեշու համփեւա։

Արեմաոց սելը մոտկցավ քաղքին, դռքը, ծողովորթը ուտա են ըռում, ուրիւնում են, մարթականն էլ թարութի մեշը պարկուկ, հիմանում ա, թե համեն հիրան դալու խամար ա։

Ձորքով, ժողովրթով չափոնով սելը էկավ, կայնավ պալատի հառեչը:

Թարավորը հիրան պալատականներով, Պրատիկ-ջանի ախպրաանքով, խոր ու մոր խնա հե-
լան րալկանը, որ թամաշ անեն:

Սելը որ կայնավ, Պատիկ-ջանը թաքավորին դադլատ տվեց, յետո ասավ.—Քալթաթի բերեք, շուա արեք, թարութի մխերը քաշեք, թո իմ ախ-
պեր մարթակերը հլնի դուս:

Վաղելով չորս խոքի յանաջաղները առան, կայնան, էրկսով գլխի յանը, էրկուսն էլ ղոնբրի-
նաջըներն էլ քալթաթիքով էկան մխերը խանին: Թարութի կափաղը որ վերցրին, մարթակերը մե
խաա որ ծմրկաաց, հիշկեց դես, հիշկեց դեն, ու-
ղում էր թարութից հլնեք, համա էրկու յանից էլ յանաջաղներն էկան գլխին, մարթակերը անդն
ու անդը սաակեց:

Նոր րաե ըսկսվեց քեֆ-ուրախութենը. Պատիկ-
ջանին ձեռների վրեն ասորան թաքավորի կուշար,
ընդեղ փաթթվավ խորը, մորը, ախպրաանքին ու
սկսեցին երգել հիրանց թաղա խաղը, որ մոգո-
ներ ին էա քաղաքը դալուց յետո:

Սնոթի չենք,
հացը բոլ ա:
Մարավ չենք,
Ջուրը շաա:

Տգլսր չենք,
Շոթ ունենք,
Թոմդիր վառուկ,
Բոցը հերթիսն ա:

Համնով էլ չսք կես դիշեր քեֆ արին, խասան
հիրանց մուրաղին, դուք էլ խասենք ձեր լտվ
մուրաղին: Նոր րաե ասուց իրեք խնձոր հիշավ.
մեկը ասողին, մեկը էն օխար ախպորը, մեկն էլ
մեր համնին հլնի:

3. ԳՈՂՈՒԻ, ՍԱԹՈՑԻ ՈՒ ԶԱՄԲԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Հլնում ա շլնում, ժուկով, ժամանակով, մե
քուր ու ախպեր ա հլնում, ըսինց էլ դադ-զավա-
դա, խեր-մեր չհլնում: Հառեչ մեռնում ա ըսինց
խերը: Մեռնելու վախա վոյսաթ ա անում աղին,
որ հիրան աղեն հիրանց թողած մալ ու դելվաթը,
հիրանց հաքսաութենը չփչացնա, թե կանա թո
էլ հավլցնա, թե չէ, զսոթի խոր թողած հաքսաու-
թենը բոլ ա շուր հիրանց մայ ու դերեղմանը:

Մե առ ժամանակից յետո, ըսինց մերն էլ ա
մեռնում: Մերը մեռնելուց հառեչ կանչում ա Գո-
գոլին ու մէկել Սաթոյին, ասում ա.—Ծա մեռնում
եմ, բալեք ջան, դուք ախշրքի աակը մնում եք
թաք մինակ, էլ ձեղի հարազաա մարթ չկա, դուք
պաի հիրար սիրեք ու մուղայիթ մնաք, անց էլ
հլնի, անոթի կհլնեք, ծարավ կհլնեք, ինչ կհլնեք՝
չեք հլնի, հիրար խնա նամուսով, արուտով պաի
արեք ու հիրար սիրեք, որ ես ու ձեր խերը էն

հանդեն գինջ հլնենք: Նեղութենի ժամանակ մեկա
մեկին խասենք, հիրար օքենք:

Մերը էսենց ասավ, օրշնեց, հիրան վոյսաթն
ասավ ու արև բախշեց հիրան աղին ու ախճկան՝
մեռավ:

Քուր ու ախպեր շաա լացան, սուք արին, ա-
ռոք-փառոք աարան հիրանց մորը թաղեցին խոր
կշտին, էկսն առնը:

Ծա որ սքի օրերը հնցան, Գոգոլը մե օր Սա-
թոյին ասավ.—Այ քուր, ես պաի սկսեմ իմ խոր
գործը, էթամ էս յան, էթամ էն յան, առտուր ա-
նեմ, բերեմ տուն, որ մեր խոր օջախը հա էլ վառը
մնա, թե չէ էսենց տունը նստելով, սուք անելով,
բան գուա չի գա: Դու մնա տունը, ես էթամ հարե-
վան երգիքը առտուր անեմ, փարա ախշատեմ,
գամ առն:

Սաթոն ասավ.—Այ ախպեր, Գոգոլ ջան, դու
որ էթաս, բը ես մինակ իմա՞լ պաի անեմ, կա-
րոաութենից ես կմեռնեմ, յա էլ չէ՝ կծոնեմ, էթ-
քան վախա ես առանց քե ի՞նչ անեմ, հարի կհլ-
նի դու մի էթա, մեր խերն ու մերն մեղի էնքան
կարողութեն են թողե, որ շուրքի մեր մայ ու մեռ-
նելը մեղի բոլ ա. դու մնա առն:

Ըսու վրեն քուր ու ախպեր շաա ավին առան,
շումքի էրկուսն էլ հիրար էնքան ին սիրում, որ
չին պաակերացնում, որ հիրանք՝ առանց մեկը
մէկելին, կանա մե օր արրի, յա էլ յսլա էթա:

Շաա մաածեցին, խորութ արին, վերջը Գո-
գոլն ասավ Սաթոյին, թե.—էթամ, մե խաա սուր-
յաթ քաշող բերեմ, թո մեր էրկսի սուրյաթներն
էլ խանա, ես քո սուրյաթը կդնեմ իմ ծոցը կե-
թամ, դու էլ իմ պտակերը կզախես կուշաա, համա
որ ես քեղի կարողեմ, դու հնդես իմ միար, ես
նլրինը քո նկարը կխանեմ կհիշկեմ վրեն, կքսեմ
հերեսիս, կպաշեմ, դնեմ դլխիս, մեշու կարոաս
կառնեմ, քուր ջան, սիրդս էլ կխովնա շուր ես
կդառնամ առն: Դու էլ իմ նկարը կպախես քո
կուշար, եփ որ դու էլ ընձի կարողեմս, խան հիջ-
կա վրեն, պաշա-պաշպա, էանցութենով դու էլ
քո կարոան կառնես շուր հալրնթ, ասու հաջո-
ղութենով, ես դքամ առն: Զանթի մեր խերն ու
մերն էլ մեղի հա էրաղ դքան, կմխիթարեն, սիրդ
կաան մեղի:

Սաթոն սվան չեմ ու շում արավ, լաց հելավ,
փաթթվավ ախպոր վղով, համա ճար շունեք, հո-
ծարվավ, ախպորն ասավ.—Լավ, թո մեր սուր-
յաթները խանեն, համա մեր աան վրեն քո հա-
վադարիմ մարթիքից նշանակա, որ անչ մե մարթ
մեր շեմը չչենքա՞ շուր դու դաս: Ծա էլ իմ քյար-
դյախը կառնեմ, քո նկարը կդնեմ հառեչս, կհիջ-
կեմ վրեն ու լավ-լավ րաներ կդրծեմ, շուր դու
գաս: Ծա անից անքս անչ մե դան դուա չեմ դնի:

հանեց հիրանց մոր մաղնիքը տվեց ախպորը, խոր մաղնիքն էլ դրեց հիրան մատը, որ հա էլ հիշեն հիրար ու հիրանց ծնողներին:

Ըտում մե րանի օր յետո Գողուր հիրան թնգանուքը տեսավ, իրեք հավազարիմ մտրթ դրեց հիրանց տան վրեն, որ ան մե մարթ լթողեն հիրանց տունը շուր հիրան դավը, խոսք առավ րտանցից, որ րտանք էլ աուն շեն մղնի, մինտկ դսի յանեն պայակ կհլնեն, որ հուրիշ մարթ չդա, չմղնի հիրանց տունը, Գողուր հիրան մատը կդդրեց, աղունը խոսեց էտ հավազարիմ մարթիքի տրնի խետ՝ հելան ախպեր, ըտանցը մե րուամա փարա ու մալ տվեց, հայավ հիրան րեռները կտպեց, րարեց կ'աթընների վրեն, քվոր խետ փաթթըվավ, լաց հելան, էտ ախպրացունների խեա էլ մնաս րարով արավ, պահման դրեց, որ էրկու տարի էս վախտերը կվերտդառնա աուն: Հերեսը խաշակնքեց, կանչեց հիրան ասավածն ու դրոն արավ արեելք ու հնդավ ճամփա:

Սաթոն մնաց աունը, հիրանց ախպրացունների խետ, Գողուն հնդավ ճամփա հիրան կ'արնավաշների խետ:

Գողուր շատ դնաց, թե քիչ դնաց՝ սուված դիգի, մեկ էլ հինքը էկավ դեմ հելավ մե ջ'ոչ քաղկի: Որոշեց ըսան հիրան դիքյան-րսան րանա, արրանքը ծախտ, հլնի հիրան րեռներն րոնա ու դառնա տուն: Հըաման տվեց հիրան կ'արնավաշներին, րեռներ թափեն քաղկի կ'րաղը, հինքը էրկու կ'արնավաշի խետ վերցեց հնձաներ ու դնաց էտ քաղկի թաքավորի կուշար, որ իրավունք աունի, էա քողկում առտուր անա:

Գողուր խարցնելով էկավ, թաքավորի ապարտնները գթավ, զնաց նստավ ջ'ոչ դտրգիսի հանելը դրուկ խնամաքարի վրեն:

Թաքավորի պոյակը դուս էկավ, խարցրեց.— Դու ի'նչ մարթ ես, հնչ ե'ս էկե, ես անում եմ, որ դու կ'արիր-օտարտկտն մարթ ես, համա հնչ ե'ս էկե մեր թաքավորի կուշտը՝ էտի շեմ դիգում ես:

Գողուն ասավ.— Ես խայաստանի մարթ եմ, ձեր հառեան երդրից, առտուրակտն եմ, էկեր եմ, որ ձեր քաղկում արըանք ծախեմ, որը րերեր եմ մեր երդրից, հենա քաղկի կ'ըաղում րեռները թափեր եմ էկե, որ ձեր թաքավորը իրավունք տա՝ էտ իմ արրանքը ձեր քաղկում ծախեմ:

Կ'արնավուն ասավ.— Բարով եք էկե, ես հիմի կեթամ մեր թաքավորին կասեմ, քեղի ներս կառնի, դու ընդու խետ մանդրամասն խոսա, տես ինչ ա ասում:

Պալակը դնաց, կես սհաթից յեա էկավ, Գողուն համեցեք արավ թաքավորի կուշար:

Գողուր մատով թաքավորի պալատը, հիրան

խետ գացին խետը էկուկ մարթիք, գլխների վրեն թաքավորի խամար րերուկ հնձաները րանցը րոռուկ:

Գողուն ու հիրան խետի մարթիք որ մտան րակը, դարմացան, դլխները կպավ, տեսան շորս րուրը շաղրվաններ, վարթ ու ծաղիկներ, խանդար ու մե երուն-թռչունները ծառների վրեն թափուկ, երքում ու կշկում են: Ըտե, ախշրքի տտկը ինչքան րար կա՝ ըտտեղի ծառների վրեն կար, էլ խավողի քուեր, խավողներն էլ ճթոուն վրեքը կախուկ, էլ թուղ, էլ նուշ, էլ րադամ, էլ քաղղ, էլ շավթալի, էլ ծիրան, պաթի տանձին ու խնձորին էլ հաի ու հաշիվ չկար, մե յանեն էլ րախշեն էր շամամով, ձմերուկով, եմիշով, խիյարով, պամիդորով ու էլ ի'նչ գլխներտ ցտվցնեմ խնդար ու մե մըքերով ու րաըով լցուկ:

Ըտտանցից որ հնցան, խասան նանգվներին ու էտ նանգվներով հելան վրե:

Գողուն տարան եգրորթ էտածը, դուրը րացվավ, մե խատ ջ'ոչ օթախ տտրան, նստցրին կակուղ րարցերի վրեն, էտ սեյնակը ստղ ոսկի ու թանգտգին քարերի մեշ փեղստում էր:

Մե էրկու նմուտից յետո, դեմի գոները րացվավ, մեկ էլ տեսար էտ գոներով էկավ հինքը թաքավորը, նաղիր-վաղիրներով շրջապատուկ, ըտանց խետ էր նույնիսկ թաքավորի մինուտտր տղեն, որը դհլներ Գողուրի թայը. մե շատ սիրուն շմշատ տղտ էր:

Գողուն ու հիրան մարթիկ թաքավորին որ տեսան, թոան հելան կայան, ձեռները գրին դոշներին, խոնար դրոխ տվին ու էտենց էլ մտցին, շուր կ'արնավաշները թաքավորի հնձաները շտարան դրին թաքավորի նդների հտոելը և յետ-յետ գացին հիրանց տեղը կայան:

Թաքավորը մոտկցավ Գողուն, ասավ.— Բոգալը րարի հլնի, քո ողնամուտը մեր խողը խետով հլնի:

Ձեռ տվեց Գողուն, Գողուն էլ խոնար գլոխ տվեց, յետո թաքավորը Գողուրի թեից րոնեց, տարավ նսացրեց հիրան կողքին դրուկ րանցը մութաքիների վրեն:

Նաղիր-վաղիրները էաի որ տեսան, նախանձվան, հիրար մեշ սկսին քոփստալ, համա թաքավորը ըտանց վրեն ըսկի ուշադրութեն էլ չդարցրեց, դարցավ Գողուն խարցրեց.— Գալտ որդուց ա, ի'նչ նպտտուկով ես էկե մեր երդիրը, ինչու՞ կանամ քեղի օքնեմ:

Գողուն ասավ.— Ես խայոց տնից եմ էկե, որ ըստե դու իրավունք տաս առտուր անեմ, իմ խերը էս կողմերում առտուրի գործերով շատ ա էկե-դացե, իմ էլ մտեն ա, որ խերս միշտ էլ դոյա հելե ձեր թաքավորութենից: Խերս որ մեռավ,

Հիմի ևս էլ եմ ընգու գործով պարապում: Խորս մալից յետո, ևս հառչի դան ա, որ տնից դուս եմ էկել, որոշեցի դալ ձեր թարավորութենի խողի վրեն իմ բախար ջուրեմ, ալադին աբրտնը ևմ լի-րե, հենա կ'աթրների բանները թափեր ենք քո բաղկի կ'բաղր, ասի՝ էթամ թաքավորից իրավունք առնեմ, որ թողա իմ աբրանքը բերեմ քաղկի մե-չր, դիրյան բռնեմ, սկսեմ իմ առըտուրը:

Թաքավորը էտի որ լսավ, թնայն-որուն հեկավ Գողոլի ջուխա թուշը պաշեց, դառցավ վաթիլին էսենը ասավ.—Իմ քաղկի հմնից լավ դիքյանը կտաս էս լավ տղին, քրա էլ չես առնի, չուր հի-րան առըտուրն անա, հլնի էթա հիրանց երգիր: Մե խատ էլ լավ օթախ, կասես սենեկապետին, հաղրն, որ գիշերները դա մեր սլալատը քնի, խաց ու ջուրն էլ իմ հաշվին,—Թաքավորը մեշու մտածեց, յետո հավցրեց,—էրկու խոքի էլ լավ, ձեռնից թնմուղ տղա կպնես, կնշանակես Գողո-լին օքնական, լավ ոռճիկ կտաս իմ խաղիներից:

Թաքավորն էտ էլ ասավ, հեկավ կայնավ, ըն-դու խետ էլ հմմեն հիրան խետ էկուկ մարթիք, Գողոլն ու հիրա խետի էկուկներն էլ հեկան վեր, ձեռներ դրին դոշներին, կայնան չուր ընդոնք գա-ցին, նոր հինքն էլ հեկավ դնաց:

Մեշու յետո, վաթիլը յեա էկավ էրկու ջայեկ սիրուն տղի խետ, մեկը թաքավորի տղեն էր, մեկն էլ ջ'նշ վագիրի տղեն: Վաթիլն ասավ.—Ը-առնք թաքավորի յանից նշանակված են քեղի քնականներ, հիմի ձիտնք կրերեն, խեձեք գա-ցեք քաղկի կ'բաղից ձեր քոչ ու բարխանեն, հար-հաթափի, հավաքեք բարեք ձի ու ջորի, բերեք տյա ինչ ուղիցի, այնինչ նոմերը: Զուր դուք ըն-դեղից գաք, ես էլ կարքադուրթեն կանեմ, որ էտ նոմերի դիքյանը դառակեն, ավլեն-խորթեն, սըր-փեն, կարքի քցեն, ասան ձեղի. բալնսներն ու կող-բեսր նմանապես:

Տղերքը դուս հեկան բակը, անսան խինդը խրեղեն ձի յա կայնուկ, մոակցան, թաքավորի տղեն խեձավ, Գողոլը խեձավ, ջ'նշ վաղիբի տղեն խեձավ, յետո էլ Գողոլի խետի էկուկ էն էրկու տղերքը խեձան, հմմնով վաթիլին մնաս բարով արին ու, քաղկի կ'բաղ, դի'ր ես, էկանք: Ծամ-փեն յավաշ-յավաշ քշելով, հիրար խետ քախթը-անուշ կ'սա անելով, էկան: Գողոլը ճամփին հի-մացավ, որ թաքավորի աղի անունը Զամբախ ա, ջ'նշ վաղիբի աղի անունն էլ Մադաթ ա: Հիմացավ, որ էրկուան էլ հըլը ախշար չեն հնդե, աղաք են: Գողոլն ասավ, որ հինքն էլ ա աղաք: Հիրան խերն ու մերն էլ նոր են մեռե, հըլը հինքը սքի մեշ ա, համ էլ հըլը հինքը գործ չարե, փարա չախշատե, համ էլ հարմար ախճիկ չպատայել ա, որ առնի:

Զամբախն ասավ, որ հինքն էլ հըլը լավ ախ-ճիկա ոտատ չէկե:

Բարավորի տղեն էտենց որ ասավ, հիշեց Մադաթի յանը: Մադաթն էլ խոն ու մոն հիշեց Զամբախին, համա Գողոլը բան չխասկցավ: Դու մի ասա, որ բտնի մեշը բան կա: Գողոլն յետո հնդավ գլխու, որ ջ'նշ վագիրին մե խատ ախճիկ կա, որ ուղում են կապեն թաքավորի տղի գլխը, էն էլ գլխ գեմ շտալում:

Գողոլի գործերը շատ աշողակ էին էթում. հմեն օր լավ առըտուր էր անում, միշտարին բոլ էր, հիրան բերած աբրանքը լավ գնով ծախվում էր, ըտու տեղը թաղա ճոթ ու կտոր էր առնում, կապոցներ էր անում, որ էթալուն տանա հիրանց երգրում ծախա: Քվորը՝ Սաթոյին, ջուղար ճամ-փեց, որ թե մեշու էլ համփերա, հենա դործը-մործը վերջացնի, բեռով-բարցով դքա սուն:

Դիքնի գալծը որ վերջացնում էր, Գողոլը հի-րիգունները գալում էր տուն, մղնում էր հիրան սենյակը, ծոցից խանում էր քվոր պաակերը, դը-նում հիրան հառեշը, ընդար էր հիշկում վրեն, չուր կարոտն առնում էր, մճճում, հլնում քնում էր. էրադումն էլ չուր լուս հիրան քվոր խետ էր հլնում:

Մե դան էլ Գողոլը էտենց նստուկ, Սաթոյի նկարը հառեշը դրուկ, հիշկաց-հիշկաց, չուր ռս-կսեց դանթալ, Սաթոյի նկարն էլ ստուլի վրեն հառեշը դրուկ: Համա էտ ժամանակ Զամբախն ու Մադաթը գալում են Գողոլի կուշտը, որ մեշու խանաք անեն, ժղեն, ժամանակ հանի: Որ ներս են մղնում սեյնակ թե չէ, տենում են մե շաղա-վելք ա հնգե հառքի վրեն, խաղում ա: Շաղավել-քը որ տենում են, Զամբախն էլ, Մադաթն էլ պա-ղում, քար են կղրում, կայնում հիշկում են հառ-քին ու անում են, որ մե շարմաղ-աղմաղ ախ-ճիկա պատկերի շաղավելքն ա. հիշկում են ցած, տենում են, որ ստուլի վրեն մե խատ պաակերք ա դրուկ, որ անշ ոտես, անշ խմես, հենա կայնես գիշեր-ցերեկ էտ պաակերքին թամաշ անես: Պատկերքի դեմն էլ Գողոլը նստուկ, անշ քուն, անշ դարթուն, հիրան-հիրան խնդմընդում ա, ծըղղում ա, էրագի մեշ խոսում ա, համա տղերքը բան չեն խասկնում:

Մե խելակ կայնելուց, թամաշ անելուց յետո, Զամբախը ձեն ա տալում.—Գողոլ, Գողոլ, էտ վի'ր խետ ես էտենց խոսում, ծղղում, մե հելի վեր, տենանք:

Զամբախի ձենի վրեն Գողոլը հաշկերը ռա-ցում, տորում ա, ծմրկում, տեսնում, որ հիրան հնդերները՝ Զամբախն ու Մադաթը ներս են մտե հիր սեյնակը, Սաթոյի նկարն էլ հիրան հառեշը դրուկ ա, շողքն էլ հնդեր ա հառքը, ընդոնք էլ թամաշ են անում:

Գոգոլը ձեռնաց Սաթոյի պաակները ստույի վրա-
յից վերցրեց, վոսղուլ դրեց ծոցը, հեւալ կայ-
նաւ, տղերքին համեցեք արաւ, որ նոսեն:

Զամրախն ասաւ.—Դու հլնես, քո անդիւ արե-
ւը, Գոգոլ, հըլը ասա անանք՝ էտ ի՞նչ նկար էր,
դու մեզնից բան մի պախա, մենք քո հնդերներն
ենք, քո տխարտանքը, մեզի հմեն բանն էլ դուզ-
րեդուզ ասա, թե քյումակի կարիքաւոր ես, մենք
քո քյումակը, իսկը որ դորքի կարիք էլ հլնի, գե
դու գիդում ես, որ իմ խեր թաքաւորը քեզի
էնքան ա սիրում, որ բնձանից չըկում, հալրաթ
որ դորք էլ կտա, հմեն ինչ էլ կտա, ինչ որ ու-
զես, հումա դու հլնես մեր ախարուքներ, դուզն
ասա:

Գոգոլը հիշկեց թաքաւորի տղին, խնդմնդաց,
հիշկեց վաղի տղին, տեսաւ մքոուկ նստուկ ա,
համա Գոգոլն էլի բան շխասկցաւ, բոու խամար
էլ Մանգիթի մքոելը բանի տեղ չդրեց, այնումն էլ
չքցեց, էսպեստ տեսեց.—Ախարտիք ջան, դուք հի-
մանում էք, որ ես ախարի տակ ոչ մե հարա-
դատ մարթ չունեմ, իմ մե հարադատը իմ մինու-
ճար քորն ա, անունն էլ Սաթո յա: Ես որ թա-
դարիք ի տեսում կ'արիտութեն էթալու, իմ քուր
հոժար չէր, չումքի մենք, որ մե օր հիրար շտե-
նանք՝ կծոենք, էնքան որ քուր ու ախար հիրար
սիրում ենք: Զաթի մեր խերն ու մերն էլ որ մե-
ոան, մենք հիրար դրհա սիրեցինք, էս հաշկից
էն հաշկը մեկս մեկին չէր փոխում: Համա դե
ի՞նչ անինք, դործը պայտնջում էր, որ ես յեռա-
նամ, էթամ աորտուր անեմ, իմալ ասեցի՝ քուրս
էլ չէր ուզում, որ ես հիրանից դադնի, յեռանի:
Ըսե ես Սաթոյին ասի. «Քուր ջան, ես մե խատ
լաւ պատկեր խանդը կրերեմ, մեր էրկսի պատ-
կերենն էլ կխանա, ես քո պատկերքը մադնքի
խետ կպախեմ իմ կուշտը, դու էլ իմ պաակները
մադնքիս խետ պախա քո կուշտը, եփ ես հնդնեմ
քո մանն, նկարս խան դիր հաոեշտ, կարոաս աո,
մադնիքն էլ մաաիցա սկի շխանես, ես էլ քո
նկարը իմ ծոցը կպախեմ, մադնիքտ էլ մատս,
համա ես էլ որ քեզի կարողնամ, պատկերա
կխանեմ, կդնեմ հաոեշտ, կհիշկամ ու կարոաս
կաոնեմ»: Գոգոլը մե դան ախ քաշեց, հիշկեց
տղերքին ու շարունակեց.—Տղերք ջան, էսքան
ժամանակ, ես ձեր կուշան եմ, տնից-տեղից հե-
լուկ, քվորիցս կարոտ: Հմեն օր էլ, ես որ մնում
եմ մինակ, խանում եմ բնդու պատկերքը, դնում
եմ ստույի վրեն իմ հաոեշտ, էնդար եմ հիշկում,
չուր կարոտս աոնում եմ, նոր հլնում քնում
եմ: Հեսօր շատ նեղացուկ ի, համ էլ Սաթոյի
կարոտն դրհա շաա ի քաջում, բոու խամար
էլ պատկերքը դրի հաոեշտ, հիշկացի-հիշկացի,

քունս, տարաւ՝ քնա, էրկում ա խալով ի
քնե, Սաթոն էկաւ էրազ, փաթթաւ բնձի,
ուրխցանք, խոսացինք, համա Սաթոն տխուր
էր, նորից փաթթաւ բնձի, հաշկերը լրց-
ւան, տաւ. «Գոգոլ ջան, շուտ արա թող էտ կ'ա-
րիտութեն, հարի տուն, ես վախենում եմ քո
գլխին մե օյին գան, մե փորցանքի բերենա: Ես
Սաթոյին սիրդ տվի, ասի, որ իմ անդը շատ լաւ
ա, թաքաւորը բնձի հիրան ազից չըկում, լաւ
հնդերներ ունեմ, գործս էլ հաջողակ ա... Մե բան
էլ ի ուզում ասեմ, էտ վախտը ձեր ձենը հնդաւ
հանգաճս՝ ես դարթնա:

Գոգոլը էաի ասաւ ու հիշկաց տղերքի հերե-
սը: Տեսաւ՝ էն ինչ ջի՞նջ վաղի տղին էր, էնի դը-
հա մթնդաւ, ժանդեր դանեց հիրար, ձեն-ծպտուն
շխանեց, համա թաքաւորի տղեն՝ Զամրախը
շատ ուրխցաւ, հեւաւ փաթթաւ Գոգոլին ու
սկսեց բնդու թշերը պաշել-պաշալել:

Գոգոլն էլի բան շխասկցաւ, թե հնչի էն մե-
կը՝ ջի՞նջ վաղի տղեն, հիրան արած պադմութե-
նից տխրեց, իսկս հտկաոակը, թաքաւորի տղեն՝
Զամրախը, ուրխցաւ, հեւաւ ախարքուլը մեկ:

Զամրախը խնթրաւ, որ Գոգոլը քվոր պատ-
կերքը մե դան էլ նջանց աա հիրանցը, համա
Գոգոլն ասաւ.—Ձէ, Զամրախ ջան, դու դիդում
ես, թե ես քե իշքան եմ սիրում, քո խաթից բսկի
չեմ հլնում, համա էս մեկը չեմ կանա անի:

Զամրախն խարցրեց.—Հնչի՞ չես կանա անի:

Գոգոլն ասաւ.—Եփ որ ես Սաթոյին վերջա-
պեստ համոզեցի, որ հինքը մինակ մնա աունը,
եւ էթամ կ'արիտութեն, Սաթոն ասաւ. «Պահա-
նով, որ դու իմ պաակները հուրիշ մարթու նշանց
չես տա, չուր քո դալը, էս էլ անից դուս չեմ դա,
մեր աունն էլ հուրիշ մարթու որ չմդնի, չուր էլի
քո դալը: Հիմի էա պահմանը ես խախտել չեմ
կանա. շնեդանա, ախար ջան:

Զամրախն ու Մանգիթը բոուց հեւան, Գոգո-
լին դիշեր բարի ասին ու հիրանց մաքերի ծովն
հնդուկ, դացին հիրանց աները:

Ինչ Զամրախն էր, մտածում էր թե, էտ ի՞նչ
հուր-հրեշտակի նկար տեսաւ. «Յարար կհլնի»,
որ մե դան էլ բնդու պատկերքը տեսամ, ու
մտքի մեջ որոշեց, վոսյաթ արաւ. «Թե ես պտի
ախարքը հնդնեմ, պսակվեմ, մինակ Սաթոյի վրեն
պտի պսակվեմ, թե որ Սաթոյի վրեն պսակվելը
դուխ չէկաւ, հենա սադ ումրոս ոյիդ կմնամ, ախ-
շար չեմ հնդնի, ինչ ուզում ա, թո հլնի: Զամ-
րախն էտ տխուր ու ուրախ մտքերով զնաց տուն:

Դու մի ասա Մանգիթն էլ հիրան ցաւն ու
դանդն ուներ, հիրան հաշիվները: Մանգիթին կար
մե խատ քուր: Մանգիթի խերը ուզում էր, էտ հի-
րան ախճկան անք Զամրախին ու դաոներն բնդա:

տանկը: Մահաթն էլ կհինկր թաքավորի աներծա-
րը, րուսն էլ դաթի թարույի էր թաքույի Հիրիդ-
վա էտ րաները ուր տեսավ Գողդի տանը, Մա-
դաթի սաղ տղաները ուսկն ու վրա արավ, չէր
դիզում թե ի՞նչ անի, դի՞ր էթա: Թե լավն էն ա,
որ էթա համեն խորը մեկ-մեկ պադմա, թո խերն
էլ հիմանա:

Ըստ խամար էլ Զամբախն ու Մադաթը Գո-
ղդի կշտից ուր դուռ էկան, էն հիրանց բաժվելու
ժամանակ րսկի հիրար գիշեր բարի էլ չմախթե-
ցին, սուս ու փուս համեն մեկը գնաց հիրան սեյ-
նակը:

Զամբախն խասնում ա հիրան օթախը թե չէ,
ստանց շորերը խանելու, ստանց ողնմները խա-
նելու, առանց խաց ուտելու, պատկում ա կառու-
յաթի վրեն, հնգնում քիթ ու բերնի ու մտա-
ծում ա:

Հոռավտուն պալատի կ'անանանքները հնում-
մղնում են, Զամբախին չեն պատաշում, էթում են
թաքավորին տուում են.— Թաքավորն արած մնա,
հեսոր Զամբախ մեղ հաշկով չհնգե, էս դի՞ր ու
դացեր ա: Գողդի կուշտն էլ չէ, Գողդին հենա,
հիրան դիքնի մեղ առտուր ա անում, խաբրինը
ասավ. «Հիրիզուն, Մադաթի խետ իմ սեյնակումն
ին, ընդուց էս յանը էլ չեմ տեսե»:

Ըստնք թո ըտե Զամբախին ման դտն, մենք
խարարը տանք Մադաթից:

Մադաթը գալում ա տուն, տենում ա, ուր հըլը
հիրան խերը չքեն, մնացած տենցիք սաղ քնուկ
են: Ձեռաց մղնում ա ջ'նչ վանդիրի, աշխնքս հի-
րան խոր կուշտը ու հմեն հիրան տեսուկներն ու
լսուկները մեկ-մեկ, տեղին-տեղին պադմում ա
խորը, վրեն էլ հավլցնում տ, որ Ձամբախը Գո-
ղդի քվիը պատկերը ուր տեսավ, նախալը ուշկը
դնաց, նոր անջաղ-անջաղ ուշկի բերինք:

Ջ'նչ վանդիրը էտի ուր լաց, հնգավ մտքի տակ:
Դուղն ա, Մադաթը բան աշան չաբավ, համա հի-
րան նիաթից, ունդ-ուղնդից էրեում էր, ուր շատ
դիլխոր հնգավ: Սկսեց մտածել, թե իմա՞ն անի,
որ Զամբախին դոռով ա, խաթըով ա, թե համո-
պելով ա, կղրա Գողդից էլ, Գողդի քվորից էլ:

Ջ'նչ վանդիրն էլ թո մտածա, ճար գթնի, թե
ինչպեստ անա, ուր հիրտն նպատակին խասնի.
մենք դառնանք թաքավորի ու մեկ էլ Զամբախի
վրեն:

Թաքավորը, թաքույին, սաղ կ'անանանքները
հնդուկ սաղ պալատը տակն ու վրա են անում, հա-
մա Զամբախին չեն գթնում: Կեսորվա յանը կ'ա-
րավանքներից մեկը պատաշումը բացում ա Զամ-
բախի օթախի դուռը, ներս ա մտնում, թաշմում,
անում ա, ուր հենա թաքավորի տղեն, առանց շո-
րերը խանելու, առանց ողնմները խանելու, հըն-

դուկ ա քիթը-բերնի վրեն, քնուկ ա, քնի մեղն էլ
խոսում ա: Կ'անանանք յավաղ դուռը ծասկում ա,
վազնում թաքավորին հաշկալուսանք ա տալում.
«Հենա քո տղեն հիրան սեյնակում քնուկ ա»:

Նոր ըտե թաքավորը գեժանգեժ գլխի յա
հնգնում, ուր ախար Զամբախի սեյնակը լավ չեն
հիշկացե, էնենց դուռը բացեր են, վտաղով մե
խատ ճիկ են տվե, թողե գացեր են, համա Զամ-
բախն ընդե քնուկ ա հելե: Մե նմուռում, սաղ
պալատում տարածվում ա, ուր Զամբախը գթնվել
ա: Վաղիրն էլ ուր լսում ա Զամբախի կորելու և
դտնվելու մասին, նոր ըտե էտի հիրան մատը կծում
ա ու խասկնում ա, որ բանի մեղը բտն կա, համա
մարթի բան չասում:

Թաքավորը, թաքույին, վանդիրներն ու նա-
դիրները, մախլաս, ուր ուր էտտեղ կեր, վազնում
են Զամբախի սեյնակի յանը, թաքավորն, թա-
քույին ու մեկ էլ ջ'նչ վանդիրը, դուռուկներով մղ-
նում են ներս, կայնում են դոռների հատեղը, մեկ
էլ տենում են՝ Զամբախը քնի մեղ ըսկսեց խո-
սուլ, ասում է. «Գողդի ջտն, տուր մե րան էլ հիշ-
կեմ էա պատկերքին, ի՞նչ կհնի, յա էլ ախշըքի
տակը կա յա՝ Սաթոն ա, չկա յա՝ Սաթոն ա. ես
էլ բան չեմ ուղում»:

Ըտե ջ'նչ վանդիրը թաղադրուն հիրան մատը
կծեց, դառցավ թաքավորին սասավ.— Քո տղեն
ծանդր խիվանդ ա, հեթիմ կանչա, դոխտուր կան-
չա, թո դան լավցնեն:

Թաքույին մոտկցավ Զամբախին մե թեթե
ժխշեց, գաթնցրեց, խարցրեց.— Քա տղա ջան,
բեղի էտ ի՞նչ ա պատաշել, հնչ ե՞ս չուր հիմի
չեբի մեղը, ի՞նչ իր խոսում քե ու քե: Խիվա՞նդ
ես, ի՞նչ ես, ասա հիմանանք, ցավիտ ճար տ-
ենեք:

Զամբախն հաշկերը տրորեց, օրկշտաց, ծը-
մըրկտաց, հիշկեց չորս բոլորը, տեսավ հիբան
օթախը լիքը մարթ ա լավուկ, գլխը կախեց, ամ-
չընալով սասավ.— Այ մեղ, իմ դանդեղը կտպուտ
ա, ինձի մի խաբցրա, չուր տենանք իմալ կհնի:

Զամբախն էլ բան չասավ: Թաքույին իշքան
ուղեց բան խարցնել, մեկ ա՝ տղեն էլ ո՞նչ մե
հարցին էլ սլադասխան չտվեց, հա ախ ու վախ
էր քաշում:

Հնցավ մէ առժամանակ: Զամբախն համարյա
էլ ո՞նչ ուտում էր, ո՞նչ խմում, սաղ օրը տխուր,
տրտում ման էր գալում խառ բախչեն: Մադաթ-
ի խետ քիշ-քիշ էր պատաշում, համա վտխտի-
րեախտի էթում էր Գողդի դիքնից, յա էլ չէ՝ հի-
բիզունները էթում էր Գողդի սեյնակը, ընդե նոր
տղի բեյնը բացվում էր, չումքի ուր դալում էր Գո-
ղդի կուշտը, ինչի մասին էլ, ուր խոսում ին,
Զամբախը խոսքը ֆոռցնում, բերում կայնցնում

էր Սաթոյի գլխին, թռչն-նորուց խնթրվում էր Գողտլին, որ էնի մե դան էլ Սաթոյի նկարը նըշանց տտ հիրտնը, շումքի Սաթոյի խամար հինքը խելքամազ էր հլնում:

Թաքավորն ու թաքուլին էլ մե յանից ին զոռ անում, ասում ին. «Մե րե տենտնք էտ ախճկա պատկերքը, որ դու ըառու խամար էտքան դեմ ու դտրց ես հլնում ու դառնալարամ ես հելե»:

Համա Գողտլը, որ մե դան ասեր էր չէ, էլ նկարը ծոցից չէր խանում ու հիրան խոսքը յեա առնում, հա ասում էր.—Մարթ հիրան թքածը յետ չի լիզա, տսեր եմ՝ չէ, պրծալ. եփ վախալը դա, րարին էլ խեար, ես կէթամ իմ երդիրը, քեզ էլ խետս կաանեմ, նոր էն ժամանակ հմմեն ինչ լավ կհլնի:

Հնցավ էանց մե շափաթ, էրկու շափաթ, իրեք շափաթ, մախլան, մե դան հիրիդունը Գողտլը չորերը խանեց, որ էթա թաքավորական րազնիսը լոխկնա, զաթի Գողտլը հմմեն վախա էլ թաքավորի բազնսումն էր լոխկնում: Եփ էթում էր լոխկնալու Սաթոյի նկարը պախում էր էնենց տեզ, որ մարթ չգթնի, էս դան իմալ պաակերքը խաներ էր, հիշկեր էր, որ հիրան կարոտն առնեք քվորից, մոռցեր թողեր էր սառլի վրեն ու դացեր էր րազնիս:

Գողտլի էթան ու ընդու հեզկից Զամբախի սեյնտկ մղնելը մեկ ա հլնում: Զամբախը որ մղնում տ օթախը, անում ա սառլի վրեն Սաթոյի նկարը, շաղալեքն էլ զանե հառքին ու պատերին: Զամբախի հաշկերը թոնում են քյալլեն, պատկերը թոցնում ա ու վազնում հիրան ծնողների կուշար:

Թաքավորն ու թաքուլին որ տենում են Սաթոյի նկարը, շատ են խավնում, խելքամազ հըլնում: Լավ թտմաշ են անում, հավեսները խանում, յեառ Զամբախին ասում են. ատր դիր հիրան տեդր, որ Գողտլը չհիմանա: Համա շուր Զամբախը գալում ա, էա նմուսին Գողտլն էլ ա գալում և հմեն ինչ րացվում ա:

Գողտլն ասում ա.—Ես իմ կողմից իմ քվորը տվի քեզի, մնում ա, որ քո խերն ու մերն ուզեն, մեկ էլ Սաթոն հինքը քեզի ուզա:

Գողտլի մեկ էլ Զամբախի էս խոսակցութենը մե օրվա մեջ տարածվում ա սազ պալառով մեկ: Հմմեն ուրխնում են, սկսում են պաղրաստութեն տենալ, որ դտրունը պտի էթան խուր: Խայոց անից խարս րերեն Զամբախի խամար:

Թաքավորը, թաքուլին, սադ պալառականները թո ուրխնան, մենք խարարը ասնք ջ'ոչ վազիրից և հիրան հնդանիքից:

Ջ'ոչ վազիրը, որ հաստաա հիմանում ա, որ Զամբախը իմալ ձ'թով կպցրուկ հլնի Սաթոյին,

հիրան պլանները, որ ուզում էր հիրան ախճկան տար Զամբախին, հեջ հելավ, սկսում ա սթից բաներ մոզոնել, փիս-փիս խոսակցութեններ տարածել Սաթոյի մասին: «Գիվա Խայոց անից մարթ ա էկե, պաղմում ա, որ էտ Սաթոյի օրը մեկ ա հլնում, ծոցի տղամարթիք տասնումեկ, որ էնի սկի հիրան ախպորը չի էլ ուզում ճանչնա, Ջ'ոչ վազիրը, հիրա տղա Մանգաթը, մե խոսկով, հմնով հլնում են մեկ, ինչ ա Սաթոյին հաշկից քցեն, որ Գողտլն էլ խայառակ հլնի, թողա էտ երդիրը դնա, որ Զամբախը հիբանց ախճկան ուզա:

Բամբասանքները գալում են, հնդնում են թաքավորի և հիրան հնդանիքի հանգուճը: Սվաան չի հավառում, յեառ որ քանի դնում ա, էնքան սթերը շտտնում ա, թաքավորն սկսում ա հավատալ: Մե օր էլ թաքավորը Զամբախին կտնշում ա հիրան կուշան, ասում ա.—Սյ որթի, ախար քո խավնած ախճկա մասին շատ լավ ու վաա են ասում, ըառ ձենը գալում մեր հանգաճն էլ տ հնդնում. էա ի'նչ խարար ա, հըլը մե Գողտլին կանչա թո զա, մե խաա խարց ու փորց անենք, տենանք դուզն են ասում, թէ րստե մե հուրիշ բան կա: Թե էա խոսկ ու զըիցը դուզն հելավ, տյ րալում, ձեռ պաի քաշես էա լաշառից, ջ'ոչ վազիրի ախճիկն ուզենք, նամուռով, տրուռով, մեր հառելը ջ'ոչրցուկ ախճիկ ա, լավ հնդանիքից:

Համա Զամբախը դլխի էր, թե բանն ինչի մեջ ա և վիր սարքած րաներն են: Կայնում, խորն ասում ա.—Սաթոն ինչ ախճիկ էլ ուզում ա հլնի, ես տերն եմ, համ էլ քեզի ասեմ, այ խեր, էա հմմեն ֆրթոնեքը ջ'ոչ վազիրի ստրքուկ րաներն ա, էտենց սութ լուրեր ա ասարածում, որ մենք իսկականից Սաթոյից ձեռ քաշենք, համա ջ'ոչ վազիրը հիրան դերդաստանով որ պաղտի, ճտքի էլ, ես ընդու ախճկան չեմ առնի: Ոյիդ կմնամ, կզրկվեմ, թաքավորությունից, ախշար չեմ հնդնի, թաքիլան ջ'ոչ վազիրի ախճկան շառնեմ, իմը՝ կա Սաթոն ա: Գողտլին հեքուց հիրդուն կկանչեմ քո կուշար, դու խեար խոսա, համա հուրիշ մարթ թո չհլնի:

Մեկել օրը, հիրդունը Զամբախն էթում ա Գողտլի կուշար, ընդեզից էրկսով գտում են առն ու դուզբեդուզ էթում են թաքավորի կուշար:

Թաքավորն ու թաքուլին նսառուկ ին թախաի վրեն: Գողտլին խարց ու րարով անելուց յեառ, թաքավորը խարցրեց Սաթոյի մասին, թե իմալ ա, նամակ-մամակ դրում եք հիրար: Մտխլաս, թաքավորը Գողտլին մանդրամասն խարցնում ա Սաթոյի մասին, լավ տկի անից հիմանում ա, նոր թաքավորը Գողտլին ասում ա, էն ինչ որ հիրանք լսեր են Սաթոյի մտախն:

Գողգոթը որ լսում ա, թե իմալ են հիրան քվորը բամփասում ու վարքարեկում, սութ ու մութ բաներ սարքում, բոտու վրեն էլ չի համփերում, վերցում թաքավորին ասում ա.—Ես ինչ որ տեսում եմ, ասում եմ հնչ թե ընդու խամար, որ Զամրախը անպահման առնի իմ քվորը: Զամրախը թո ջ'ոչ վնդիրի ախճկան առնի, բան չունեմ ասելու, համա ես իմ քվոր պատիվն ու նամուսը պարտավոր եմ կանքովս պաշտպանելու, չումքի իմ քուրը մաքուր ա և մեր ծնողներն էլ վոյսաթ են արե, որ մենք մինչև մեր մայ ու գերեզման հիրար պաշտենք: Հիմի որը որ իմ քվոր մասին էտենց բաներ ա խոսում, թո մե խատ փաստ բերա, կամ մե բարաթ: Թե բերեց, ցույց ավեց, թաքավորն արրած մնա, դու ընծի խան կախարան, յա էլ չէ գնդահարա. համա, որ չբերեց, էտ սութ ասողին խան կախարան:

Գողգոթ էտի ասավ, հելավ դիխոռ-դիխոռ, թաքավորին զլոխ տվեց ու դնաց հիրան սեյնակր: Գողգոթի հեղեկից դնաց նաև Զամրախը, խասավ Գողգոթին ասավ.—Գողգոթ ջան, ես քեզի հավատում եմ, ինչ ուզում ս հլնի, ես քո խեան եմ, քո պաշապանը:

Զամրախն էապեսա ասավ, հելավ զնաց հիրան սեյնակր:

Հիմի էլի խարարը աանք ջ'ոչ վնդիրից:

Ջ'ոչ վնդիրը աենում ա, որ հիրան ասածներին հիմի էնքան էլ բանի տեղ չեն դնում, չեն հավառում, փաստեր են ուզում, հինքը շանվորթի մարթ հլնելով, մաածում ա, թե իմալ անի, որ Սաթույից մե բարաթ բերա, որ Գողգոթին քյալն աա անել, հինքն էլ խասնի հիրան նպաաակին: Շատ միաք արավ, քիչ միտք արավ, մե օր էլ նստուկ հիրան օթախը էլի մաածում էր էտ մասին, մեկ էլ աեսավ պատի ծակից մե խատ չազլիկ մուկ դուա էկավ էս յանր խոխտեց, էն յանր խոխտեց, ախտի վրեն մե խատ արծթե չայի դթալ կեր հնդուկ, էա մուկը գթալն առավ ու փախավ մաավ պաաի ծակը: Ջ'ոչ վնդիրը էաի որ աեսավ, մտածեց. չնի, որ էա մկանը բռնա, առնի խետը էթա խայոց առն, դռան արանքից, յա էլ չէ մե կերպ մկանը թողա Գողգոթնց առն, էթա էնդեդից մե բարաթ բերա Սաթույից, աանա թաքավորին նշանց տա, հասաաաա հիրան ասածները, որ Գողգոթի ումորր սեցնա:

Ջ'ոչ վնդիրը էա նպատակով թնլնք դրեց հիրանց առնը: Մե օր, էրկու օր, մախլասի մե օր էլ հառավոա հելավ աեսավ, որ էա մուկը հնգե թնլնքը: Վնդիրը վրա խասավ, թալաքը վերցրեց: Մուկը վախեցավ, հիմացավ հիմի հիւրանր կատակացնի, մարթու լիդու առավ վնդիրին ասավ.—Աթամվորթի, բնծի մի սպանա, ինչ

ուզենաա՝ քեզի խամար կրերեմ, ուզում ես մե շափաւա մեչ թաքավորի խազինեն ինչքան հսկի, ալունք կտ, քաշեմ բերեմ քո խամար, թնքիւն ընծի մի սպանա:

Սվաա, ջ'ոչ վնդիրը վախեցավ, որ մուկը մարթու նման խոսում ա, յետ ուշկի էկավ ասավ.—Ես քեզի չեմ սատկցնի, մինակ մե պահմանով, որ հեսա ես հազրվում եմ էթամ խայոց առն, քեզ էլ կաանեմ խեսա, դու ընդե մե անից մե խաա բան պաի թոցնես: Կանա՞ էաի անել, հենա քեզի հնչ կատակցեմ, հնչ էլ կթալեմ մեր խորոզանի կազլի հառելը, խո դու ընդուն ճաշում ես:

Մուկն բսաե ձեռաց համաձայնեց, համա ասավ, որ վնդիրը հիրանր պաի սովոցնա: Վնդիրն էլ ասավ.—Ես քեզի հմեն ինչն էլ կսովոցցենեմ, համա դու էլ էնենց պաի անես, որ հնչ մե մարթ բաու մասին հնչ աենա, հնչ էլ լսա: Ըգգուշացնում եմ, որ մեկն ու մեկը հիմացեր ա էտ մասին, ես քեզի կսատկցենեմ:

Հիմի խարարը տանք Սաթույից:

Գողգոթի էթալուց դենը Սաթուն մդնում ա հիրան սեյնակը, սկսում ա ձեռագործ անել. քյարզյախը դրուկ հառելը Գողգոթի նկարի խես, հնչ մե դնն ներս ու դուա շանում, կ'արավաշներին էլ պազվիրում ա, որ հնչ մե մարթի առն շթոզան, որն էլ ուզում ա հլնի, կնիկ, ազամարթ, ազա, ախճիկ, ազդակտն, բարեկամ, դուր ու դրուկեց, մե խոսկով հնչ մե էրկու հոգնան չպաի մդնի առնը, չուր հիրան ախպերը չդա: Հինքն էլ հառավոա հլնում էր վեր, հիրան սեյնակը կարքի էր բերում, լվացվում էր, խաց-մաց ուտում, չայ խմում, ախպոր պաակերը դնում հառելը, հիշկում ա վրեն, պաշում, քսում հերեսին, կառոան առնում, կրնում հիրան քյարդիսին, չուր մութը մթնում հլնում քնում, հառավոա հլնում էլի հիրան բանին:

Հառչի նամակը Սաթուն որ Գողգոթից ստացավ, առխալինցավ, որ ախպերը սազ-սալամաթ ա, համա քանի էթում էր ախպորը դրհա էր կարոտնում, անհամփեր էր դառնում, դսում մե թխկոց, կամ մե ձեն էր լսում, տեղից թոնում էր վեր. կանչում էր հիրան քոծին, խաղցնում, թե էա ի՞նչ ձեն էր:

Մե դնն էլ էլի էտենց նստուկ, Գողգոթի պաակերը հառելը դրուկ, հիրան դործն էր անում, մեկ էլ քոծը էկավ ներս, ասավ.—Գողգոթի կշաից մե խատ բնգրդյան ա էկե, ուզում ա քե աենա:

Սաթուն քոծի վրեն նեզացավ ու ասավ.—Հնչի՞, դու չես դիդում ես, որ ես հնչ մի ուրցեզեն իմ հառքի աակը չեմ ընթունի, չուր իմ ախպերը չդա:

էտ ռազրգայանր թե իմ ախպորից նամակ ա ըն-
րե, դնա ձեռնեն առ, շնորհակալ հելի, հարի: Հի-
րանն էլ ասա, որ ես խիվանդ եմ, չեմ կանա հի-
րանը ներս առնել:

Քոծր դնաց, բազրգայանին էտենց էլ ասավ:
Բազրգայանը նամակ չէր բերե, գիվա թե, Գողոլն
ու ասե թե. «Կէթաս քվորս կտենաս, կրարեես, իմ
մասին կպագմես, գլնես գթաս, էլ նամակն ի՞նչ
ա, հետա դու նամակ ես, կէթաս...»:

Բազրգայանը շատ ասավ, խնթրվավ, որ հիրա-
նը ներս թողնե, համա քոծր ներս չառավ, դուռը
ծակեց մտավ տունը: Բազրգայանը քոռ ու փոշ-
ման թողեց, հոռո հելավ դնաց:

Դու մի ասա, որ Գողոլը թաքավորի հառեչ
էտենց պայանջ ա դրե, թաքավորն էլ հավաքե
հիրան համեն վազիր վաքիլներին, նազրներին,
սենեկապետներին, մե խոսկով համեն պալատա-
կաններին, ասեք ա.—Գողոլի քվոր մասին որը
որ լուրեր ա տարածում, թո էտ ախճկա մոտից
մե փաստ բերա, թե չէ՝ էտ համեն սութ ու մութ
բաներ են, ըտով ուզում են խելաճ ախճկան ա-
նեն խախկ ու խտլտառակ:

Ըստե ջ'ոչ վազիրն հիրանն առնում ա, էլ ձեն-
ծպտուն շխանում, էթում ա տուն, միտք ա ա-
նում, միտք, վերչը, մե էրկու օր յետո, դալում ա
թաքավորի կուշտը ասում ա.—Թաքավորն ար-
րած մնա, ես խիվանդ եմ, խնթրվում եմ ընծի
մե ամսով իզին տաս, ասում են էն խայոց խո-
դում տաք ջուր կա, որ ընզու մեչը լոխկնամ մե
քանի դան՝ կլավնամ: Հիմի քեզից մունաթ կա-
նեմ, որ ընծի թողես՝ ես էթամ, բալքի լավնամ,
դամ:

Թաքավորն ասում ա.—Դու սազ-սալամաթ
իր, էա ի՞նչ պատայտվ քեզի խեա, հնչի՞ նա-
զյաստան դու խիվնդտը:

Ջ'ոչ վազիրը ըսե թազադրուն վիզ ա թալում,
շտտ ա խնթրվում, որ թաքավորը հիրանը մե
առժամանակ իզին տա:

Նոր ըսե թաքավորը հավատում ա ջ'ոչ վազիր
խոսկերին, մե ամսով իզին ա տալում, ասում
ա.—Լտվ, գնա, լավցի, հարի տենանք:

Ջ'ոչ վազիրը իզինը որ առնում ա թե չէ, ան-
բնալը սկսում ա հիրան թազարուքը տենալ, բա-
զրգայանի շորեր ա խաքնում, դառնում ա բա-
զրգայան ու հնդնում ա ճամփա, դրա խայոց եր-
դիրը, դրա Գողոլի քաղաքը: Էլ ի՞նչ խիվանդ, էլ
ի՞նչ տաք ջուր, էթում ա որ մե ֆանգով Սաթո-
յից մե բարաթ ըրես, որ հաստաաա հիրան մո-
կոնաժ սթերը: Ըտու խամար էլ էն սովորցրուկ
մկանն էլ դնում ա մե լտվ կ'ութու մեչ, ոնչ մե
մարթ էլ տենում, կ'ութին բառցում են դավի
վրեն, դիվա աբրանք ա ու, հայդա, էթում են:

Ջ'ոչ վազիրը որ էթում ա, էտ խոսակցութեն-
ները սկսում են: Էտ խոսակցութենները որ
սկսում են, մե օր եփ Զամբախը դալում ա
Գողոլի կուշտը, շատ են խոսում զեպից-դեպից,
տալում-առնում են, վերչը Զամբախն ասում ա
Գողոլին.—Դու ուշագրութեն դարցրեր ես, որ էտ
ջ'ոչ վազիրի էթալուց էս յանը էլ Սաթոյի մասին
չեն խոսում, չեն ըամփասում:

Գողոլն ասում ա.—Ջ'ոչ վազիրը սազ էլ հինքն
էր բաներ մոկոնում ու պորիկացի անում, թե չէ՝
իմ քվորը ըսաե որն ա ճաշնում, յտ էլ չէ՝ ընզու
մասին որը կանա խոսա, շումքի նա հիրան օ-
րում տնից դու չի էկե: Համեն ջ'ոչ վազիրը սար-
քեր ա, որ դու իմ քվորից ձեռ քաշես, հիրան ախ-
ճրկան ուզես: Էնենց որ, Զամբախ ջան, դու լավ
մտածա, ես քո գլոխը չեմ կապում իմ թաղան
քվոր խետ:

Գողոլի էտ խոսկի վրեն թաքավորի ազեն մե-
շու առվավ, նեզացավ ու ասավ.—Գողոլ ջան,
ախշտը հսնի, ես իմ խոսկի տերն եմ, թո որն ինչ
ուզում ա ասա, իմը կա յա՝ Սաթոն ա ընծի խա-
մար, չկա յա՝ Սաթոն ա. զաթի դու էլ քեֆտ քոք
պտխա, ըտոնց հմնի հաշիվները ես մե օր կտե-
նամ, դու հլա սարը արա:

Հիմի դառնանք դրա ջ'ոչ վազիրին:

Էա ռազրգայանը որ էկեր էր, ուզում էր Սաթո-
յին տենար, խո իսկական բազրգայան չէր, ոնչ էլ
Գողոլի կշտից էր էկե, էտի համա ջ'ոչ վազիրն էր,
որ ուզում էր մե ֆանգով մզներ Սաթոյի կուշտը,
որ մե բտն ընդեղից թոցներ, տաներ թաքավորին
ապացուց աներ, թե՝ աես Սաթոն էսենց, էսենց
ախճիկ ա: Հտմա որ տեսավ ըսն դու չպսլում
ա, հիրան սորվցրուկ մկանը ըաց թողեց, մուկն
էլ փոխավ, դոան արանքից մտավ, գնաց տունը:

Գողոլենց տնեցիք սազ էլ քնուկ ին: Մուկը
զես հիշկեց, դեն հիշկեց, տեսավ մե ամալին
բտն չկտ, որ առնի փախնի, գնաց պատի մեչ մե
ծակ պթավ, մտավ էտ ծակը, պախկվորավ:

Հնցավ էտենց մե առժամանակ: Համեն դն
էտ մուկը դու էր դալում Սաթոյի սեյնակի մեչը
մտն դալում, բանցրնում էր ստուլի վրեն, կառա-
ֆաթի վրեն, մզնում էր տան ծակը, ճուզը, որ մե
րան գթնի, տանա տա ջ'ոչ վազիրին, համա զանդ
չէր դթնում:

Ջ'ոչ վազիրի իզինի վառեն հա մոտկնում էր
վերչանալում, համա էտ անիծուկ մուկը հրը բան
չէր արե: Գիշերները մուկը էթում էր կուշտը, ա-
սում էր, որ էնենց հարմար ըսն չգթնում, որ
առնի բլդուզը, փախնի գա:

Սաթոն մկանը մե քանի դան տեսեր էր հի-
րան սեյնակում: Հիր քոծին ասեք էր, որ տունը
մուկ կա, հինքն էլ վախենում ա մկից: Բերին Սա-

թոյի օթախր թանձր դրին, համա մուկը ձեռնասնդուր մուկ էր, սկի թանձր յանը չէր էթում, ինչ էլ ուզում ա մեղը դրուկ հլնեի:

Մե օր Սաթոն հաղորդավ, որ լոխկներ, կանչեց հիրան քոծին, ասավ.—Ձուր տաքցրա, համեն ինչ հաղրա, որ ես դուխս վլամ:

Քոծը որ համեն ինչ հաղրեց, ջրերը քաշեց խովնեց, էկավ խանսամին ասավ.—Շուտ արա, հելի էթանք, ջրերը պաղան:

Սաթոն էլ հելավ, վազ-վազ, վրայի շորերը խանեց, մաղերն հրցկեց, մատից ախպոր տվուկ մազնիքն էլ խանեց, թողեց ստուլի վրեն, հնգավ քոծի հեղեը, դնաց լոխկնալու:

Մուկը էտ նմուտին ծակի դեմ կայսուկ կ'անւումու էր քաշում: Իմալ որ Սաթոն հիրան մաղնիքը խանեց, թողեց ստուլի վրեն ու գնաց, մուկը դուխը ծակից խանեց, հիշկաց դես ու դեն, տեսավ որ մարթ-մաղաթ սեյնակում չկա, դուս էկավ, վաղուկ հելավ ստուլի վրեն, Սաթոյի մաղնիքը առավ ըղղուղն ու, հայդա, փախավ, մտավ պատի ծակը: Ընդե մնաց շուր մուկը հնգավ, համեն քնան, նոր հինքը ծակից դուս էկավ, ըղղուղութենով վաղավ շուր դսի դուտը, տեսավ, որ պայակներն էլ են քնուկ, դուս արանքից հնգավ ու պատի տգնեով վաղավ ջ'նչ վանդիւրի կուշտու: Մաղնիքը ըղղուղից խանեց, տվեց ընդուն, հինքը հելավ, մաավ հիրան կ'ութին:

Ջ'նչ վանդիւրը էաի որ տեսավ, հելավ ախշքով մեկ, անլեանլը սկսեց հիրան վեշերը հավաքել, կապել-կտպկտել, որ հառավոտ հլնի ու հնգնի ճամրախ:

Վանդիւրը թո հնգնի ճամրախ էթա, մենք յարցնենք Սաթոյի հալից:

Սաթոն որ ջրից դուս ա գալում, խաքնում ա, դալում ա հիրան սեյնակը, մեկ էլ թանձրալի տենում ա, որ մաղնիքը հիրան մատը չէ: Էս յան մաղնիք, էն յան մաղնիք, մաղնիք չկա, մաղնիքն հելավ մե կտոր խաց կուրավ: Խեղճ Սաթոն քիչ ա մնում ծոի. մտածում ա, տալում ա, առնում ա, համա չկանում ա հիշա, թե մաղնիքն ինչ հելավ: Մե քանի դանք քոծին ա խարցնում, էն մեկել կ'անւումաներին ա խարցնում, համա մաղնիքը չկա ու չկա. մաղնիքը ըղղով թգով կուրավ: Հսնում ա մե օր, էրկու օր, մե շափաթ. խեղճի քունն հաշկերից կղրում ա, հա մտածում տ մաղնեքի մտսին, որ հեքուց, էլօր ախպերը դա՛ ի՞նչ ջուղար աա, ինչ ասի: Մեկ էլ նազայսաաան մուկը հնգնում ա միաը, տենում ա, որ քանի մաղնիքը կուրեր ա, էն անտեը մուկը էլ չի էրեում:

Հիմի Սաթոն թո ըստե մաղնիքին ման դա, մենք խաբարը տանք ջ'նչ վանդիւրից:

Ջ'նչ վանդիւրը խասնում ա տուն թե չէ, առնում

ա մաղնիքն ու վազնում ա թաքավորի կուշտու: Էթում, դուխ ա տալում, կայնում: Թաքավորն ասում ա.—Յա՛, էկեր ես, վանդիւր, դ'պաղմա տեանք, իմա՛լ ես, իմա՛լ չես, դացիր խայոց տուն, տաք շրերում լոխկցար, լավ լավցար. նստի, մեկ-մեկ պաղմա տենտնք:

Ջ'նչ վանդիւրը էրկու խոսկով սթից ասավ, որ խայոց խող ու ջուր շատ լավն ա, հինքը աաք ջրերում լոխկցավ ու լավցավ.—Համա դլխավորը էտի չէ, թաքավորն արրած մնա, դլխավորը էն ա, որ ես դացի, էա քո խաղնած Գողդի տունը դթա, ասի էտքան, որ էա տղի քվոր մասին լավ ու վաա են խոսում, անամ էաի սութ ա, թե օղորթ: Մեխկս ինչ պախեմ, ես էլ, մե օր հելա դացի ըտու քվոր առնը, ասի. «Կ'արիւր մարթ եմ, թող դամ քո տունը, մե դիշեր մնամ, հլնեմ էթամ»: Սխճիկը դուտը րացեց, ընձի համեցեք առավ, ես մաա ըտու տունը, գիշերը մացի ըտե, քնանք իմալ մաղթ ու կնիկ, հառավոտ հելա, դացի իմ րանին: Ըաուց դեն, թաքավորն արրած կենա, համեն օր էթում ի, քնում ի, էտ ախճկա ծոցը: Գրուաա որ էա շան ախճիկը շատ խորտ էր, համա ինչ անես, որ կախպա էր: Վերջի դիշերն էլ որ դացի, քնա կուշտու, հառավոտ խանեց էսա մաղնիքն էլ ավեց ընձի, ասավ. «Եմ էս մաղնիքը քեզիկ ընձնից հիշատակ եմ աալում»: Ես էլ մե քանի դաղ կտոր-մտոր տվի, հելա էկա: Հիմի անաը, որ էտ քո դովացած դաղեն՝ Գողդը, ինչ շանվորթին դուս էկավ, սաղին խափեր էր, մաղների վրեն խաղճնում էր: Բը էն քո միամիտ, ասու դառ աղեն՝ Ջամրախը, իմալ էր խեղքամաղ հլնում էա դաղի, մեկ էլ ընդու լանան քվոր խամար: Ես կարծում եմ, որ դու, թաքավորն արրած մնա, հիմի կհավատաս քո խոնար ծառա՛ ջ'նչ վանդիւրի խոսկերին ե կկատորես քո դրուկ պահմանը, էն լակոաին կախաբան կխանես:

Թաքավորը ձեռաց հավաքում ա նազիր-վանդիւրներին, վանդիւրներին, մեկ էլ սենեկապետներին, մե խոսկով սաղ պալաաականներին, թաքուլուն, Ջամրախին. մարթ ա հղրկում, որ յաթարով Գողդին րերեն: Թաքավորը նսաավ թախտին, թաղը դրեց դլխին, աչ յանը նստավ թաքուլին, ձախ յանը՝ Ջամրախը: Թաքավորն ասավ.—Ես ձեղի, հմնիտ հավաքեր եմ, որ ասեմ էն խոսակցութենները, որ կեր Գողդի քվոր մասին, համեն հաստատվում ա: Ես պահման ի դրե, թե որ պտի էտ ախճկանից, ախսինքս Գողդի քվորից, մե րարաթ րերվի, որ հասաատի ընդու լիւրի հլնելու: Հիմի մեր ջ'նչ վանդիւրը, որ իզին էր առե, գացե խայոց տուն քշկվելու, դացե էա ախճկան դթե, քանի օր քնե ըտնեց տունը, վերջն էլ էտ կ'անջղը, հիրան մատի մաղնիքը խանե,

տվե ջ'նչ վազիրին, հետա էա էլ էտ մադնիքը,—
թաքավորը էաի ասավ ու Սաթոյի մադնիքը հի-
րան ջեբից խանեց ու համինն նշանց ավեց,—
պահմանի համաձայն հիմի Գոգոլին կախարան
պատի խանենք, զը ասեք անանք, ի՞նչ եք ասում,
ի՞նչ անենք:

Սագ սկսին ըոռալ-ըոռըրոռալ, համինից շատ էլ
ջ'նչ վազիրն էր ըոռում՝ կախարան: Եփ մեշու
հանդարթան, Գոգոլն ասավ.—Դրուսա ա, էաի իմ
մադնիքն ա, որ ես թողեմ ի իմ քվոր կուշաը, որ
գնեմ մաար ու մաաից շխանեմ, չուր ես դառնի
առն: Իմ գրուկ պահմանի համաձայն, ընձի կա-
խարան պաի խանեք, համա ես խնթրվում եմ իմ
աեթ թաքավորից, որ ընձի, յաթարով, մե, յա էլ
էրկու օրով էթամ առն, քվորս անանք, դամ
հլնեմ կախարան:

Ջ'նչ վազիրն ասավ.—Թո էթա:

Հույս ունեթ, որ Գոգոլը դա առն յեոսոա-
յեոսոա, սուս ու փուս քվորը կսպանա, հիրանն
էլ կրեռեն, էսաե կխանեն կախարան, գործը
կվերջանա, կեթա:

Թաքավորը համաձայնավ, կարգադրեց յա-
թար կաղմեն, ճամփի պաշար վերցնեն, որ հրնգ-
նեն ճամփա, էթան, շուս գան, որ Գոգոլին խա-
նեն կախարան:

Գոգոլն էլ էտենց էլ մաաթեր էր, որ էթեր,
քվորը ասը սպանեթ, նոր դեր, հլներ կախարան:

Հիրգունը Զամրախը գնաց ըոռատոռն, Գոգոլի
կուշաը, Գոգոլի խեա խոսաց, սիրա ավեց, ա-
սավ.—Ես ջ'նչ վազիրի ասածներին չեմ հավա-
տում, ես իմ իմալ ա թոցրե, բերե էա մադնիքը:
Դու լավ աըիր, որ թաքավորից իզին առար, որ
էթաս քո յերգիր, անաս ըանն ինչումն ա: Գոգոլ
ջան, ես քո խեա եմ, իմ ծնողներից գոխաուկ գա-
լում եմ, իմ խեա կհլնեն իմ թիգնապայաները, որ
թնվնթյալի էա ջ'նչ վազիրը ճամփին մե օյին
չգա քո գլոխը, դու ըսկի մի մաաթա, թե որ քո
քուրը էա փեշակի աեըն էլ հլնի, իհարգա ես չեմ
հավատում, մեկ ա՝ ես իմ խոսկիս աեըն եմ:

Հեկավ պոռաի արավ Գոգոլի խեա, դնաց
հինքն էլ հիրան թնդաըրուքը անալու՝ էթալու
խամար:

Մե օր յեաո հեկան հնգան ճամփա. Գոգոլին
մե ճամփով ասարան, Զամրախն էլ մե հուրիշ
ճամփով գնաց: Էթալու վախան էլ հիրան հավա-
ղաըրիմ կաղնվաշին ասավ, որ էրկու օր կհսնի,
հիրանը ման գգան, թո հինքը գոխաուկ, որ մարթ
չհիմանա, խորն ու մորն ասա, որ ինքը գացեթ ա
Գոգոլի խեա, համա թո մարթի ըան շասեն չուր
իրենց գալու:

Ճամփին Զամրախի խումրը էկավ խաովավ
Գոգոլի յաթարին, հիրար խեա քախծը անուշ կ'սա

անելով գացին: Էն ինչ Զամրախն էր, հա էլ Գո-
գոլին ասում էր, որ էաի ջ'նչ վազիրի սարքուկ
րանենն են. Գոգոլն էլ էր կաթկածում, համա
խանչալը զանիր սիրդը՝ մե կաթ արուն չէր էթա,
էնքան որ սիրդը հելուկ էր:

Գացին, գացին, շաա գացին թե քիչ, հիրանք
գիրդսն, վեըը խասան հալոց առնը՝ Գոգոլի քա-
ղաքը: Եփ որ մոակցան Գոգոլենց ասնը, Զամ-
րախն ասավ.—Գոգոլ ջան, ախպեր ջան, ես էլ
եմ քո խեա գալում քո առնը:

Գոգոլը ըսկզրում չէր ուզում համաձայնվել,
համա վերըը կոգրվավ ասավ.—Հարի էթանք:

Ձիանքն խաո-խաոը քշելով էկան, դարդիսի
հառեը կայնան, Գոգոլը թայմենց, աեսավ, որ
հնց որ թողե դացեթ ա, էլի էն կարք ու կանոնը
մացեթ ա, հնչ մե հուրիշ մարթ-խան հիրանց
դոնեթի կուշաը չէր էրեում, պայակնեթն էլ կայ-
նուկ ին հիրանց աեզը: Գոգոլը էաի որ աեսավ,
թեքվավ դրս: Զամրախն, հանգճին ասավ.—Այ
ախպեր, էսաե համեն իմ դրուկ կարք ու կանոնն
ա, հալրաթ քուրս խորամանգութեն ա անում, ցե-
րեկով մարթ-մուրթ մեր աան յանը չթողում, հա-
մա մուրթ որ հնգնում ա, ըալի մեր առնը դաո-
նում ա քյովանսարա: Հարի ձիանքը քշենք, մեր
առնը հանենք, էթանք քաղքի կ'րաղը ման դանք,
չուր մղըրեր աա, նոր հլնենք գանք:

Տղերք էանց էլ աըին: Հիրգունը որ մուրթ
հնգավ, մայլեքից մարթ ու մուրթի հար կգրավ,
Գոգոլն ու Զամրախը հեկան էկան Գոգոլենց ասն
յանը: Գոգոլը կայնավ աալգեն, Զամրախը մոս-
կրցավ դարգխին, յավաջ դարգախա ափեց, պա-
յակը էն յանեն խարցրեց.—Էն ո՞րն ա:

Զամրախն ասավ.—Կ'արիր մարթ եմ, էս էր-
կու սհաթ ա ձեր քաղկում ման եմ գալում, մե
աեղ չեմ գթնում, մե մարթի խարցրի, ընձի ասավ,
որ գամ ձեր առնը, դուք կունթոնեթ:

Պայակն էն յանեն յեոսոաուկ ասավ.—Ո՞րն
ասեր ա, ասողի խոր քյալեն.... էս առնը հետա
էրկու աաըին թմում ա, որցեղեն հա չգրեթ ա,
իմ աաղենը, իմ ախպերը ըսաե չէ, մինակ ընդու
նշխուն քուրն ա մացե, էն էլ յերթում ա կերե, որ
չուր հիր ախպերը չգա, հնչ մեկի վրեն դուռ չրա-
նանք: Շուս թող գնա, թե չէ խանումս կհիմնա,
լավ չի հլնի, ընդու սիրդը, գաթի էս քանի վախ-
թը դիզ ա:

Զամրախը նորից խնթրվավ, աղաչեց ասավ.—
Գնա խանումիա ասա, ըալի էնի հոժար ա:

Պայակը էա խոսկի վրեն դհա հնգնավորավ,
կաղղավ, ասավ.—Քեզի ասում եմ՝ թող ըսաե-
ղից հոադ հելի գնա, թե չէ՝ քեզի գյուլախորով
կանեմ: Էա վի՞ր խանմի մասին ես էանց ըա-
նեթ խոսում, թող, կորի էսաեղից:

Ձամրախը սուս ու փուս քաշվա՛վ կ'րադ, գնաց Գողթլի կուշտն ու փաթթվա՛վ ընդուն, ուրախ-ուրախ ասա՛վ.—Լսացիր, ի՞նչ քուֆր-քաֆար կերա պայակից. դե հելի էթանք, մեշու ման գտնք, թաղադրուն յետ գանք, էս դան դու դուռը տփա ու խոսա:

Հելան էտտեղից դացին: Տղերք գացին մե խելակ քաղկի բոլոր ման էկան, նորից էկան կայնան Գողթլինց դարգխի հտոնչ: Որ էկան կայնան դարգխի հտոնչ, էս դան Գողթլը դարգխալը տփեց, էն յանեն ձեն տվին.—Ո՞րն ա:

— Բիձա հաշո, էտ դու ես, դարգխալը բաց, ես եմ՝ քո ախպրացուն, Գողթլը:

Պայակը մեշու շփոթվա՛վ, համա ասա՛վ.—Գողթլ դո՞ր ա, եսիմ Գողթլ շնդատտն ա, Ձինումտ-չի՞ն ա, դո՞ր ա, դու ո՞րն ես:

Գողթլը թաղադրուն ասա՛վ, որ հինքը Գողթլն ա, խարցընց հմնից, թե՛ Ավոն իմա՞լ ա, Գեոն իմա՞լ ա, մտխլտս հմեն կ'անվանջների տները տվեց, վերջն էլ ասա՛վ՝ ըր խանում Սաթոն իմա՞լ ա: Պայակը որ Սաթոյի անունը լսաց, էլի եռստտա՛վ.—Քո ի՞նչ բանն ա, թե իմ խանումն իմա՞լ ա:

Գողթլը նորից ասա՛վ, որ հինքը Գողթլն ա՝ Սաթոյի ախպերը.—Բը դու իմ ձենից էլ չես ճաշնում, այ հաշո բիձա:

Ըտե նոր հաշո բիձեն ֆայմա՛վ, որ էսի Գողթլի ձենն ա, համա էլի առանց դարգխալը բանալու, վաղա՛վ տուն, սաղին խանեց վեը, թե.—Հե-լեք, Գողթլ աղեն էկեր ա, հենա դարգխի հտոնչ կսլնուկ ա:

Մե բոպա դախ, սադ տնեցիք դուս թափան, մաշալներ վառին, արին չրաղվան, որ աեսան իսկականից Գողթլն ա, սաղ էլ ջուկ-ջուկ էկան, փաթթվան, գրկեցին, սիրեցին ու ձենների վրեն աարան տուն: Ձամրախին էլ հիրան դյուրա պատիվ տվեցին, ընդուն էլ տարան աուն: Որ աարան տուն, Սաթոն հելա՛վ դռների մեշը բոռաց ու հնդավ ախպոր դիրկը, ուշկ դնաց, նոր բան ջուր բերին, դանին Սաթոյի հերես, հանդջներ քաշին, օլրին, մե էրկու չափալղ դանին, տալան հիրան շթախը, նոր յավաշ-յավաշ ուշկը էկա՛վ վրեն:

Չուր Սաթոյի ուշկը բերին, Ձամրախը, որ հառչի դան էր տնում, իմտլ հաշկը առնում ա Սաթոյին, հիրան ուշկն էլ դենն է էթում. Ձամրախ, հեսոր ես մեռե, թե հեքուց: Հավարը որ դնում են, Գողթլը նոր դեփդանդեթ, վրա յա խասունում, Ձամրախի ուշկն էլ ա վրա բերում: Մեշու յետ ստղ էլ դինջում են, հավաքվում են Սաթոյի սեյնակր:

Գողթլը նստում ա Սաթոյի կողքին, ձեններն

առնում ա հիրան հափերի մեշ, սկսում ա քվոր մաղներին աուրիկ-մուրիկ հիշկալ: Սաթոն ձեռաց խասկցա՛վ, թե ախպերն ինչի յա ման գալում, էլ չգիմացա՛վ, բիրդան ախճկա սիրդը ըլա՛վ, հնդավ ախպոր թևերի վրեն: Գողթլը խարցընց.—Մադ-նիքը հո՞ւր ա:

Սաթոն հոնքոտալով ասա՛վ.—Կորեր ա:

— Իմա՞լ տ կորե:

Սաթոն պաղմեց իմալ, որ հելեր էր, որ ընգուց դեն էլ իշքան ման են գալում, չեն կանում գթնեն:

— Դսի մարթ հելե՞ր ա ըստե,—եռստաժ խարցնում ա Գողթլը:

Համա Սաթոն պաղասխանի աեղ սկսում ա լալ, որ ախպերը հիրանը չհավատում, կաժկածում ա:

Ձամրախը մե խատ հիշկում ա Գողթլին, թե՛ հնչ ե՞ս ախճկա սիրդը կողրում, մեղի հմենն ինչ պարդ ա ու խարցնում ա Սաթոյին.—Իշքա՞ն վտխտ կհլնի, որ մաղնիքը կորեր ա:

Սաթոն մեշու մտածում ա, յետո ախպոր միջոցով ասում ա.—Տաս-տսնխինդ օր կհլնի:

Գողթլը որ փոշմանվել էր, որ քվոր խետ էտենց էր խոսացե, մաղերը մաժելով ասա՛վ.—Մի ամանչի, էտի իմ ամենալա՛վ հնդերն ա, թաքավորի տղեն ա, ես էլ դրանց պալատումն եմ արրում, անունն էլ Ձամրախ ա, շլկովանք վախաին շժանոթացրի, խտովուկ ինք հիրար:

Սաթոն որ ասա՛վ տաս-տսնխինդ օր կհլնի մաղնքի կորելը, ըստե թաքավորի աղեն ասա՛վ.—Բանի մեշը բան կա,—ու հիրան աչ ձեռի բուլթը կ'այիմ կժեց,—չնեղանաս, Սաթո ջան, դու հըլը հիշա էտ վախտերը, սկի կ'արիր մարթ, կնիկ, էրեխա ձեր աունը չմաե:

Սաթոն նորից յերթում կերա՛վ, թե իմ ախպոր էթալուց էս յանը, մեր տունը, մեկ էլ հեսոր ա, որ դուք էկեր էք, իմ ախպոր խետ: Գողթլը խարցընց.—Լա՛վ, մարթ չէկե մտե մեր տունը, ըր հուրիշ անասուններ, յա էլ չէ ջանավարներ էլ չեն էկե, շուն, կատու, խոզ, կով, տո ես ինչ դինամ մուկ... Հիմի էտ մաղնիքը չենք գիդում, իմալ ա հնգե Ձամրախենց թաքավորութենի ջ'ոչ վանդիրի ձեռը և տխրով մեկ բոռում ա, թե հինքը քո խետ նստե կայներ ա, էտ մաղնիքն էլ դու բախշեր ես հիրանը: Հիմի ըսու խամար ընձի կախարան են խտնում: Դու պտի հմենն ինչ մեղի դուգն ասես:

Սաթոն լացա՛վ, հնդավ ախպոր ողները, յերթում կերա՛վ, հիրան արեւով, հիրտնց ծնողների դերեղմանով, որ հինքը ո՞նչ մե մարթի հերես չի տեսե հիրան էթալուց դեսը.—Մեկ-մեկ խարցրա մեր կ'անվաններին, ծառայողներին, թե որ մե-

կը ասի, որ մեկն ու մեկին տեսեր ա մեր հառքի տակը, հետա էս էլ թաքավորի տղեն, ըստու դեմը ընծի ղինա-ղինա բռթաւ:

Սաղով մացին մաթալ: Բը որ մաղթ չէկն ըտոնց տունը, բը մաղնիքն իմա՞լ ա հնդե ջ'նչ վազիրի ձեռը:

Մեկ էլ ննգնստան Սաթոն թոսով, հելավ վեր, ասավ.—Ախդեր ջան, դու ընծի լավ օքնիր, որ ասիր, խարցրիր, ջուն-ջանավար էլ չէկն մեր տուն: Ախարտինք ջան, հենց էս մաղնիք կորելու օրերին իմ սեյնսկում, հա մե խաա մուկ էր էրեում, հլա կ'արավանջներին ասի, թալաք դրին, համա չըովավ: մաղնիք կորելուց յետո, էլ էտ անիծուկ մուկը շերեաց: Թե էս ինչ հրաշք էր, ես չեմ կանա ասի:

— Դը որ էանց ս,—ասավ Զամբախը,—հարեք էլ ժամանակ չկորցնենք, ընծի խամար հըմմեն ինչ էլ պարզ ա: Գողոլ ջան, էն շրիդը, որ ոլադրասում ին քո խամար, ես կքցեմ պադրաստողի վիզը ե իմ ձեռով կխեխտեմ: Սաթոն ուզում ա, թո մնա ըստե, ուզում ա, թո գա մեզի խեա, համա լավ կհնի, դա մեր խեա: Հեկեք էթանք, իմ տրոնը յետում ա, ես դըա խերը կանիծեմ, յովաշ խասնենք անդը, դու կաննաս իմ անեկը, էլ դու գործ չունես, ես գինամ, Սաթոն:

Մե օր մացին, հիրանց թաղաբուքը տեսան, էն մեկել օրը հելան, իրեքով էլ հնդան ճամփա: Սաթոյին էլ աղի շորեր խաքցըին:

Մե քանի օր անփոք ճամփա դալով, վերջուպետ, խասնում են Զամբախի խոր թաքավորութենը:

Սաթոյին ասնում են, մե խալվաթ անդ պախում են, հիրանք դալում են լամիդ են հլնում թաքավորին:

Թաքավորն ձեռաց, սինոթի յտ նոսում, կանչում ա Գողոլին, ասում ա.—Հիմի համողվար, որ քո քուրը լիրփ ա:

Գողոլը ձեն-ծպտուն շիանում ա:

Համա Զամբախն հիրանը ուտում ա, կտրտում ա, համա էն էլ ձեն շիանում, տենա վերջը ինչ ա հլնելու:

Ջ'նչ վաղիրն ասում ա.—Հաղը հեքուց կիրակի յո, բերեք հեքուց էա գյուղին խանենք կախարան, թո ժողովուրթն էլ աննա, խրադվի, որ էտենց կ'ալաթներ շանեն:

Հմնով էլ դալում են մե խոսկի, որ կիրակի օրը, Գողոլին խանեն կախարան, ընգու հելած-չելածն էլ տան ջ'նչ վաղիրին, որ հինքը էտքան շարչովավ, էա դործը դուլա բերեց:

Կիրակի օրը, շարավի մեշտեգր բերին էրկու դերան անգեցին, մե դերան էլ քցին վրեն, էտ գերնից մե խաա պինդ շրիդ կապին, ծերն էլ օղ

ալին, սապոն քսին, մե խաա էլ իշուկ դրին տակը: Կախարանը պաղքատ էր:

Ժողովուրթը հառավոտ շուտ սաղ թափան էկան շարսու, դիքները սաղ փագին հիշկում ին, թե եփ պաի թաքավորը, հիրան նաղիրներով, վաղիրներով, մե խոսկով, հիրան հնդանիքով ու պալաաակտներով դան հիրանց խամար ոլադրասաուկ անդը նսան, որ Գողոլին բերեն խանեն կախարան:

Մեկ էլ կիրաուն հնգավ ժողովրթի մեշ. դու մի ասա, թաքավորն էկավ, հիրան հնդանիքով ու ոլալաաակտներով: Ջ'նչ վաղիրը խալարո-խրալարո էթում էր թաքավորի կողովը, հիրան հեղեից էլ էթում ին կնիկը, Մանթաթը և ջ'նչ վաղիրի ուսած-փքված ախճիկը: Մնացածներն էլ դալում ին ըաոնց հեղեից:

Թաքավորը որ էկավ տեղավորվավ, տեսավ, որ Զամբախը ըտոնց մեշը չէ, համա էլ ուշադրութեն չդարցրեց, ձեռով նշան արավ, որ մալադարին, ալսինքս Գողոլին, բերեն կախարանի կուշար:

Մեկ էլ էն յանեն դրա թաքավորն էկավ մե խաա սիրուն կնիկ, գաորեք շորերը խաքին: Ժողովուրթին ճղելով, գողալով ու լաց հլնելով, գալում ա, սսում ա. ես գանդաա ունեմ թաքավորին: Զամբախն էլ մե քանի թիգնապաներով գալում ա էտ կնդա հեղեից ու օքնում ա, որ էա կնիկը խասնի թաքավորին:

Ախճիկը, որ մոակնում ու թաքավորին, գլոխ ա ալում, ասում ա.—Ես մե դանգաա ունեմ, թաքավորն արած կենա, խնթրվում եմ լսաս շուր էն մարթի կտխելու:

Ջ'նչ վաղիրն ասում ա.—Դեն տարեք էա լանտին, հիմի ինչ գանգաաի վախա ա, եսիմ ինչ ախմախ բաներ ոլաի խոսա:

Համա էա նմուտին Զամբախն էլ ա մոտկնում խորը, ասում ա.—Թաքավորն արած կենա, դու իմ խերն ես, ես դիդում եմ քեզի, թե դու իշքան խզնով թաքավոր ես, սաղ ժողովուրթը քո գլխով, արեով ա յերթվում, լսա էտ անբախտ կրնդանը, անս ինչ գանգաա ունի: Գողոլը խո չփալալ, հենա ժնջլներով կուսով, ոլալակներն էլ վրեն կալնուկ են: Ըտե թուքուլին էլ ա խնթրվում, սր էտ սիրուն ախճկա դանդաալ լուա, նոր Գողոլին կախել տա:

Թաքավորը իրավունք ա ալում էտ կնդան խոսալու: Սաղ ժողովուրթը սսկում, ձենը կզրում, լսում ա, թե ինչ ա ուզում թաքավորից էա կնիկը, որ էս նեղ մանջլին էկե կուշտը դանդաա:

Ախճիկը լոնց հլնելով տալով.—Էսի քո վաղիրը, թաքավորն հաստատեց,—ախճիկը շարունակեց,—

էսա ուն տմիս ա, որ համեն օր էտի գալում ա իմ
հաշար, ես սինակ անտար արձիկ եմ, գալում ա,
հիրան խեւ ուտելու-իմելու, լաւ-լաւ բաներ ա
բերում, ժամանակ ենք հնցցնում հիրաբ խեւ,
չոր աղոթքան լուսը. որ տոնում բացվել, հնում
մեշու փտը ա աալում ընծի, թողում էթում ա
հիրան դրոժերին: Ես չի դի գանգաւի, թե որ հերեկ
յիշեր, որ կաւ էլի էտենց քեֆ արինք, կերանք-
խմանք, հառաւորա սովորականից շատ հել իմ
հելած-չելած հաւաքե զայցաւ ա, տենաւ ըսուն
էա իմ քաշեր ինչին էր պետք: Ես սրբում եմ
քաղքի տխինչ մայլեն, մե խաա խին տան մեշ,
էս իմ տստծները կանան հաստատեն իմ գրկեց-
ները, ընդմեջ շատ ունքամ են տես, թե իմալ
էա մարթը շորերը փոխուկ, կէ իմ կուշա, գացե-
լիսի թաքաւորն արբած մնա, էն ինչ արե-արե,
յլոխն ուաա, ինթրում եմ կարքադրես իմ շո-
րերը, շուքիքը, էն մեկեկներն էլ չեմ ասում, ա-
մոթ ա, բերա աա, ես քյապիք արձիկ եմ, որդուց
էա համեն նորուց առնեմ. մեկ էլ որ դա իմ տան
բոլորը, զլոխը կշարթեմ, ընծի մեղաւոր չխանեք:

Սաղ ժողովուրթը քոր կորուկ լսում էր էա
ախճկա դանգաւոր: Մեկ էլ ջ'նչ վաղիրը էլ չհամ-
փերեց, տեղից թռաւ հելաւ, էա խեղճ տխճկա
վրեն բուաց, ասաւ.—Թաքաւորն արբած մնա,
եւ էա լրիին հառչի դան եմ տենում, իմալ որ
դուք եք հառչի դան տենում: Ես համեն օր էլ հա-
ռաւորա կառնթով գալում եմ սլալաւ, հիրդուն
կառնթով էթում եմ տուն, սաղ մեր անեցիքը
կհաստատեն: Ախար, ես ըսու հերեսը սկի չեմ
տես, չեմ դիզում ըսու անունը, որդե՞ղ ա ար-
ըում, ի՞նչ ա ուտում, ի՞նչ ա խմում, աղդ ունի՞,
աակ ունի՞, հաբուտ ա, թե քյապիք, ես չեմ գի-
դում եմ: Հում էլ, թաքաւորն արբած մնա, ինծի
վալել ա, ես հնեմ ջ'նչ վաղիրը, էս յաշին էթամ
էա լրիերի հեղեից հնգնեմ, հըլը դողումթեն էլ ա-
նեմ: Թաքաւորն արբած մնա, ես խնթրում եմ
հրամայեա, էա բոլին էլ թա կախեն, որ էլ էտենց
դուր շանա մարթու վրա:

Ձամբախն ասաւ.—Այ խեր, մե հարց ունեմ,
տա՞մ:

Թաքաւորն տեղը ջ'նչ վաղիրն ասաւ.—Տու
Չամբախ ջան, աու, է:

Թաքաւորն էլ զլիով արաւ: Ձամբախն ա-
ռաւ.—Ջ'նչ վաղիր, էս ախճկուն դու չե՞ս ճաշում,
ըսու տունը դու չե՞ս քնե, դը յերթում կեր, որ
դու դրան հառչի դան ես տենում:

Ջ'նչ վաղիրն ասաւ.—Խաղար դան էլ յերթում
կուտեմ, որ աստված, Քրիստոս, երգինք, դեպին,
ծով, ցամաք վկա են, որ ես էա տնայտկաւորն
հառչի դան եմ տենում, խորեմ իմ սաղ գերդաս-
տանը, թե ես ըստե սութ եմ ասում:

Ջ'նչ վաղիրը էա յերթում որ կերաւ, սաղ
դեսից, դենից ասին, որ էա ախճիկը սութ ա ա-
սում, ըսուն պաի պատժեն, անմեղ տեղը մեր ջ'նչ
վաղիր վրեն դուր ա անում:

Թաքաւորն դառնում ա դրա ախճիկը, խարցը-
նում ա.—Դու քո ասածները հաստատում ես, թե
կարող ա յալնիշ ես հնգե, էաի հուրիշ մարթ ա
հելե, խառնում ես:

Ախճիկն ասում ա.—Ձէ, չեմ խառնում, համա
եւ ըսուց վախենում եմ, ընծի դանն, ըսուն
բոնեք թեկը կապեք, համեն մեկ-մեկ տես:

Ձեռաց Չամբախը հիրան հաւաքարիմ թիգ-
նաւորներով դալում ա, ջ'նչ վաղիրն, հիրան գեը-
դաստանին կալմեշ անում, շրջապատում: Թաքա-
ւորն ախճկան ասում ա.—Դը մանդամասն
ողդմա, տենանք իմալ ա հել:

Ախճիկը որ տենում ա Չամբախը հիրան կըշ-
տին կայնուկ ա, թիգնապաներն էլ ջ'նչ վաղիրն
փատտե կայնել են, նոր ասում ա.—Թաքաւորն
արբած մնա, դու, քո հնգանիքը, սաղ ժողովուր-
թը լսացիք, որ էա մարթը ասաւ, որ ընծի հառչի
դան ա տենում, ուղում եք մեկ էլ խարցերեք, մեկ
ա էլի էտենց կասա: Դու՞ղ ա վաղիր,—խարցերեց
ախճիկը:

— Դուղ ա,—ասաւ վաղիրը:

— Հիմի ես էլ եմ հաստատում, որ էա մարթը
իմ հերեսը շտես, ես էլ հիրան հերեսը չեմ տե-
ս:

Վաղիր տեղից վեր թռաւ ու բոռաց.—Տե-
սա՞ք, որ ասում ի, չիք հաւատում:

Ախճիկն ասաւ.—Ցավաւ, հըլը սնոր արա,—
ու ջարունակեց,—Թաքաւորն արբած մնա, հիմի
դու լաւ լսա, իմ անունը Սաթոյա, ես Գողթի
քուրն եմ, քո տղի նշանածը, հիմի թո էտ սե
մարթը ողդմա, թե իմ մադնիքը իմալ ա հնգե
հիւսն ձեռը, որն իմ ախպոր տովկն էր, ես էա
մադնիքն ախշըքի խեւ չի փոխի, համա էտ սե-
վերեսը բաշարեր ա, մե կերպով թոցեր իմ մադ-
նիքը, որ ձեզի ու ախշըքին խափա, տեսելով, որ
հինքը դիվա իմ խեւ նստե կայներ ա: Իմ թառ-
լան ախպոր բոթ ա նստցրե, հիմի էլ դու պոի
կախարան բանցրցնել տաս, սարաք էս սե մար-
թի, որն ուղում էր հիրան ախճկան տուր քո տը-
ղին, որ քո խեւ ինամի հնեւ: Ես չեմ դիզում
քո տղեն ընծի կուղա թե չէ, համա ես ընդու
արեին մեռնեմ, էնի որ չհնեւ, ես ու իմ ախպերը
կկորինք էտ դաղան մարթի ձեռով: Հիմի ես իմն
ուսի, թաքաւորն արբած մնա, հիմի դու դինաս,
թե իմ ախպիրը պաի կախեք, համա տուր թո
ինձ էլ խեւը կախարան խառնե, իմ խիղճը հիմի
դինջ ա:

Ձամբախն էն յանեն, հիւանը թալեց խոր

Հատեն ու ասավ.—Թաքավորն արրած մնա, դու սեսար թե Գողգոթն ու Սաթոն իշխան աղնիվ, լավ մարթ են։ Թե դու քո վճիռը շես փոխի Գողգոթի վերաբերյալ, հենա ընձ էլ կախա, թե չէ՝ ես իմ ղիվանը կանեմ, ընձի կթալեմ խանչլիս վրեն։

Թաքավորն հեկավ, գնաց Սաթոյի կուշար, ճակարար պաշեց, ձեռից թոնեց, թերեց նսացրեց հիրան կուշար, հրամայեց Գողգոթի ձեռք-հար հարցկեն, նմանապեսա բերեն հիրան կուշար։ Զամբախին էլ մերթ քաշեց հիրան կուշար։

Ժողովուրթը ուր մէջու խախնդավ, թաքավորը ասավ ջ'ոչ վնդիրին.—Հիմի դու սագ դուղբեղողդ պտի ասես, թե ասիր՝ ես քեզի կախարան չեմ խանի, մինակ դործից կխանեմ ու բերթ կնստըցնեմ, թե դուրը համեն շասիր, քեզի կկախեմ, պահմանի համաձայն, շումքի սութը դու դուս էկար։

Ջ'ոչ վաղիրը, անսավ, ուր թոնվավ, էլ ծպտուն չկանա խանա Գողգոթի ու հիրան քվոր մասին, հիշկաց կախարանին ու լալով ասավ թաքավորին.—Թաքավորն արրած մնա, ես վառութեն արի, դու մի պառճա. ես հեսա համեն մէկ-մէկ քեզի կպաղմեմ, իմալ ուր հեկեր ա։

Ասավ իմալ էկե հիրան կուշար օսպուզկ ուլե՝ գիվա պաի էթա խալոց խոյղ, ընդեղի աաք ջրերում լոխկնա, ուր լավնա, իմալ ա մէ խաա մկան սովրցրե, ուր բանման թերա, ուր, ուր աա-րեր ա Սաթոյի մաղնիքը։—Սաղ էա համեն արեցի, ուր Գողգոթն ու Սաթոյին մեշանդից խանի դուս, ուր հաջողացնի իմ ախճկան աի Զամբախին։ Հիմի դու դինաս, թաքավորն արրած մնա, քո ռախան եմ հնդե, իմալ ուղում ես՝ էնենց էլ արա։

Թաքավորը ջերից խանեց մաղնիքը, հիրան ձեռով դրեց Սաթոյի մաար, էա ժամանակ էլ արթեն Գողգոթին աղաաեր ին, էկավ փաթթվավ Զամբախին ու նսավ կուշար։ Թաքավորն հրամայեց, ուր ջ'ոչ վաղիրին անլեանլը թոնեն, վնդիրա-կան շորերը վրավից խանեն, խաքցենն աուտ-սաղի շոր ու անենն բոնաաուն։ Գողգոթին անդ-նուտեղը, ժողովրթի հառեչ, նշանակեց ջ'ոչ վն-գիր։ Կարքաղենց թաղարուք անան Զամբախի ու Սաթոյի խարնսի խամար։

Խարնսի պաղրասաութենը ուր անսան, օխար օր, օխար գիշեր, օխար ձեռք նաղարով-դուռնով, օխար ձեռք խանանդեքով խարնիս արին, քեֆ արին, սաղ քաղկի ժողովրթին լիացրին։

Թաքավորն էլ հիրան հոժար կամքով հիրան թախաից հիշավ, աղին՝ Զամբախին նսացրեց հի-րեն սեզը։ Ըսու խամար էլ ջ'ոչ քեֆ արին պրո-ծան, ուր հեկան ամեն մարթ գնաց հիրան գոր-

ծին, դուք էլ դացեք ձեր պործին, խեքյաթը պրո-ծավ։

Ասուց իրեք խնձոր հնգավ, մեկը ասողին, մե-կը լսողին, մեկն էլ քյասիբ քյուսպին հնի։

4. ԱՆԽԻՂՃ ԹԱՔԱՎՈՐԻ, ԽԵՆՈՔ ՎԱՐԹԱՆԻ ՈՒ ՀԻՐԱ ԽՈՐ ԽԵՔՅԱԹԸ

Հնում ա շնում մե խաա շատ սաոփ, եոսնա շար ու անխիղճ թաքավոր ա հնում։ Էա թաք-ավորին էլ հնում ա մե խաա շաա խոբոա ախճիկ. էլ զագ-ղավադա շհնում։

Թաքավորը էնքան եոսնո ու շաո ա հնում, ուր ոչ մե մարթ շի հիշխնում էթա կուշար, մե թան ասա, շումքի յա գլոխը կդրել ա աալում, յա էլ աանում կոխում ա թեթը. ուղում ա մեղա-վոր հնի, ուղում ա արթար, ուր դացեր ես թաք-ավորի կուշար, հանքեթ մեղավոր ես։ Ըսու խա-մար էլ ոչ մե մարթ հախու շէր էթում թաքավորի կուշար։

Համա դե շէթալ էլ շհնում. խաղար գործ ա ւպաաալում, դե ժողովուրթ ա, ցավ ունի, դարդ ունի, ուր պտի թաքավորը հիմանա և վճոա, հա-մա ի'նչ անեն, ուր ա հիրա դլխից ձեռ վերցրե, ուր էթա թաքավորի կուշար հիրա ցավն ու դարդ պաղմա, յա էլ շէ՝ ժողովրթի մասին խոսա։

Հավաքվեցին, հիրանք հիրանց միաք արին, միաք, վերըր ոբոշին, ուր թաքավորի կուշար էթան ծեր, խալիվոր մարթիք, թե կսրպանա, ջահնամ, խալիվորի կրսպանա. համ էլ ոբոշին, ուր դան ուր էթալու հնեն թաքավորի կուշար, մե մարթ շէ-թա, մե քանի խալիվոր հնեն էթան, խո հմնին շրդանա սրպանա։

Էանեց ոբոշին, էանեց էլ արին։

Հառչի դրուն հեկան մե ութ-տաս խալիվոր-ներ, դացին թաքավորի կուշար, ուր հիրանց խոն-թիրքն ասեն, ցավ ու դարդերը պաղմեն։ Մերերն ին, հեկան հիրանց անեցիքի խեա թարով մնա արին, լացով, սքով, շիվանով, կանչին հիրանց ասավածն ու դացին դրա թաքավորի պալաար։

Պալաաի թողոր սաղ շափոնուկ էր, էլ խն-դար ու մե կ'արանվնջներով, սարաժնիկներով, սուլան-կ'ափլան շներով, օձն հիրա պորաով, կ'ուշն հիրա կ'անագով շէր կանա մանի թաք-ավորական պալաար։ Մերերը ուր էկան սարաժնիկ-ների ջ'ոչին ասին, ուր մեղի ճամփել ա մեր ժո-ղովուրթը, ուր մեր ողորմած թաքավորին պաղ-մենք մեր ցավն ու դարդը, էն էլ մե ճար անա, կարքաղնա, սարաժնիկների ջ'ոչը դնաց թաքավորի կուշար, ասավ.—Մե քանի ծեր մարթ էկեր են, ուղում են դան քո կուշար, թողնենք, թե՝ ի'նչ ա-նենք։

Թաքավորը հր էտի շտավ, մթնդեց, մթոնց, մեկ ուղեց ասեր՝ սաղին էլ ջարդեք, մեկել ասավ. — Լավ, թո զան, տեհամ՝ ի՞նչ են ուզում:

Խտլիվորներին տարան ներս, ըստինք էլ ասով-դիզով դացին ստրաժնիկների հեղեից: Տարան էն օթաղը, հրդեղ թտքավորը պտի գա: Խտլիվորները սաղ շոքան ու էտենց մացին շուր թաքավորը հիւրա նազիր-վանդիրով, վանդիր-վանդիրով մտավ էտ օթաղը: Ծերերը սաղ հերսները քսին փետին, չին հիշխնում գլխները լանցրցնել, շուր թաքավորն ասավ. — Հ՞նչ եք էկե ե ի՞նչ էք ուզում:

Ծերերի լիդուն մե վախտ կպավ, բան չին կտնում խոսա, վերջը, որ թաքավորը եոսոտավ, հար զանեց գետնին ու ասավ. — Որ էկել եք, գր ասեք՝ հնչ ե՞ք էկե:

Ըտու վրեն նոր ծերերից ամենածերը ասավ. — Թաքավորն արրած կենա, ժողովուրթը խնդար ու մի ցավ ունի, համա չեն հիշխնում գան քո կուշտը, խնթրվում ենք, որ հրաման տաս, դտն քո կուշտը, հիւրանց ցավ ու դարդը պաղմեն:

Թաքավորը ըտու վրեն մթնդեց, մթոնց, ոտները վանեց գետին ու բոռաց. — Տո շուն շան որդիք, ես փիս թաքավոր եմ. կ'անընթացեմ, տիեք ըտոնցը, ճամփու դրեք. — հետո էլ դարցավ ծերերին հեղցեց, — եփ ուզում եք, հարեք-դնացեք: էտ էլ ասավ, գիւա սրտներն առնի:

Խտլիվորներին քոթակելով, ջտրթելով պալատից խանին խորին: Ըստինք էլ քոռ ու փոշման թողին էկան, ժողովուրդին մեկ-մեկ պաղմին հիւրանց գլխի էկածը:

Հնցավ մե խելակ ժամանակ: Ժողովուրթը թնդա դրուն հիւրանց միջ ծեր մարթիք հնդրին, էլի ճամփին թաքավորի կուշտը: Համա էս դրուն թաքավորը ծերերին ըսկի էլ շթոդեց հիւրա ապալանքները մղեն, ասավ. — Ձանեք ջարդեք, որ ըստուց գենը էլ չհիշխնան դտն:

Սաղ էտ էկած խտլիվորներին սրպանին, մե մարթ փախսով, ժողովրթին պտղմեց, թե ինչ օլին էկավ հիւրանց դուխը: Ըտուց ստվալի թաքավորը հրաման տվեց, որ հիւրան տիրութենի մեղ, մարթը որ հեղավ օխտանտուն տարեկտն, ընդուն գնդահարեն, թե չէ՝ հա գրան դալտ կտտեն:

էտ հրամանն չնելուց դեն որդե որ ծեր, ըխտիլար մարթ ին տենում, առանց մե խոսկ ասելու, յաստուները, յտ էլ չէ ստրաժնիկները գնդահարում ին:

Մարթիք ըսկսին փախնել դես ու դեն. համա թաքավորի ձեռից դուր փախնեն, որ պրծնեն, էտենցութենով սաղ ծերերին կոտորին, էլ ծեր մարթ չմնաց:

Թաքավորի քաղկում մե խատ պառավ, խելոք, հիմաստուն րիճա մարթ կար: էտի կհինը օխտ

տանասուն տարեկան: Ըտուն էլ կար մե խատ սիրուն, ջայել տղա, անունը Վարթան, որը հիւրան խորը շատ էր սիրում, խերն էլ տղին էս հաշկից էն հաշկը չէր փոխում: էտ կ'փրտոցը որ հնգավ, տղեն խորն ասավ. — Այ խեր, հարի քեղի պախեմ, էտ մարթակեր ստրաժնիկների ձեռը չհնգնես, թե չէ՝ քեղ էլ կղանեն:

Խերն ասավ. — Այ Վարթան ջան, էս քաղկում ընձի չես կանա պախի, կհիմնան, քեղ էլ իմ խետ կփաշցնեն: Հարի էս քաղկից էթանք, մեղու դտոնանք, ընդե մեղի մե տուն շինենք, մալ, օխճար առնենք, արրենք, շուր տենանք՝ իմալ ա հինում:

Մե գիշեր դողտուկ հինում, էտ քաղկից փախնում են քաղկի բողորի դեղրանքից մեկը. ասենք իմալ Բյալանա էթաս նալնդուղ: Խեր ու տղտ ըտե հիւրանց խամար թնդա տուն ու տեղ են դրնում, խերն էլ պախկվորում տ, որ էս ու էն շտեհան ու էտենց արրում են:

Հիմի խարարը տտնք թաքավորից: Թաքավորը եփ սաղ խտլիվորներին սրպանել ա տտում, երգրի դրութենը դրհա յա վատրնում, էտ բոլ չէր թաքավորի մինուճար ախճիկն էլ խիվնդում, հնգնում ա ջլերը: Երգրում էլ հիմաստուն, էլ հեքիմ, էլ դարվեղ շրմնում, որ չգտն ախճկան տենտն, որ բալքի մե գեղ ու ճար տենն, համա բան դուա շրդալում ա, սաղ էլ թողում քոռ ու փոշման էթում են, շումքի թաքավորը խոստացել տ, որը որ հիւրա ախճկան սաղծնա՝ էնի շատ ջ'ոչ պարդե կտտնա: էտ հեքիմներն ու դարվեղներն էլ տենում ին, որ բան դուա շրդալում, թողում շուտ փախնում ին, վտխենում ին, որ թաքավորը հիւրանցը կսրպանա:

Մե օր թաքավորի կ'անընթացեմ ձիտնք բերում են էտ հիմաստուն ըխտիլտրի դեղը ջ'րեղու: Մեկ էլ տենում են, որ ձիտնքը խուշ-խուշ են հինում, համա ջ'ուր չեն խմում: Կ'անընթացեմ հիշկում են դես, հիշկում են դեն՝ բոն չկա, գարմանում են, թե էս ի՞նչ բան ա, որ ձիտնքը ջ'րին մոտ չեն էթում: Նոր ըտե կ'անընթացեմ մեկը գեթղանդեթ, թնդալի տենում ա, որ ջ'րի մեղ մե բան ա փելքստում, ըտու խտմար էլ ձիտնքը հուշտ են հինում, ջրին չեն մոտկնում: Լիդվոր են մտցնում ջուրը, որ էտ բտնը խտնա, համա լիդվորը մե սհաթ, էրկու սհաթ, իրեք սհաթ, մախլաս շուր արեւտոց ման ա դալում ջ'րի տակ, համա էտ փելքստուն բտնը չկանում գթնի: Արեր որ մղնում ա, նոր ձիտնքը մոտկնում են ջ'րին ջ'ուր են խմում: Ձիտնքը խեծում, էթում են ու հիւրանց աեսածը պաղմում նազիր-վանդիրին, էն էլ էթում թաքավորին ա ասում: Թաքավորն էլ նազիր-վանդիրին կարքաղում ա. — Հեքուց դու էլ կեթաս խետները, կտենտս էտ ինչ բտն ա, համ էլ ջ'րի տկից կխանես, կրերես:

Դու մի տես, էս ձիանքը ջրեղու վախտը, էն խալիվորի տղա Վարթանը ըտեն ա հլնում ու էտ հմեն հիրան հաշկով տենում ա: Զարմացած գալում ա տունը ու հմեն ինչ խորն ասում ա: Խերը էտ ուր լսում ա, տղին ասում ա.—Այ դեթի, էտի շար հաշկ, շար փուշ ա, որը ոնչ թե ջրի մօշ ա, էնի ջրի կ'րողին, մե խատ բանցը բնուդու ծառ կա, էտ շար հաշկ, շար փուշը մե կ'առկ'առ ա բերե, ըտու շաղավիքն ա, որ հնգնում ա ջրի մեջ: Գնա ընդե, որ գրան, ասա՝ ես դիդում եմ էտ ինչ ա, ուզում եմ հերուց ևս բերեմ թաքավորի պալատը ե ասեմ՝ ինչ բան ա: Դու կտանես ուլալատ, դուրը թաքավորի կուշտը, կտուես. թաքավորն արրած կենա, էսի քո ախճկա դեղն ա, համա դու խոստանաս խաղաղութեն, մեկ էլ ժողովրթին խաց, էլ բան չէ: Թաքավորը էտի որ խոստանա, ասա՝ դը հիմի ընձի տարեք քո ուխճը կուշտը: Թաքավորը, նաղիր-վաղիրը, վաղիր-վաղիրը քօզի կտանեն ախճկա կուշտը: Իմալ կմդենա ախճկա օթաղը, անբեալը կխանես հաշկը, կքցես ախճկա ոտներին տակը ու կասես. «Չար հաշկ, շար փուշ խալի խափանի, էս տխճը կան սաղ ջան տու, ցավից չոռից աղատա՛ս: էտի որ կասես, յետո էտ ախճկան գոշտա, թո հիրա ձտխ ոտով տորբա էտ շար հաշկը, էտենց որ անես ախճիկը անբեալը կլավնա կհլնի մորե մեկ:

էն մեկել օրը Վարթանը լուսըմթախառ հըլնում, էթում ա բաւդու ծառի տակ, հիշկում ջրին, տենում ա էն պսպղուն բանը էլի փեփրելում ա: Հինքը քաշվում ա մե տալդա տեղ ու սպասում:

Մե խելի դախ հսնում ա, մեկ էլ տենում ա թաքավորի ձիանքը բերին: Ըտոնց խեռ էկեր ա թաքավորի նաղիր-վաղիրը: Զիանքը քաշում են ջրը, համա ձիանքը էլի խուշ-խուշ են հլնում, ջրին շեն մոտկնում: Նաղիր-վաղիրը եռստում ա, էլի լողվոր են մոտցնում ջրը, համա լողվորը շար կեսօր շարչրվում ա, բան չկտնում անա: Տղեն էտ ուր տենում ա, հիրա պախկվորուկ տեղից դուս ա դալում, էթում նաղիր-վաղիրի կուշտը, ասում ա.—Ես էտի կանամ խանեմ, համա պտի մարթ չհլնի էստե, դուք գացեք, հերուց հառավոր ես կբերեմ թաքավորի կուշտը:

Նաղիր-վաղիրը ստիբում ա, ուր տղեն հիմի խանա, համա Վարթանն ասում ա.—Չընի, ես խոստտնում եմ հերուց հառավոր բերեմ, թե չբերեմ՝ իմ գլխը կդրեք:

Նաղիր-վաղիրը փորը-փոշման թողում, էթում ա. ընդու հեղեից էլ ձիանքն են քաշում, տտնում: Նաղիր-վաղիրը ուլում ա: Թաքավորի կուշտը, մեկ-մեկ ուլում ա հիրան հմեն տեսածը: էտ տղեն էլ էթում ա, խորն ս: ուլում: Խերն ա-

սում ա.—Հառավոր: էն դլխեն, նախորներից հառեւ, տըլորների հառչի կանչին, կհլնես կեթաս ու կբանցրնաս էն բառդու ծառը, մե խատ սուր հովշարի, մե խատ էլ աբրշումն լայլուխ կտանես խետու: Որ կհլնես ծառը՝ կ'առկ'առ ծառի վրեն կհլնի, ձեռաց հովշարին կթալիս կ'առկ'առ վիզը կկդրես, ջանդակը կխորես էտ ծառի տակը, թաղադուն կհլնես ծառը, ուսուլով տըրշումից լայլուխը կթալես շար հաշկ, շար փուշ վրեն, կփաթտես ու կդնես ձախ ջերտ, կհիշենս ցած ու կվազենս ուլալատը: Որ կխաանես ընդե, տստ՝ թո քե տանեն թաքավորի կուշտը:

Հառավոր էն գլխեն Վարթանը վերցում ա հովշարին, մե խատ էլ տըրշումն լայլուխ, էթում ա դրբա ծառը, հիշկում էս յան, հիշկում էն յան, տենում ա, որ մարթ ու մուրթ չկա, հլնում ա ծառը, խտսնում ա կ'առկ'առ բնին, տենում ա կտուկառ բնում քնուկ ա: Զետուց հովշարին թալում, կ'առկ'առ վիզը կդրում ա, կ'առկ'առ թիրտալով հնգնում ա ցած, տղեն վոտղով ծառից հիշնում ա, ծառի տակը մե փոս փորում, կ'առկ'առ ջանդակը խորում ա ըտե, նոր հինքը էլի հլնում ա ծառը, խասնում ա բնին, աբրշումն լայլուխը խտնում, քցում էտ շար հաշկ շար փուշի վրա, փաթտում, դնում ձախ ջերտ, ծառից հիշնում ա ցած ու, թաքավորի պալատ, դո՞ր ես, էկտ, տստում ա ու վտղնում: Խասնում ա պալատ թե չէ՝ կ'արան-վաշներին ասում ա.—Շուտ ընձի խասցրեք թաքավորի կուշտը, ես էն պսպղան բանը բերեմ եմ:

Կ'արավաշները դիմում ին, որ էտ տղեն պտի գա, անբեալը ապարանքների դռները բացում են, Վարթանին տանում են նաղիր-վաղիրի կուշտը:

Նաղիր-վաղիրը տղին որ տենում ա, խարցընում ա.—Բերե՞ր ես էն փեփրտան բանը: Վարթանն սուսում ա.—Հըբմանք, բերեք եմ: Նաղիր-վաղիրը տստում ա.—Դը տուր: Տղեն հակառակում ա, շտալում ա: Նաղիր-վաղիրը բոռալով ասում ա.—Սնբը տրտ, տես քո դլխն ինչ օյին գըտմ: էս կ'առկ'առ վախտը թաքավորը հիրա սեյ-նուկից դուս ա գալում, սուսում ա.—էս ի՞նչ խալար ա: Նաղիր-վաղիրը դլխ ա տալում, ասում ա.—Թաքավորն աբրած կենա, էս էն տղեն ա, որ էն պսպղան բանը ջրից պտի խաներ բերե: Հիմի բերե, ասում եմ՝ տու, տանեմ թաքավորին հանձնեմ, շտալում, տստում ա՝ ես պտի իմ ձեռով տանեմ, հանձնեմ թաքավորին: Թաքավորը նաղիր-վաղիրի վրեն նեղանում ա, տստում.—Լավ ա անում, շտալում. հերեկ դու դացեք իր, որ հնչի՞ չրերի: Հարի ողա ջան, —ասավ Վարթանին ու աարավ հիրա սեյնուկը: Տղեն որ շուր էտ վախտ թուրը-մուրը շորցեր էր, հնգուկ էր քիթ ու բերնի վրա, հլնում ա վեր, էթում թաքավորի հեղեից:

նանդիր-վանդիրն էլ ա ուղում մտնի, համա տղեն մե կերող թարավորին խասկցնում ա, որ նանդիր-վանդիրին հրլը ներս չթողա:

Թարավորն ու Վարթանը որ մնում են միննակ, աղեն թտքավորին ստում ա.—Թաքավորն արրած մնա, հրամտն առ խոսամ:

Թարավորն ասում ա.—Խոսա:

— Թարավորն արրած կենա, բո մինուճար տխճիկը խիվանդ ա:

Թարավորը մնում ա զարմացած, թե էս տղեն որդուց հիմացավ, խարցնում ա.—Խա, բը դու որդուց հիմացար:

Տղեն տում ա.—Թաքավորն տրրած կենա, մի խարցրա, որդուց եմ հիմացե, մեկ ա չեմ ասի, համա քո խիվանդ ախճկու դեղ ու դարմանը բերեր եմ, որ լավցնեմ:

Ըտե թաքավորը ուրխնում ա, էլ չըխարցնում, ասում ա.—էա դեղը հո՞ւր ա, տուր աանեմ ախճըկաս աում:

Տղեն ասում ա.—Յա ընձի տար քո ախճկա կուշտը, յա էլ թո հինքը զա ըստե, ես դեղեմ, լավցնեմ, անեմ մորե մեկ, թողեմ էթամ իմ բանին. թե որ չանեմ՝ իմ դուխը քեզի կ'ուրբան:

Թաքավորն հլնում ա, Վարթանին քցում հեղեք՝ հիրան պալաաի ջ'նշավորների խետ, էթում են ախճկա կուշտը: Որ մանում են ախճկա սեյնակը, ախճկա հաշը որ աոնում ա ադի հերեսին, թե չէ՝ մե խատ ճշում ա: Որ ճշում ա, սաղով հիշկում են ադի յանը: Վարթանը չավաշ-չավաշ մոակնում ա ախճկան, մեկ էլ ձեռը տանում ա ձախ ջ'եքը, ջ'երից տբրշումե լայլուխը խանում, բացում ու մշի հեւածը թտում ա ախճկա նտների աակն ու ասում.—Չար հաշկ, շար փուշ, խալի խափանի, էս ախճիկը ցավ ու շոոից թո տղադվի: էաի որ ասում ա, էտ նմուսին մե խաալու ա հնդնում հրթսից, հմեն էլ հաշկները փազում են, տղեն ախճկան դոշաում ա էտ շար հաշկ, շար փշի վրեն ու բոոում.—Չախ հաա դի վրեն ու տրորա: Ախճիկը վաղնում ու ձախ նտով զանում ա էտ բանին: Որ զանում ա, մե խատ պլթից ա հլնում, ու սե ջ'ուրը դու ա աալում ախճըկա ոտներե տկից ու ուշկը էթում ա: Տղեն վաղնում, ախճկան վերցում, տանում դնում ա հիրա կաոաֆաթը: Մե խելի ժամանակ որ հսնում ա, սաղ էլ ուշի են դալում, հաշկները բացում, տենում են, որ տղեն նստուկ ա ախճկա կշտին, ընդուն ուշքի ա բերում: Ախճիկը որ հաշկերը բացում ա, տենում ա էտ տղեն կշտին, փաթըթվում ա ու խելոք-խելոք հլնում, էթում փաթթվում ա խորն էլ, մնացածներին էլ դուխ ա աալում, թողում էթում, նստում տղի կուշտը:

Ըտեղ թարավորն ասում ա.—Այ տղա ջան, դու որ իմ ախճկան փրզիր, ինչ ուղում ես կտամ, յա էլ չէ՝ հարի բեղի անեմ ինձի փեսա:

Ըտե հլնողները ստղ էլ բախլում են, նախանձում, զաթի նանդիր-վանդիրը բախլութենից քիշ ա մնում շաթլամիշ հլնի:

Վարթանը թաքավորին խոնար դուխ ա տալում ու ասում ա.—Ծա հըլը նպատակ ունեմ, քեզնից էլ շատ շնորհակալ եմ, համա կխնթրեմ, որ երդիրը խաղաղութենի մեջ պախես, մեկ էլ ժողովրթին խաց աաս:

Վարթանը դնաց տուն, հմեն պաղմեց խորը, խերն ասավ.—Լավ հեւավ, աղա ջան, թաքավորը հըլը էրկու դան էլ կղրկա քո հեղեից, վերշին անքամ որ կզան քեզի կտանեն, կանեն թաքավոր. էաի ես ասում եմ, որը դինա՝ որը սաղ, որը մեոուկ, համա դու հիմացի՝ բերնիցա բան չթոցնես էտ մասին:

Հնցավ մե խելի ժամանակ: էա թաքավորը հմեն օր էրաղ ա տենում, որ հուրիշ հաշկի նման բան դալում ասում ա.—Քո ախը խեր հլնելու խամար, ընձի դթի, աար քո աոունը. թե չէ էնքան շարութեն ես արե ժողովրթին, որ հմմեն մե օր դքա դեմտ, դու կշարտես, կորոտես, կքոռնաս, անթամալութ կհլնես, քեզի քո նանդիր-վանդիրը քո թախտից կքցեն, քո տեղը կբոնեն: Քանի ուժ ու կ'ուլաթ կա վրեստ՝ ընձի դթի:

Հմմեն դան թաքավորը, որ էտ էրաղը աենում ա, համա ուղում ա խարցնա, թե՛ ալ հաշկ, դու դո՞ր ես, հմմեն ինչ ստում ես, համա քո տեղը չես ստում: Թաքավորը համա բերանը բացում էր, ուղում էր խարցնել, հաշկը չքվում էր, քըրտինքը աալում էր թաքավորի վրեն, աեղից վեր էր թոնում, էլ սաղ դիշեր չէր կանում քնի:

Մե դան, էրկու դան, իրեք դան, մալխան, մե քանի դան, թաքավորը համաշա էա էրաղը որ տենում ա, էլ չի կանում պախա: Կանչում ա նանդիր-վանդիրին ու հմմեն պալատականներին ու պաղմում ա հմմեն օրվա տեսած էրաղը, թե հալհեքյաթ էս ա, ի՞նչ անենք: Ըան նանդիր-վանդիրը մատը կծում ա, յետո ասում ա.—Թաքավորն աբրած մնա, ես կանամ ասեմ, թե իմալ զթնենք քո տեսած էրաղի բանը (նանդիր-վանդիրը դաթի աաամ ունեի Վարթանի վրեն, մտածեց, որ ըստուց հարմար չհլնի, որ ես ընդու դուխը կորցնեմ): Խնթրվում ա հիրանը մինակ թողա, որ հինքը աաի թաքավորին: Թաքավորն հմմին իղին ա աալում, հիրան կուշտը թողում ա նանդիր-վանդիրին ու ասում ա.—Դը, ասա, անամ, ո՞րը կանա դթնի ու բերի իմ տեսած բանը, որ զիշեր-ցերեկ ընձի քուն ու դաթար շտալում:

Նանդիր-վանդիրն ասավ.—Թաքավորն աբրած

մնա, հենց ես էտենց դարգ անում, էն դժուր էր, որ էն չար հաշկ չար փուշը բերեց, քո տխճկանն էլ լավցրեց, էն էլ էտի կրեբա:

Թաքավորի խելը մտավ, հրամայեց էն տղին գթնեն, բերեն հիրան կուշտը:

Խալիվնը հառավտուն հլնում վեր, Վարթանին ասում ա.—Հեսօր տ, հեքուց տ, Թաքավորի յարթիք զալու են քո հեգեից, որ տանեն Թաքավորի կուշտը, մե հուրիշ բանի հեգեից ճամփելու խամարո Գնա, մի վախեցի, տես ինչ տ ասում, էրկու օր ուզա, Թաքարիք տենալու խամար, հարի տուն, ես կասեմ ինչ անես ու իմալ անես:

էն հեքսի օրը գրուտա որ Թաքավորի կ'անգլավաշները զալում են տղի տունը ու հայգնում Թաքավորի հրամանը ու ասում են.—Թաքավորը քեզի շուտ-շուտ կանչում ա հիրան կուշտը:

Վարթանն էր, իմալ խերն տեսէ էր, հլնում ա ու սուա ու փուա Թաքավորի մտրթիքի խետ էթում ա պալատը: Էթում Թաքավորի հառեչը գլոխ տալում, կայնում ա:

Թաքավորն ասում տ.—Դու պաի էթաս իմ տեսած էրաղի մշի բանը բերես: Բերիր՝ բերիր, չբերիր՝ զլոխտ կղանեմ:

Տղեն ասում ա.—Թաքավորն տսլրած մնա, էրկու օր ժամանակ աու, էթամ իմ Թագարուքը տենամ, դամ քեղի բտրեմնա անեմ, կտնչեմ իմ աստված, հնգնեմ ճամփա:

Թաքավորը Վարթանին իրեք օր իզին ա աալում: Ասում տ.—Գնա, քո Թագարուքը տես, մտածա իմ խաղինից ինչ տ քե պետք, վերցտ ու գնա. համա որ չբերիր, հաշկա որ քո գլուխ քոնը չէ:

Տղեն զալում ա խոր կուշտը, համեն տեղը տեղին պագում ա, խերն ասում ա.—Բան չկա, Վարթան ջան, էտ համեն էն նաղիր-վաղիրի սատանութենն ա, որ բախութունից ուզում ա քեղ փչացնա, համա գու մի վախեցի: Կեթաս Թաքավորին կասես, որ իմ խետ պաի դա քո նաղիր-վաղիրը, որ դեկավարա մեղի, մե աաս-տասնը-խինգ ձիավոր, որ մեղի ջուն-ջանավառներից պաջտպանեն, տասնխինգ-քսան օրվա ճամփի պաշար: Էտ համնի մասին Թաքավորը որ կկարքազնա, նոր ամենավերջը կասես, որ չթոգա նաղիր-վաղիրը խառնվի քո գործին, թե չէ՝ սաղ գործը կփշանա:

Իրեք օր որ Թամում ա, տգեն հառավտա հլնում ա, տոնում խոր օրշնտնքը, կանչում հիր տատված ու էթում Թաքավորի տպարանքները:

Վարթանին անբանլը տանում են Թաքավորի սեյնակը: Թաքավորը տղին որ տեսնում ա, հրաճա Թախտից հլնում, զալում տղի ճակատը պալում, տոնում նստցնում հիրա կուշտը: Տղին խաղըրնում ա.—Ի՞նչ ես ուղում քո ճամփի խամար:

Տղեն էլ ասում ա էն ինչ որ խերը սովորեցր էր: Թաքավորը ձեռաց կանչում ա նաղիր-վաղիրին ու հրաման տ տալում, որ Թագարուք տեսա տղի խա հնգնի ճամփա, էթա հիրան տեսած լրաղի մշի բանը բերա:

Նաղիր-վաղիրը չեմ ու չում ա անում, որ չեթա, գինում ա որ էստեղ էթողը յա. գալում ա, յա չգալում, համա Թաքավորի հրաման ա՝ ի՞նչ կանտ տնի: Մեկ էլ մտկում ղնում տ, որ տղին ետ ղտոնալու ճամփին մե ֆանգով փչացնի, հինքը Թաքավորի էրաղը մինակ բերա: Համա Վարթանը հիրան բանը գինեք, խերը մանգրամասն ասեք էր, թե որդեղ ա Թաքավորի էրաղի մշի բանը, որ նա բերե, գոր տ պախե: Գոի ձորի ջրում իմալ լոխկնան, որ չխեխտվեն, մախլաս, համեն ինչ տեղին-տեղին խերը նղնղե, լցե տղի հանգաճը:

Հեքսի օրը հառավտա շուա հելան, հիրանց բեռները բարցին, հնգան ճամփա: Վարթանը նաղիր-վաղիրից գոխտուկ վերցրեք էր խիպիլիկի կճուճը (խերն էր տվե), որ էրաղի մշի բանը բարջումի լայլսով փաթտեք, գներ էտ կճճի մեջ, որ հմնի հաշկից տներեռվթք գտոնա:

Հառչի օրը որ գացին, աղեն աեսավ, որ նաղիր-վաղիրը էրկու ստրածնիկի խետ փսփսում ա: Գլխի ա հնգնում, որ նաղիր-վաղիրը ըտոնց ձեռով ուզում ա մե ղաք դա հիրան գլխին: Դու մի ասա ըտոնցից մեկին ղրկում են Թաքավորի ախճկա յանից, որ հաշկը Վարթանի վրեն պախտ, Թավաքալի բան-ման չպատալի: Ստրածնիկն էլ կ'աատու գացե, նաղիր-վաղիրին քամավե, որ հիմանա ընդու միաքը:

Հիրիգունը խասնում են Գոի ձորի բերանը, մէ գուլալ հախալի կուշտը բեռները Թափում են, լոխկնում, գինջնում, խաց են ուտում ու պառկում են քնելու, որ հառավտա հլնեն, էթան գրա Աթգախտկ սարը:

Գիշերվտ մե վախտ նաղիր-վաղիրը էն էրկու աղին խանում ա վեր, որ աղին ղանեն, Համա մեկ էլ փոշմանում ա, մտածում ա. հինքը Թաքավորի էրաղի մըլի բանի աեղը չգիգում. որ հիմանա էլ, չգիգում իմալ պաի բոնա տանի: Ըտու խամար էլ Վարթանին էլ գնգմիշ չհլնում, ըստրածնիկներին էլ ասում ա.—Ցեա ղտոնալուն, էլի ըստե կխեխանեք էտ աղին, կթալենք Գոի ձորի ջրը, պըծավ գնաց:

Մեկէլ օրը հառավտա հլնում, բեռները բարցում, հնգնում են ճամփա: Սաղ օրը էթում են, շուր հիրգուն խասնում են Գյոնգարն, ճամփին ոչ մե փորցտնք էլ չպատալում: Գիշերը քնում են էտտեղ. ըտուց էլ հլնում են մե օր, մե կես օր էլ էթում են, խասնում են Աթգախտկ սարի փեշը: Մնացած ժամանակ ու գիշերն էլ մնում են էտ-

տեղի էն հառապիտ տղեն վերցնում ա հովշարին (ընդով կ'անկ'անին սրւպտենց), խիպիլիկի կճու-
ճը, արբըշումն լալլուխը, էրկու ոտրաթնիկ, մեկը
էն, որ դիվա նազիր-վազիրի հրամանով տղին
պտի փշուցնի նազիր-վազիրը ասում ա՝ ես էլ
եմ դալում, Վարթանը չըթողում. համա ի՞նչ կսու-
նա անի, նազիր-վազիր ա, հլնում, խետներն է-
թում ա էթում են, էթում շուր հիրպուն, մզրերը
տալում ա վրները, ազեն ասում ա.—Ըստե քը-
նենք, Կոր հառապիտ շուտ հլնենք, էթանք խաս-
նենք էատեզը:

Քնում են: Հառապիտ, որ դարթնում են, տե-
նում են, գիշերը սաղ էլ եկեր են ցած: Վարթանը,
էրկու ստրաթնիկը մե կող-կողի պառկուկ են, նա-
զիր-վազիրը դադը տեղ հնգուկ, քնուկ ա: Ըստե
Վարթանը հիրան մատը կծեց և խասկցավ, որ
էսի նազիր-վազիրի պառկուկում ա հլն: Նազիր-
վազիրին ասում ա.—Դու չպտի դաս մեր խեա,
էս հմմեն քո պառկուկում ա հլն, համ էլ թա-
քավորը քեզի ասավ, Կոր դու չխառվես իմ գործին:

Ըստե նազիր-վազիրը վախենում ա, էլ չկա-
նում խոսա:

Վարթանը հլնում էրկու ստրաթնիկի խետ,
կանչում հիր աստված, Աժդախակի քյալեն դեմ
անում ու էթում: Որ խասնում են ձ'ան բերանը,
ծիանքից հիշնում են, տղեն հիրա ձին աալում ա
ըտիցը պախ, հինքը ձ'ան վրայով րանցրանում
ա դրա քյալեն: Արեւմտից խոսնում քյալեն,
վարանվորդ անում, տենում ձ'աների մեջը մե խատ
կողով կա: Վազնում ա կողովի վրեն, էն ա ու-
զում ա արբըշումն լալլուխը թալա կողովի բերա-
նը ծասկա, վիրակից, իմալ մե թոփի ջարախանա
գիրնում ա հիրան: Հինքը հնգում ա, համա հի-
ըանը չկորցնում, անրեանը հովշարին քաշում ա,
հազում, որ մեկ էլ էտ սե կ'ուշը դալում ա, որ
զանա, տղեն հովշարին թալում, ըտու վիզը կրտ-
րում ա, սե արունը էթում ձ'ան վրեն: Դու մի ա-
սա էտի մե չաք ա կ'ըշի կ'ըլըդ ա մտե, թաքա-
վորի խիղճն ու խղճմտանքը աաբե: Ընդու խոմար
էլ թաքավորը դաքցել ա դել ու դազան, հնգե ժո-
ղովրթի շտնը: Համա տխճիկը որ լավընում ա,
հըմեն օր խոր խետ կոփ ա տնում, թե՛ դու քո
խիղճը կորցրեր ես, պտի դթնես ու ժողովրդին
լավ հիշկաս, թե չէ՝ ինչ օյին ասես՝ գթա քո դըլ-
խին և իմն էլ խետը: Ախճիկը որ շատ ասավ,
թաքավորը սկսեց խիալով քնել և էտ աշրաաես
էրազները տենալ:

Սե կ'շին սպանում ա թե չէ, Վարթանը հըլ-
նում, վտղնում կողովի կուշար, լալլուխ խանում,
փոռում հերեսը, ըզգուշութենով ձեռը աանում կո-
ղովի մեջը, մի հեւածը փատաում լալլուխը, ա-
նում կապոց, կապոցն էլ դնում ա խիպիլիկի

կճճի մեջ, կողովը շոշում ա, հլնում հերեսը խա-
չակնքում ու ստրից ձան վրայով հիշնում ա
ստրաթնիկների կուշար: Ըստե գինջնում են, քնում,
որ հառապուն հլնեն, էթան հիրանց ճամփեն:

Գիշերը եփ խախնդում ա, էն մե ստրաթնիկը
մոտկնում ա Վարթանին ու հտնեկին ասում ա
նազիր-վազիրի խալին միտքը ու տղին սիրդ ա
տալում, որ չվախենա, հինքը կ'աստու յա դտցե,
քսմովն նազիր-վազիրին, որ ընդու շար միտքը
հիմանա, շումքի հիրանը թաքավորի ախճիկն ա
թամրխել, որ մոռաթ մնա:

Լուսը որ րասվում ա, րտրին էլ խետը, Վար-
թանն ու էրկու ստրաթնիկները էթում են նազիր-
վազիրի կուշար: Որ խասնում են ըտիցը թե չէ՝
նազիր-վազիրը խարցնում ա.—Բերի՛ր: Տղեն տ-
սում ա.—Բերի: Ասում ա.—Դը բե տենամ: Տղեն
թե.—Դու չես կանա տենա, էտենց հրամանք թա-
քավորից չկա: Պտի տանեմ թաքավորին նշանց
տամ ու տամ հիրանը:

Ըտու վրեն տալում կովում են. նազիր-վա-
զիրը հաշկով անում էն էրկու ստրաթնիկին. ը-
տիցը տղին բոնեն սրպանեն, համա կ'ուշադ Վար-
թանը հովշարին քաշում, կայնում ա, ասում.—
Որը որ մոռկցավ, էնի էս հովշարու փտը կգառ-
նա:

էն մե ստրաթնիկը, հանդաճ չանում, ձեռաց
խասնում ա տղին, որ բոնա, համա տղեն հովշա-
րին քցում ըտու թե, հուստխտոր կգրում ա: Նա-
զիր-վազիրը էտի որ տենում ա, բոռում ա էն
մնացած ստրաթնիկներին, որ ընդիցը հլնեն ու
Վարթանին բոնեն: Համա էն մեկել ստրաթնիկը,
որ թաքավորի ախճկա յանից էր, հիրան թվանքը
քաշում, կայնում տղի հառեչը, տսում ա.—Թա-
քավորի հրամանն ա, որ էս տղին դադմիշ հլնող
չլնի: Որը որ հիրա գլխիցը ձեռ ա քաշե, թո մո-
տենա, ընդուն ես դիլլախորով կանեմ:

Նազիր-վազիրն էլ մե յանեն ա բոռում-բոռ-
ոռում, որ էտ էրկսին էլ բոնեն, մաթ չըհիշխը-
նում մոտկանա: էտ վախտը Վարթանը ասում ա.
—Թե ուզում եք ստղ մնաք և թաքավորից խալաթ
ստանաք, նազիր-վազիրին բոնեք, ձեռը-նորը կա-
պեք, տանենք թաքավորի կուշար, թո էնի ըտու
դիլանն անա:

Տղերը էտի որ լսում են, ձեռաց խոսնում
նազիր-վազիրի ձեռը-նորը կապում, թալում են
դեն:

Նոր հմմնով հտվտքվում են, ուտում-խմում,
քեֆ են անում: էն թեից յարալու ստրաթնիկն էլ
մեզա յա դալում, ըտուն էլ խաց, խորոված են
տալում, համա նազիր-վազիրին մե կաոր չիլ
խաց ու պանիր են տալում: Ինչքան ազաւում-

պաղատում ա, որ հիրան աղաւտեն, համա տղեն ու էն մե ստրաժնիկը շէն թողում:

Դիշերը բնում են էտուեղ, հաւաքիս հլնում վարթանը իրեր ստրաժնիկ ճամփում տ թաքա-վորին հաշկալուսանք աւու, հիրանք էլ հլնում, առոք-փառք խծնում հիրանք ձիանքը, նաղիր-վաղիրին էլ կապում են ձիան վրա, էրկու խոքու էլ կարավուլ դնում ու հնգնում են ճամփա:

էրկու օր դալում են, վրա իրեքին խասնում քաղկի կրաղոր Տենում են, որ էկեր են հիրանց հառելու: Վարթանը ձին էն հիրա հավաղարիմ ստրաժնիկի խետ խաոր քշելով գալում ա հառել, պոխ ա տալում վաղիր-վաքիլին, ասում ա.— Բերեր եմ: Ըտտեղից առոք-փառք էթում են թա-քավորի պալատու: Թաքավորը խասնում տղի ճա-կատը պաշում, տանում հիրա սենյակը ու խարց-նում ա, թե իմա՞լ բերիր: Տղեն նստում, մեկ-մեկ պաղմում ա զլխի էկածները, ասում ա, որ.— Քո նաղիր-վաղիրը խային մարթ ա, բառ քյալեն պաի դանես, քիչ էր մնում, որ սաղ դործը փշաց-ներ, լավ ա սարաժնիկները ընծի լսան ու ըտուն ըռնին, թեերը կապին: Հենա բերեր ենք, քո իրա-վունքին տ:

Թաքավորը ըսար միտք ըրեց էն երագի մշի րանը, որ հա հիրանը ասում էր, սր Քո նաղիր-վաղիրը քեղի թախաից կքցա ե քո ձեռից կառ-նի թախարա: Էսի որ միտն հնգավ, թաքավորը անքան լանշում ա ջանաթին, հրամայում ա նա-ղիր-վաղիրի գլուխը կդրա:

Վարթանը թաքավորին ասում ա.— Հիմի ես ու դու պաի մնանք մինակ:

Մնում են մինակ, աղեն խիպիլիկի կճճից խանում ա լայլուխը, մեշը էրկու խատ լորի ձվի նման բան, աւալում ա թաքավորին ասում ա.— Ըտնք պաի մե դանից կուլ աաս, իշքան ցավ ու շոռ կա՝ կհանի:

էլ չ'ասում, որ էտի քո խիղճն ու խղճմանքն ա:

Թաքավորը ձեռաց առնում ա, էրկուսն էլ կ'ուլ ա սալում: Կ'ուլ որ տալում ա, ձեռաց վրեն սհաթ ա հսնում, ուշքն էթում ա: Տղեն հլնում, ըտուն ուշի ա ըրում: Թաքավորը որ ուշի ա դա-լում, ասում ա.— Այ բալա, դու էս ի՞նչ արիր, ես ընծի լավ եմ դդում. ուզա աամ: էս էրկու դան ա, դու ընծի ընենց լավութեն ես անում, որ ինչ ուղեն կտամ: Մեկէլ աաս, էտ հմեն դու որդո՞ւց ես հիմանում:

Վարթանն ասում ա, որ.— Հըլը նպատակ ու-նեմ, էն էլ որ կատարվի նոր կասեմ, հիմի քեղ-նից րան չեմ ուզում, մեր երգրի խաղաղութենն եմ ուզում, մեկ էլ ժողովրթին՝ խաց:

Ըտե թաքավորը հիրա մաար կծեց ու մտա-

ծեց. «Հա՛յ, հա՛յ, ախար էս տղեն, Լի իմ ախ-ալկան լավցրեց, էլի ետ էրկու րանը ուղեց: Ես խոստացա, համա շարի, ըստույ դեն պաի ա-նեմ»: Ստում ա.— Լուլ: Մե խատ նսկե մաղնիք ա տալում Վարթանին ու ասում.— Որթի, նեղը կրնդ-նես, հարի իմ կուշար, էտ մաղնիքը նշանց տուր, Լս քեզի նեղութենից կխանեմ:

Տղեն շնորհակալ ա հլնում, գլուխ ա տալում ու գնում հիրանց գեղը, խոր մոտ: Թաքավորին էս դան էլ խոր մասին բան չասում:

Հսնում ա էտենց մե ժուկ: Թաքավորը ծերա-նում ա, սկսում ա մատծել, թե իմալ անա. րխ-տիյարցե, որց էրեխա՝ ժառանգ, շունի, ախճկան էլ հլը մարթի շրտվե. շումքի որդ դալում ա ախ-ալկան ուզելու, ախճիկը դուխ դեմ շտալում, թա-քավորը մնում ա մաթալ: Վերջը անում ա, էլ ճար չկա, մատծում ա հիրա վաղիր-վաքիլին հի-րան նսկե կառեթով ճամփա հիրան տերութենի մեշը՝ ման դալով խարցնա, րալթի մե խելոք մարթ դթնի, բերս հիրան կուշտը, հալրաթ ախ-ճիկը կխալին էտ մարթին, կառնի Հինքն էլ հի-րան հելաթ-չելաթը աա փեսին, նոտցրնա հիրան թախտին, հինքը դինջնա:

Հիմի էլ էտ էն շար, կուշարը ետսոտ թաքա-վորը շէր: Խելոքացե, խեղճացե, բարի մարթ ա դառցե: Մե յանից էն, որ Վարթանի ալաթ րանը կ'ուլ ալեց, հիրան խիղճն ու խղճմանքը յետ էկավ, մե յանից էլ էն, որ ծերացել էր ու էլ շէր կարողանում երգիրը կառավարեր:

էս հմնի մասին շատ մատծեց, տվեց առավ, վերը կանչեց վաղիր-վաքիլին հիրան կուշտը, ասավ.— Քո խետ կվերցնես ինչ որ քեզի ճամփի խամար պետք ա, կնսանս իմ նսկե կառեթը, կհնգնես դեղերն ու քաղցները, ժողովրդից կը-խարցնես, թե ի՞նչ աթի էս իմ նսկե կառեթը: Ինչ որ ասեն՝ դրա, բե տենամ ըտնց մեշ խելոք մարթ կա, թե չէ՞:

Վաղիր-վաքիլը վերցրեց հիրան խետ մե քա-նի կ'անալաներ, ճամփի պաշար, կանչեց հի-րան ասավաթ, նստավ կառեթն ու դնաց ծղղա-լով թաքավորի անխելութենի վրեն (թաքավորը հիրա միաքը, վաղիր-վաքիլին շէր ասե), թե՛ մեր թաքավորը էնքան շարութեն ու վատութեն ա ա-րե հիրա ջ'ալել վախա, որ հիմի էլ խելթը թրո-ցրել ա, չդիդում ինչ անի: Համա վաղիր-վաքի-լը ի՞նչ աներ, թաքավորի հրամսն ա, պաի կա-աարի, թե չէ՝ թաքավորը ղլուխը կկդրա:

Վաղիր-վաքիլը շաա ման էկավ անութենի մեշ. դացին թաքավորութենի հարավային յանը, քշին դացին յուսիսային յանը, դացին արեելք. դարցան արեւմուտք: Համա թաքավորի կառեթին դին ալող չրհելավ: Հաշվում ին, որ էտի թաքա-

վորի կառնիք ա, որը գինա, ի՞նչ դձեք կա մեղը, սող էլ զլուխ ին ուղիսում, յա էլ չէ՝ սթից մե բսւն ասում ին, որ վաղիր-վաքիր հիրանցը չնեղա:

Վագիր-վաքիր շատ ու ման ա գալում թա-րավորութենի խողի մեղ ու չկանում կառնիքին դին տվող պինի, թողում ա, քոռ ու փոշման դառնում ա հիրա թաքավորի կուշտը, որ թաքավորին ա-ստ՝ կառնիքին դին տվող չեղավ: Համա մե յանից էլ շան նստն թաքավորից վախենում ա: Չէ որ թաքավորը կխարցնա,—էտ իմա՞լ ա հելե, որ իմ ալագին տիրութենի մեղը չեղավ մեկը, որ կառն-թին գին տեր:

էտ մոքերի հեղեն հնգուկ վաղիր-վաքիր կա-ռնիքի մեղը նստուկ, էթում էր: Մեկ էլ կառնիքը որ մտավ ճամճմեքը, մե րան պլթաց, ձիանքը կալ-նան: Ալրեանը կառնիք քշողը, լճալոր-վաքիր կ'սպառնալաներ խտ դուս հելան, որ տենան, թե էտ ի՞նչ ա հելե, ի՞նչ պլթոց էր: Հելան տեսան, որ կառնիքի հեղենի սոնին մեղտեղից կ'ըփ կողեր ա, հեղենի աղնեքը մեկը հեղե էս յանը, մեկը՝ էն:

Վագիր-վաքիրն էլ կառնիքից հելավ դուս, էտ կ'տղարն էլ, որ տեսավ դրհա կոկվավ: էս շուի մեղ որդուց էրկաթ ճարեն, դարփնոց ճարեն, դարփին ճարեն, յա էլ չէ՝ մե խատ գոնյա դուր-դյար հլնի, որ մե սոնի սարքտ՝ շուր խոսնեն մե գեղ, յա քաղաք:

Ըտոնք թո րան մաածեն հիրանց կառնիքի շի-նավաթ անելու մասին, մենք խարարը տանք էն ծել մարթու ու հիրա տղի՝ Վալթանի մասին:

Մեր մարթը հիմաստուն էր, էաի դարթի մենք դիդում ենք: Մե հիրդուն խերը Վարթանին ասում ա.—Հառավոտ աղոթրնախառը կհլնես, օխճար-տավար կտանես արոտ՝ էն ճամճմեքի յանը: Թա-քավորի վաղիր-վաքիր էտ ճամճմեքով պտի հսնի հիրան նսկե կառնիքով: Կառնիքը կխրվի ճամճմեն, սոնին էլ կշարթի: Դու քո խետ մե խաա սոնացու տար, ուրաք, սղոց, մախլան հար ու հաջաթը վերցա, որ սարքես: Եփ սարքես պրծնես, վաղիր-վաքիր քեղի փարա կաա, համա դու փարեն չառ-նես: Ետո կխարցնա, թե ի՞նչ ածի էս կառնիքը, էնի էտ հարցը քեղի ձեռ առնելու խամար կտա, համա դու մե կաոր կորեկի չոր խաց աար խետտ, կխանես խացի կտորը ու կասես. «էի ու րոլ վախա էտ կառնիքը սոնդին ա, համա օխլավա, սովի ժամանակ էս մե կտոր խացն էլ չածի»: Վաղիր-վաքիրը քո վրեն կծղա ու կէթա, դու թող, հարի տուն:

Վարթանը սթթա չեմ ու շում արավ, չէր ու-ղում էթեր, վախենում էր վաղիր-վաքիրի կ'արա-վաշները հիրանը ափեն, համա խերն ասավ.—Գնա որթի, բան չլինի:

Տղեն ա, խոր խաթրից դուս շղալում, էն դըլ-

խեն հլնում. օխճար-տավար տալում հառնչը, մե խատ սոնցու հաջթների խետ բարցում իշին, կանչում հիր աստված ու էթում դրա ճամճմեքը: Կես օրվա մոտ անասուններին րեղում ա էտ ճամ-ճմեքը շրելու, մեկ էլ յեռվից տենում ա՝ մե րան արեկ աակ փելիլում ա: Սվթա դլխի շի հընգ-նում, թե էտ ի՞նչ ա, համա թաքավալի խոր խոսքերը, որ հիրդունն ասել էր, միտն ա դալում, նոր րտե մտածում ա, կա չկա էտի թաքավորի նսկե կառնիքն ա, որ խրվե ճամճմեք ու սոնին կողեր: Վալթանն էտի որ տենում ա, սկսում ա րոռալ.—Լավ սոնի, սոնի սարքեմ, վիր սելի կամ կալամաշկի, յա էլ չէ կառնիքի սոնին ա ջարթե, ես կանամ սարքեմ:

Վաղիր-վաքիր որ շիվարուկ կառնիքի բոլորը ման էր դալում, հանդարժ էա ձենը հնդնում ա հանգաճը, հիրա հանդեներին չհավատում: Խարց-նում ա կշտի կայնուկ կ'սընվաշներին, թե էա ի՞նչ ձեն ա: Ընդոնք էլ հանդաճ են դնում, մեկ էլ լսում են, որ դնդի վրա փուլած օխճալ-աավալի շորունը կանչում ա, «Լավ սոնի», սոնի շինեմ»: Սվթա րաոնք էլ չեն հավատում հիրանց լսածին, յա էլ հաշվում են, որ էտ տղեն ծուռ ա, գլխից դուս խաղ ասում, յա էլ տեսեր ա, որ կառնիքի սոնին կողեր ա, ձեռ ա առնում:

Վաղիր-վաքիր կարքաղնում ա.—Գացեք տե-սեք, թե իսկականից էտի սոնի սարքող ա, րե-բեք թո սարքա, թե սուր ա, մե լավ քյոթակեք, հարեք:

Էրկու յասավուկ հլնում, խարդեններն առնում, էթում են դըրա էտ տղեն, որ մե լավ ջ'արթեն էտ ախմախութենի խամար, հիրանց սիրան էլ խով-նա, որ հիրանց սրտովը չէթում, հիրանցը ձեռ ա առնում: Ըտոնք որ խասնում են տղին, տղին ձե-նը կորում ա, դլխ ա տալում, ձեռները խաշում կայնում ա րտոնց հառնչը:

Յասաուլներից մեկը խարցնում ա.—էա ի՞նչ իր կանչում, դյադա...

Վարթանը վախենալուց չդիդում ի՞նչ ասա, մեկ էլ հաշկը որ հնգնում ա իշին ու ընդու վրեն րարցուկ սոնացուլին, սրտապնդում ա ու ասում.—Ախպեր, ես արեստավոր մարթ եմ, հառավոտ որ օխճար-տավար տանում եմ արածելու, մե սոնցու, յա առեղ, յա էլ չէ մե թերապառեկ հաջթներիս խետ վերցնում եմ, ասում եմ. րալի շուում մէկի սելը, յա կ'ալամաշկեն, կամ կառն-իքը ջարթեր ա, էնի կսարքեմ, մարթիք շնորակալ կլինեն, ես վաա րան չեմ ասե:

Ըտե յասաուլները ուրխում են, ախշքով մեկ են հլնում, ասում են.—Տենում ես էն նսկե կառնիքը, էնի մեր թաքավորի կառնիքն ա, ընդու հիմի վաղիր-վաքիրն ա էթում, էկանք հնդանք էտ

անտեր ճըմճմբը, կառնթի հեղեի սոնին ջարթալ, թե կանաս՝ քելա էթանք, շինա, վնդիր-վնքիլն էլ քեզի շատ փարսու կտա:

Տղեն էր, տեսավ ուր խոր ասածները հմմեն դուզն ա, հիրանն էլ վտանդ չկա, սկսեց կ'անտու չեմ ու չում անել, թե.—Ծա քյասիր քյասիր, ուրժ-րանի սելն ու կալամաշկեն եմ շինավաթ անում, ես չեմ կանա թաքավորի կառնթի սոնին սար-քեմ:

Յասաուլները ըտուն սկսին խնթրվել, թե.—Հարի էթանք, տես, րալթի սարքում ես. դնթի փարեն էլ հիրան տեղը, որ վնդիր-վնքիլը կտա, թե չէ մեկ ա, քեզի զոռով կտանենք:

Վարթանը մեշուլ փնթփնթաց ու իշի դլոխը դարցրեց դրա կառնթը, յասաուլներին էլ ասավ.—Դը որ էտենց ա, դուք էլ իմ տավար-օխճար քշեք դրա կառնթը, ընդե համ ջ'ուր կխմեն, համ էլ կդինջնան:

Հմնով հելան, էկան կառնթի յանը: Յասաուլ-ները վնդիր-վնքիլին ասին էտ տղի հինաըր: Վնդիր-վնքիլը ուրխցտով, ասավ.—Դը շինա:

Վտրթանը արկնալը սոնցուն հիշցրեց իշի վրայից, հաջթները խտնեց, շափեց-ձեեց, տտշեց-հըռնդեց, մե էրկու սհաթվա մեշ ստըքեց, քցեց տեղը, աղները խաքցրեց վրեն, ճուկիք դանեց տեղը, ուր աղները չթնչան, դորժը պըծտով, քաշ-վավ կ'ուրդ, ձեռները դրեց դռնին, կայնավ:

Վնդիր-վնքիլը տեսավ, որ սոնին շիքուկ տ.—Գյադա, արրես, ի՞նչ տամ քո հախը:

Տղեն գլոխ տվեց, ասավ.—Շնորակալ եմ, քնչ մե րտն էլ չեմ ուզում, մեր թտքավորի կառնթն տ' շիներ եմ, շատ րա՞ն ա: Ծա էթում դրա իմ օխճար-տավարը, ձեզ էլ րարի ճամփա:

Վնդիր-վնքիլը քցիր մարթ էր. էտ խոսքերը որ լսավ Վարթանից, նստավ կտոնթ, ուզում էր տալ քշել, մեկ էլ տղին ձեռ առնելու խտմար, խարցրեց.—Գյադա, քո հաշվով էս կտոնթը ի՞նչ կաժենտ:

Վարթանը սֆթա վախեցտով ու աստով.—Որ ընձի շտփեք՝ կասեմ. համա վախենում եմ տփեք:

Վնդիր-վնքիլը ծղզաց, աստով.—Չէ, չենք տփի, դու քո դինն ասա:

Տղեն վազտով, իշի վրայից շանթեն վերցրեց, մշից խանեց կորկե չոր խացն, վնդիր-վնքիլին նշանց տալով ասավ.—Լի ու րու վախտ էտ կառնթը անդին տ, մարթ էլ չկանա ըտու դինը տա, համա օխավա, սովի վախտը էտ կառնթին ըսկի էս մե կտոր կորկե խացն էլ չեն տա:

Տղեն էտի ասավ, համա շատ վախեցավ, դի-դում էր հեսա հիրանը կտփեն, համա վնդիր-վնքիլը մե բու ծղզաց, հիրան կշտի մարթիքին էլ ասավ.—Տենո՞ւմ եք, որ էսի խնթից պտկաս

ա, փարա տվինք՝ չուզեց, հիմի էլ տեսաք կառնթին ի՞նչ դին տվեց:

Ծղզալով հրամայեց կառնթը քշել:

Վնդիր-վնքիլը դալում տ թաքավորի կուշտը, դակլադ անում: Թաքավորը խարցնում ա.—Բե տենանք, որը ի՞նչ դին տվեց իմ կառնթին:

—Թաքավորն արրած մնա, սազ քո թաքա-վորութենը ման էկանք, որդե խարցրինք՝ քո կառնթին մե կարքին դին տվող չելավ. որը խնթան մանեթ, որը էրկու խնթան, որը իրեք, մե խոսքով, զլոխա ինչ ցավացնեմ, խինզը խազարից հալել տվող չելավ, ես էլ թողի էկա:

Թաքավորը եռոտտավ, ոտը զանեց գետնին, ասավ.—Դու վի՞րն ես խարցրե, որ էտենց դին են տվե:

Վնդիր-վնքիլը վախվրխելով ասավ.—Թաքա-վորն արրած մնա, քո տերութենի մեջ էլ հա-րուտ, վաճառական, մլքատեր, իշխան, թավադ, չումքի տերդրներին էլ խարցրել եմ, համա հըմ-մեն էլ էտենց են ասե, հըր մեկն էլ ասավ՝ էսի եսիմ ի՞նչ դնք ու մաք կա մե՞ջը, որ թաքավորն ուզում ա խազա մեր դլխին, հնչի՞ պտի հիրտ ոսկե կառնթը ծախա: Տեսա որ վրա քշող չկա, ես էլ թողի, քոռ ու փոշման էկա տուն:

Թաքավորը էս էլ որ լսավ, դհա եռոտտավ, ասավ.—Դու հն՞չ ես մինակ հարուստներին խարցրե. ես քե շասի, որ հմնին էլ խարցրա՞ հտըռուտ, քյասիր մի հիշկա. համա դու դացեր ես իշքտն հարուտ-զանգին մարթ կա՞ ընդոնցն ես խարցրե, հնչի էն քյասիր-քյուսուրները մարթ չե՞ն, չին կանա՞ մե խնթք րտն էլ ընդոնք տ-սին: Հիմի որ քո դլուխը թոցնել տում, պտի ա-սես, որ իմ թաքավորը չառ ա:

էտ ասելու քիմի, թաքավորը ծափ տվեց, շա-լաթ կանչեց, որ փտդիր-վնքիլի դլոխը կղրա: Վնդիր-վնքիլը դոռալով ու լնլով հնգավ թաքա-վորի ողների տակը ու ասավ.—Թաքավորն ար-րած կենա, խնայա իմ ջ'այել ումրը, ես ք... եմ կերե, լավ չեմ խասկցե քեզի. դիդում ի, թե դու իսկականից ուզում ես քո ոսկե կառնթը ծախես: Ճամփին մե խատ էլ չորնի եմ խառցրե, մե րո-յով, ջ'այել, սիրուն տղամարթ էր: Չորանն էլ իմ վրեն ծղզաց, ուզում ի դանեմ, շանստտակ ա-նեմ, համա որ կառնթի հեղեի սոնին ջ'արթավ էտ չոլի մեջ, էտ տղեն էկավ սարքեց, ուզում ի, հըր սոնու սարքելու փարեն էլ տի, չուզեց, ասի՝ հալունթ ախմախ ա, որ փարից հրաժարվում ա, ասի՝ հըր յավաշ ըստուն էլ խարցնեմ, տենամ էս հարիքը ի՞նչ կասի: Խարցրի ասի. դյադն, էս կառնթը ի՞նչ կաժենա: էտ տղեն կայնավ, մե խն-լի հիշկաց, մեկ էլ շանթից մե կտոր սե խաց խանեց, ասավ. ճեփ ախշաբըր լեն ու րու ա ե

Համեն ինչ էլ կա, էտ կառնթր գին չունի, անգին ա, համա էն ռիսիւմա, սուլի, դժուր ժամանակ էտ մե կտոր կտրկէ չոր խաւցն էլ չաժիռ: էտ ս-սկիւ խնայն էլ խաւց խանկոց դիւից վերե: Ես էլ, իմ կ'անրանջներն էլ, մեղքս ինչ պախեմ, մե կուշտ ծղղացինք էտ ախմխի վրեն, կառնթր բշինք էկանք: Ըստուց դենը էլ մարթի չեմ խարց-րե:

Թաքալորն էտի որ լսեց, մտածեց... Ռոտրոտ շատ հլնի, աստուած, ուրեմն իմ թաքալորութե-նումն էլ կա մե խելոք մարթ, որ կանա ինձնից հետո երգիր կառավարաւ: Յետո դարցավ վա-դիր-վանքիին ասաւ.— Ես քո դուխը հիմի կդրել չեմ տա: Կհլնես դիշեր-դերեկ մեկ կանես, կէթաս էտ տղին նորդից ուղում ես՝ կդթնես, կբերես: Բերիր՝ քո ումբոր րախշելու եմ, չրերիր՝ նոր էն վախտը քո դուխ թոցնել կտամ: էտ գործի խա-մտը քեզի մե ամիս վնգն եմ տալում:

Վանդիր-վաքիլը բոտոյ էլ հիրանց տունն էլ չէթում. հիրա թանգարուրը հենց բոտ տեսնում, վերցնում ճամփի պաշար, մե քանի սալաթ ու հնգնում ա ճամփա:

Խաբարը ասեք էն հիմաստուն րիճա մարթուց ե հիրա աղա Վարթանից:

Վարթանը հիրդուն ասաւ.— օխճար առաւ է-կտմ տուն, մտաւ խոր պախկվորուկ տեղը: Խեղը տեսաւ, աղեն էկաւ, ուրախ-ղվարթ գնաց հա-ռելը, խարցրեց.— Հը, ի՞նչ հելավ օղու, քեզի խո չճանչցա՞ն, բան խո չտսի՞ն, սոնին շինի՞ր: Դնստի, մեկ-մեկ պաղմա:

Տղեն նստաւ խոր կուշար, հմեն պաղմեց, իմալ որ հելեր էր.— Բը խաւցն ի՞նչ արիր, խաւցի մասին բան չասիր, այ, բալա:

Տղեն էտ էլ սլստմեց, իմալ որ հելեր էր:

Լաւ.— ասաւ խերը,— դու հաղրվի, հեսա հե-սօր ա, հեքուց ա, թաքալոր կդրկա քո հեղեից, որ քեզի նստացնա հիրան աեղը: Դու հե չվա-խենաս, քեզի էլ բան չհլնի, մինակ որ կեթաս թաքալորի կուշտը, հիրա փեշքեշ աված մաղնի-քը նշանց տուր: Դու կդառնաս թաքալորի փեսեն, րնդուց դեն էլ թաքալոր:

Հսնում ա մե օր, էրկու օր, իրոք օր, մե ջա-փաթ, էրկու շափաթ, մախլան մե օր էլ վանդիր-վաքիլը խարցնելով, խարցնելով գալում, էա տղին դթնում ա ու դալում հուր ա հլնում: Գիշե-րը մնում, հառաւոտ տղին ասում ա.— Թաքալորի հրամանն ա՝ դու պաի դաս թաքալորի կուշ-տը:

Վարթանը դե արխային էր, խերը հմեն ինչ ասեր էր ու հինքն էլի պախկվորել էր (թաքալորի հրամանը, ծերերի սպանելու օրենքը, հլր մնում էր): Տղեն գլխանց չեմ ու չում արաւ, վերչը,

վադիր-վաքիլը տղին ասաւ.— Հիմի դու մի վախեցի, հարի էթանք, քո մաղինն էլ դիմող չհլնի, հակառակը՝ որ դաս, դու րնձի ալագին լավութեն կանես, ես էլ քո լավութենի տակից դուս գբամ, մինակ հարի էթանք:

Վարթանը գնաց խոր պախկվորուկ տեղը, որ մնաս բարով ասա, րնդու օրշնանքն առնի ու հելնի էթա:

Խերն ասաւ.— Գնա, բալա, աստված քո խետ, դու դառնալու ես թաքալոր, համա որ դլնես թա-քալոր, քյասիր-քյուսուրին մի մոռացի, խալի-վորներին մի սպանա: Տենում ես, ես որ սաղ չհլնեի, հիմի քո գլուխը շուտ ին կերե: Որ կհլնես թաքալոր, քո նադիր-վադիրներին, վանդիր-վա-քիլներին, սաղին էլ ջ'ոչ, յաշով մարթիք նշանա-կա, րնդոնք քեզի հա էլ լավ ու բարի խորրթներ կտան:

Տղեն խոստացաւ խոր ասածները կատարի, փաթթաւ պաղեց, լացաւ ու հելաւ դնաց վա-դիր-վաքիլի կուշտը: Հմենով նստան խաց-մաց կերան, մեկ-մեկ խաա էլ րարի ճամփի արաղ խման, հելան կանչին հիրանց ասաւածն ու հրն-դան ճամփա:

Գալում, խանում են թաքալորի պալատնե-րին, մոտկնում են դարդխներին, ուղում են ներս մղեն, կ'անրանջները չեն թողնում: Վանդիր-վա-քիլը ասում ա, թե հինքը որն ա, հիրան խեաինը որն ա, համա բան դուս չգալում: Ասում են, որ էտի թաքալորի հրամանն ա, որ քեզի ներս չառնել ու դոնից խրկել: Վանդիր-վաքիլը մնում ա մաթալ, ասում ա.— Գացեք, թաքալորին ա-սեք, որ հիրան հրամանը կադարեր եմ:

Կ'անրանջելի ջ'ոչը բառն քաշում մե կ'րադ, ասում ա, որ.— Քո էթալուց դեն էն թանգ, ջա-լել վանդիր-նադիրը թաքալորին խասկցրեր ա, որ էա հմեն դու սութ ես ասե, չումքի հինքը հաշկը դեր ա թաքալորի ախճկա վրեն, բոտ խամար էլ էտ հմեն մոկոներ ա, որ մղնի թա-քալորի հաշկը ու դառնա րնդու փեսեն:

Ըտե Վարթանը մոտկնում ա, որ լսում ա էա խոսակցութունը, կ'անրանջելի ջ'ոչին քաշում ա կ'րադ, խանում թաքալորի տված մաղնիքը, աա-լում ա բոտուն, ասում ա.— Թաքալորին նշանց տու, տես ինչ կաստ:

Կարավուլի ջ'ոչը էթում ա, մե խինդը հրոպա էլ չքաշում, հուրիչ պալատականների խեա դա-լում են, աղին ու վանդիր-վաքիլին առնում են հիրանց թերին ու տանում դուղբեղուղ թաքա-լորի սեյնակը:

Վարթանը գլուխ ա աալում, կայնում: Թաքա-լորը հիշկում աղին, ճանչնում ա, խարցնում.—

Ասա, տղա ջան, ի՞նչ նեղութենի մեջ ես, որ էկեր էս:

Տղեն գլոխը բանցրցնում, ասում ա.—Թաքավորն արրած կենա, էսա քո վաղիր-վաքիրն էկավ ընձի գթավ, ասավ՝ քեւա թաքավորի կուշտը, քեղի կանչում ա: Ես էլ հելա էկա:

Ըտե վաղիր-վաքիրը գլոխ ա տալում ու ասում.—Թաքավորն արրած մնա, էսի էն տղեն ա, որ քո կառնիքին մե կտոր խաց տվեց:

Թաքավորը թաղա դրուն հելնում, տղին դրկում ա, տանում նստեցնում հիրա կուշտը ու խարցնում.—Այ վարթան, էտ հմմեն դու ուրտեղի՞ց ես սորվե (թաքավորը հառչի գան էր, որ տղի անունն էր տալում): Ախճկաս դու լավցրիր, ընձի դու խղճի բերիր, հետա դու իմ հսկե կառնիքի սոնին սարքելուց յետո կառնիքը դնտհատեի ես մե կտոր կորկե խացով. ասա, դու մի վախեցի, ի՞նչ էլ տմաչի:

Վարթանը էս խոսկերի վրա մեշու սրդտալընդում ա, խոր խոսկերը միտը բերում, ասում ա.—Թաքավորն արրած մնա, ես հմմեն ինչն էլ քեղի կասեմ, համա մե խնթիրք ունեմ, չուր էտ իմ խնթիրքը չկատարես, որ գլոխս էլ կդրես՝ ես ըտն ասողը չեմ:

Թաքավորն տսում ա.—Աստ, ինչ էլ խնթրվես, ես ալրեալը կկատարեմ:

Ըտե վարթանը սրդապնդում ա ու ասում.—Թաքավորն արրած մնա, մե քանի տարի հտոնչ, եփ դու քո խիղճն ու խղճմտանքը կորցրեր իր, հրաման տվիր, որ որը դառնա օխտանասուն տարեկան, ընդուն առանց դատի ու դատատանի սրպանեն: Քո էտ հրամանը հլը չուր հիմի մնում ա. կարող ա դու մոռացեր ես, համա քո կ'արնավաշները չուր հիմի էլ ժողովրթին կոտորում են: էտ հրամանը փոխա, թո էլ մարթ չսպանեն, ի՞նչ ծեր, ի՞նչ ահել, ի՞նչ էլ ջահել:

Թաքավորը հնդավ մտքի մեջ. մեկ էլ ծափ տվեց, սաղ նաղիր-վաղիրները, հմմեն պալատականների խեղ լավեցին ներս, գլոխ տվեցին ու կայնեցին: Թաքավորն ասավ.—Իմ էն հրամանը, որը իրավունք ա տալում հմմեն ծերերին, որ հլնում ա օխտանասուն տարեկան, սրպանում իք, էս նմուտին փոխում եմ. ի՞նչ մե ծերի, ի՞նչ ահելի, ի՞նչ ջահելի, ըստուց դեն դնումի՞շ չհլնեք: Թո արրեն, որն իշքան ուղում ա:

Պալատականները սաղ հիշկացին հիրար հերես ու ղսրմացան: Թաքավորը դառցավ տղին.—Դը հիմի ասա, որն ա քեղի խելքում-խըատում:

Վարթանը էտ հրամանը որ լսավ, էկավ փտթրթվավ թաքավորի հոնները ու ասավ.—Թաքավորն ալրած կենա, էտ հմմեն իմ խերն ա սոկորցնում: էն հրամանը որ հելավ խալիվորներին

սպանել, ես իմ խորը պախեցի, քաղբից փախսեմ, որ քո կ'արնավաշները խորս չգթեն չսրպանեն: Մնացած ինչ որ ես տրեր եմ, խորս խրատներով եմ սրե: Հիմի էլ սաղ-սալամաթ, ութսուն օխտը տարեկան հենա տունը պախկվորով ա: Հեսա ըստուց որ դացի, խորս հաշկալուսանք կտամ, սլախկվորով տեղից կխանեմ:

Թաքավորն հիրան թախտից հելավ, էկավ թաղադրուն փաթթվավ վարթանին, գրկեց, տարավ նստըցրեց հիրան տեղը՝ թախտին: Հմմեն ասավ.—էստուց դեն հես ա ծեր թաքավորը, հսկե կառնիք էս տղի ձեռով ա շինվաթ արուկ. ճամփե՝ թո խորը փառքով-սլաղով ըրեն պալատը: Ես իմ հոժար կամքով իմ միտնուճար ախճկան էլ տալում եմ էս տղին: Խարնիսը կանենք ըուն-րարիկենթոններին, հիմի ջրօրհնենքն ա, խեղը՝ խնամիս դքա, մենք նշան կդնենք, քեֆ կանենք:

Համա քանի տղեն պախկվով շէր, իրավունք չունեի թաքավորութեն անելու, ըստու խամար էլ վարթանը սկսեց թաքավորութենի դործերի խեղ ծանոթանալ, խորուրթ տնել հլրա խոր, որն արդեն եկեր էր սլալատ, թաքավորի խեղ չուր հլրա խարնիսը:

Բուն-րարիկենթոններին տղին պախկին թաքավորի ախշկա վրեն, հիրանն էլ օժին էդ երդրի թաքավոր. ժողովուրթը ուրխցավ, նաֆաս քաշեց: Ատղին խացով, շիլա-փլավով կշտցրին, արաղ-դինով քեֆովցրին, ճամփու դրին: Հմմեն խասան հիրանց մուրաղին, խեղաթը լսողներն էլ խասան հիրտնց մուրաղին:

Ասուց իրեք խնձոր հնգավ, մեկն ասողին, մեկը լսողին, մեկն էլ էն խելոք ու հիմաստուն րիճին:

5. ՀԱՅՐԻԿ ՓԱԽԻ, ՄԱՅՐԻԿՆ ԻԿԱՎ

Հլնում ա չհլնում ա, մե էնենց ժամանակ ա հլնում, որ ասու հանդոնները բաց ա հլնում: Եփ որ ժողովուրթը ըողոք, բան ա անում, մեկ-մեկ խասնում ա ասու հանգոններին:

Մե տարի ասու կուշտը շաա ըողոքներ ա էթում. էլ դրավոր, էլ բանավոր՝ եփ էթում ին ժամը աղոթք անելու, հիրանց աղոթքի վախտ:

Ատղ էլ դանդաղոր են հլնում հիրանց կնանիքից, որ տղամարթիքին օր ու աստվոր չեն տալում են, որ կնանիքը հա էլ ճնշում են հիրանցը:

Ասու դալլեն որ շատ են տանում էտ ըողոքավորները, ասված մե օր հիրան կուշտն ա կանչում Գափրիկ հրեշտակին ե դադանի տալում, ասում ա.—Գնա երդրի վրեն ման հարի, քեղի մե ամիս ժամանակ, տես իշքան խնթիրք, ըողոք կա կնանիքի վրեն, մե լավ դնա, քննա, արթարն ու

մեղավորը ջոկա, թող հարի, ընձի դակլադ տուր։
Լսու հրամանի համաձայն Գափրել հրեշտակը դալում ա երդիր, սկսում ա էտ գանգըտները քննել, ուր ջոկա արթարն ու մեղավորը։ Համա մե ամիսը շուտ թոնում հսնում ա, հինքը լաւն չկանում գլոխ խանա. հակառակը, հըլը մե լաւն էլ խառնում ա հիրար։

Վաղենն ուր թմմում ա, հլնում էթում ասու կուշտը դակլադի. համա լաւն չարե, ի՞նչ դակլադ։

Ասված եոստում ա Գափրել հրեշտակի վրեն, ասում ա.—Հելի թաղադրուն դնա, քանի շնա ջոկե շարն ու լարին՝ չգաս երգինք, թե չէ կանի-ծեմ, կեթաս սառտանքի կուշտը։ Ուր կպըծնես, նոր դրաս դակլադի։

Ջարեն ի՞նչ, Գափրել հրեշտակը գալում ա, տոնեք, Հերեան քաղաքը, մե իսա օթախ ա ըրոնում, սկսում ա ըտե արբել, մեկ-մեկ էտ դանդըտները հիշկալ։ Համա ուր գանդատը ուր հիշկում ա, քննում ա, տենում ա, ուր կանիքն են մեղավոր, ուր սաղ տղամարթիք դերի են կանի-րի ձեռին։

Մտածում ա. «Յա՛վաշ, ես էլ ըստե պսակվեմ, տենամ խո իսկականից, հմմեն կանիքը մեղավոր չեն, հալրաթ տղամարթիք էլ մեղավոր կհլնեն։ Պաի ջորեմ»։

Գափրել հրեշտակը պսակվում ա մե խատ լավ, խորտո, նաւուսում ու արուսում ախճկա վրա։

Քանի ըտոնցը ճիժ չէր հելե, էա կնիկը շաա լավ կնդութեն էր անում։ Տունը սրփում, վախտին հիրան մարթի շորերը լվում, ճաշ տալում, հիրան կար ու կսրկտանն անում. մե խոսքով շատ օրինավոր կնիկ ա հլնում։ Գափրել հրեշտակը մտածում ա թե, տղամարթիք ուր էտքան ըողոքավոր են հիրանց կանիքից, էտի էնքան էլ դուլը չէ։ Համա ուր հսնում ա ինը ամիս, ինը օր, ինը սհաթ, ինը հրուպեն, ըտոնցը մե խատ տղա յա հլնում։ Տղեն ուր հլնում ա, կնգա լիդուն յավաշ-յավաշ լաւցվում ա, անդի-անտեղի մարթու վրեն խոսում ա, կոիվ ա անում մարթի խետ։ Էնենց ուր ըտոնց օրը մեկ ա հլնում՝ կոիվ խաղար ու մեկ՝ նոր ըտե Գափրել հրեշտակը հիրան մատը կծում ա։

Տղեն սկսում ա լեանալ։ Թե հուրիշի ճժերը տալով են ջոնում, էսի՛ սհաթով։ Դը էսի հրեշտակի տղա յա հլնում, պտի շուտ-շուտ ջոնում։

Հսնում ա էտենց, կովով-դավով, մե առժամանակ։ Գափրել հրեշտակը էլ չդիմանում կնգա օյիններին, դիմում ա ասուն, թե հմմեն ինչ հիրան խամար պարդ ա, թո թողա, հինքը վերադառնա երգինք, մանդրամասն դակլադ տա։ Հիրան կնգա մասին լաւն չասում։

Ավտա, աստված շթողնում, կարթաղնում ա, ուր էլի մնա, համա Գափրել հրեշտակը էլ չկանում դիմանա հիրան կնգա արարքներին, էս դանդիւում-դիմումի հեղեից դրում ա, ուր աստված հիրանը յետ կանչա։

Վերապետ ասու դալեն էլ ուր փախնում ա, Գափրել հրեշտակին թողում ա, ուր էնի յետ վերադառնա երգինք, հիրան կուշտը դակլադ անելու։

Գափրել հրեշտակը ուր իրավունք ա առնում երգինք էթալու, կնդից դողաուկ կանչում ա հիրան տղին, ասում ա.—Բալա ջոն, ես հրեշտակ եմ, էկեր ի ըստե ասու հրամանով, ուր տենի, թե էս երգի կանիքը հնչ են հիրանց մարթիքի խոքին էտքան ուտում։ Հիմի իմ վաղեն թմմեր ա, ես էթում եմ. քո մոր ձեռից էլ յախես կաղատվի։ Սա քեղի երգինք չեմ կանա տանի, համա քեղի էնենց մե հինար կամ, ուր քո անունը սաղ ախշըբով մեկ հլնի։ Դու ըստուց դենը դհլնես հեքիմ։ Քեղի կկանչեն խիվնդի վրա։ Ուր էթաս խիվնդի կուշտը, ես ընդե դլնեմ, համա ընձի մարթ շտենա, դու ընձի կտենաս, համա մարթու լաւ պաի շասես։ Դու գրաս, թե ուր կանաս ես կայնուկ եմ խիվնդի ողների յանը, հենա էտ խիվանգը մե փուլ լաւնով կլավնա. համա ուր կտենաս ես կայնուկ եմ խիվնդի դլխի վերեւ, դու թող դնա, ինչ էլ անես՝ էտի չլավնա, ըստ խոքին պտի առնեմ, ճակտին էտ ա գրուկ։

Տղեն հաշկը թարթեց, տեսավ խերը աներեւոյթեցաւ, աղեն մնաց դարմացուկ։ Մերը ուր էկավ տուն, մորն էլ լաւն չասավ։

Մե օր ըտոնց դրկցի տղեն խիվնդցավ, էկան էս տղին ասին.—Մեր տղեն նաղսսաւ խիվնդցեր ա, հըլը նեղութեն քաշա հարի անա, լալի դու մե լաւն խասկնաս էա տղի խիվնդութենից։

Տղեն հելավ, գնաց խիվնդի կուշտը։ Գնաց տեսավ, ուր մե սիրուն լավ տղա յա, համա լեռն հնգուկ ա։ Հեքիմը հաշկեր ֆրոցրեց էս յան, էն յան, մեկ էլ թավաքլալի տեսավ, ուր հիւան խերը խիվնդի ողների յանը կայնուկ ա։ Տղեն ուր խորը տեսավ խիվնդի ողների յանը՝ սրդապընդավ, խիվնդին սթից հիշկեց, քնեց, ասավ.—Մե խաա լավ լոխկցեք, հառավոտ կսաղնա, կհլնի վեր։

Խիվնդի տերը լեռեց ուր փառա տա, էտ նմուտին հեքիմի հաշկը հնգավ խոր հերեսը, ուր խասկցնում էր, ուր փարա շառնի։ Տղեն էլ փարա շառավ։

Հառավոտն դրկեցը ուրախ-ուրախ էկավ, ասավ.—Խիվանդը լավցե, հելե մորն մեկ, հենա ճժերի խետ խաղում ա։

Գափրել հրեշաակի աղի անունը հեղափոխելով, հընգափ ախշըրքով մեկ, թե ամենալավ հեքիմն ա անում ախշըրքում: Հեքիմի կուշաը ախշըրքի ուր ծիրից ասես դալում ին, ասնում խիվանդ լավցընելու: Տղեն էլ էթում էր. ուրդե ուր խերը կայնուկ էր հընում խիվանդի ուրդերի յանը, մե սուլթրանով խիվանդի լավըցնում էր: Համա ուր խորը աննում էր խիվանդի դլխի յանը կայնուկ, մե մհանով թողում, էթում էր. գիդում էր, ուր էա խիվանդը կամենի:

Մե դան հեքիմին կանչում են մե խիվանդի վրա: Տղեն հընում, էթում ա, աննում մե խաա հուրի-փերի ախճիկ ծանդը խիվանդ ա, խեղճի խոքին անջախ արըփում ա, հիմի յա մե դոն ա, խոքին կաա-կամենի:

Տղեն հիշկում աննում, խերը խիվանդի դլխի վերե կայնուկ ա, ասում ա.—Սյ խեր, մեխք ա, հնցի ուրդերի յանը կայնի, թո լավընա էս սիլուն ախճիկը, ջայել ա:

Խերն ասում ա.—Չէ, էսի պաի մեռնի, ըսաու ճալտին էա ա գըուկ:

Տղեն էլի պիզ ա թալում, համա խերը ասեր ա՝ չէ ու կայնը ա հիր ասածին:

Տղեն աննում ա ուր էլ ճար չկա, էս լավ ախճիկը ձեռնից էթում ա, կանչում ա անեցիքից մե չորսը խոքու, ասում ա.—Մուտ խիվանդի կառաֆաթը դառցրեք, ուրդերը գլխի անդը, դլխը՝ ուրդերի:

Համա իմալ փոխում են, աղեն աննում ա, ուր խերը էլի դլխի վերե կայնուկ ա:

Մե երկու-իրեք դան էանց ֆըռըցնում են, րան դուա չդալում, Գափրել հրեշաակը շուտ դալում, կայնում ա խիվանդի դլխի յանը:

Տղեն աննում ա, ուր էա էլ չի փոգում, մե դան էլ ա պաաել ասում, հինքը մոակնում ա խորը ու հանդճին ասում.—Հայրիկ, փախի, դլխիա ճալը անս, մայրիկն էկավ:

Տղեն հաշկը թարթում, աննում ա՝ Գափրել հրեշաակը աներևութացել ա:

Ախճիկը հաշկերը բացում ա, սկսում ա աղի հերեսին խընդմընդալ: Լավընում ա, հընում ա, էա աղին էլ առնում ա:

Հիլանք խասնում են հիլանց մուրաղին, դուք էլ խասնեք ձեր մուրաղին:

6. ԱՆԽԻՂՃ ՈՒ ԱՆԿՈՒՇՏ ՏԵՐԴԵՐԸ

Հընում են չեն հընում մե մարթ ու կնիկ են հընում: Ըստնք էնքան քյասիք են հընում, ուր ըսկի իդարա-թութարա չհընում ա. ունչ կարթին շոր ա հընում, ուր խաքենն, ունչ ուաելու խաք ա հըլ-

նում, ուր ուաեն, ունչ էլ վառելիք ա հընում, ուր վառեն:

Աշնանը, ուր արաերը քաղում են պրծնում, կնիկն հնգնում ա քաղուկ արաերը, կոուլթ ա հավաքում, մկան բուն ա քանգում, ճամփեքից սելերի հեգից քիլաշ քաղում, յա էլ ճամփեքից կոուլթ հավաքում, էանցուլթենով ձմովա պաշար հավաքում: Թե ուր չէր խերքում խաքը, հնգնում ին ըսաու-ընդու դուտ, խաք ին ժողովում, յա դոն-մոն-ին անում հուրիշի խամար: Շորերն էլ գրկցենքն ին ասում հիրանց խին ու մաշված շորերից ու էա լաթերով ու քոչերով հիրանց մերկութենն ին ծասկում: Մարթն էլ ամառը հմեն ուր հնգնում էր շորերը՝ նախրենքի հեգեր, հորթերի հեգեր, էթում էր օխճի աղընները, թիթեն հավաքում, բերում էր, շորցնում ին, ամբողջում ձմեռվա խամաը վառելիք դղում:

Մե օր մարթը կնգան ասավ.—Կանաս էրկու-իրեք խաք ճարես, ես հառավոա ուղում եմ էթամ Կըղլ-Ջիարաթ: Սարի նախիրը հիմի սաղ ընդեն են, հիմի ընդե իշքան ասես թիթեն կա, կեթամ, կփողովեմ, մանդը ամբողջներ կդենեմ, կշորան շուր խորը աշունը: Սարի նախիրը ուր էկավ ցած, ես էլ իմ թիթենի ամբողջները կրաըցեմ շորենքի սելերին, կբերեմ, մենք էլ սաղ ձմեռ կվառենք, առնը կասաքացենք: Դու էլ էա վախաը աշադին կոուլթ կփողովես, շուր ես դամ: Ուր էկա հիրաը խեա կփշրենք անահուն դան գհին, կտանենք ջաղաց, կաղանք, հենա ձմովա խաքն էլ գհին: Ձմովան արե օրերին էլ մեկ-մեկ դհենք խաք ժողովելու, յա էլ չէ՝ հուրիշներին գործ կանենք, ձմեռը գհենքի կեթա: Ուր հնգանք գարուն, բաաջարն ու կանանչը դհին, կսկսենք բանջարով յուլա էթալ:

Հառավոա էս մարթը էն դլխեն հեղալ, շորս-հինգ խաք դասաըխոնով կապեց մեշկը, կանչեց հիր ասաված ու նախրենքի խեա հնգավ ճամփա, Գըրի-Ջոր յա Կըղլ-Ջիարաթ, դոն եք, էկա:

Մուտ դնաց, թե քիչ էտ էլ ասաված դինա, մեկ էլ հինքը հիրդուն խասավ Գըրի-Ջորը: Ուր խասավ Գըրի-Ջորը, նստավ ընդեղի հախպրի գլխին, մե խուց խանեց դասաըխոնից, մեշու ժանճիկ, նստավ կերավ, հախպրի պաղ մաըսողական ջորն էլ խմավ, նեղացուկ էր՝ ասավ.—Մեշու թեքվեմ քենեմ, դինքնամ, լուսնակն հին, ես էլ հընեմ էթամ Գյունդարեն, ընդուց էլ Քար-կապանները, հառավառն արեն հընելուն պեսա՝ ես դհինեմ Կըղլ-Ջիարաթա դուրանը: Ըան կսկսեմ թիթեն ժողովել ու ամբողջ դենալ:

Խիալով, էա մտքի խեա քնավ: Շաա էր քեն, թե քիչ, մեկ էլ մե հրեշտակ ասեմ, թե սաաաաա, մեղասու սասաված, մեղասու, համա չէ ջանըմ,

հրեշտակ էր կնգա էլ շորերով, ձեն տվեց ասավ. «Ախպեր, ախպեր հելի վեր, բոլ ա քնես, հելի դնա խասի կողմ-Ջիարաթը, ընգեղի շնգնեբրում համ թիթեն շատ կա, համ էլ համնից ջ'ոչ շնգլի կուշտը մե խատ կ'ուշ ա գրուկ» էտի Բաղեի կ'շե-րից ա, էտ կ'շի կուշտն էլ մե խատ կ'ոռուկ կու կա, կիսաշորանալ ա, որ դնաս աենաս, չես ուզի վերցնել, կասես հըլը թաց ա, մե բան, որ հըլը ստերանը եմ, հավեն էլ լավ ա, թո մնա լավ չոր-նա, նոր դամ վերցնեմ: Համա չսխալվես, որ էտ կորոփը կտենաս, էլ թաց ու շոր չխարցնես, կվերցնես ու կգնես մեշոքիտ մեշը»:

Թիթեն ժողովող մարթը գարթնավ, խաշ խտ-նեց հերեսն, ասավ. «Հիսոս-Քրիստոս, Հիսոս-Քրիստոս, ասաված, դու շարը խափանես, բարին կատարես»: Հելավ հիրան ութափը ժողովեց, լցեց մեշոքն ու հնդավ ճամփա: Լուսնի լուսի տակ ճամփեքը լավ էրևում ին: Մե խելակ գա-ցեր էր, որ լուսն էլ ռացվավ, արևն հելավ, խա-սավ Կըզլ-Ջիարաթ: Հիշկաց դես ու դեն, տեսավ հետա Բաղեի կշերն էրևում են, մեկել շնգնեբրի մեշ տեսավ համնից ջ'ոչ շնգլը, ըսու կշտին էլ մե խատ կ'ուշ, իմալ որ ասեր էր էրազում էն հրեշտակ-կնիկը: Հիշկաց կշի շորս բոլորը, տե-սավ մե խատ ջ'ոչ կոռուկ կու կա, ուրիցտով, մոտկցտով, խաշ խտնեց հերեսը, ըզգուշութենով կոռուփը վերցրեց, փաթթեց գոգնոցի մեշ, հիշ-կաց էս յան, էն յան, գրեց մեշոքի մեշը ու գնաց հառեչ:

Դրուստ որ, ըսեղ էնքան թիթեն կեր, որ էր-կու սհաթվա մեշ տտսը մանդր-մանդր ամբողջ-ներ գրեց: Նեղացավ, նստավ մեշու գինջնալու, քունը տարեր էր, քներ էր: Զարթնավ, տեսավ արեմտոց տ, մարթ-մադաթ էլ չկա: Մտածեց՝ իմալ անա, հլնի էթա՞. համա դո՞ր էթա, չէթա էլ, մնա էստեղ, գիշերը գել ու գտգանի փայ դհլնի: Խեղճ ու կրակ կայնե, մտածում էր, մեկ էլ էն յանեն մե սիվտակ շորերով, սիվտակ մուրուսով մարթ էկավ, ասավ.—Փլի հեգեր խինգ խատ էշ կա, դարտակ թեռները վրները քցուկ. ընդոնցից մեկի մեշը ուտելու բան կա, գնա իշվանքին քշտ բեր, քո ժողված թիթենը լցա բեռների մեշ, էն մե կոռուփն էլ որ քո գոգնոցի մեշն ա, ջարթա, հըմ-մեն բեռան մեշը մեշու թնշ, բեռների բերները լավ կարա, բառցա իշվանքին ու հնգի ճամփա դրա Բյավաու: Չուր Դրուի-Չուրը կտանես, ընգեն բեռները կթափես, դու էլ կքնես, հառավտուն դհլնես, կտենաս, որ իշվանքը չկան՝ գտցեր են:

Խեղճ մարթը ուզում էր խարցներ, որ Դրուի-Չորից ես բեռները իմա՞լ կտանեմ, համա հիշ-կաց բոլորը, ծեր մարթը էլ չկար՝ խափտնվեր էր: Հելավ, իմալ որ ծերունին ասեր էր, գնաց իշ-

վանքին գթավ, բերեց բարցեց, թեռերի մեշն էլ քցեց էն գթուկ կ'ոռուփի կառոններից, մի կտոր բան կերավ, որ թեռի մեշ էր, կանչեց հիր աստ-ված ու հնդավ ճամփա: Ծամփեն էլ հա մտածում էր, թե. «էսի ի՞նչ մարթ էր, չէ՞ սուրփ էր, որ հիշանը օքնեց, համ շուտ բեռները բարցեց, համ էլ ո՞րը գինա, էն մե կոռուփն որ փշերի, լցի էն մեկել բեռների մեշ, ի՞նչ բան էր, բալի ասկի էր, կամ թանգագին քարեր ին»: Հիշան խետ էկավ խասավ Դրուի-Չուրը, արևն արթեն թեքվել էր դրա արեմտք, հինքն էլ նեղացուկ: Մեկ էլ մտածեց. ախար սիվտակ մարթը իրավունք տվեց, որ շուր Դրուի-Չուրը գամ, ըստե էշերն էթան. բը ես ըս-տուց բեռներն իմա՞լ տանեմ: Ինչ գհլնի, որ ստղ գիշերն էլ քշեմ, ջտյնամ նեղացուկ եմ, շուր Բյարիմքյանդ խո կտանեմ, ընդուց դենը տանելը կհեշտանա: Ասավ ու վաղավ դրա էշերը, որ շու-շուտ քշա: Մեկ էլ մե ձեն հնդավ հանդաճը. «Ճա-րամութեն շտնես, թե չէ ստղ հելած-չելածա, քեղ էլ խետը կրաթմշցնեմ: Բեռները թափա, խասեր ես»:

Խեղճ մարթը վախեցտով, «մեղասու, մեղասու» ասավ ու խասավ, հառչից էթող իշին կայնցրեց, ձեռաց բեռը հիշեցրեց, մնացած իշվանքի բեռ-ներն էլ որ առավ ցած, հիշտն վրեն էլ մե թա-վուր քուն էկավ: էլ անշ ուտել, անշ խմել, պառ-կավ բեռների վրեն ու քնավ: Հառավտուն հելավ տեսավ, հմեն ինչն էլ տեղն ա, իշվանքը չկան: Հելավ շնգլի գլխը թայմնեց էս յան, էն յան, համա էշը չկա ու չկա. շիվարավ մնաց:

Մեկ էլ հիրիդվտն արեմտոց տներեութք ձենը ասավ.—Մի վախեցի, հիմի մե խատ տեղեքը գթա խինգ խատ դարտակ ջ'որիքով, ընդու խետ բարիշի, տես ինչ ա ուղում, բեռներիցա տուր, հելեք գացեք: Հիմացի քո բեռները հիմի ստղ ոս-կի յա»:

Դեղացին ուղում էր էլի բան խարցներ, համա էն ձենը կղբով:

Սկսեց փառք տալ ասուն: Նստավ, որ մե կտոր խտց ուտա: Բոխճեն բացեր էր, տեսավ ձ'որից մե տերդեր խինգը ջ'որի դեմը՝ բանցրնում ա, ջ'որիքի վրեն էլ բեռ չկա:

Որ մոտկցտով, էտ մարթին տսավ.—Բարի հա-ջողում:

Բյասիրն էլ ասավ.—Ասու բարին, հալի նըս-տի, խաց ուտենք:

Տերդերը նստավ կանչների մեշը, համա ու-զում ա անները կոխա բեռների արտնքը, պախա: Նստան խաց կերտն պրծան, թիթենի տեղը խարց-րեց.—Տերդեր, տմոթ չհլնի, դու դո՞ր ես էթում:

—Օրշնած,—ասավ տերդերը,—բնդի-բնդի չարվադարութեն եմ անում: Հեստ բեռ ի տարե

կարանի, սարով էկա, ասի՝ ռալի էլի բեռ պահայի, տանեմ մե քանի կապեկ փարա առնեմ, տանեմ առնու։ Մինակ քահանութենով էրեխա չպահվում ա, դժար տարի յա,—յետո էլ խարցրաց,—ախպեր, էս բեռների մշինը ի՞նչ ա, դո՞ր ես տանում, համ էլ քո կաթըները բո հո՞ւր են, չուր ըստե իմտ՞լ ես բերեմ։

Դեղացին տասավ.—Տերդեր ջտն, քեղնից պահեմ, ասուց ինչ պահեմ, էտ համեն հսկի յա, խաղինա եմ գթի։ Մե շարվադար չուր ըստե բեռեց, ես ընդուն ասեր ի, որ էտի թիթեն ա, էնի որ հիմացավ բեռները թափեց ըստե, խոռվով թողեց գնաց։ Հիմի ինչքա՞ն տամ քեղի, որ իմ հսկիքը խասցենե քյավանո, ասա՝ ռարցենք, էթանք։

Տերդերն ասավ.—Օրշնած, թե որ ասածտ դուղն ա, մե բեռը տու ընծի, մնացածը քեղի խալալ հլնի, բեռա տանեմ խասցընեմ ահղը։ Ես որդեկից խեղճ եմ, քո տվուկ հսկուց տանեմ տոմ հեքիմի, ռալի որդեկս լավցնա։

— Լավ,—ասավ գեղացին,—մե ջորու բեռը թո քեղի հլնի, մնացած չորսն էլ ընծի. հելի, ռարցենք էթանք։

Հելան ջորիքը ռարցին, հնդան ճամփա, քյավանո դո՞ր ես, դալում ենք։

Շտտ դացին թե քիչ, համա թիթենի տերը տենում տ, որ տերդերը որ կախ ա քցում, ջորիքին դանդաղ ա քշում։ Դու մի ասա, որ ըտու միտքը կալր ա, ուղում ա դիշերը չուում մնան, որ մե օյին, մե դանք դա բեռների տիրնչ դլխին, սաղ հսկիքին աեր կայնի։

Կեսօրվա յանը տերդերն ասավ.—էտ էլ հելավ արթարութե՞ն. չորս ռաժինը քե հլնի, նոր մե բաժինը ընծի՞. ես էլ չեմ տանում, հախս հավըցրա։

Դեղացին կայնավ ասավ.—Բը դու ի՞նչ ես ուղում։

Տերդերն ասավ.—Գոնյտ մե բեռ էլ հավըցրա։

— Լավ տվեցի, դը քշա էթանք։

Մե խելակ էլ որ դացին, տերդերն ասավ.—Չեմ տանում, հնչի՞ իրեք բեռը քոնն հլնի, էրկուսը իմը։

Դեղացին ասավ.—Բը ի՞նչ ես ուղում, տերդեր ջան, ուղա տամ։

— Մե էրկու-իրեք ջեր քեղի ոսկի վերցա, բեռների մեշի մանդր փշուր-մշուր դհլնի, ընդունք քե, մնացածը ընծի։

Դեղացին ուղում էր ասե՞ր չէ, համա էն ծեր մարթի ձենը հանգձին հասավ՝ ասա լուվ։ Դեղացին էլ ասավ.—Լավ, դը ջորիքին կայնցրա, բեռներն առնենք ցած, բեռների բերնները ռարցենք, մշինի մանդր փշրանքները հավաքեմ ընծի։

Տերդերը վաղավ, որ ջորիքին կայնցնա։ Դեղացին ձեն տվեց թե.—Հստե լավ տեղ չէ, սաղ ռաց տ, քշա հիշենք քյտրիմքյտնդա գլխի խոնարվուկ վանքն, ընդե բեռներն առնենք ցած։

Տերդերը հոժարվավ։

Խասան խոնարվուկ վանքը, մտան հասարը, բեռները ջորիքի վրայից վերցին, բեռների բերնները ռարցին, դեղացին սաղի մշից ջոկեց էն ջնչ թիթենի փշրանքները, լցեց հիրան խացի դաստախունը, տերդերին ասավ.—Ես ըստե պտի մնամ, ասուն աղոթք անեմ, փառաբանեմ, նոր էթամ քյավանո։ Դու ուղում ես, հելի, առ քո ջորիքը՝ բեռներն էլ խետը, դնա, որդեղ սիւղտ կուղա։

Տերդերը կարծես թե ըտուն էր հիշկում, ափալ-թափալ բեռների բերնները կապեց, ռարցեց ջորիքին ու քշեց դրա քյարիմքյանդ։

Դեղացին մնաց ըտե, աղոթք արավ, խաց կերավ, էտ էր՝ հլնում էր որ էթեր քյավանո, մեկ էլ մե ձիավոր խանքակտուր խոսավ էտ մարթին, ասավ.—Հարի հելի թարգս, քեղի շուտ խասցենեմ էն տերդերին, որ հենա գեղի վերի կըղըղ դարգվե, հնդե ցած։ Ես ընդուն մե կերպով ուշկի բերի։ Տերդերը հաշկերը բացեց թե չէ՝ խոռխոռտով ասավ. «Որթիններիտ ստղաղեն, էն խոնարվուկ ժամի կուշտը մե ռարեպաշտ մարթ կա, պտի էթա քյավանո, շուտ խասեք ընդուն, վերցեք բերեք ըստե, ռան պտի ասեմ, ինչ էլ որ ուղենաք՝ ես կտամ, թաքիլան շուտ էա մարթին բերեք»։ Ես էլ քշի ձին, խոսա քեղի, Հիմի հարի, հելի թարգս, խասցենեմ ընդե, քանի խոքին վրեն ա։

Դեղացին հելավ, խաչ խանեց հերեսը, խարցրեց.—Հնչի՞, ի՞նչ տ հելե ընդուն, դանկով ղիւներ են, թե տփե՞ր են, ի՞նչ տ հելե։

— Չեմ դիդում, ախպեր։ էն դինամ, որ ես էթում ի քյավանո, էկա մոտկցա, տեստ հնդուկ ա, ուշ էլ չկա վրեն։ Մեշու հանգձները տրորի, լիլուն ռացվավ, ասավ. «Շուտ խասի, էն քանդած ժամի մշի մարթին բեր»։ Ես էլ էկա։

Դեղացին հելավ, հիրսն շանթեն հսկիքով փաատեց դոգնիցի մեշ, դրեց սեղսնի վրայի խաչքարի հեղեր, ասավ.—Իմ խոցը թո մնա ըստե, էթանք, դամ վերցենեմ։

Խեծավ ձիավորի թարգն ու դացին դրա քյարիմքյանդ։

Ձիավորը ձեռաց խասցրեց տերդերին, որ հաշկերը ռաց ու խուփ էր անում։ Բեռների սիրուր տեսավ, սնջախ-անջախ կըմկըմալով տասավ.—Ջորիքները հավաքա, սաղ էլ քոնն են, ընծի մե սիվտակ մոռուսով ձիավոր մոտկցավ ու տասավ. «Դու տերգեր չես, սատանա ես, հնչի՞ էն քյասիր մարթին թալնիր. քս վանդեն թամեիլ ա,

րևդի կթուլցնեմ, որ հա էլ հիշես ու էլ էտենց րաներ շանես։ Քո ձգներն ըտու խամար են ծուռը, ասու պատիշն աւ Թե որ դարցար կարքին մարթ՝ քո ձգները կլանա, որ թե Սրբ Հովհաննեսա ջըրով լոխկնաս, համա քո մե յտնը թուլ կմնա, որ հա հիշես։ Ասաւ ու աներեւոյթացաւ։ Ծամիի րո հեղեից, դու էլ էկար, խասար։ Բեռնեքն էլ քե. ջորիքն էլ քե, թարխուն ընծի խասցրա Քյաւլանո Սրբ Հովհաննէսն։ Էս ձիւլներն էլ ինչ կուղա՝ տուր։

Համա հիշկացին, տեսան ձիւլորը չկար...

Դեղացին հավաքեց ջորիքը, տերդերին դրեց մե ջորու վրա, հեյան էկան Քյաւլանո, ճամփեն րանդով ժամիդ դեղացին հիրան շանթեն վերցրեց, էկան Քյաւլանո։

Ջորիքի բեռներն սուան ցած, բացին, տեսան, որ սաղ թիթեն ու, մինակ էն շանթի մէջ թիթենի փշորներն են մացե ոսկի։

7. ԳՈՂՆ ՈՒ ՏԵՐԴԵՐԸ

Հինում ա շինում մե խաս ալան-կ'ուլամ դող մարթ ա շինում։ Մե դան էտ մարթը որոշում ա էթա տերդերի կուշտը ու խոստովանվի, հիւան սաղ մեղկերն ասա, որ աստված հիրան մեղկերին թողութեն տաւ։

Մե կիրակի օր շինում, դալում ա տերդերի կուշտը։ Ասում ա.—Օրշնաւ ի տեր։ Տերդերն էլ ասում ա.—Աստված օրշնա, ինչ կա օրշնած։ Գողը տերդերին ասում ա.—Տեր հայր, ես ուղում եմ իմ մեխկերը թափեմ, դամ քեդի խոստովանվեմ, որ դու էլ միշնորթ շինես ասու հոռեշ, բաւի մեխկերս քտվա։

— Օրշնած, ասում ա տերդերը,—պաղաւտեց յետե հարի խորանը, ես քեդի կխոստովանեցնեմ, մեխկերու կթեթեանան, սրտութեն էլ կտամ, թեթեւակ սրտով կեթաս քո տունը։

Պաղաւտը որ վերշանում ա, ժամովներն յավաշ-յավաշ քաշվում, էթում են հիրանց րանին, էս մարթը դալում, մղնում ա խորանը։

Մեղու որ մնում ա, տերդերն էլ ա դալում։

Տերդերն րստուն ձեռաց շոքնում ա հերեսը դրա աղթրան, հինքն էլ առնում ա ջ'ոշ շուռալը, շոքում ա խոստովանվողի կողին, իսալը դրնում ա ընդու գլխին, շուռալը քաշում ա գլխներին ու սկսում ա պահպանիլ սահլ, խետն էլ հա խոստովանվողին ասում ա.—Ասա՝ մեղասու, որը հմմեն մեղավորին ապաշխարում ա։

Գողը հիրար հեղեից ասում ա.—Մեղասու, մեղասու։

— Դր օրշնած, ասա տեսում ինչ ես արե ասու կամբին դեմ,—ասաւ տեր հայրը։

— Տերդեր ջան, կարքիտ մեռնեմ,—վախվախութիւնով ասաւ գողը,—մե դան շիմներով էթում ի, մե խաս չվան դթա։ Ծիրից քաշի, տեսա էն մի ծիրին էլ մե խատ եղ ա կապուկ, ալարա եղանը հարցկեմ, համ էլ ասի՝ հարցկեմ, եղը կեթա կըկորի։ Էտենց չվանով քաշի տարա, եղանը մորթեցի, րսուց ալարին փարա դուս էկավ, մե դադ էլ միս մնաց՝ ձեռքը կերան, էն փարով էլ էրկու ջուխտ մոմ առա, վառեցի սրտերի հոռեշ։ Աղաշում եմ, տերդեր ջան, էտի մեխկ շամալես ու թողութեն տաւ։

— Աստված թողութուն շնորհեսցե,—ասաւ տերդերը,—ու հարցրեց,—դը ասա, էլ ինչ կա, օրշնած։

— Տերդեր ջան, կարքիտ մեռնեմ, մե դան էլ մե հարուստի տան դոնով հանում ի, դոխս առաւ մե բանի, գլխս բանցրցրի, տեսամ վախկի շրիդ ա։ Յեռստա ասի՝ էս շրիդը հըը շա մարթի վնաս կտա, հարցկի, սկսի հավաքել, տեսա վրեն շորեր ա փռուկ։ մոտծի, թե՛ ես էտ թամուղ վաճուկ՝ շորերը խո չեմ թողի՝ հնդենն դետին՝ տլերի մեշը։ Ծրդի խեա հավաքի, թամուղ սիրուն տարա։ Լուվ էր, ընծ էլ փոխնորթներ հեյան, քվորտ էլ, ձեռքին էլ, յոզան-դեշակի հերաներ էլ կեր, լուվ սթովորանք, հըը մե դադ էլ տալա դեղանքը, տվի սոխ ու կարտուղով, բերի ձեռքին արուստ արի։ Տերդեր ջան, էտի աստված թո մեղկ շամարա։

— Աստված թող մեղկ շամարա,—ասաւ տերհայրը։

Գողը էն վախտը որ պատմում էր հիրան շրիդ ճղնելու մասին, տերդերը մե դան փոշտաց, յետո ձեռը առաւ ալիւղի ջեբը, լալիւղի խանեց, մե լավ խնչեց, լալիւղի էլ քիթ սրտեց։ Գողը տեսաւ, որ փիլոնի տկից, ալիւղի դոշի ջեբից, հսկուց ցեպ ա էթում դալում։ Մե յանեն շարունակեց հիրան պաղմութենը, տեսաւ, որ տերդերն էլ դրաղված ա հիրան քիթ ու մոռթը սրտելով, յավաշ ձեռը տարաւ, ցեպը բռնեց քաշեց, տեսաւ սհաթն էլ խետն էկավ։ Որ էկավ, էս էլ վերցրեց, քեց հիրան ջերը։

Տերդերը քիթը սրտելուց որ պըծաւ, ասաւ.—Դը տես, օրշնած, էլ ինչ մեղկ ես դործե, ասա սրտենք, ընդե հոլիշ մարթ էլ կա, հիրան ուշեւիդին ա սպասում։

— Տերդեր ջան, կարքիտ մեռնեմ,—ասաւ գողը,—վերջին իմ մեղկը հմմից ծանդր մեղկն ա։ Ես իմ աստված, դաթար շունեմ, ըտու համար էլ մտածում եմ, թե աստված էտի կ'արուկ կանա, թե՛ չէ։ Մե դան տեսա, որ մեկի ալիւղի ջեբից մե խաս հսկե ցեպ ա հնդե կախ, քաշեցի՝ հսկե սհաթն էլ խետն էր, տեսա՝ էկաւ։ մոտծի ասի,

էսենց չոր մնա՝ դհնդնի կկորի, բը ըտու տերը մէխկ չէր, սհաթը կը ջարթեր, որ հնդնէր։ Նս էլ վերցրի դրի իմ ջեբը, մոռացա, իր ասամ տիրոջը։ Հիմի, տերդեր ջան, ուղո՞ւմ ես, էտ սհաթը հիրան ցեպով ասամ քեզի, ուղո՞ւմ ես, էս էլ խալալ ա-
րտ, թո տստված էլ մեխկ չհամարտ, քո խոստո-
վանացնելուա հախը տտմ, թեթէ սրդով հլնեմ էթտմ, մե ջուխա միմ էլ վառեմ տսու պաակերքի հառնն, դու էլ սորաշխարանք տուր մեղավորնե-
րին, իմալ իր ընծի տվիր։

— Խալալ հլնի քեպի էտ սհաթն էլ, էա ցեպն էլ, ես խարամ րան շեմ ընթումում, համա ասա-
ված մեծ ա, քեզ էլ կներա։ Իմ խոստովանանքի փարեն տուր, ինչ իր սրդետ դհսնի, պրծավ գը-
նաց։

Ամենարարցր խոստովանողինը տասը շաշի էր, համա էս դողը խանեց մե մանեթ, դրեց աեր-
դերի ձեռը, աշն առավ ու խորանից թռավ դուս։
Տեղեկը ժամից իր դնաց տուն, բոլ փտրտ էր բերե, ըտու խամար էլ վոաղ-վուաղ փիլունը խանեց, քցեց դեն, ջերերը դարակեց, իր հաշվա, թափաքյալի հաշկը հնդով ախլի ծոցի ջերին, աեսավ իր սհաթի ցեպը չկա, մտղները կոխեց ջերը, տեսավ իր սհաթն էլ չկա։ Գլխի հնդավ, իր էն դողն ա հիրան սհաթը տարե, հըլը հիրանն էլ ասավ՝ ուղում ես, տո տսմ քեզի, ինքն էլ ընդուն խալալ սրեց։

8. ՔՅԱՍԻՐ ԽԱՅԻ ԽԵՔՅԱԹԸ

Ավալ ժամանակ դոքշեցիք էթում ին կ'արիրու-
թեն, թիֆլիզ, Բաքու, Բաթում, Ըոսեթ, Կոկանդ, տո չորը դինա, էլի ինչ քաղկներ, իր մե քանի շաշի փարա ախշաան դան, յա հիրանց պառա-
քերը թափեն, իր դեղում հիրանց հարուսաններից մեկից շաշով վերցրել օն, յա նշանվեն, յա էլ եղ, կով առնեն, տուն ու աեղի աեը դառնան։

Ըանեց մեկը էթում ա Ըոսեթ ախշաաանքի պրախոդ ա րաըցում, յա էլ դաաարկում, օրեն մե քանի կապեկ փարա յա առնում, մե դադ իւրջում ա հիրա վրեն, կեսն էլ քցում ա յետ։

Հսնում սո մե տարի, էրկու աարի, համա չկա-
նում ա էնքան կապեկ կապեկի վրեն դնա, յեա քցա, հաշկը րան տենա, իր ըրիք առնի յետ քցածը, էթա պեղը, խասնի հիրան խորն ու մորը։

Դուղն ա, հիրան ձեռը փարա-մարա ժողով-
վում էր, համա էն էլ յա դտտկին, յա նոր տտ-
րուն ճամփում էր առնը, իր ընդինք էլ արրեն, յոլա էթան, աենա իմալ ա հլնում։ Խեղճ աղեն էանեց հույսով ու կարոսով արրում ա մե քանի աարի, համա, իմալ ասում են, մեկն էրկու շը-

հլնում, իր թողա էտ քամրախ քաղաքը, էթա հի-
ւանց գեղը։

Մե քանի տարի արլելով կո քաղաքը, յովաշ-
յավաշ մոգաւնում ա դեղն էլ, հնդանիքն էլ։ Հա-
ռն թե տարին էրկու, իրեք դան փարա էր ճամ-
փում, էս վերչի աարին մե դան ճամփեց, էլ ինչ նամակ ստացավ, ինչ էլ մե խտրաը։

Մե դան մեյդանում կայնուկ էր, դործի էլ հիշկում, տենում ա հիրանց դեղացիքից մեկին, խասնում դրկում փոթթվում, լալում տ, խարց ու փորց անում դեղից-դեղացիքից, մեռնողից-ար-
րողից, նշանվողից-պսակվողից։ Վերչն էլ վախ-
վրխելով ասում ա, ինչ իր սրդեն աէր.— Հմմնի սաղը տվիր, բը հնչի՞ մերինց մասին րան շեա սսում, լա՞վ են, իմա՞լ են, շուաուց ա, իր իա-
րար շունեմ։ Վերչի դան իր փարեն ճամփեցի, ըսկի չիմացա սաացան, շաացան, ի՞նչ հեւալ։ Հմմն դիշեր փիս-փիս էրաղ եմ աենում մեր աան ու անեցիքի վրեն։

— Խա,— սսում ա դեղից նոր էկածը,— փառք ասու, լավ են, համա էն փարեն էլ իր ճամփեր իր, սաացանք, բը իմա՞լ, իր էն էլ շեւենբր՝ խոռա թաղման ծախս ինչով կանինք։ Դու չես դիդում, իր ձեռ առնը իդարա-թութարա չկար...

— Իմա՞լ, հնչի՞ խերս մեռեր ա՞,— լալով խարցրեց կ'արիրը։

— Խա, բը ի՞նչ, քո խեղճ իերը կդիմանաը էա ցավին։ Խեղճ չդիմացավ ու արեը րախշեց քեզի, օղորմի հիւանը։

— Տո՞ էա ի՞նչ ցավ էր, էա ի՞նչ ես ասում, րան շեմ խասկնում,— հոնքրաալով տսավ խեղճ կ'արիրը։

— Պահ, քո առնը շինվի, բը դու չես դիդում, իր ձեռ թափլեն րլավ, մեղտ ընդեն էր, բը էն ուժից հնդուկ կնիկը կդիմաւտ՞ր էն դերների ծտդորութենին, մնաց աակը, մեռավ։ Հըլը լավ էր, կովն էլ էր խեղտե, մնացեր էր դերանների աակը, անշախ իանեցինք, դսնակ խտսցըինք մորթինք, արինք մորտ խոքու խացը, թե չէ իր մեշոլ դանակ հուշ խտսցնին, անասունը կխա-
աներ, կմխտովեր քյալախի միս էլ չէր հլնի։

— Բը, հիմի մեր տունը ի՞նչն ա պսխում։

— Էլ ի՞նչ առն, իերա ու մերտ ին՝ մեռան դացին,— խոքոց խանելով ասավ համադյուղա-
ցին, ինչ նայած ձեռ աանը, շեմ դիդում, համա ձեղի մե խաա հարուսա հորոխպեր, թե իրն սո, կա. խերա, դիվա, ընդուց պարաք էր արե, էա մարթն էլ ձեռ առնը-աեղը վերցըեց։ Հիրան պարաքի աեղը, քանդեց, դուրնեց, դանեց հիրան բոստին, էս աարի էլ կանեփ ա ցանե, լավ բոյ ա դցել...

Հինում ա շինում մե մարթ, մե կնիկ են հընում: Ըստինք սուտ քյասիբ, ախկասն են հընում, օրե խացի կարու: էաի հիրանցը բոլ չէ, էա էրկուան էլ մեշու խելքից խելք են հընում:

Համա մարթը որ մեկ-մեկ խմում էր, որ լթում էր շարսու՝ բնդե խմցնում ին, որ խմցնում ին, խմուկ դալում էր առնը՝ աւլան էր դառնում, կրնում էր կնգա դոխր ու սկսում էր արանդան-թուրանդան խոսուլ, կնգա խեա էլ կոխվ անել:

Մե դան էլ էա մարթին շարսվում մեշու խմցընում են, բեիլ լավնում ա, գոլում ա առն. Որ դալում ա առն, էլի կընում ա կնգա գլոխը, բուֆր-բաֆարը դնում ա, որ. — Անոթի եմ, հելի դուդ բե ուտեմ, շարսվում աղերքի խեա լավ խըմանք, համա բան չկերանք:

Կնիկն ասում ա. — Խոզերս քո գլխին, դագ չկա, ի՞նչ բերեմ, որ դու ղխակվես, որդե լակեր ես՝ էնդեղ էլ թո շոռլամիշ հընիր, դու չես գիտում, որ քո քամրխում գագ չկա ուտելու:

Մարթը ետստում սուտ ա. — Տո դթի-թնամբալ, բեր էլի, բե թո շինի:

Կնիկն ասում ա. — Հիսնա-թրիսաթս, սեզալուկ, ի՞նչ ես բերեմ, որ ես էփեմ՝ դու էլ ուտես, ես էլ: Որ դագ չկա, ես ի՞նչ անեմ, աան աղամարթը դիվա թե դու ես մեռնում, դու բեր՝ ես էլ էփեմ:

Մարթը էս էլ որ լսում ա, դհա յա ետստում, տոտում ա. — Տո շան ախճիկ, էն էլ չելավ էն, որ խաց էլ չես թխում: Խոսկի օրինակ, հնչի՞ խաց չես թխում, մենք վերնի՞ց ենք ղակաս:

Կնիկն ետստում, ձենը քցում ա դթխն, ասում ա. — Տո սեալնր ծուռ, հնչի՞, խացը ինչո՞վ են թխում. հըլը ես չեմ խոսում, դո՞ւ ես խոսում: Մենք ի՞նչ ունենք խաց թխելու խամար:

— Տո շան աղի դել, — հեկի յա կադղում մարթը, — հնչի՞, ինչ շունենք, որ դու լալում ես, թե ղաթի սովոր ես լալ ու մոթբութեն անել: Թունդիրը կա, մեշու ցան չես կանա՞ դրկցից ուղի՞ բերի, որ մեր թունդիրը վառես: Զուրը խոբոլ ա, հախպուրը քթիա ակովն ա էթում: Մե շանգ աղի մալլանին ի՞նչ ա, որ էն մեկել դրկեցը շաա, բը էլ ո՞ր օրվա դրկցութենն ա: Յա էլ չէ, խացն առանց աղի թխա, որ նշխրքի խմորի մեշ աղ չեն թալո՞ւմ, նշխարքը շուղվում: Թըթ-խմորը դնա խորա առնոցեն բե, յա էլ չէ՝ առանց թթխմորի թխա: Զաղճներում որ առանց թթխմորի են բաղա՞ծ թիում, պակաս ա ուղվում: Զաթի սուշուրը կա, խմուրը հունցելու խամար, հոաֆութեն կա, դրանակ-աախաակը կա, շիշն ու ալիշը կա, դու էլ խաց թխել հիմանում ես, էլ

հնչե՞ս թամբալութեն տնում, փառք ասուն, հըմ մեն ինչ էլ կա, ի՞նչը չկա, որ դու խաց չես թխում, մակեա խանմութեն ա հսնում: Բոլ շհե-լավ, ըսաուց-բնդուց խաց ժողովենք, որ աբրենք: Հեկի, դու էլ խաց թխա, աբուն էլ լավ բան ա:

Կնգա հասփերութենը կգրում ա, մարթին ասում ա. — Խոզերը քո գլխին, թաղեմ բոյա, դացեր ես շարսու, աենաս էա որն ա արաղի կոճոն-մոճոն ավե՞ լակեր ես, ծակա աաքացրել ես, էկեր ես առն, հորթուբորթ ես անում, առնը բարցեր ես աքլորին, լավ ա, ասավաժ արե, որ աքլոր էլ շունենք: Բը հնչի՞ չես ասում. ալուրը որդուց ճարենք, որ խաց թխենք:

— Վա՛յ, քո ախմախ խելքին ի՞նչ ասեմ, — բոռաց մարթը, — բը մե դարաակ բանի խամար խաց չեն թխի՞: Ի՞նչ ա, ալուր չկա: Սաա գոթի եմ, դոթի Բաղդադի առսւլն եմ, պրծավ դնաց...

10. ԶԵՍ ՏԱ՝ ՄԻ ՏՈՒ, ԷԼ ՀՆՁ ՆՍ ՔՐՅՈՒՄ

Քյասիբի մեկը գիշեր-ցերեկ ժամից դուս չդալում, ասուն աղոթում ա, որ ասավաժ հիրանը մե աբրուսաի ճար անա:

Համեն օր, ժամխարը հիրդուն-հառալնա հըլը ժամը չբացած, էա քյասիբ մարթը մղնում ա, ժամ, էթում կայնում ա Սուրփի Հովհաննեսի պաակերքի հառեշը, սկսում ա դառն, աղի արցունքը թափել ու աղոթել, որ էա սուրփի հիրանը օքնա:

Ժամն ասում են, պրծնում են, համեն հընում, էթում են հիրանց աները, համա էա քյասիբ հըլը կայնուկ, յա էլ չոքուկ, աղոթք ա անում: Ըառա խամար էլ ժամխարը սախբված մնում ա ժամը, շուր էաի հընի էթա, նոր հինքը ժամի դռները խաշա, թողա էթա:

Մե օր, էրկու օր, մե շաբաթ, էրկու շաբաթ, վերջը, ժամխարը աենում ա, որ էս մարթը համեն օր դալում ա ժամ, սաղ թողում էթում են, համա էսի հըլը աղոթք տնում:

Չարեն որ կըրում ա, մե դան դալում էա քյասիբ խարցնում ա. — Դու էա ի՞նչ ես կպե էա խելք Սուրփի Հովհաննեսից, գիշեր ցերեկ ուղում ես, ընձ էլ իմ դործից ես քցում:

Քյասիբը ասում ա հիրան սրդի մուրաղը: Հսնում ա մե առժամանակ. ժամխարի դալին էթում ա, որոշում ա, էնենց մե քյալագ դա էա քյասիբի դլխին, որ նա էլ ըսկի ժամ էլ չդա:

Մե կիրակի օր պաղարաքը որ պրծնում ա, ժողովուրթը քաշվում էթում ա, ժամխարը աենում ա, որ էն մարթն էլի Սուրփի Հովհաննեսի պաակերքի հառեշը չոքուկ, աղի արցունք ա թափում, աղոթք անում:

Ժամխարը մե խառտ խին փիլիսոփայական քննարկում վերին, սլադարաքի թագն դնում ա գլխին, գոխտուկ, դալում մղնում ա Սուրբի Հովհաննեսի պատկերների սան հեղեղ: Իմալ իր էն մարթը, էլի լալում ու ոխալում ասում ա.—Սուրբի Հովհաննես, քո փեշն եմ բռնե, ախար ընծի մե արքունի ճար արա, ես մեխկ եմ է՛... Խեղճ մարթ ուզում էր մե բան էլ ասեր, մեկ էլ, սան հեղեղից, ժամխարը, ձենը փոխուկ, գիվա սուրփն ա, ասում ա.—Կորի, հոադ հեղի, շուն, շան իրթի, քո խոր խոթին ... դալլես տարար էլի, ինչ մե բան էլ չեմ տա, էլ իմ կուշտը չգաս:

Քյասիբը որ լսում ա էս խոսքերը ու քուֆը, վախեցուկ, լեղապատուո ժամից դուս ա թոնում, հիմտնալով, թի էտի իսկական սուրփը հիրան խետ խոսաց, ժամի բակում մեշու ուշքը իր դալում ա վրեն, մտախում ա. լա՛վ, չէր տի, չէր տի, էլ հնչի՞ էր ընծի քրֆում: Վախվախելով յետ ա գտնում, ժամի դուռը կիսարաց ա անում, դուխը էտ արանքով կսխում ա ներս, լալակթնուկ ու եռոտ ասում.—Տո, չես տա, մի տու, էլ հոնչ ես անպաղվում, յա էլ քրֆում, մարթավարի չես կանա տսի, քո խոր խոթին էլ, քո մեր ու կնիկն էլ խետը:

Ասում ա ու էրկու իտ ուներ, էրկուսն էլ փոխ ա առնում ու փախնում ա: Էն էր, իր էտ խեղճ մարթը էլ ժամ չէր էթում:

11. ՄԵ ՏԱՔ ՇԵՐԵՎ ՍԲԱՍ

Օրերից մե օր Քամուկի կ'արնչի կնիկը սրաս ա էփում ու թաղն լավաշ խաց ա թխում:

Քամուկը մրսուկ, սրոուկ, գալում ա տուն, տնում ա, իր կնիկը խաց ա թխում, սրասն էլ թունդը մե շոթին դրուկ՝ մանդր եռում ա, թաղա խացի ու սրասի անուշ խոտն էլ բակ ու դուռ բռնե: Էս իր տնում ա, բերնի ջուրը էթում ա: Զեռները շփելով մոտկնում ա թունդը անը, պըպըգում ա, իր տաքանա: Կնիկը վաղ-վաղ խմորի դնեը դրտնկում, լոշը առնում ա հոաֆթի վրեն ու դնում ա բարկ թունդը կողը: Մարթը գալու վրեն ըսկի ուշադրութեն էլ չդարցնում, հիրանն ընդե չդնում:

Եփ Քամուկը մեշու տաքնում ա, խեղճ-խեղճ կնիկն ասում ա.—Ա՛յ կնիկ, էնենց անոթի եմ, իր սիրդ տրորում ա, խելքս էլ մաղում ա, օղորմի խորտ, էտ դոի սրսից մե շերեփ լից, թաղն խացով ես ուտեմ, շուր դու պրծնես, ինչ նստենք, հիրար խետ խաց ուտենք:

Մարթն էտի ասում ա ու սպասում, թե կնիկը ինչ կառա: Համա կնիկ, դու կնիկ հլենս, սուս ու փուս, յետման սրասի կ'աղնի մից շերեփը խա-

նում ա ու ... շերթիկ, առա հա, դանում ա մարթի ճակտին.—Տո քյոփակ Քամուկ,—ասում ա կնիկը,—ես ըստե կրակի հոռե՞ վառվում եմ, դու էկեր ես, էս նեղ մաջալին, ասում ես՝ սրաս տուր, ուտեմ: Տո գրողն ուտես, խորս ցալն ուտես, զախումարն ուտես, ախմախ, անբան շուն: Հո՛ւր ա քո ախշատանքը, իր հիմի էլ էկեր ես աղավառի բան ես պայանջում, իր ուտես, չես ամաչում էլ:

Խեղճ Քամուկը խոռվում, նյաթը կսխում, ճակատը բռնում, իր էտ դրից հեռու կտրմըն ու ալադին ուտեր էր, քաշվում ա մե յանի վրա, դուռը տխուր նստում ա: Էլ ձեն-ծպտուն չխանում ա:

Հսնում ա մե խելակ ժամանակ, կնիկը խաց թխելուց պրծնում ա, հլենում տախտն ավլում, տունը հավաքում, խացերը դալսում, քուրսին դնում պրծնում ա, նստում ա, իր մեշու դինջնա:

Մեկ էլ թավաքյալի ըտոնց տունը գալում են հիրանց բարեկամները:

Քամուկի կնիկը ալբանլը տեղից հլենում, հրմմենի խես, բարով անում, համեցեք անում իր նստեն քուրսու վրի գլխը, բերում խացը քցում, կսխենքին սրասով պատիվ տալում:

Կոնխները շատ իշտահով սրասն ուտում են, շատ էլ խավնում, ինչ մեկ էլ տնում են Քրսմուկին, իր մե կ'ըղի վրա, հլը խոռվուկ նրստուկ ա, խացին էլ շմոտկնում, անձեն, անձուկ նստուկ ա:

—Քա հալի, դու էլ կե, է,—ասում ա բարեկամներից մեկը,—շատ լավ սրաս ա, օղորմի էփողի խորը:

—Գիգսւմ եմ,—ասում ա Քամուկը,—դուք կերեք, նոր ես մե տաք շերեփ կերա, մտքս մեշը էփողի խորն էլ օղորմի տվի. դուք անուշ արեք,—ասում տ ու ճակտի կարմրցուկ տեղը տրորում...

12. ԽԵՔՅԱԹ ՍԵԹՈՅԻ ՈՒ ԱՂԻ ՄԱՍԻՆ

Հլենում ա չհլենում մե խաա քյասիր գեղացի յա հլենում, ըտու անունը Սեթրակ ա հլենում: Համա իր քյասիր էր, սաղ դեղացիքով էլ Սեթո ին կանչում, հինքն էլ չէր նեղանում:

Սեթոն շատ շանիրթի մարթ էր, միանակ բախտ չունեը, ինչ դիժ իր հլենում էր, յա էլ անում էր, բախտը չէր բերում:

Մե դան էլ էտ խեղճ Սեթոյի աան մե գերանը ջարթվում, հլը լավ էր, իր տուն մարթ չկար էտ ջարթվելու վախտը, թե չէ գերանը դհնգներ վրները, ջարթուխորդ կաներ: Սեթոն էտի իր տեսով, ուրիցավ, ասավ.—Լավ ա, լավ ճեթին բան չհեղե, բախտս սկսում ա բանալ:

Հաս մաածեց, ասաւ. «Որ էս անտեր դերա-
նը ք'տրթուկ մնա, մեր տունը մի առկ տուն ա,
հերուց-կոր էլ անձրեւ, ձիւն, լուսիկ կոնու, տու-
նըս կրանդի. քանի ըտոնք չհիւն, պտի էա կող-
լուկ գերանը փոխվի»: Ոնչ դուր գերան կա, որ
ձեռաց հինի, հատիքը բանդտ, բերա ք'արթուկ գե-
լանը փոխաւ, մնչ էլ փարա ունի, որ էթա առնի,
բերա քցաւ տեղը:

Վերջը որոշեց, հիրանը մե խատ կ'աղ ուներ,
տանա աա հարուստ դրկցին, խնթրվի, աղաշա,
լնլի սե խատ գերան աա, բերտ քցա կողորուկի
տեղը, հատիքը ծասկաւ:

Սեթոն էն մեկել հառաւտունը հելաւ, կանչեց
հիրան աստված, կ'աղն առաւ, գնաց աղի կուշտը,
ասաւ.—Աղա, աշունը գալում ա, թարսի նման
իմ աան մե դերանը ք'արթաւ, հըլը լաւ ա,
մարթ չմնաց ասկը: Հիմի վախենում եմ տունը
քանդվի, ձիւն ձմեռնոցով մնանք դուրը էրե-
րում-էրերմնքի: Մե խատ կ'աղ ունեմ, բերեր
եմ քեզի փեշքեշ, որ դու մե խաա դերան ուսա,
տանեմ քցեմ հատիքին, ծասկեմ, սթրվենք:

Աղեն մեշու մտածեց, հիմանալով որ Սեթոն
չանորթի մարթ ա, հմմեն խոսկի տակից դուս ա
դալում, ձեռ առնելու խամար ասաւ.—Լաւ, Սե-
թո, կասմ, համա պահմանով, թե քո բերած
կ'աղը արթար ըաժնիր իմ քիթեթի վրեն, քեզի
էլ ըաժնի խանիր, դու դնա քո ձեռով մե խատ
դերան ջոկաւ, աար, հենա գերները մարքի դուրը
թափուկ են, թե չկաոցար կ'աղը բաժնել, հենա
կ'աղն էլ կուտենք, գերան էլ չեմ աա, որդեղով
էկեր ես, ընդեղով էլ կեթաս:

Սեթոն հնդաւ մաքի մեշ. կ'աղն իմա՞լ բաժ-
նա, որ համ աղեն խաւնի, համ էլ հինքն էլ ըա-
ժին առնի:

Մտածեց, մտածեց, ասաւ.—Աղա ջան, դուք
վեցը նաֆար եք. դու, խանումը, էրկու աղա, էր-
կու ախճիկ, դո՞ւզն ա:

— Խա,—ասաւ աղեն,—մեկն էլ ես՝ հելաւ
օխաը նաֆար:

Սեթոն էա նմուտին մտածեց. «Աղի խոր
գտնդր... գերանը չի տա, կ'աղն էլ գնաց, յա-
վաշ էնենց փայ անեմ, բալի կ'ապի մե լաւ կտո-
րը ես տանեմ»:

Ասաւ.—Աղա, կ'աղի գլոխը քեզի, քանի որ
դու տան գլոխն ես, պոչը՝ տուտուղը, խանումին,
չումքի տան լաւն ու վատը խանումն ա անդա-
վորում, պարտըկում: Կ'աղի երկու թեքը քո էր-
կու ախճկան, որ ուտեն՝ թե առնեն թոնեն՝ մար-
թի էթան, էրկու ողններն էլ քո էրկու տղերքին
հինի, որ ուտեն ոտ առնեն, էթան հուրիշ-հուրիշ
երգրներ, առուաուր անեն: Մնաց կ'աղի փոք ու
փսթոր, ջանդակն էլ ընձի, չումքի ախշատանքի

խիմը մենք ենք՝ գեղացիքը. ըսու խամար էլ քո
փոքն ու փսթոն էլ մենք ենք:

Աղեն մե կուշտ ծղղաց Սեթոյի տասածի վրեն,
գուրն էլ եկաւ, ասաւ.—Սեթո, աբրես դու, քո
վճիռը, լաւ փայ արիւր, դնա մարքի դոնից մե
խաա լաւ, քո խաւնած դերանը ջոկա տար,
տունտ ծասկա: Թո ձեքը սթրվեն:

Սեթոն հելաւ ուրախ-ուրախ դնաց, մարքի
դոնից մե լաւ դերան ջոկեց, էկաւ կայնաւ աղի
հառեղ:

Աղեն ասաւ.—Հը, Սեթո, ջոկեցի՞ր դերանը,
էլ ի՞նչ ես ուղում:

— Ջոկի, աղա ջան, շնորհակալ եմ, համա
ես որ կ'աղը փայ արի, խո՞ ձեռաց չկերաք,
կազն հըլ պտի մորթվի, բմբխան արվի, էփ-
վի, նոր ամեն մեկը հիրան փայը սաանա, ուտաւ
ես դերանը ջոկեցի, աղա ջան, համա խո էտի
հիրան-հիրան չդնաց, հելաւ մեր կտուրը, ծաս-
կեց: Էտի պտի տարվի, ես եղ չունեմ, հալընթ
օղորմի գերան աւոդի խորը, դերան որ տվեր ա,
եղ էլ կտա, որ դերանը քաջենք, աանենք մեր
րակը:

Աղեն ծղղաց ասաւ.—Սեթո ջան, լաւ ասիր,
եզնեքն էլ տվի:

— Շնորհակալ եմ, աղա ջան, համա մաա-
ծում եմ դերան տվողը, եղներ տվողը բը մե էր-
կու-իրեք խաա: Քայլա չի աա՞, որ գաւն ընձի
օքնեն առնը ծասկենք:

Աղեն էլի ծղղաց ասաւ.—Սեթո, քո ուղածը
էրկու ֆայլա չի՞, էն էլ տվի, հըլը քո կ'աղն էլ
վրեն տվի, թե չէ մեկ ա՞ մե մհանա կանես,
կ'աղն էլ կուղես, քո կ'աղն էլ վերցա, աար քո
հնդանիքով կերեք, ձեզի անուշ հինի:

Սեթոյի ու աղի էս պաամությունը շուտ տա-
րածվաւ դեղովը մեկ, թե իմալ էն քցիւր աղեն
Սեթոյին ըաղեմ մե խատ լաւ դերան ա տվե,
որը կաժենա աաս-աասվերկու մանեթ:

Սեթոյին մե խատ դրկեց ուներ, համա էնի
լաւ հալ ուներ, Սեթոյի նման քյասիւր չէր, ինչ
ունես, որ ջաս բախիլ էր: Մտածում ա, որ չլութ
Սեթոյին աղեն որ մե կ'աղի խամար, էն էլ վերջը
տվե Սեթոյին, ասե՞ տարեք կերեք, մե խատ լաւ
դերան ա տվե, հենա հիրանց մարաքն էլ ա
քանդում, համա դերան չունի, հիրանն էլ խին-
դը դերան ա պետք, խինդը դերան որդո՞ւց ճա-
րա: Հինքը խինդը կ'աղ կտանա՞ ամեն կ'աղին մե
դերան թո տա: Հառաւտուն հելաւ, խինդը կ'աղ
առաւ, դնաց աղի կուշտը, խնթրվաւ, վիզ թա-
լեց, ասաւ, թե. խինդը կ'աղը հիրանը փեշքեշ
հինի, թաքիլան խինդը խատ դերան տա մարաքը
ծասկելու խամար, թե չէ բլբլոտեր ա, ընդե խոտ
ու դարման լցել չհինի:

Աղեն բեզի տակ խնդմնդաց, ասավ.—Հնչի՞, ես կ'աղով գերան եմ ծախում, որ դու կազերտ առն, էկեր ես, ուզում ես խինդը կ'ազին էլ խինդը խառն դերան տանես, թե դու էն հարով ես էկե, որ ես էն քյասիք Սեթոյին մե խատ գերան եմ բախշե, քեզ էլ կրախշեմ: Սխալվեր ես, գերանի խատը տանըխինգ մանեթ ա, թե ուզում ես՝ դնա ք'ոկա, փարեն բեր, գերանները տար:

Էս մարթը նորից խնթրվավ, վիզ թալեց, թե էաքան փարա որդուց, որ բերա.—Դրկեց մարթ ենք, պտի յուր տանես, դոնյա հեծան ասա:

— Լավ,—ասավ ագեն,—քեզի մե խնթրք ասա, թե կառցար Սեթոյի նման գլոխ բերել՝ գերների խառն տաս մանեթ գհաշվեմ, թե չէ՝ ոչ մե գերան էլ չեմ աա, կ'աղերա էլ ձեռիցս կառնեմ: Թե հոժար ես՝ ասեմ:

— Հոժար եմ, ախպեր, ասա տենանք էտ իմա՞լ խնթրք ա, որ ես չեմ կանա վճռի:

— Մենք վեցը նաֆար ենք,—ասավ աղեն,—դու էլ մեր խեռ՝ օխտր: Քո բերած կ'աղերը փայարա մեր վրեն, որ հմնով խավասար հնենք, դու էլ մեր խեռ:

Էսի միտք արավ, միտք արավ, համա չկառցավ գլոխ բերեր էտ խնթրքը: Ինչ արավ-չարավ, րան դուս չեկավ. մեկ մեկին էր շատ հընդունում, մեկին քիչ, մեկ էլ էն մեկին էր շատ հնգնում, մեկ էլ հիրանը րաժին չէր մնում: Վերջը տեսավ, մը չկանում ա գլոխ բերա, ասավ.—Չհնում ա, ախպեր, չրաժնվում, ինչ ուզում ես արա:

— Լավ, որ էտենց ա, դնտ Սեթոյին կանչտ, թե որ էնի կառցավ քո կ'աղերը բաժնե՛լ իմալ որ ես եմ ասում, քո կ'աղերից էրկուսը կտաս Սեթոյին, իրեքը քեզի, համա գերաններն էլ խտտր տաս մանեթով կտամ քեզի: Գնա, հիցուն մանեթ առ, հարի:

Գացին, Սեթոյին կանչեցին: Սեթոն ուրախ ուրախ հեղավ, էկավ, կայնավ աղի գեմ, ասավ.— Ի՞նչ կա, աղա ք'ան, հ՞նչ ես ընծի կանչե:

Աղեն ասավ.—Քո հարեանր տեսեր տ, որ դու մե խատ գերան ես տարե ընծից, հինքն էլ խինդը կ'աղ ա բերե, տսում ա՝ խինդ խատ գերան տու, տանեմ, մարաքը ծասկեմ: Ես էլ ասում եմ՝ էտ խինդը կ'աղը փայարա, որ հմնով մե շափի հնենք: Չկառցավ: Ես էլ քեզի կանչեցի, որ դու րաժնես: Թե կառցար րաժնե՛լ՝ հիրանը խինգ խատ գերան կտամ, համա հեծան կհաշվեմ, խատը տաս մանեթ, կ'աղերից էրկուսն էլ կտտ կեզի՝ քո փայանելու խամար: Թե դու էլ չկանաս րաժնե՛լ, էնի կգրկվի խինդը հեծան գերներից ու մեկ էլ խինդը կ'աղից:

Սեթոն մտածեց, տսավ.—Սղա քան, մե կ'աղը

բե ու խանումին՝ գըլնեք իրեքով: Մե կ'աղն էլ քո աղերքին, ընգոնք էլ գհնեն իրեքով: Մե կ'աղն էլ րո ախճիկներին, ընգոնք էլ հեւան իրեքով: Մնաց էրկու կ'աղ, էտ էլ ընծի՝ մենք էլ գըլնեք իրեքով:

Աղեն ու ըտե հնողները կուշտ ծղղացին: Ագի դուրն էկավ էտ ձեի փայանելը, տսավ.—Տարեք, ձեզի խալալ հնի:

Սեթոն հիրան րաժին էրկու կ'աղն առավ ու, հայգա, տուն:

13. ԷՍ ՄԵԿ, ԲԸ ՄԵՆԿ

Մե հարուստ, ք'ոչ գերգաստան ա հնում, Ըտոնց տունը գնա՝ քսան-քսանհինգ բետ ու պըստիկ ա հնում: Տտտ, պապ, աղերքը, խառնները, ձեքը. մե խատ էլ ըտոնց նոքյար ա հնում:

Խեղճ նոքյարը էտ տնեցիքի հմնի խղմաթն անում էր, հմնի կամքն էլ կատարում էր, շուր հիրգուն մե րուպա չհնում, որ նստեր մեշու գինջընար: Հիրիգունը որ գալում էր, հալից-հանրաթյաթից հնգնում էր, էնքան նեղացուկ էր հնում, որ հիրան արեւը չէր ուղում: Համա իմա՞լ աներ, հինքն էլ տուն, էրեխեք ուներ, պտի պախեր, ք'ոչներ, րտու խամաք էլ ձ'են ծալտուն չէր խանում: Հառավոտ աղւորների կանչի հառչի բերնին հնում էր վեր, էթում էր թավլեն, անասունների գարը էր տալում, տգները ավլում, ք'րում, նոր պալում՝ հիմի էլ տան գործն անելու:

Մե գան հիրիգունը էտ գերգաստանը որ հավաքվում ա հիրար վրա, հիրգվա խտը ուտելու, գյտգեն էլ ոտի վրեն կայնուկ, ըստու-րնդու կամքըն էր կատարում, մեկ էլ թավաքյալի պտտի վրեն մե շողք ա հնգնում, էտ շողքը էթալով մարդու կերպտրանքի նման ա գառնում: Տնեցիքով սող հերսները գարցնում են էտ շողքի յանը, խաշակնքում են, գլոխ տալում: Մեկ էլ էտ լուսաթաթախ մարթը տսում ա.—Ես Գտիրե՛լ հրեշտակն եմ, էկեր եմ, որ ձեք տնից էրկու մարթի խոքի առնեմ: Հիմի դուք ձ'եր մեշը որոշեք, թե էտ էրկու խոքին ո՞րն են, որ ես ընգոնց խոքին առնեմ:

Տնեցիք սաղով հաշկները քցում են գյագի հերեսը...

Գյագեն ասում տ.—Լավ, մեկը ես, ախար, Գտիրե՛լ հրեշտակը էկեր ա, որ էրկու մարթու խոքի առնի, րը մեկը ո՞րն ա...

14. ԻՇԻ ՆԱՂԼԸ

Ավալ ժամանակ մե քյասիք մարթ ա հնում, մե խտտ էլ կնիկ ա հնում ու մե մինուճտր տղա: Ըտոնցն հնում ա մե խատ էլ էշ:

Տղեն ընտանիքում ա, խառնում-հլնում ա կարգ-վելու աղաւ խերն ու մերր րառն ասում են.— Քա աղաւ, հարկ ու հերանկու սիւսկցրեր ենք շար դու ընտանաւ, որ բերի կարքենք, Հիմի դու ջնջ տղա ես, հարի կարքենք, մե խատ խորոա, խալալ կաթնակեր խարա բերենք, մենք էլ հիշ-կանք վրեն, ուրխանք:

Տղեն ասում ա.— Իմա՛լ կարքվեմ, մեղի ըսկի հմնօրվա ուաելու խաց չկա, էլ ինչո՞վ կարքվեմ, էտ խղի ախճկան էլ րերենք մեր դիխին բալա-պատիւ: Թաղը տվեք, րաու մասին էլ չխոսանք:

Մե օր էլ մարթ ու կնիկ գիշերը դարթնում են մեշու դևսից-դենից խոսում, վերչն դալիս, կանգ-նում աղի կարքվելու բասին:

Շատ են ասում-առնում, վերչը կնիկն ասում ա.— Ա՛յ, մարթ էա աղեն էանց խո չմնա՞, շաա էլ քյասիբ ենք, բեր էա մեր էշը ծախենք, ըաու փարով մեր տղին կարքենք, խարնիս անենք, հալրաթ ասաված օղորմած ա, յեաո կախշաանք էշ էլ կառնենք, կով էլ:

Մարթն ասում ա.— Խա, ես հոժար եմ հա-ռավաուն աղի խեա խոսա, անանք ինչ ա ասում:

Դու մի ասա տղեն քնուկ չհլնում ա, էա հրմ-մեն խոսացկութենը լսում ա, դիխը ջեջմի ալից խանում ա դուս ու յեոսոա-յեոսոա ասում ա.— Ես ձեղի քանի դան եմ ասե, որ իմ կարքվելու րասր մեկ էլ չանք, ես չեմ կարքվում, պթալ դնաց:

Խեղճ խերն ու մերր սակվում են մնում, ըաուց դեն էլ մնչ մե դան էլ կարքվելու կսեն չեն ա-նում:

Հնցնում ա մե խելակ վախա: Հուրիշների աղերքն, ախճկներն կարքվում են, համա մեր էա խեղճ աղան մնաց էնենց, առանց կարքվելու:

Չարեն կդրվում ա, մե օր աղեն ասում ա.— Այ խեր, այ մեր, էլ հնչի՞ էն իշի նաղը չէք ա-նում:

15. ԻՐԿՍՈՎ ԷԼ ԶԱՐԿԱՅԱՆ

Էրկու գող արաերով էթալու վախա անում են, մե մարթ եղները լծուկ՝ չորոցով վար ա ա-նում:

Գողերից մեկն ասում ա.— Ես դհլնեմ էն ար-տի գեմի չնգը, կրոոամ՝ դարմանում եմ, դար-մանում եմ... Էնքան կրոոամ չուր էա մաճկալը հիրան վարը թողա, դա իմ կուշաը, հիմանալու, թե հինչի՞ եմ դարմանում: Վար անողը որ դա դըբա ընձի, հիմանալու թե հնչի՞ եմ ես դարմա-նում, դու էն փի ալից դուս հարի, որդեղ՝ դու սլախկվորուկ դհլնես, կվագնես դըբա եղները, մեկին լծից գհարցկես ու կըշես ձորը:

Պահանավորվան ու էանց էլ արին:

Մեկը պախկվորավ փլի հեղեր, մեկը դոխ-սուկ՝ դնաց հելավ արաի դեմի չնգի գլխն ու սկսեց լոռալ: Դարմանում եմ, դարմանում եմ, վարմանում եմ... Բոոաց, բոոաց չուր վար անող գեղացին եղներին կայնցընց հաճավելի դլխն ու մտածեց. «Տենաս էա մարթ էա ամայի չուում ի՞նչ ա տեսե, որ վըրհավուր բոոում ա՝ դարմա-նում եմ: Գնամ անամ ի՞նչ ա հելե, րալի ըաե մե բան կա»: Հլնում էթում ա:

Վար անողը, որ եղներին թողում ա ու հլնում էթում ա դըբա չնգը՝ «դարմանում եմ» բոոողի կուշաը... չուր էսի էթում, հլնում սարի գլխը, էն մարթի կուշաը, էն մեկել դողը փլի հեաեից դուս ա գալում, վագնում ա չորոցից մե եղանը հարցկում ա ու վոադով քշում հիչցնում ա ձորը, որ չնգի դլխից չերես: Մաճկալը խանքապաուր խասնում ա չնգի գլխի մարթին, որ կայնե րնդե, հիշկում ա չորոցին ու բոոում՝ դարմանում եմ, ասում ա.— Հըլը կայնի, մի բոոա, անանք հնչ ե՞ս դարմանում, ի՞նչ դարմանալու ըան կա ըս-տե:

Մարթն ասավ.— Ես ախշրքի աակը շաա բան ի անես ու լսացե, համա թաք եղով վար անել չի անես: Դու էա իմա՛լ ես մե եղով վար անում:

Եղան անրը յեա դարցավ, հիշկաց արաին, չորոցին, անալ որ մե եղը չկա... ասավ.— Ախպեր, ես քեղնից շաա եմ դարմանում:

16. ԼԱՎ Ա, ԼԱՎ, ԲԱՆԻ ԲԱՐԻՆ ԷՏ ԻՐ

Հլնում են, չեն հլնում խինգ ախպեր են հըլ-նում, մե խաա էլ մեր: Ըառնք հմնուկ էլ առու-աուր են սնում: Հիրանցը մե խաա ջնջ դիքյան տ հլնում, հիրանք էլ դիշեր-ցերեկ դիքնից դուս չեն դալում, էնենց որ էա մարթիք հիրանց առու-աուրից դեն էլ գաղ չեն անում: Տուս, աեղ, հի-րանց մերը, կնիկ, ճիժ, ըառնց խամար յա հե-լած, յա չելած՝ մե հաշիվ էր: Մե խոսկով, ինչ ուղում հլներ, թաքիլան հիրանց առուաուրը հըլ-ներ, փարա ախշաաին, էլ բան պեաքը չէր:

Ըառնք ունին մե խաա մեր, անունն էլ Նու-բար էր: Նուրարը շաա լավ կնիկ էր, հմմին օք-նում էր, հաշկ էր դեղում, լավցնում, շայններին խրաաում էր. քյասիբ, ախկատ մարթիք էլ որ դիմում ին հիրանը, էտ կնիկը ձեռնից էկած լա-վութենն անում էր: Կասես էա աղերքը ըսկի հի-րանը չին, անչ մե րանով չին քաշե հիրանը:

Մե դան էա պառավը խիվնդցավ, հնգավ ջլերը: Խարսներն աղոթք ին անում, որ հիրանց կեսուրը շուա լավանա, հլնի վեք: Սկսին դեղ ու դուր անել, համա արդեն օր օրի վրա ձեռնե է-թում էր, քանի էթում՝ յեաում էր:

Ջ'նչ խաղսը տեսավ իր կիսուրը դժտրանում և, գլադին ճամփեց դիրքանը, առավ.— Գնա, տղերքին ասա, իր ձեռք մերը արդեն դժար տ, թո դան տուն:

Գլադին գնաց դիրքանը, համեն մեկ-մեկ ասավ, վերջն էլ հավցրեց, իր ջ'նչ խաղումը սաղիտ էլ կանչում էր, ասում էր՝ թո գան տուն, համ էլ տերդերը բերեն, իր ադեին սրփութեն տա, թավաքյալի բան չպտդայի:

Ջ'նչ ախպերն ասավ.— Մենք դանք, էլ ի'նչ տենենք. հնչի՞, մեզի ըստե գո'րծ չկա, միշտարին թափե՛ խեխտվում ենք, բանը դոժեներս թողենք, հմնով դանք, ի'նչ ա ադեն խիվտնդ ա,— յետո հավցրեց,— դախից մե արասի փարա տվեք դլադին, թո էթա, մեր տան տերդերին տանս: աուն, ադեին թո սրփութեն տա:

Գլադին փառա տվին, ասին.— Գնա, մե խատ տերդեր տար ադեի վրեն, շուր մենք դանք:

Հիլերդվա յանը ադեն դըհա դժարացավ, լիդուն ըովավ, էլ մարթ չէր ճաշում. մե խոսկով, ադեն խոքու խետ էր:

Խարսներն էլի գլադին ճամփին դիրքանը, ասին.— Ադեքին ասա՝ թո շուտ-շուտ գան տուն: Ադեն մեռնում ա:

Ադեի ջ'նչ տղեն յետոտավ դլադի վրեն, ասավ.— Գնա՛ք ի'նչ անենք, իր էկանք, խո ադեին չենք սաղծնի...

Ջ'նչ ախպեր էտ խոսկի վրեն, մեկել տնից էն մեկել դլադեն էլ խանքակտուր հիլտներ թալեց դիրքանը, տատվ.— Ադեն մեռավ, ումորն էլ ըախշեց ձեզի:

Ախպրտանքով հիշկին հիլտը հերես, ըտոնցից մեկը վեցրեց, ուրտխ-ուրտխ ասավ.— Լավ տ, լավ ա, ըալի բարին էս էր...

17. ՏԵՐԴԵՐ, ԿԱՐՔԻՏ ՄԵՌՆԵՄ, ԻՇԻ ԶԱՏԻԿ ԵՓ Ա

Մարթ ու կնիկ են հլնում, էտ կնդա ծալը պակաս ա հլնում. մարթն էլ համաշա ձեռ ա առնում, վրեն ծղղում ա: Մարթը ինչ իր ասում ա, խեղճ կնիկն էլ հավտում ա:

Մե դան էլ էտ խեղճ ու անճար կնիկը մխկլտալով դիմում ա մարթին, խաքի քոչիտ շորերը նշանց տալով, ասում ա.— Ախար էս քոչիտ, քըրքըրված շորերով ես մարթի հերես չեմ կանում հլնեմ, ըր ամոթ չէ՞, ինչ կհլնի՞, իր մե խատ թաղճ դերա տոնես, խաքնեմ, ես էլ ժամ էթամ, մարթի մեջ էրեամ, ըր ես քո կնիկը՞ չեմ, մեխկը չեմ:

Մարթն էլ, իր սկի չէր ուզում կնդա խամար մե բան առներ, վրեն ծղղալով, մեկ էլ դլխահոար:

անելու խամար տտում ա.— Խա, ըր իմալ, կնիկ չուն, հետո իշի ղտտիլին բեղի խամար ևս գեյրա էլ լաւանեմ, գլխի շոր էլ:

Կնիկն ուրխում ա, համա հա հիշկում ա, իր իշի ղատիկը դա, մարթն էլ հիլան խամար թաղա շիր առնի: Հսնում ա մե շափաթ, էրկու շափաթ, մե տմիս, էրկու ամիս... մե տարի, համա իշի ղատիկը չդալում ա, կնիկն էլ հա մարթին խարցնում տ.— Այ մարթ, ըր չէկավ էտ անտեր իշի ղատիկը, հաշկս ջուր կդրավ:

Մարթն էլ համեն դան քթի տակ ծղղալով տտում տ.— Չէ, այ կնիկ, հըլը չէկե, ըր իր դա, հենա ես իմ պարտքը կկատարեմ, քո դերեն կտոնեմ, գլխի ջորն էլ խետը:

Վերը, էս ծալը սլտկաս կնիկը համփերութենից հլնում տ, ճարը կտրած էթում ա տեր խշտոյի կուշար, խարցնում ա.— Տերդեր ջան. կարքիտ մեռնեմ, հըլը ասա, դու դիտուն մարթ ես, զտակների դրխ ես, խասկնում ես էտ հըմմընից, ե'փ ա գալու էտ անտեր իշի ղատիկը:

Տերդերը տենում ա, իր էս կնգա խելքը մեշու պտկաս ս, խնդմնալով խարցնում տ.— Օրշնած, քո ինչի'ն տ պետք իշի ղատիկը, հ'նչ ես խարցընում:

էս ծուռ ստվղալուն էլ ասում ա.— Ախար տերդեր ջան, աշտ առնեմ, իմ մարթը ընձի խոտտցեր ա, իր իշի ղատիկն ընձի խամար դերա, մեկ էլ գլխի շիր առնի, հըլը հիշկա՛ իմ քոչերը ու իմ հալը. ըր տմոթ չէ՞, տերդեր ջան:

— Օրշնած, քեզի խամար ե'փ ա խոտտացե քո մարթը,— խաղցրեց տերդերը:

— Հեսա հելավ էրկու տարին կթմմիլ,— տտում տ խեղճ կնիկը:

— Խա, իր էտենց ա,— ասավ տերդերը,— քո խամար իշի ղատիկը կհլնի էն օրը, որ օրը իր քո մարթը քեզի խամար թաղճ ջորեր կառնի:

Խնդեն ուրխում ա, լխասկնալով տերդերի ասածը, էթում ա տուն շարունակում ա սպասել իշի ղատիկի գալուն...

18. ԲԸ ՄԵՆՔ ՄԱՐԹ ՉԵՆՔ

Մե հարստի տուն մե խատ գլադտ յտ հլնում, էտ դլադեն ինչ մե դո'րծ շտնում ա, ինչ դո'րծի, իր դնում են, ասում ա՝ ըր էտի իմ բա'նն ա, յա էլ չէ՞ ըր կանա'մ ես էտի տնեմ, կամ թե չէ կասեր՝ դո'րծ շտնեմ, ջանըմ:

Գլադին տտում են.— Գնա, էրկու կուժ ջուր բեր, վլտսկ պտի անենք:

Գլադեն ծմրկտալեն ու նեղացուկ ասում ա.— Բը էտի իմ բա'նն ա, հենա ճժերին ճամփեք, թո էթան բերեն էլի:

Ատում են.— Հելի դնտ, թավեն լավա:

Գյաղեն պաղատախանում ա.—Բը ես կանամ, խիվանդ ես:

Մահլանս, գյաղին տնկոյթից ուր որ մե բան ա ստում, գյաղեն մե մհտնա լա բռնում, որ էս գործը շանա:

Մե դան էլ աղի քեֆը լավ ա հլնում, դալում ա տուն, գյաղին կանչում ա, ստում ա.—Հարի սապորներս քաշա, խան:

Գյաղեն նեղացուկ ասում ա.—Աղա ջան, որ էսի իմ բանն ա, որ դու ինձի ասում ես, հենա սապոք խանկու դենշիկ ես տոն, ընդով խան էլի, որ մեկ էլ ընձի նեղութեն շտաս՝ չհլնի:

Մե դան էլ աղեն ուզում ա գյաղին փորցի, կանչում տ կուշտը, ասում տ.—Ձուր չես բերում, կովերի տակը չես ավում, սապոքներս չես քաշում. մե խոսկով, ինչ ասում ենք՝ չես անում, բը քո խետ իմա՞ն անենք: Մե գործի էլ եմ ուզում զնել, թե բոտոց էլ հրաժարվար, քեզի կխանեմ կխորդեմ, ղի՞ր ուղում ես՝ զնա: Խանումս հիւրան օթաղում պառկուկ ա, ողները ցավում են, չես կանա՞ էթա խանումի ողները մեշու մսո՞ն, բալի դինջնա:

Գյաղի հաշկերը ձեռաց պսպղացին, աղին աւաւ.—Աղա ջան, դու ընձի լավ ձեռ ես առն. հնչի՞, մենք տղամարթ չենք, բը կթողեմ, որ իմ խանումի ողները շանջույա, էս սհաթին էթամ, խանումի ողները, քո խաւնած, լաւ մածեմ, տրորեմ...

19. ՎԱԽԵՆՈՒՄ ԵՄ ԷՏ ԷՆ ՔՅԵՆ ԻՄ ՎՐԵՆ

Մե քյասիր մարթ ա հլնում. էտ մարթին հնչ կով ա հլնում, հնչ խոն, հնչ էլ մե կարողութեն: Ըստիբլած էտ խեղճը էթում ա մե հարուստի տուն նոքար ա հլնում: Համա էա աունը խո տուն չհլնում, դո՞նք ա հլնում:

Տան սաղ դիւծը հիւրան վրեն ա հլնում, էնենց, որ էտ գյաղեն օր ու արե շտենում ա: Համեն բոտուն կարքաղում են: Գյաղա՛, արտը քաղա՛, դյաղա՛, աավարը ջրա՛, դյաղա՛, աավրի տակը ավլա. մահլանս, դիւններտ ինչ ցավցնեմ, աունը ինչ հլնում ա, չհլնում՝ դյաղեն ա:

Տանն էլ մե դիւն ա հլնում թե չէ, էլի գյաղեն ա մեղավոր: Մեկը խիվնոցսով՝ դյաղեն ա մեղավոր, թունդիրը լավ չվառավ՝ դյաղեն ա մեղավոր, ճիծը զնաց հնդավ ջուրը՝ դյաղեն ա մեղավոր, կովը թափքով դանեց, կաթը թափեց՝ դյաղեն ա մեղավոր, մե խոսքով, ինչ բան հլնի՝ մեխկը դյաղի վրեն էր:

Համա գյաղեն բոտով խո չէր պըծնում: Մե շառ որ թալում ին գյաղի վրեն, հիւրդունն էլ աղեն որ դալում էր տուն, սաղ տնեցիքով դանդաղ-

վում ին գյաղի վրեն, աղեն էլ հլնում, գյաղին մե լավ տփում էր:

Մե օր էլ խանումը սլառկավ, մե ճիծ բերեց: Քեֆ-ուրտխութենը հնդավ ըտոնց տունը: Մանոթ-բորեկամ, դուր-դըկից, դալում ին հաշկալուսանք:

Խեղճ գյաղեն հլնում, նստում ա դռան քա-րերի վրեն, հոնքոռ-հոնքոռ լալում:

Մե հուրիշ ծանոթ գյաղա դալում ա, տենում որ էտի նստե, լալում ա, խարցնում ա.—Գյաղա, ձեր աղի տունը քեֆ-ուրտխութեն ա, որ խանումը էսքան տարի ճիծ չէր բերում, հիմի տղա յա բերե, հ՛նչ ես դու սուք ու շիվան դրե:

Գյաղեն հոնքրտալին ասում ա.—Խա, բը՞, հիմի որ աղեն էկավ, հիմցավ, որ խանումը պառկե, տղա յա բերե, կքաշա ընձի կտփա, կասա՞ դու ես մեղավոր...

20. ՀԻՐԳՎԱ ԽԱՑ ՈՒՏԵՆՈՒՑ ԴԵՆ ԷՆ ԻՆՉ ԳՈՐԾ

Մե խատ շատ քցիր մարթ ա հլնում: Գալում ա խաց քտղի վախտը, քցիր մտածում ա, իմալ անա, որ մե խատ խաց քաղող բռնա, որ սաղ օրը դիւծ անա, հախր քիչ առնի ու դիւսավորը քիչ ուտա:

Ման ա դալում, ման, մեկ էլ տենում ա մե մարթ դերնդին հուսին մեյդնում կայնուկ ա: Մոտկնում բոտուն խարցնում ա.—Ախպեր, դքա՞ս, ֆայլութեն անե՞ս՝ խաց քաղես:

— Բը գործիս անունն ի՞նչ ա, որ չդա՞մ: Որ լավ հախ տաս, փորս էլ կուշտ պախես՝ դքամ, բը ի՞նչ պախ անեմ:

Բարիշում են, էթում են քցիր տունը: Քցիրն ասում ա.—Հարի աղաաստ անենք, նոր հլնենք կրենք գործի, որ էլ մեկ էլ աղաաստի խամար ժամանակ չկորցնենք:

Նստում են խացի, համա խացն ու կերակուր էնքան քիչ ա հլնում, որ քաղվորն անում ա էրկու բերան, քաշվում կրաղ, մտածում ա, թե. «էս ի՞նչ մարթի ձեռ ընդա, թե որ էսենց պախա, ես կորա»:

Աղեն էլ մտածում ա. «Հաղը այադին կերավ, ըրեմ թո ճաշն էլ ուտա, համ քիչ կուտա, աղ-ուրսաին կերավ էլի, խո՞ պաղովելու չէ, համ էլ ժամանակ չկորի կես օրվա խաց ուտելու վրեն, էնա չուր հիւրդուն կքաղա»:

Ֆայլին ասում ա.—Ախպեր, հաղը նստուկ ենք, կեսօրվա խացն էլ ուտենք, նոր մեկից հըլ-նենք, կրենք գործի:

Քաղվորն համաձայնվում ա:

Խաղենը կարքաղում ա, որ կեսօրվա խացն ու ճաշն էլ բերեն: Ուտում պըծնում են, համա ֆայլին չկշտցե. «Հիմի էլ չուր հիւրդուն կայնի,

քաղ արա՞: Խաղենն էլ մտածում ա. «Համարյա ետև ա, թո հիրգվա խացն էլ ուտա, նիր հըլ-նենք գիրծի, մե սհաթ էլ հուշ ըանթող կանենք»:

Ասում ա.—Քաղվիր ախպեր, հալի մեր հիրգ-վա խացն էլ ուտենք, նիր մեկից հլենենք, կրնենք գիրծի, որ էլ չկալենք, թե էսի ճաշ ա, էսի հիրգ-վա խացն ա, հաղը էտ ժամանակն էլ էլի կքա-ղենք:

Քաղվիրն ասում ա.—Ինչ գհլնի, լավ գհլնի-րերեք հիրգվա խացն էլ ուտենք, տենանք՝ իմալ գհլնի:

Բերում են հիրգվա խացն էլ են դնում քաղ-վիրի հառեշ, խաղենք կտրծում ա, թե ֆալլեն հի-մի կասա՝ ըոլ ա, ախպեր, ու էլ չի ուտի, համա էնի շատ իշտահով ուտում ա, պաղ ջուրն էլ խմում ա վրեն, սկսում ա շարխները խանել:

Ազեն ասում ա.—Փառք ասուն,—ազոաստը կերտնք, ճաշն էլ անուշ արինք, զաթի հիրգվա խացն էլ նոր վայելեցինք, հիմի հլենենք ու կրնենք գիրծի, շուր մղրեր տալը քաղենք:

— Ա՛յ գրթ, հիրգվա խացը ուտելուց յետո մարթիք քնում են, որ հտոավտուն շուտ հլենն գիրծի, ոնչ թե հիրգվա խացից յետո հլնում են քաղ անում,—ասում ու ձգվում ա ստքուլի վրեն ու քնում...

21. ԵՍ ԸՍԿԻ ՄՈՋԻ ԷՆ ՉԶԵԼԱ

Մե դան մեկը էթում ա հիրան ծանոթի տունը կ'ոնախ, որը մի հուրիշ գեղում էր արրում:

Խաղց ու բարովից յետո բերում են, խացը քցում, նստում են ուտելու: Տանտերը տենում տ, որ կ'ոնախը պրծե խոցի վրեն, հա քփսում-ու-տում ա, հիմի տանտիրոշ տաշտ սւ մաղը կկա-պա, խանչալ զանես սրդից մե կաթ արուն չեթա, համա խո չկանա բան ասա, թե՝ ըոլ ա ուտես:

Մտածում ա, մաածում, սեղանից յետ ա քաշ-վում, կայիշն էլ թսւցնում ասում ա.—Վո՛ւվայ, էս իշքտն կնրանք, դարցանք գոմեշ:

Կ'ոնտիւր տանտիրոշ ֆել ու ֆանդը խասկնա-լով, ասում ա.—Ես հըլը մողի էլ չեմ հելի,— ու շարունակում ա խացը քփսել:

Տանտիրոշ հաշկերը մնում են բաց...

22. ՄԵ ՄԱՐԹԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵՆԸ

Մե գեղում մե խաա ջատ շոո հաշկ, ալսինքը կնանիքի հեգեից հնդնող, մարթ կեր: էաի շաա էր լկտովում, ըստու-ընդու հեղեից էր հնգնում, գեղում էլ խարս ու ախճիկ չէր մացե, որ հեղվը-նեից չհնգնե: Դուռն տասծ, չեմ գիդում, բտն էլ բաշարում էր, թե չէ՝ հենա գլոխ գովտու խա-մար էր ասում:

Գեղն հնգուկ էր մե խաա ձորի էրկու յանր,

մեշտեղով էլ մե խատ պստի հառու էր էթում, վրեն էլ կարմունջ կապուկ:

Մե դան էտ մարթը որոշում ա, որ էթա հի-րանց գեղի տեղերի կուշտը, խոստովանվի, համ էլ սրփութեն առնի, բալի մեղքերին թողութեն տա տեղերը, որ հինքը էթա արքայութեն:

Հլնում ա, մե կիրակի օր, էթում ա գեղի ծե-րը, զոոտմյալ տեղերի կուշտը, որ խասուկ ախ-ճրկներ էլ շատ ուներ, խարսներ էլ: Գալում տ, տեղերին ասում ա.—Օրշնյա ի տեր:

Տերդերն էլ ասում ա.—Աստված օրշնա, վա-վախ:

— Տեր հայր,—ասում ա էտ մտըթը,—ընծի պտի խոստովանցես. ես մեղկի մեշ կորուկ եմ, որ չխոստովանվեմ, ես գիդում եմ, որ մեոա, դժոխքի դոները իմ հառեշ լեն կրացեն, սատա-նեքը ընծի կտանեն, քցեն կրոե կաքասը: Դու որ խոստովանցես, հալրտթ մե բան հլնի:

— Խոստովանցեմ, որթի, համեն մեխկին դարց կա, դարցին էլ քավութեն կա, քելա խորա-նը, հեսա գալում եմ:

էտ մարթը մտավ խորտնը, չոքավ հերեսով յըրա աղոթրան, հերեսը խաչակնքեց:

Տերդերն էկավ, ջ'ոշ շոտչալը քաշեց վրները, գլխներն էլ ծասկեց, պալպանիչ ասավ, խաչա-կնքեց խոստովանվողին, ասավ.—Ասա՝ մեղա աստծու:

Մարթն ասավ.—Մեղասու:

Տերդերը մե խաա խաղաց, ասավ.—Դր մեղ-կերա մեկ-մեկ ասա, տենամ քո մեղկերն ի՞նչ են:

— Տեր հայր, մեշու ամաշում եմ, համա պտի ասեմ: Տերդեր ջան, դու էլ ես ջայել հելե, իմ սաղ մեխկերը իմ ջայելութենի մեխկեր են: Հիմի ուզում եմ քո հառեշ, ասու հառեշ մաքրվեմ, թանգնամ, որ բան ա, թե որ մեոա՝ հայր Ար-րահամի փայն հլնեմ:

— Ասա, օրշնված, ես ախար վոտզն եմ, պաի կնեքի էթամ,—ասավ աեր հայրը,—մեկ-մեկ ա-սա, տենամ մեղկերա ինչ ա՞, որ էանց վախե-նում ես:

— Տերդեր ջան, կարմնջի էն յանի՝ դեղի կ'ըա-ղի էն առնը գիդում ես,—խարցըեց խոստովան-վողը:

— Խա, յեաո:

— Ընդե մե խատ որփեների կնիկ ա տրրում, ընդու խեա շնացել եմ, թողութեն տու:

— Աստված թողութեն շնորհեսցե,—ասավ քահանան:

— Ընդու էս յանը,—շարունակեց խոստովան-վողը,—դրա կարմունջը, մե խաա խորոտ խարս ա արրում, մարթն էլ կ'արիրութենի մեշ ա: Ըն-

դու խեղճ էլ սատանի խնձորը կերանք, թողութեն տու, տերգեր շ'ան:

— Աստված թողութեն աա, որթի:

— Տերդեր շան, կարմնջի էն հանգճում մե խտտ տուն էլ կա, ընդեն էլ մե խատ դախ մացուկ ախճիկ կա, ընդուն էլ վարձք արեցի. տերդեր շան, կարքիտ մեռնեմ, էտ էլ բախշա:

Տերդերը խիստ յեռոտտուկ ասավ.— էտ էլ րախշեցի, շուն շան որթի, համա որ կարմունջն հնցեր ես էս յանր, ես քո խոր խոթին...

Տերդերի տունը կարմնջի էս յանն էր:

23. ԽԱՅ ՈՒՏՅԵԼԸ ԵՓ Ա. ՀԱՐԽԱՐ

Մե խելոք մարթու խարցրին, թե՛ եփ ա հարմար, որ մարթ խոց ուտա, օրվա ո՞ր վախտը:

Խելոք մարթը մեշու մտածեց, ասավ.— Ի՞նչ ասեմ, հարուստը եփ էլ ուտա՝ ընդուն հարմար ա, համա քյասիբը՝ եփ որ էտ օրը հիրանը խոց գհնի:

24. ԽԱ, ԲԸ ՉԵՄ ԿԱՐՈՏՅԵ...

Մե մարթ էթում ա հիրան յեռու աղգակունի տունը, որը հուրիշ քաղաքումն էր արըում:

Հառուն լավ ունթունում են, հարդում-պաղ-վում:

Կ'ոնախն էլ հիրան խամար ուտում, խմում, սադ օրն էլ քաղկում ման ա գալում, պոթա աա-լում, հիրդենըն էլ գալում ա աղդտկանի տունը, քնում:

Հանում ա մե շափաթ, էրկու շափաթ. կ'ոնախն հիւանն ընդե չղում, որ հլնի էթա հիրանց երգիբը, յա էլ չէ՝ հիր խամար մե սեյնակ ճարա, էթա մեշն հիւան խամար աբրի:

Տան տիրվանքը՝ մարթ ու կնիկ, շատ են մտածում, թե իմալ անեն, որ ըսուն խասկցնեն, որ հլնի էթա:

Մե դան նստում են խաց ուտելու, անանի, խաղերով ուղում ա կ'ոնախն խասկցնա, թե՛ բը դու քո կնդտն, ճժեբին չե՞ս կարոտցե, մտեա չեն հնդնում քո խերն ու մերը. լավ սիրդ ունես, ախպեր, էտքան վախտ էկեր ես մեր տունը, արրում ես, ըսկի մե օր միաա չես քցում քո դերդաստանը...

— Տո իմա՞լ չեմ քցում, ըսկի մտեա էլ էթում են, ըսու խամար էլ շաա մաածեցի, վերջն էլ որոշեցի մե խաա յեռագիր տամ, յա նամակ դրեմ, համա յեռաղըի փարա շունեմ, դու ընձի մե տաս շալի փարա տուր, հեւի լավ գհնի յեռագիր տամ, որ հիրանք էլ դան, էտի դրհա շուտ գհնի, համ ես շուտ կտենամ, կարոաս կառնեմ, համ էլ գուք կտենաք ձեր աղդ ու րարեկամին.

թո գան մե վախտ ձեր տունը կարրեն, մե բան, որ ձեր տունը լեն ու բոլ տուն ա...

25. ԴՈՒ ՓՁԻՐ՝ ԵՍ ՈՒՐԽՅԱ, ԵՍ ԷԼ ՓՁԻ ԴՈՒ ՈՒՐԽՅԱՐ

Մե հարուստ մարթ հիրիգունը կանչում ա ղուտնաշուն, ասում ա.— Փշա, ես քեֆ պտի անեմ:

Ղուտնաշին փչում ա, քեֆ արողն էլ ուրխնում ա: Քեֆի թունդ վախտը ղուտնաշուն տտում ա.— Շատ լավ ես փչում, հեքուց հարի քեղի մե խատ կով կտամ:

Ղուտնաշին դրհա հեշխով ա փչում, որ կովի անունը լտում ա:

Աքլորակտնչ քեֆ անողը ղուտնաշուն մե քանի շալի տ տալում, ճամփու դնում:

Ղուտնաշին ձեն-ծպտուն լխանում, որ փարեն քիչ տվեց, չումքի հառավտուն կով էլ պտի սաա-նար:

Կեսօրվա յանր էթում ա հարուստի կուշտը, բարով տալում, ասում ա.— Աղա, էկեր եմ, որ էն կովը աաս՝ տանեմ:

Ադեն ղտրմտնում ա.— Ի՞նչ կով, ի՞նչ րան: Դու փչում իր՝ ես ի ուրխնում, ես էլ կով խոստացա, որ դու ուրխնաս: Դու եկավ, որ դու փչեցիր՝ ես ուրխցա, ես էլ փչեցի՝ դու ուրխցար, քվիթ հեւավ, գնաց:

26. ԾԱՆՈԹԸ

Մե անոթի մարթ չուղվ էթում ա: Մեկ էլ աե-նում ա, որ մե քանի անժանոթ մարթ նսաած ծառի խովը՝ հախպրի դխին խաց են ուտում:

Անոթի մարթը առանց խոսկ ասելու, սուս ու փուս դալում, նստում ա խաց ուտողների կշաին, սուրֆի դխին ու սկոում ա խաց ուտել:

Նսաողներից մեկը խաղցնում ա.— Ամոթ չհլնի խարցնելը, էս նսաողներիցս որն ա քո ծանոթը, յա էլ բարեկամը, որ նսաար մեղի խեա խաց ուտելու:

Անժանոթն ասում ա.— Էնի յա իմ ծանոթը,— ձեռով նշանց տ տալում խացի դաստըխունը ու շարունակում ուտելու:

27. ԵՍ ԷԼ ՄՈՐՏ ՀԻՇԵՑԻ

Մարթ ու կնիկ նստան խաց ուտելու: Կնիկը էտ օրը սրաս էր էփե, մարթի խամար մե դող լցրեց, դրեց հառեղը, մե դող էլ լցրեց, դրեց հիրան հառեղը:

Չուր մարթը բոթոճ էր անում, կնիկը մե շ'նչ գթալով սրաս կերավ... Սրասը կերավ, լիղուն կպավ, սրասն էնքան աաք էր, որ խեղճի բերանը խիստ վառվում ու էլ չկարցավ խոսել, հաշկե-րից էլ արցունքը շոտլով թափավ:

Մարթը էտի որ տենում ա, կնգան խարցնում ա.—Ի՞նչ հելավ քեզի. հնչի՞ր ես լալում, չնի՞ր սքասը տար էր, բերանս վառեց:

Կնիկը հաշկերի արցունքը սրփեկով, բերնի հուման սրասը մե կերպ կու տալով սթից հոնքըրտալով ասում ա.—Քա չէ, օղորմած մերս սքաս շատ էր սիրում, իմալ դթալը տարա բերանս, մերս հնգավ մտես, էլ չկարցա ընծի պախեմ՝ լացա:

Մարթը միամտավ, մե ջ՛ող դթալ սքաս էլ ձավրով հինքը տարավ բերտնը... Տարավ լցրեց բերանն ու լիզուն կպավ: Կնիկը թնամնում էր, էտի որ տեսավ, խնդմեղալեն մարթին խարցնում ա.—Դու, հնչի՞ր ես լալում, չնի՞ր քո բերանը սրասը վառեց:

Մարթը մե կերպ աաք սրասը կու ավեց, հաշկերը սրփեց ու ասավ.—Ձէ ջանըմ, սքասը որ կերա, ես էլ քո գյոռքագյոռ մորը հիշեցի, տսի որ հինքը ստտկավ, հնչի՞ր քեզ նման անիծածին շտարով խետը:

28. ՈՐՆ Ա ՋՈՉԸ՝ ԹՈ ԷՆԻ ՀՄՆԻ

Էրկու հնդերույիներ, էրկուան էլ խտսուկ, հըլը մե բան էլ հնցուկ, քախծը, անուշ կ'սա անելով, հիրար խետ մտն ին գալում: Մեկ էլ էկան, էկտն, խտստն մե դռան, որ էրկսով էլ պտի մղնեն էտ դռնով: Որ խտսնում են դռանը, ըտհնցից մեկը շուա հսնում ա հառեչ, որ հինքը շուա մղնի, համա էն մեկեին էլ ա շուա-շուտ էթում դըրա դուռը, էրկսով էլ լովում են դռան մեջը:

Սկսվում ա բառնց մեջը լիզվակոխվը: Մեկը ասում ա, որ հինքը պաի հառեչ մանի, մաածելով, որ հինքը խորոտ ա, շնորքով ա, հիրսն խերը դրհա հարուստ ա, հալթաթ որ հինքը հառեչ պտի հսնի:

Համա էն մեկեին էլ չթողում, էն էլ ա մտածում. «Պա՛, դու ի՞նչ ես, յա էլ չէ վի՞ր ախճիկն ես, ես քեզնից խորոտ, քեզնից բոյով, քեզնից խելոք ու ուսումով, դու ի՞նչ ես, որ ես քեզի ճամփա ամամ»:

Սկսում են արթեն հիրար քաշքշել, որ շուտ հսնեն: Մեկ էլ էն յանեն մե խտտ ջայել ադտ յա դալում: Որ զտլում ա, տենում ա էա էրկու ախճիկը հիրար քաշքշում են ու անպատիվ խոսքեր ասում հիրար, ասում ա.—Ախճիկներ, հըլը, յավաշեք, էտ շար շեման մեջն հոնք եք կովում, ընծի ասեք, բալի ես ձեզի օքենմ, որ չկովեք:

Ախճիկները հիրար քաշքշելը թողում են, հիմի էլ մեկը մեկին դոր շտալով, վրա-վրա ասում են վեջի պատճառը:

Տղեն եփ լսում ա կովի պատճառը, ասում ա.

—Իդուր էլ վիշում եք, ձեզնից որը որ պատիկ ա, թո թողա, հիրնից ջ՛ողը հառեչ հսնի:

Ախճիկները էտի որ լսում են, էս անքամ էրկըսով էլ դռնից շուա յետ են բաշվում ու էս անքամ հիրար համեցեք են անում. թե՛ հառեչ դու հնցի, ասում ա մեկը. չէ, դու հնցի, խնթում ա էն մեկեիլ...

29. ԿԱՐԱՊԵՏՆ ՈՒ ԱՆՈՒՇԻՆՆ

Անուշկին նշանեցին, տվին Կարապետին: Կարապետը շափաթ օրը էկավ աներանց առնը: Փեպին հիրդունը շայով պաղվեցին, համա ինչ արինշարին փեսա Կարապետը շայ շխմավ:

Շտտ որ դռեցին, թե՛ փեսա խմա էլի, շայ ա, խո հուրիշ բան չի, փեսեն ասավ.—Ասի՛ շնորակալ եմ, հոնք եք էտքան զոռում, ախար, ես մեր առնը, համա նոր... սքաս խմա ու էկա ըսաե, էլ ի՞նչ շտյ:

Փեսա Կարապետը զիշերը պաի մնար ըաե... համա իմալ քներ, էնենց էլ պաի հլնեք, հառավտուն շուտ՝ աքլորականչ, էթեք, որ մարթ ու մուրթ շանար:

Կարապետին ու Անուշկին ամուսնում են մե օթադ, որ թազա խարսն ու փեսեն հիրար խետ խոսան՝ ասեր անեն»:

Չուր լուս էրկսով էլ նսաում են, ոնչ մե բտն հիրար շեն ասում, սուս ու փուս նսաում, հիրար հերես են հիշկում:

Աքլորները որ կտնչում են, Անուշկեն անում ա, որ Կարապետը պաղրասավում տ, որ էթա: Անուշկի շաքեն կդրվում ա, ստիպված հինքն ա խարցնում Կարապետին.—Քա, բը դու հնչ ի՞ր էկե, յա էլ չէ՛ հնչի՞ մացիք ըստե:

Կարապետն ասում ա.—էկեք ի, որ կ'ուրբան հլնի քեզի:

Անուշկի եռսերը հլնում են, ասում ա.—Քտ թե կ'ուրբան պտի հլնիք, հենա թո հիրդվորե հըլնիլ... ես էլ բան խասկնի, դու էլ: Հելեր ես էթալու, նոր ես ասում... էլ հուշ ա:

30. ԸՍՏՈՒՑ ԴԵՆԸ ՔՐԻՍՏՈՍ ՀԼՆՈՂԻ...

Ջատկի հութի ուրբաթ օրը Քյավանա անդերները հավաքվան, որոշին, որ էտ օրը խակական Քրիստոսն ըռնեն, շարշարեն, խաչեն, իմալ որ դուրկ ա ավեդրնի մեջը:

Բերին դերերը բաժնին հիրար մեջ: Քրիստոսի դերը դրին Գեղամի վրեն, լումքի էնի համնից ջ՛ող անդերն էր: Պողոսն էլ հելավ Հութեն, որ պաի Քրիստոսին մաղնա: Արամն էլ հելավ Պիղատիսը, որ դիվա Քրիստոսին պաի դատա: Տեր Սողոն էլ հելավ պրիստովը, որ Հութեն պտի

մաղներ Բրիստոսին, էն էլ հիրան ստրաժնիկներով բռնելու ու շարշարելու:

Մնացած տերգերներն ու տիրացուներն էլ հեղան ստրաժնիկ:

Մնաց ավաք խինգշարթի գիշերը լուս հութի ուրբաթ օրվա խավարումին ղանգերը քաշեցին, ժողովուրթը չ'ոչ ու պատիկ հելան գացին ժամը, իմ տենան, թե իմալ են Բրիստոսին բռնում, իմալ են շարշարում:

Ժողովուրթը իր լավավ ժամը, ժամում էլ ճարճարանը շմնաց, ասեղ թալելու տեղ չկար, համա հըլը գալում ին, հա դալում: Հուրիշ մայլեքից էլ իր լսեր ին պատի ժամի տերգերները իսկական Բրիստոսին պատի բռնեն, շարշարեն, սաղ էկեր ին:

Տերգերներն էլ սաղ գեստավորված, սեղանի վրեն կերուխում ին ըսկսե, գիվա խորհրթովոր ընթրիքն սո: Մեշտեղը նստուկ ա Բրիստոսը՝ Գեղտմը, մնացած տերգերներն էլ, տիրացուքն էլ նստուկ են Բրիստոսի շորս ըողոր: Բրիստոսի կենացն ին խմում:

Մեկ էլ Բրիստոսը մե կտոր գառան միս վերցրեց ձեռը, մե թոս էլ կարմիր գինի, ասավ.— Լեռք կերեք, սա է իմ մարմինը,—ու ձեռի մսի կտորը բաժնեց տերգերների վրեն, յետո էլ բանցըրեց գինու թասն ու ասավ.— առեք խմեք, էս էլ իմ տրունն սո,—ու գինին մեշու-մեշու բաժնեց համնի վրեն:

Հութեն՝ Պողոսը, յավաշ տեղից հելավ վեր, թոսն էլ ձեռին բռնուկ՝ գիվա թե ուղում ա Բրիստոսի կենացը խմա, մոտկցավ պաշեց: Որ պաշեց Բրիստոսին, ըտով էլ մագնեց. պրիստավին նշանց տվեց, թե իմն ա Բրիստոսը: Ձեռաց, էա նմուտին, պրիստավն ու հիրան ստրաժնիկները կալմեշ տրին, ջրջափագին ու բռնին ձեռներն ու իմնը կապին ու սկսին շարշարել. քաշքշում ին, կթմթում ին, թքում ին հերեսը, մախլաս իսկական Բրիստոսի շարշարանք ին տալում:

Ժողովուրթը գառը-գոշում գրեր ա, լնլում ա, միմեըր սաղ փշեր են-հնցըրել են, մե էրկու միմ անջախ բժկտում ս սեղանի վրեն, իրգե որ Բրիստոսին են շարշարում:

Քանի էթում ա, ժողովրթի լաց ու կոծը շտտնում ա. մե յանեն էլ աղոտք են անում. տերգերներն ու տիրացուքն էլ երթում են: Մե խոսկով ժամում սոթում-գոմորն հնգեր էր:

Մեկ էլ էն յանեն Հութեն «Ճաշոցը» ձեռին հելավ ու վռաղ-վռաղ էտ ահագին ավեգրանով խասավ Բրիստոսին, ասավ. ղանեք է, ղանեք, էտ աջագին ծանգր ավեգրանը, գրմի, իմ շղանեց Բրիստոսի՝ աներ Գեղտմի գլխին, էտ խեղճ, պառավ տերգերը քիշ էր մացե հնգներ, համտ տնջախ հիւրանը պախեց, բժժավ հնգավ մե ստրաժ-

նիկի թեի, ձեռի խացն ու գինին ափեց գետինը ու ասավ.— Տո, ըստուց գեն Բրիստոս հնդդի խերը շուն գառնա:

Ժամում հելուկ ժողովուրթը սաղ խավան հիրար...

31. ՍՀԱԹՏ ԹԱՋԱ ՔՈՔԱ

Մե պագվական հուր ա գալում Տիքրանի տունը: Տիքրանը էտ մարթին լավ ընթունում ա, հուրասիրում ու սաղ օրը կսա են անում հիրար խեալիւրը. կ'ոնախր տենում ա, իմ շատ հուշ ա, հնում ա, իմ էթա, համա Տիքրանը չ'ուղում թողա, ասում ա.— Մեշու մնա, խոսում ենք, կեթոս էլի:

Հուրը հիշկում ա սհաթին ու ասում տ.— Ձէ, հուշ ա, պտի էթամ, ճամփես ղազն ա,—ու հնում ա վեր:

Տիքրանը տենում ա, իմ կ'ոնախր անպտոճառ ուղում ա էթա, խարցնում տ.— Հնչի՞, սհաթի քանիսն ա, իմ հելար վեր, էթում ես:

Սհաթի տերը թաղագրուն հիշկում ա սհաթին, տոսում ա.— Սհաթի տավերկուսն ս:

Տիքրանը տոսում ա.— Բան չկա, սհաթտ թաղա քոքա, էտի հեշ:

32. ՍՀԱԹՍ ՆՈՐ ԵՄ ՔՈՔԵ

Խառնսի օրը թաղտ խառսի վղից մե խտտ իսկե սհաթ ին կտխե, հիրան իսկե ցեպով:

Խարսը ուրխթենե հտ խուշ-խուշ էր հնում, շուտ-շուտ հիշկում էր սհաթին, շուտ ու մուտ էր տալում, ցեպն էր մաժում. մե խոսկով հիրան սհաթի խեա էր խաղում:

Խառնսի էն գուռ վախտը, եփ իմում ին էրկու ժողիկների կենացը, մե գրտգետ ու խորամանգ մարթ՝ խնամիքից, տենում ա, իմ խառսը տարվուկ ա հիւսն սհաթով, խարսին ջոքելու խամար խարցնում ա.— Խարսն ջտն, հըլը հիշկա տես, սհաթիտ քանիսն ա՞,—հիմանալով, իմ խարսը անգրագետ ա:

Համա խարսը հիրանը չկորցնում տ, հիշկում ա սհաթին. խարսնախպոր հանգճին յավաշ ասում ա (հինքը շխոսկան էր).— Քտ, վաշ, մտես գացեր էր, սհաթս նիմ քոքե, հըլը ըալում չէ...

33. ԷՐԿՈՒ ԱԽՄԱԽ, ՄԵԿՆ ԷՆ ՀԵՎԼՅՈՒԿ

Ճամփով էթում ին էրկու ախմախ: Ըտնցից մեկը թավաքյալի ասում ա.— Ախ, աստված ջ'տն, ինչ գհնի, ընձի տու մե սուրու օխճար:

Մեկել ախմախը խտրցնում տ.— Սուրուն քանի՞ օխճար պտի հնի, շուն էլ գհնի՞ խետը, թե չէ:

Հառչի տխմախն ասում ա.— Որ ասում եմ՝

ախմախ, չես հավատում, բը աստված խաղար խատ օխճտը կտա, մե տաս շուն հիրանց շոբն-րով լի տա, որ օխճրին շախեն-պախեն:

— Որ էանեց ա,—աստվ մեկելը,—թո աստ-ված ընձի էլ խարիր խատ գել տա, որ մե գելը քո տասը օխճրին խելաա-մխտոտ, ուտո:

Ըտու վրեն տալում, էրկու ախմախ կովում են... Մեկ էլ էն յանեն մե մարթ ա դալում ձե-ոին մե կճուճ, խարցնում ա.—Հ՞նչ եք կովում:

Կովողները հիրար հառել հնդենելով, պաղմում են կովի պատճառը:

— Թո իմ տրունը էս կճճից թափի էնենց, ի-մալ էս մեղը, թե դուք էրկուստ էլ ախմախ չեք, —ասում ա ու կճուճը բերնի վրեն կործում ա:

Մչի մեղը սաղ թափում ա:

34. ԽՄՈՒԿԸ

Մե խմուկ մարթ, որ վրեն հալ չկա, նստում ա ճամփի մեշտեղն ու հիրան-հիրան խոսում ա:

Հիրանց գեղացիքից մեկը դալում ա ըսաու կուշտը, մեշու վախա հանդաճ անում, տենում ա էս խմուկն ասում ա.—Գեղամի աունն ա, Հով-հանենսի տունն ա, Զտակենց տունն ա, համա էսի կալերի մայլեն ա, էս հ՞նչ ա էկե, հնդե մեը մայլեն, հալում էթում են խոաի, իմ ինչ րանն ա, էս էլ էկավ Անկենց աունը, էս էլ Հասաս-Հտգոնենց աունը, հեսա որդե որ ա մեր աունն էլ գըա, թո էս Քաքլան-թաքավորենց տունն էլ հնցնի, գըտ մեր աունը...

— Հըլը յավաշ,—ասավ դեղացին,—էտ ի՞նչ տներ ես նսաե հաշվում:

Խմուկը մե խաա թարս հիշկաց ըտուն ասավ.—Ախմախ, չես անում, որ լուկ խմուկ եմ, ան-շախ ընձի խասցրի ըստե նսաա, անսա սաղ դուր ու դրկեցների տները գալում, հսնում են, շուր կալերի մայլից Զաակենց աներն էլ էկան, ասի՝ լավ ա, որ էտենց ա, հիմի որդե որ ա, մեր տու-նըն էլ դըա, ես էլ գլենեմ ու կմղենեմ աունը... Հըն-գա խոսկով, չիմացա վիթ աունն էկավ, հնցավ թավաքյալի մեր աունը հնցած չհլնի...

35. ԶԱՌԿ՝ԱՆՍՄԻՆ ԳԻՎԱՆՔԸ ԶԿԵՐԱՆ

Մե խաա մարթ ու կնիկ են հլնում, կնդա ա-նումը Զարկ՝ալամ ա հլնում, մարթինը՝ Թարան-թորոս: Ըտոնցն էլ մանդր ու ջ՞նչ ճիժ շատ տ հլնում, րա՞նք ասու քյասիրն են հլնում, օրեկան դեսից-դենից մե րան ճարում, ուտում են, օր են մթընցնում. պրծավ դնաց:

Մարթն էլ, կնիկն էլ ասու դոթին են հլնում. որ ասում են Բադդադի առալ՝ իսկական ըտոնք են հլնում: Թարանթորոսին (էտի ընդու հեվելի անունն էր) որ թողիր, սաղ օրը պարապ-ստրտալ ման գըբը, ըստու ընդու վրեն րեյթ—սրախո-

սութեն կաներ: Որ օբն մթններ, գըբը տունը ու կսկսեր գլոխը դովալ, թե՛ հեսօր ըտուն էսենց ասեցի, ընդուն էլ էնենց ասեցի, սաղով ծղղացին, ձեռ առան, բերին ինձ էլ մե թաս արաղ ալին, խմա:

Կնիկը՝ Զառկ՝ալամը թողը գոթի, թամբալ հլնելուց, մե շատ դեշ, սե տրճե, իմալ տրանա դողծվոր հլնելու: Բը լիդո՞ւն, դոթի ասելու րան չէր, մե փուդ անվա բուրթ բերանը չէր րոնի: Ըտու խամար էլ դուր ու դրկեցներն, աղդ ու տակը հաշկով հաշկ շունին տենալու:

Մարթ ու կնիկ սաղ օրը շուն ու կաաու ին-վախաի-բեվախաի կովում ին: Մեկ էլ տեսար մարթ ու կնիկ ձենները դցին գլխենըն ու սկսե-ցին հիրար էլ ինչ չսլտի ասին, քուֆր-քաֆարը դրին, շուր սալլի աբրողներն էթում ին, ըա՞նցը խրատում, բարիշցնում, թողում, էթում ին հի-րանց բանին:

Թարանթորոսը միտք ա անում, միտք, թե՛ իմալ անա, որ էս լտշաո, դարցվոր, աժբատես կնիցից պրծնի, խոքին աղատի:

Կնդան թողել չէր կանա, էտենց րան էն ժա-մանակներին չկար, աղա՞թ չէր. դաներ-սպանե՞ր՝ չէր հլնի, հիրանը կըշին Սիբիլ, համ էլ աունը մե շաթան ճիժ կեր, բը րտոնց ցավը ո՞րը կըաշեր:

Շտտ որ միտք արտվ, մաածեց, հնարքը դը-թավ: Զմովտ մե ցուրտ օր կնդան տսավ.—Հեքուց հառավոտ, էն գլխեն, հարի էթոնք Բուլդակոյին*, սարի օխճարը բերում են, բալի դադը-մաղ հնգնի ձեռներս, բերենք տուն:

Կնդա խելը կորեց, մարթին հավատաց, կտը-ծելով, որ իսկականից էթան Բուլդակոյին՝ մե բան մարթը ընդերանքից կթոցնա (էտենց սովո-րութեն ուներ), կտանեն տունը:

Հեքսի օրը հտոավոտ շուտ, աքլորականչին, հլնում ա վեր, մտրթին էլ ա ձեն տալում, դար-թընցնում՝ խանում վեր, ճժերին թողում են քը-նուկ, հիրանք հնգնում են ճամփա: Բուլդակոյին դո՞ր ես, էկանք: Դողալով, սըրթսըրթալով էթում են: Զառկ՝ալամը լսեր էր, որ Բուլդակոյին կա, համա էտի իշքան ա Քյավառա դա՞գը՝ չէր գի-գում: Համա մարթը հիմանում էր, թե կնիկը դի-դում ա, թե Բուլդակոյինը իշքան պաղն ա, ըսու խամար էլ ասավ էտ մոաիկ տեղը, որ կնիկը չխոտնի, աստ՝ ես չեմ գա: Համա ճամփեն հի-մոցավ, որ կնիկը չգիդի, թե Բուլդակոյինը Քյա-վառա իշքան ա դա՞դ: Հա ձ՞ուն ճղելով գացին: Գացին խասան Սալանոցը**, ընգուց էլ հնցան,

* Հանդամասի անուն է նոր Բալագետի մոտակայքում (ձ. Կ.).

** Սալանոց, Մշկոյի քոա, հանգամասի անուններ են նոր. Բալագետի մոտակայքում (ձ. Կ.).

խասան Մշկոյի քոնն: Օրն առավ սթնել (զը ձմովա կարճ օր ա, բը ի՞նչ պտի հլնեբ): Մարթը կնգան տսում ա.— Եսասանք, գու էս շնգլի տալդեն կայնի, ես հլնեմ էս քոնքը ման գամ, տենամ էս գոր են կայնցըն օխճարը, յետո գամ, քեղի կտանեմ:

Կնիկը հավատում ա մարթի ասածին, կայնում ա մե ջ'իչ պալի տալդեն, մարթը էթում ա, գիվան օխճրի սուրուն գտնի:

Մե խելակ ընդերանք ման ա դալում, մեկ-մեկ էլ կնդա հտշկին էրեում ա, գիվա՝ ման եմ գալում: Մեկ էլ Քյալանոն ճամփեն տալում դեմն ու յավաշ-յավաշ գալում ա տուն, կնգան մախսուա թողնելով Մշկոյի քոնն, բալի գիշերը գիլվանքը գան, կնգան ուտեն, հիրան խոքին ալատվի:

Թարանթորոսը քանի Մշկոյի քոնից ղանդում էր, էնքան շուտ-շուտ էր էթում: Գիգում էր, թե հեսա Զանգ'անլամը հիրան հեգեից կխասնի ու հիրան պլանները կմնա առանց կատարելու: Գալում էր, մե յանեն էլ պլան էր քաշում, թե որ հաջողվի, գիլվանքը ուտեն հիրան կնգան, հառավոտ կեթա: Բարաթեքը կրերա, առոք-փառոք կթադա, նոր կմտածա թադա կնիկ առնելու մասին:

Մութը լավ հնգեր էր, որ Թարանթորոսը մըոսուկ, կարմրուկ հիրանը թալեց տունը:

Մգնում ա տունը թե չէ, ճօերին խորցնում ա.— Զո՛ւր ա ձեր մերը, ճամփեն իմ խետ կովտով, իննդ արավ, հնգավ հառեչ, էկտով ղըրա տուն, հըլը չեկե՞ շուր հիմի:

Մտկի մեչ ուրախտնում ա, որ լավ ա, լավ պրծտով, համա հերեսանց էնենց ա անում, գիվա հինքը մտածմունքի մեչ հնգավ, որ շուր հիմի կնիկը չէկեր ա:

Ճօերն տսին, որ մայրիկը չեկեր ա ու լաց ու կոծը դրին, շումքի համ ճըո մութն էր, համ էլ դուսը ըուք ու բորտն էր, ո՛րը կանաը տնից դուս գեր, որ էթար Մշկոյի քոնն էտ կնդա հավալին:

Թարանթորոսը միամտավ, մտածելով, որ կնիկը գիշերը կմնա դուսը, յա գիլվանքը կուտեն, յա էլ չէ՝ սըոը կտանա, կմեոնի, էլի գիլվանքը կուտեն:

Հոտովտուն լուսը որ րացվտով, ճօերը խորը դոռին, թե՛ հելի դնա, մեր մորը գթի, բեր:

Թարանթորոսը ղանթի հինքն էլ էր ուղում էթեր, տեներ ինչ ա հելե. կնդտն ցուրտն ա տարե՞, թե՞ գիլվանքն են կերե, մե բարաթ բերա օսկոներից-բանից, թադա, որ ճօերը միամտեն:

Հլնում, թանգ դրուն բոնում Մշկոյի քոն ճամփեն ու էթում տ: Խտսնում տ քոնն, էթում էն շնգլը, որդե կնգան թողեր էր, տենում ա, որ կնի-

կը էլի էն պալի տակը կոկվուկ, նստուկ ա: Սըվտա հիմացավ, թե ցուրտը տալեր ա, էտենց էլ պաղե մացեր ա, համա, որ մոտկցավ վարվորդ արեց, տեսավ որ Զանգ'անլամի շորսբուրի ձան վրեն գիլի թաթերի տեղանք կա: Դու մի ասա, գիլվանքն էկեր են, էտ կնգան խոտխտեր են, համա չեն կերե, հալթաթ ղվղացեր են, խոտ են քաշե, ձ'ունը փեքու են արե, թողե դացեր են: Կնիկն էլ փաթթվել տ ջեջմի մեչը, որ տնից առեր էր վրեն ու մշմշալեն քներ էր, տենալով որ մարթը չկա:

Նոր ըտե մարթը կնգան որ տեսավ, գիվա ուրխըցավ, որ կնիկը սաղ-սալամաթ ա մացե, ասավ.— Դը հելի, հելի էթանք, խասենք մեր ճօերին, ընդոնք հիմի սրաաճաք հելան:

Խասան տուն, ճօերն ուրխցան, մարթ ու կնգա կոիվն էլ մե վախտ վերջացավ: Համա մարթը գիշեր-ցերեկ միտք էր անում, թե իմալ անի, որ էտ կնգնից աղագվի, հինքն էլ մնա անմեղ:

Հսնում ա մե շափաթ, էրկու շափաթ, ըտոնց տունը կոիվը՝ մարթ ու կնգա մեչ, սկովում ա: Թարանթորոսը էլի միտկը փոխում ա, ուղում ա իմալ էլ որ հլնի, էտ դարցվոր կնգնից պրծնի:

Մտածեց էս ղան էլ խտփխտելով տանա քյավաշան, էլի թողա դա, իմալ անա, որ գիլվանքն ուտեն: Վերը մտածեց, մե խատ թանգ մորթուկ, ջ'իչ մտքու փոստ տանա խետը, քցա կնգա վրեն, որ գիվա կնիկը չմրսի. համա գիլվանքը էտ փոստի խոտն առնելով, գիմանան օխճար ա, դըքան փոստը կքաշեն-ճղճղեն, խետն էլ բալի հիրան կնգան ուտեն:

Մե շափաթ օր հիրիգունը կնգան ասավ.— Հայրապետ աղեն մեղի մե խատ հորթիկ ա տվե, մատաղ՝ Հադիփ-Հայրապետ տոնի պատճառով, համա էտ հորթիկը սարի նախըումն տ: Հառավոտ շուտ հելի վեր, սալի նախիրը գալու յա Յոնջալը, որ սուրա տավրենների տիրվանքն էթան, հիրանց տավալը ջոկեն, բերեն: Մենք էլ պտի էթանք աղի սուրեքը բերենք, մեղի տվուկ հորթիկն էլ ա խետները. չմոռնաս՝ մե խատ հորթկտն կապ վերցնես խետտ, որ կապով բերենք:

Սվտան կնիկը վտխեցտով, չեմ ու չում տըլավ, թե.— Կտանես, ընձի էլի կթողես շուրը, ես կմընում միտուկ, գիլափտյ գհլնեմ, յա էլ ցուրտն ընձի կտանտ, կպաղեմ, կմսոնեմ:

Մտըթն ասավ.— Մի վտխեցի, էն էլ մե բտն էր՝ հելավ, հիմի էթում ենք աղի անտսուններին ու մեր հորթկտն, որ աղեն տվեր ա, համ էլ սադ Քյալանքը ընդե գհլնի: Հէրեկ էլ մե խտտ ջ'իչ օխճրի փոստ եմ տոն, որ քցես վրետ, չմրսես, էլ ցուրտը կտանա՞ քեղի: Բը որ դու էլ չդո՞ս, ես

մինակ էտ ալագին անասուններին, սարում հո-
ռցոկ իմա՞լ պտի բերեմ:

Հառավոտ էն գլխեն, աքլորականչ, հըլը ա-
թամա մութը դետինը, մարթ ու կնիկ հեկան, հըն-
գան ճամփա՝ դըրա մոնջալը:

Մարթ ու կնիկ չուր խասան ընդե, օրն առավ
մթնել, ընդեն էլ ոնչ սուքա տավտը կա, հնչ
մարթ ու մադաթ: Ձունը թալում ա չուր մարթու
չոքեր, մե յանեն էլ սարի պաղ քամին տ դալում,
մարթու կդրում թալում ա, էնենց ցուրտ ա:

Թարանթորոսը բերեց օխճրի փոստը, քցեց
կնգա վրեն, հր գիվա տաքանա, համա միտկը
հուրիչ էր, որ դիվանքը տենան, դան վրա տան:

Փոստը Զանկ'անլամի վրեն քաշելուց յետո
Զանկ'անլամին ասավ.—Դու մեշու գտիս կայնի է՞
տալդեն, տաքցի, ես մե չորս բոլորը թնայմեմ,
գամ, էթանք տուն: Գլնի, հր նախիրն հեսօր չեն
բերե:

Մարթն էտի ասավ ու հեկավ դնաց, գիվա
հիրանց չորս բոլորն ա հիշկում, սարի նախիրն
ու ման գալում:

Մեկել ֆասալ ա քցում, կնգնից դանում ա ու
էն դանվան նման Բյավանո՞ ճամփեն տալում ա
դեմն ու էթում դըրա Բյավանո:

Թարանթորոսը դալում ա տուն, էլի ճօերին
խարցում ա, թե՛ հիրանց մեքը էկեր տ, թե չէ՞:
Գիվա հինքը չէր դիդում, որ էկած չհլնի, ասում
ա՝ հր հիրանից հառեչ ա էկե, հալքաթ մե տեղ
գացեր ա: Ծօերին միյամտացնելու խամար էտենց
ա ասում: Համա ճօերը հիշկում են, հիշկում,
դաւնում ա կես գիշեր, մերը չկա ու չկա:

Հառավտուն մարթը հլնում ա, մե խատ էշ ա
ճարում, էթում կնգա հավաքին, հր ընդու ջանդը-
կից մացուկները հավաքա, բարցտ իշին, բերա
սթից սուք անա վրեն, թաղա:

Թարանթորոսը էտ հույսով էթում ա. ճամփեն
մտածում, թե իմալ պտի հուրիշների հառեչը ար-
թարանա, հր հինքը հեկեր ա կնգա խեա, համա
գիվանքը կնգան կերել են, յա էլ չէ՞ մացե բքառ-
քի, ցուրտը տարեր տ, Զանկ'անլամը մեռեր ա:

Գալում ա դալում, խասնում ա մոնջալը, որ-
դե կնգան թողեր էր: Տենում ա, հր կնիկը քարի
տալդեն էլի կսկվե նստե, օխճրի փոստն էլ վրեն
չէ: Զանգվանց հր տենում ա, դարմանում ա, թե
էս ի՞նչ բան ա, կնիկը սաղ ա, բը վրի փոստն
հո՞ւր ա, թե մեռո՞ւկ ա. դիվանքը հնչի՞ չեն կե-
րե:

Դու մի ասա, որ դիշերը դիվանքը էկեր են,
էտ ինդճ կնգա բոլորը փեքոլ են տրե, ձուր
թաթերով տվեր են դեսուդեն, վերջն էլ փոստն
սուեր են ու գացե: Զանկ'անլամին սկի բան չեն
արե, ուշադրութեն էլ չեն դարցրե վրեն:

Ճարահատված Թարանթորոսը էս անքամ էլ
բերում ա, կնգան խեճցնում ա իշի վրեն, առնում,
գալում ա տուն: Մտքից խանում ա կնգան էտ
ձկի վնասելը, չումքի տենում ա, հր հնչ մե հնար
չկա էտ դարցվոր, տօբատես կնգնից պրծնելու:

Մե դան էս կ'սեն անում ա հինքը Թարանթո-
րոսը, որ հիրան գլոխը էս թավտը օյին ա էկեր,
չիրը վերչումն էլ ասում ա.—Շտն տղի դիվանքը
դալում ին էտ դարցվորին խոտխտում ին, թո-
ղում, էթում ին, էլի...

36. ՄԱՆԹԱՇՈՒՆ ՈՒ ԴԱՆՔԸ

Ավալ ժամանակ մե խատ քյավանցի հլնում
էթում ա Թիֆլիզ դալքութեն անելու Գալում ա
քաղաքը, մե խաս պատի դիքյան ա քրեհում,
մղնում մեշը, սկսում ա հիրան արեստը բանցը-
նել:

Մե վախտ ախշատելուց կապեկ-շայի ս յետ
քցում, հըրկում ա Բյավանո՞ հիրան հնդանիքին:

Հանում ա էտենց մե վախտ: Մե դան հիրան
կուշտն ա դալում մե խատ ջայել տղա, պըսպը-
դուն սապոքներով, լավ-լավ խաս շորերով, նըս-
տում ա դալքի կուշտը, թրաշվում ա:

Դանլաքն էլ ըառն, հր տենում ա հարուստի
տղա յա, ինչ հինար հր ուներ՝ թափում ա, մե
լավ թրաշվում ա, հերեսը մաժում ա, շորերը չոտ-
կով սրփում ա, ասում ա՝ «անուշներ», խոնար
կայնում ա կ'րաղ:

Հարուստի տղի դուրը դալում ա էս դանլաքի
արարմունքը, խանում ա ջեքից մարդի-մարդա-
նա մե խատ տասնից տ տալում:

Դանլաքը շիվարում ա, ստում ա.—Աղա, ես
ըստուն խուրդա չունեմ, ես սաղ օրը հր ախշա-
տեմ՝ էտքան չհլնի:

Ջայել տղեն ծղղում ա, ասում ա.—Դու հր
էտենց լավ անակով թրաշիր ընձի, էտ տասնիցն
էլ ես տալում եմ քեղի, ըստուց դեն էլ հա քո
կուշտը դքամ:

Դանլաքը չուր գետին կզում, շնորհակալ ա
հլնում, դիքնի դուռը բացում տ, հր ջայել սղեն
էթա:

Մե էրկու օր հր հնցնում ա, էս դանլաքի կուշ-
տն մե խատ էլ ջ'նչ մարթ տ գալում: Էրեում տ
էս էլ ա աղա մարթ: Ըստուն էլ լավ թրաշեց, շո-
րերը մաղը-մուղից սրփեց, թնայցրեց, դոխը
խոնարեց ասավ՝ «անուշներ», կայնավ կ'րաղ:

Աղեն խանեց մե խատ իրեքնոց տվեց: Դա-
նլաքն ասավ.—Աղա, հըլը սվտա չեմ արե, ըստուն
խուրդա չունեմ, հր տամ:

Աղեն ձեռով լորսով, ասավ.—Դու շատ լավ
թրաշիր, ըստու խամար էլ էտ իրեքնոցը ես քեղի
եմ բախշում:

Տղեն էլի գլոխ ավեց աղին, ձեռաց վաղավ փեղն ու շլապկեն բերեց, տվեց հիրանը, վիշիկեց աղի սամուրի քուրքը բոնեց, աղեն խաքավ, կալոշները սրփեց, դրեց ձգների հառեչը: Թնայն դրուն գլոխ ավեց, շնորակալ հելավ, ձեռները դրեց ղոշին, կալնավ:

Աղեն էլ ասավ.—Դու լավ դնիւք ես, ես ըստուց դենը հմմեն դնն էլ պթամ քո կուշար, կրթրաշվեմ:

Մե առժամանակ ուր հնցաւ, դնւնքը քաղկին ծանոթվաւ, հիրան խամսը հնդեր աղերը ճարեց, պործն էլ դաթի հաջող էր էթում: Զ'նչ աղեն հիրանը էտ պստի դիքնից խանեց, մե հուրիշ լավ դիրյան տվեց, ըսկի բրա էլ չէր տոնում: Դնւնքն հիմացաւ, որ էա ջ'նչ աղեն որ կա, էա Մանթանշուվն տ, բոռ մասին հրլը քյավնո հելած վախտ էր լսե, թե իշքան հարուստ մարթ ա: Որ էկաւ Թիֆլիզ էլ, դրհա ծանոթվաւ, հիմացաւ, ուր ախշրի հմմնից հարուստ մարթն ա: Ասում ին, որ Մանթանշուվը Նիկոլա թաքավորին ձեռաց փսրա յա տալում վեքսիլով, յեռ պոացենդն էլ խետն առնում ա: Էն շտիլ տղեն էլ ուր կա, Մանթանշուվի տղեն ա: Ատղ օրը ուտում, քեֆ ա աւնում, պոլթտ տալով ման ա դալում քաղկի մայլեքը:

Դնւնքը ուր լավ ծանոթացաւ ջ'նչ աղի խետ, աղեն էլ ուր գալում էր թրաշվելու, բարով էր տալում, դեսից-դենից խարցնում էր, մե խոսկով, դնւնքը հիրանը հաշվում էր, ուր Մանթանշուվը հիրան լավ դոստն ա:

Մե դնն էլ Մանթանշուվը ուր էկաւ թրաշվելու, հուստեն հմմեն դնւնքն նման լավ թրաշեց աղին, աղի տրամադրութենն էլ լավ էր, խանեց էլի մե խատ իրեքնոց տվեց դնւնքին, համ էլ ասաւ՝ շնորհակալ եմ, ուր հուրիշ վախտ ըսկի չէր ասե:

Դնւնքն իրեքնոցն առաւ, գլոխ ավեց կայնաւ, ամչնալով ու վախենալով աղին ստաւ.—Մե բան եմ ուզում խարցնեմ, համա վախենում եմ յեռոտես:

—Մի վախեցի,—ասաւ աղեն,—չեմ յեռոտաի, հնչի՞ պտի յեռոտանեմ, դու ընծի ի՞նչ ես աւրե, ուր քո վրեն յեռոտանեմ:

Տղեն էտի որ լսաւ, սրղասղաւ, ասաւ.—Աղա ջան, քո տղեն էլ ա դալում իմ կուշտը թրաշվում, թրաշի պինը մե, յա էլ չէ էրկու արասի յա, շնորհակալ եմ, հմմեն դնն էլ դու ընծի իրեքնոց ես տվե, խորդեն էլ չես վերցե, համա քո աղեն՝ պստի տղեն, ուր դալում ա թրաշվում ա, տասը մանեթից պակաս չտալում ա, էն էլ խորդեն չառնում: Հնչա՞ էնի էտքան տալում, համա դու, շնորհակալ եմ, իրեքնոցից հաւել չես տալում:

Մանթանշուվը մեղու մտածեց, ասաւ.—Այ բա-

լամ, էնի ուր քեղի տասը մանեթ ա տալում, էնի Մանթանշուվի տղեն ա, ես ո՞րն եմ, ուր տասը մանեթ տամ, ախար իմ խերը բոռ խոր նման հարուստ չհելե...

37. ՄԿՐՏԻՉ ԱՂԵՆ ԵՎ ՍԱԼԴԱԹ ԼԵՎՈՆԼ

Լեոնը վերադարձել էր առաջին համաշխարհային պատերազմից առնա: Մի օր Մկրտիչ աղեն հանդիպում ա Լեոնին, ուրիշ դեռ չէր տեսել վերադարձից հետո.—Յա, բարով Լեոն ջան, էկեր ե՞ս, իմա՞լ ես, իմա՞լ չես:

—Շնորհակալ եմ, աղա,—ասում ա Լեոնը,—լավ եմ, քեզ առողջութեն եմ ցանդանում:

—Է՛, դը պաղմա տենանք, դո՞ր դացիր, դո՞ր հելար, ախշրենքը ման էկար, ուր դառցար էկար առնա: Դր լավ ա, լավ, փառք ասուն, էկար խասար քո մանդը ճեքիրն:

—Հելա էլի,—ասաւ Լեոնը,—դո՞ր ասես դացինք, էլ վարշաղ, էլ կոճ, էլ կով, էլ Պերմիշել, տո էլ ինչ գլոխտ ցավցնեմ, էլ տեղ թողի՞նք, որ չհիւնք. գացինք խասանք չուր Պետերբուրգ...

Մկրտիչ աղեն, կասես համա բոռն էր սպասում, եփ լսաւ Պետերբուրգի անունը, Լեոնի թեր բոնեց ու դոշեց.—Դր, կայնի էլ մի ասա, հիմի դու մեղի պաղմա, թե իսկականից Պետերբուրգում հելար, թե չէ:

—Խա, որ իմա՞լ,—հասաաաեց Լեոնը,—իսկական Պետերբուրգի հիրան մեղը հելեր եմ...

Մկրտիչ աղեն թնայն-դրուն Լեոնի խոսքը կորեց ու ասաւ.—Լավ, Լեոն ջան, դու ուր հելար Պետերբուրգի մեղը, է՛, իմալ էր, մեգի ըսկի խարցնող հելա՞ւ, ի՞նչ ին ասում,—վաաայ խարցրեց Մկրտիչ աղեն:

Լեոնը մի փոքր մաածելուց յետո պաղասխանեց.—Զէ, աղա, ձեղի խարցրող չհելալ:

Մկրտիչ աղեն դեմքին դարմանքի նշաններ ցուցաբերելով, մի քիչ էլ բարկացած, նորից խարցրեց.—Իմա՞լ, դու հիրան՝ Պետերբուրգի մեղը հելա՞ր, Լեոն, մեղ էլ խարցնող չհելա՞ւ:

Լեոնը առաւելուած ասաւ.—Խա, աղա, վեց ամիս էր մեր լադոները ընդեղ ին, մեղք էլ սալ-դրթներով հա էթում ինք քաղաքը, ման ինք դալում: Համա ձեղ խարցնողի չենք պատայե, մեխկրս ինչ պախեմ:

—Յավաշ, դու իսկական Պետերբուրգի մեղն ի՞ր ու մեղ էլ խարցնող չհելալ: Լեոն, էտ իմա՞լ կհելի,—իւր ականջներին չհավատալով նորից խարցրեց Մկրտիչ աղեն:

—Խա, աղա,—ձանձրանալով ասաւ Լեոնը,—աստված, Քրիստոս, երդինք, դեպինք, ծով, ցամաք վկա յա, ուր ես Պետերբուրգի մեղն ի, համա

խորհի ունեմ տալու, չեմ կանա սութ ասի, ձեզի խարցնող չհելավ:

— Լավ, Լևոն ջան,— արդեն ռավականին խեղճացած ասավ Մկրտիչ աղեն,— հոր մեղի չին խարցնում, որ էլ վիճի ին խարցնում,— հուսահատված վերջացրեց հորան խոսքը Մկրտիչ աղեն:

Լևոնը ճարահատված, որպեսզի աղտավի այդ գավառական դոռող մարդու ձեռքից, դիտենալով, որ նա կոված է Հարթեն աղի հետ, դիտմամբ ասավ.— խա, աղա ջան, չի ուզում սոսեմ, համա որ դոռում ես կասեմ: Մե օր տղերքով ման ինք դալում թաքավորի պալատի ընդերը, մեկ էլ մեկը մեզի ընկեց, խարցրեց, թե. «Տղերք ջան, դուք որդուց եք»: Ես ասեցի, որ ես նովո-րայաղետցի եմ, այսինքս քյավառցի: Որ ասի՝ ես քյավառցի եմ, էտ մարթն ընծի ասավ. «Դը կայնի, որ դու քյավառցի ես, մեկին որ ասեմ, կճաշնա՞ս»: Ես հիմացա ձեզի պտի խարցնա, ասի՝ ասա, կտրող ճաշնում եմ: Ասավ. «Ձեը քյավառում մե խատ բոյով Հարթեն աղա մարթ կա, ընդուն դու ճաշնո՞ւմ ես»: Ասի. «Նա, ճաշնում եմ, ի՞նչ կու: Աստվ. «Որ կեթաս քյավառ, ընծից ընդուն շատ շատ կարոտալի բարեններ կաանես, էտ մարթը շատ լավ մարթ ա...»:

Մկրտիչ աղեն այլևս թույլ չտվեց որ Լևոնը շարունակի և խիստ ըրկացած ասավ.— Սուս, սուս, ես էլ գիտում ի, թե դու իսկականից դուցեր ես Պետերբուրգ: Դու մի ասա, որ դու Պետերբուրգի կալերից յետ ես դարցե, ընգու խոմսոր էլ մեզի խարցնող չհելը ա, գնա, գնա...

38. ՔԵՖ ԱՆՈՂ ՏՂԵՐՔԸ, ՔՅԻՐՆ ՈՒ ԱՂԵՆ

Նոր Բայաղետում արրում ին երկու հնգեր: Ըտոնք հըմն օր քեֆ ին անում, ըտոնք արեստավոր մարթիք ին, ցերեկները ախշատում ին, մե քանի մանեթ փարա ին վաստակում, որի մե մասը տալում ին հիրանց հնդանիքին, արրուստի փարա, մնացած մասով էթում ին, քեֆ ին անում: Հընում էր օր շատ փառա ին ախշատում, էն ժամանակ քեֆը դհա ճոխ էր հընում, կանչում ին հուրիչ հնդերների ու քեֆն անում ին նաղտուով-զուռնով:

Հիրանց քեֆերով հիրանք հաղնի ին քյավառա մեղը որպեստ ուտող-խմող մարթիք:

Մե օր ըտոնց ձեռի փարեն պակաս ա հընում: Ձնչին գումարր, որ հնդնում տ հիրտնց ձեռը, տտնում են տալում հնդանիքին, որպեստ օրվա արրուստի միջոց, հիրանք մնում են առանց կապեկի, չնայած էտ օրը հմնից շատ ին ուզում մե լավ քեֆ անեն: Շատ են մտածում, թե ինչ տնեն, որ մե քիչ փարա ճարեն, էթան հիրիդուն

էլի հիրանց ուրախ ժամտնովը հնցնեն: Շատ մտածելուց յետո որոշում են, էթան դիմեն Քյավառա հմնից հարուստ մարթուն, մե քանի մանեթ պարտքով վերցնեն, էթան հիրանց քեֆն տնեն, իսկ պարաքը մե հուրիչ օր, որ ձեռները տաքցավ, կտանեն վերադարձնեն աղին: Թե որ աղեն շայ ուղա՝ էն էլ կտան: Որոշում են ու էթում են աղի կուշտը.— Աղա, դու դիդում ես, որ մեր անունը հելեր ա, իփրե թե ուտող-խմող մարթ ենք: Մենք էլ ախշատում ենք հաստտեղ էտ կարծիքը և հմմեն օր մենք քեֆ ենք անում, մեր դառը դատած փողով, ոնչ մեկի մինաթին չենք հընդնում, մեկի խաթրին էլ չենք կրնում: Հտմտ հասօր էնքան փարտ չենք տխշատել, որ էտ փտրով հտմ տուն պախենք, համ էլ քեֆ անենք: Հեսօրվա մեր ձեռը հնդուկ փարեն ստղ տվինք մեր հնդանիքին, մենք մացինք առանց կապեկի: Հիմի խնթրվում ենք, որ դու մե խինդ մանեթ փարա տաս, ասու պարտքը հընի, էթոնք մեր քեֆն անենք, ժողովրթի մեղ խոյտառակ չհընենք, քո փարեն էլ հեքուց, մեկել օր, հտլրաթ աստված օղորմած ա, կախշատենք, կրերենք կտանք:

Այսպեստ մեր քեֆ անողները աղին ասին ու դիտենը կախին, շլապկեքը ձեռներին կտյան, սպտսին տղին՝ թե ինչ կաստ տղեն:

Աղեն լավ հիշկաց տղերքին, փարավորդ արավ, ուրից գլխ շափեց ու խնդմեղալով խարցրեց.— խա, տղերք, ես լսեր եմ ձեր քեֆու հըլնելու մտսին, հտ էլ մտածել եմ, թե էս տղերքը ինչի՞ տեր են, որ ասու հիլտն օրը քեֆ են անում, հըլը մեկ-մեկ էլ նաղարով-զուռնով մայլեքը հնդած ման են դալում: Բը դուք ձեր ճծերն ինչո՞ւ եք պախում. հիմի ընծի խոմար պտրղ տ: Քեֆչիններն աղին նորից են ըտցաղնում, թե ինչպեստ են տնում, որ հմն օր քեֆ են անում:— Թարսի նման հտմա հեսօր,— տտում ա տղերքից մեկը,— մեր փարեն պտկսավ, ընդու խոմար որ ինչ ախշատինք, տարանք տվինք մեր կնանիքին, մեր ջերն էլ կապեկ շմնաց: Համա մեր քեֆի օրը չենք ուղում կորցնենք, ըտու խամար էլ, աղտ ջան, քեղի խնթրվում ենք, որ մե գնդ ձեռ ըրունես, էթանք, մենք մեր քեֆն տնենք, թո օրը չկորի: Հտլրաթ տտված օղորմած ա, փարա կհընդնի ձեռներս, կրերենք քո փտրեն կտանք: Ուղում ես, տղա ջտն, շայն էլ՝ հարի վրեն. էն էլ կտանք, թաքիլան մենք մեր քեֆն անենք:

Աղեն նորից ուշի-ուշով հիշկաց տղերքին, էս դան հեկի քողցր հաշկով հիշկաց, տտավ.— Լավ ա, լավ, որ ձեր հնդանիքներին չեք մոռանում, ձեր ախշատանքից դիտանց ընդոնց փայ ու բաժինն եք խանում, թե չէ ես դիդում ի, ինչ որ հնդնում ա ձեր ձեռը, ստղ էթում տ ձեր խմելուն, ճծերն

էլ մնում են ասոթիւ Որ էանց ա՛ւ ավեցի: Համա մե բան պաի խարցնեմ ձեզնից, թե կաոցաք իմ հարցին դուդ պաասսխանել, մե խաա խինդնոց կաամ, դացեք ձեր քեֆն արեք, օրը մի կորցընք, քեֆներա էլ խալալ հլնի, խինգնոցն էլ կ'ուրրան հլնի ձեզի, քեֆի վախան էլ իմ կենացը խմեք: Համա թե ո՞ր չպաղասխանիք, հենա ո՞նչ քեֆ, ո՞նչ էլ դաթի խինգնոց:

— Հոմար ենք, աղա ջան,—մե բերան ասին աղերբոր:

— Կավ,—ծոր աալով ասավ աղեն,—գը ասեք աենամ, ո՞ր դուք էանց ուաող խմող մարթ եք, խավի ի՞նչ աեղն ա խամով, մեկ էլ իխշնի ի՞նչն ա խամով:

Տղերքը մե րեըան ու մե շնշով ասին.—Աղա, խավի հմմնից խամով աեղը կաշին ա, մեկ էլ տուաողը. համա իխշնի խամով աեղը գլոխն ա ու մեկ էլ էլի կաշին:

Աղեն ձեոր աարավ ջերը, խանեց մե ոսկե խինգնոց, ավեց քեֆ անող տղերքին ու ասավ.—Աոեք, աղերք ջան, աարեք քեֆ արեք, էս խինգնոցը ես բախշում եմ ձեզի, համա շմոռանաք իմ կենացն էլ խմեք: Դը գացեք, ձեզի խալալ հլնի:

Տղերքը խինգնոցը վերցրին, գլոխ ավին, շնորհակալութեն հաղնեցին հիրանց րարերարին ու թոան քեֆ անելու աեղը ու էա հիրդունն էլ շուր կեա գիշեր քեֆ արին ու ուրխցան:

Մեկ էլ օրը հաոավաուն եփ մեր ուաող-խմող տղերքը ուրախ-ղվարթ հաոավաւա րարի լուան արին, հելան դացին հիրանց բանին, որ հեսօրվա արուաաի փարեն վասաակեն, հիրանց դեմը հելավ հիրանց թնդաշ դրկցի աղեն: Էնի հաղնի էը Քյավաոում որպեսա հմմնից քցիւր մարթ: Ընդուն ասում ին, ո՞ր էնի հիմանա, ո՞ր մեոեւ թաղելը բաղեա յա՝ հիրան խորը կմեոցնա, համ էլ ասում ին՝ էնի հիրան մսից կուաա, դնդից շուաա: Մե խոսկով ընդու մասին ջաա փիս-փիս րաներ ին ասում: Համա լավ էլ հալ ուներ, հարուսա էր:

Սովորական բարով, րարի լուա ասելուց հեաո, քցիւր բախլալով խարցրեց.—Բը դուք հերեկ հիրդուն ասում իք, ո՞ր փարա շունենք ո՞ր քեֆ անենք: Բը էա փարեն հո՛ւսա ճարիք, ո՞ր հերեկ շուր աքլորականշ դուք էլի քեֆ իք անում: Ես էն յանեն հսնում ի՛՞նչ ձեզի աեսա, աալդա աեղրանքով հնցա, գացի:

Տղերքը խալարա-խալարա պաղասխանեցին, ո՞ր հերեկ քեֆի փարեն աղեն ավեց, ասավ՝ դացեք, աղերք ջան, քեֆ արեք ու էա քցիւրին մանդրամասն, իմալ ո՞ր հելեր էր, պաղմեցին, թե աղեն իմալ պահման ա դրե հիրանց հաոեը ու խանե մե իաա դեղին խինգնոց՝ նիկուլ գլխով, բախշե աւ ասե, ո՞ր հիրան կենացն էլ խմեն:

Քցիւր էսի ո՞ր լսում ա, մաաոում ա ու յեոա-նում ա քեֆլուներից: Սաղ օրը էլ դաթար շունենում, շղինջսնում, թե ինչպեսա աղեն չփաղ-ներին խինգը մանեթ փարա յա բախշե, համա հիրանը՝ ո՞ր քաղկի պաղվալո՞ր մարթն ա, չկանա մե աաա մանեթ էլ աա:

Սաղ օրը էա մաքով աարվուկ, էլ հուրիշ բանի վրեն շէր կանում մաաոել:

Վերը քցիւր որոշում ա նույնպեսա դիմի աղին ու մեշու փարա ուղա, էն մակով, բալի հիրանն էլ հաջողվի մե դադ պոծցնա աղից և շաա հույսով էր, ո՞ր հիրանն էլ կաա: «Հնչի՞», էա լոթի-փոթիքին տվեր ա, բը ընծի չի աա մե աասաասնխինդ մանեթ, հինքն էլ խո շաանա դրուա-տից քեֆ անա. կաանա դնա հիրան հելաոի վրենա:

Անհամփեր սպասեց շուր հիրգուն: Հիրգունը եփ սկսին դիքները փագել, քցիւր վուսում պախեց, շուր աեսավ ո՞ր աղեն էլ հիրան պրիկագ-չիկների խեա հիրան դիքյանը փագեց ու գնաց հիրան աան յանը: Հնքն հելավ, ափալ-թափալ փաղեց հիր դիքյանը ու վոաղ-վոաղ դնաց աղի հեղեից: Խասսով աղին, դեմքը թթվցրեց, նյաթը կախեց՝ աղավ աղ ծախողի նյաթ, շլապկեն խանեց ու մոակցավ աղին.—Բարի հիրդուն, աղա ջան, իմա՛ւ եք, իմա՛ւ չեք:

Աղեն դլոխն անջախ բանցրցրեց ու կիսարե-րան ընդունեց ընդու րաըի հիրդունը:

— Աղա ջան, ես մե բան եմ ուզում խնթըր-վել: Չեմ դիդում խնթիրքս կկաաարես, թե չէ:

Քցիւր ուղում էը մե բան էլ ասեր, համա աղեն վրա էկավ.—Սաա աենանք, ի՞նչ ես ուղում, հաըեան,—նեղացուկ խաըցըեց աղեն:

— Աղա ջան, դու դիդում ես, ո՞ր ես ուաող-խմող մարթ ու ասու հիրան օրը քեֆ անող եմ: Հեսօր դիքները փաղելուց յեաո պաի էթի քեֆ անելու, համա դնխլս րացի ո՞ր քեֆի խամար մեշու փարա վերցնեմ, աեսա դնխլում փարա չկա: Հեսօր սաղ օրը էրկու մանեթի աոուաուր էլ չեմ աըե, ըսկի հեքուցվա արուաաի փաըա էլ չեմ ախշաե, դո՞ր մնաց, ո՞ր էթամ քեֆ անեմ...

— Տո աղա, խորուրդ մեծն ասա, էա ես պաղ-մո՛ւմ ընծի,—խոսկը կդրեց աղեն:

— Խա, աղա ջան, էտ ի ասում, հեսօր սկի կապեկ-ջալի իմ դնխլը շմաե: Ես էլ ասի՝ էթամ աղից մե քանի մանեթ ուղեմ, պարաքով աանեմ, մե դադ աամ քիլիթիս, մնացաոով էլ էթամ իմ սովորական քեֆն անեմ: Հիմի էկեր եմ քո ոաը, խնթրվում եմ, աասնխինդ մանեթ պաըաք աաս՝ աուկոսն էլ վրեն դաա, հնլրնթ ասավաո օղոր-մաո ա, խո՞ էանց շմնա, փարա կախշաանեմ, կբերեմ պարաքս կթափեմ:

Աղեն լավ ճաշնալով էս քցիբին, դիզում էր, որ էտի ալազին փող ու փարա ունի, հիրան օրումն էլ ռսկի քեֆ արած չկա, ժողալով ու ձեռնակելով մախսուս ասավ.—Գիդում եմ, իմալ չէ, շատ լավ եմ դիզում, որ դու համարյա համեն օր նաղարով-դուռնով քեֆ ես անում, չուր բնադուսա որ ջաղաց ես տանում, յա էլ չէ շաղճից ես գալում, էլի նաղարով-դուռնով ես էթում-դալում, Համա դու գիդում ես, որ ես պահման ունեմ, թե կաոցար իմ հարցին դուզր պաղասխան աալ՝ ևս քեզի տասնխինդ մանեթ կամ, գնու քեֆ արա, հըլը իմ կենացն էլ խմա, համա որ չկաոցար պաղասխան աալ, էլ ընձնից չնեղանաւ, ասեա սղեն քցիբ մարթ ա, էն վախտր դու քո խամար, ես էլ՝ իմ խամար:

Աղեն հըլը խոսկը չպրծած, քցիբը ձեռաց ուլխըցավ ու ասավ.—Հոժար եմ, աղա ջան, հոժար, խարցրա:

Աղեն նորից խորամանգորեն հիշկաց ընդուն ու ասավ.—Թե որ դու էանեց քեֆ անող տղա ես, դիշեր-ցերեկ ուաող-խմող ես ու համեն բանն էլ խասկնում ես, դր սոսա, տենամ՝ դոմշի ո՞ր տեղն ա համնից խամովը:

Քցիբն առանց խորը մտածելու, վրա ա տալում ու ասում ա.—Աղա, էտի ո՞րը չդիզում, որ գոմշի համնից խամով տեղը կաշին ա, տուտուզր, մեկ էլ գլխը:

Ասում ա ու ուրախ դեմքով հիշկում ա աղի հերեսին, կարծելով որ հրմի աղեն հիրանը կդովա ու կխանա տասնխինդ մանեթ, կտա հիրանը:

Աղեն սվտն մե բոլ ծղզաց, յետո լրջացավ, դեմքը թթվցրեց ու յետոստ ասավ.—Դը հելի, կորի էստեղից, շուն շան տղա, քցիբ: Չուր հիմի դու չես դիզում, որ դոմշի ամենալավը բնդու կուկից էփուկ քիֆթեն ա, քիֆթեն, մեկ էլ մատկի մաժունը, ախմախ...

39. ՇԱՅՈՎ ՓԱՐՆՆ

Մե դան էրկու ախպեր որոշում են Կոլոտ Հայրապետ աղից մե զադ փարա վերցնեն շայով ու սկսեն հիրանց խամտր տոտուր անել:

էտ նպաաակով ախպրտանցից մեծը մի օր մոտկնում ա աղին, դլուխը խոնարհելով դիմում ա ընդուն.—Աղա ջան, ես ու իմ պատի ախպերը ուղում ենք տորտուր սկսել, համա փարա շունենք, որ թանկա անենք: Խնթրում ենք, որ վեքսիլով մեզի մե էրկու հարիր մանեթ փարա տաս, չուր աշունը քո փարեն էլ կտանք, շայն էլ զաթի շայ ա, իշքան որ գու դնես:

Հայրապետ աղեն, լսելով էտ խնդրանքը, մե խոժոռ հայացք ա քցում խնթրողի վրա, ապա

խասուրթյամբ ասում ա.—Չէ, ես ձեզի մե կապեկ էլ չեմ տա, դուք շոալլ, փշացնող մարթ եք: Իմ փարեքը կտանեք կշուալլեք, կփշացնեք, ես ձեր տղիք ջանից ի՞նչ առնեմ: Զաթի սուդերումն էլ քաշ դուռու քնչ հավես ունեմ, քնչ էլ պարապ եմ: Գացեք, դացեք ես ձեզի փարա տվող չեմ, քնչ շայով, քնչ էլ անշտյ:

— Աղա, դու դի՞ր ես տեսե մեր շոալլութենը, կամ վի՞ր փարեն ենք մենք կերե, յա էլ չէ՝ էտ քնչ ա քեզի էտենց բտն ասե,—գտրմացած ու դարհուրած ասեց փառա ուզողը, նորից կրկնեց իր խնդրանքը ու հավատացրեց, որ դումարն էլ տոկոսն էլ, ամենայն ճշտությամբ կվերադարձվի վեքսիլում գրված ժամկետում:

Սակայն Հայրապետ աղան պինդ կայներ էր հիրան խոսկին ու որպեսզի համոզի փարա ուզողին տսավ.—Ուզո՞ւմ ես, ձեր շոալլութենի օրինակը բերեմ, որ դու համոզվես, էթաս քո ախպորն էլ ասես, որ դուք էրկուսդ էլ փշացնող էք:

Տղան տենալով, իրենց տնունը գցած, մի քիչ նեղացած ու վրդովված, տսավ.—Դը ասա, տղա, տենանք թե դու էտ դի՞ր ես տեսե մեր շոալլութենը կամ էլ չէ՝ փարա փշացնելը, որ էտենց ամոթանք տվիր մեզի:

— Մտետ ա, մե էրկու-իրեք օր հառեչ, ես եմիշ ի տոնում, որ տանեմ տունը,—Հայրապետ աղան շարավից համեն ինչ ինքն էր առնում, ինքն էլ տանում էր տուն, կասկածելով, որ թե հուրիշը հիրեն համտր բան առնի, կարող ա մե քանի կապեկ գների մեջ աղտյին խափա, կամ էլ տուն աարողին էլ մի քանի կապեկ փարա պատ տա,—դուք էրկու ախպրով ընդե կայնուկ իք: Իմ դեմը խանիք պապիլոզ քաշելու, դուք ջոկ-ջոկ իբիշկեք խանիք, պապիլոզը կպցրիք: Հնչի՞, չիք կտնի էրկուսդ մե իբիշկով վառիք ձեր պապիլոզները, հր: Բը էտի շոալլութեն չէ, ի՞նչ զայրումար ա: Չէ, ախպեր, չէ, ես ձեզի փարա տվող չեմ, թե ուզում ես մե քանի շայի տամ, ատրեք ձեզի թուրուն-մութուն առեք:

40. ՉԱՅՈՎ ՔՅՈՎԻ ԽՄԱՆԲ, ԱՂԱ

Մե ցուրտ ձմեռվան օր, հառավտուն շուտ, Հայրապետ աղեն հիրան պրիկազիկների խետ զիբյանը բացում ա: Պրիկազիկների էրկսի առնունքն էլ Սիրական էր: Դիբյունը բացում են, թե չէ՝ պրիկազիբը աղին թողում են բտե, հիրանք հիշնում են ղերդամին:

Աղեն հիշկում ա դես, հիշկում ա դեն, տենում ա, որ պրիկազիկները վրեն կուրան, սկսում ա բոռնցը կանչել՝ Սիրական, Սիրական. համա Սիրական չկա, քնչ մե տեղից բոռնց ձենը դուս չդալում:

Հանում ա մե իսկի ժամանակ, անհում ա Սիրականներու հետա գերդամուդ հեղան, Հայրապետ աղն ըստնց վրեն նեղադուկ խալցնում ա.—Ախար, էա դիւր կուրար վրես, էա վիշուր, զոք չեք զիղում, որ խալար ու մի գործ կա գիշնում:

Մե Սիրականը, որը հեղանի շոշ էր, քաշվելով ու ամաշելով ուսում ա.—Աղա, հիշանք գերդամին, մեկ-մեկ սաքսն չայ խմանք, հառավիս ընդ չինք կերե. համ էլ ախար շաա ցուրտ ա, դիքնումն էլ հըր փեշը վառուկ չէր:

Սիրականի ասածը Հայրապետ աղեն, չսեղու սեղ զրեց, խարցրեց.—Տղերք, շայր քցովի իք խմում, թե կծովի:

Սիրականները հիշկացին հիւար հերես, էս դան էլ մեկել Սիրականը ասավ,—հա, աղա, մեխկներս ինչ պախենք, շայր քցովի խմանք:

— Յա,—ասավ Հայրապետ աղեն,—գինամ, որ շաքրի կրթկրթոցը չէր գալում... Դր լավ, ինչ հեղե հեղե, հեղե կպեք գործի, էտ շաքրի ծախսն էլ գավթարում գրեք:

41. ՀԵՐԵՎԱՆ. ԲԱՂԵՐԻ ԿՈՒՆԱԲՈՒՆԵՐԸ

Մե գան Մկոյին համողում են, սարից հիւրցնում են ցած, օխճարը թողում են մե հուրիշ շորնի կուշտ, որ Մկոյի ձեռը-ոտը գգեն ու ճամփեն Հերեան, հիրան խորքուրի տունը, ուրը համեն գան, էթող գաղղներ խեա խարաը ա անում, թե.—Մորդիշին (Մկոյին) էս ըղղեր լավ ժամանակ զրկեք, թո գա Հերեան, թո զուս գա ախար աենա, մարթ ճաշնա, քաղաքը թամաշ անի, հեսա խաղղներն էլ խասնում են, մե ըող կուսա, գքա Քյավան:

Մկոյին շաա որ ասին, հոժարութեն սովեց էթալու Մկոն գնաց Հերեան, հեղի շուա Մկոյին էշակիքը խեաները սաղով աաըան Հերեան:

Մկոն մե խելակ ժամանակ մնաց Հերեան, խաղղները խասան, շաֆթալուն խեաը: Մկոն ըղղում ման էր գալում, հիրան ուղած միրքը ուտում ու լավ ժամանակ էր հնցնում: Խորքուրն էլ ըսկի Մկոյին ըանի չէր գնում:

Վերջը. Մկոն կայնավ խորքուրին ասավ, որ հինքը Քյավանան կարողացել ա, պտի էթա Քյավան:

Խորքուրը հա քցում էր հանգձի հեղեք, համա Մկոն համեն օր ասում էր.—Ընձի ճամփա Քյավան:

Խորքուրի շարեն որ կգրում ա, մե օր էշակ-չիքի խեա էլի սարով ընող-րարցով խաղղով շաֆթալուով ձմերուկով, մե խոսկով իրեք իշի ընող Մկոյին ճամփում ա Քյավան:

Թե ինչ էր կերե Մկոն Հերեանում, մաըթ չգի-

ղում, համա Քյավանում, գարունը որ ըացվում էր, Մկոն էլ օխճարի խեա հընում էր սարը ու օխճարի խեա էլ սկսում էր արածալ: Հառեղ ուտում էր ընդա ալաշարը, կովճալուկը, յետո գաղձն ու աղղիշը, նոր սկսում էր սիբեխը գուս գալ, ընդուց գեն՝ սինձը, թթվաշը, ալիլուկը, տո էլ որ մե ըանջարն ասեմ, մեկը մեկից լավն էր: Համա Մկոն համենից շաա սիրում էր կուլարուկը: Կուլարուկն էլ, գանթի խողներում լիքն էր հընում:

Հերեան գալուց հետո, մե դան պագայա Մկոյին, խարց ու րարով անելուց յեաո, Մկոյին խարցրին.—Մկո ջան, հըլը պաղմա տենանք, խորքուրիտ ըղղերում լավ ման էկա՞ր, ըող-ըող միրք ու եմիշ, խաղղ, շաֆթալու կերա՞ր:

— Տո ինչ եմիշ, ինչ շաֆթալու, փեսա ջան, էա ջան տղի ըղղում, թմրերի արտնքներն իմալ մեր արաների մշի միշխանները, էն թավուր կուլարուկ կեր, որ էլ եմիշ, յա էլ խաղղ, շաֆթալու մարթի հաշկը գքե՞ր: էա անտենների ըղղները էնքան խաստ ին, որ համեն մե ըղղի խաստութենը էս իմ ըլակի խաստութենին էր, հա: Սյ ըտուց համա կերա, հա... Ծա էլ խաղղ, յա չէ շաֆթալի կուաի՞ր:

42. ՈՒՋՈՒՄ Ա. ԳԱՐԻ ՀԼԻՆԻ, ՈՒՋՈՒՄ Ա. ՑՈՐԵՆ

Գեղի հոեսը կանչում ա Մկոյին, սովըցնում ա, որ հիրան խեա էթա Քյավան, սութ վկայութեն ա, որ գիվա Մոգոն հոեսի խորից մե խալվար ցորեն ա գողցե, հինք էլ անսեր ա:

Մկոն համաձայնվում ա: Գալում են Քյավան, հոեսը գաաավորին ասում ա.—Մոգոն իմ խորից մե խալվար ցորեն ա գողցե, տենողն էլ Մկոն ա հեղե:

— Խա, Մկո, գու գիգում ես էա գողութենի մասին, կանա՞ս վկայութեն տաս:

— Խա, հնչի՞ չեմ կանա, ըան ի՞նչ կա որ, չկանամ:

— Դր ասա տենանք, էա իմալ ա հեղե, որ Մոգոն հոեսի խորից մե խալվար ցորեն ա գողցե:

— Խա, ես տեսա ու վկա եմ, որ Մոգոն էսա մեր հոեսի խորից մե խալվար... գարի յա գողցե:

— Մկո, գարի չէ, ցորեն ա, ցորեն,—տեղից թռավ հոեսը:

— Մեկ չէ՞ մեկ ըան որ սութ եմ ասում, ուղում ա գարի հընի, ուղում ա ցորեն,—ասաց Մրկոն:

43. ՄԵՐ ՎԱՆՈՆ ՈՒ ՀՆԳԵՐ ԼԵՆԻՆԸ ԻՄԱԼ ԱԽՊԵՐ ՏՂԱ

— Լավ մասն չգալում ա, թե էաի, որ աաըին էր, 1917, թե 1918 թվին էր: Համա լավ մտես ա,

որ մեր երգրի տերն ու տիրականները էն շուն գաշնականներն ին։ Մե շատ անտանելի ցուրտ, կ'իսամաթ ձմեռ էր, ուր թրիր, դեռին չէր խասնի։ Մե բուք ու բորան գիշեր էր, սարի քամին էնենց էր գըմըգըմըացնում, որ մարթ գախախորում էր։ Վանոն էտ վախտ տունը պտխկվորուկ էր։ Դաշնականներն ընդուն գիշեր-ցերեկ ման ին դալում, որ բոնեն։ Համա Վանո կտնա՞ն բոնեն։

Մեկ էլ մեր շները զարգվան, մե խաչալ են խաչում, որ բտհնց ձենը սաղ Քյավան բոներ ա։ Ըտհնց խաչալու վրեն հուրիշի շներն էլ ըսկին գարգվել։ Մեգի մե խատ սե, գել խեղդող շուն կեր, որ խինգը դել էլ որ թափին վրեն, հմին կխեխտեր, կթալեր դեն։ Խա, էտ ի ասում, շները ղարգվան, մե խաչնց ա դուրկ։ որ անըր փոդա։ Թե ասեմ գել ա, էտի դելի վրայի խաչնց չէ, ախար կ'ոչաղ, աղղուն շները դելի վրեն մե հուրիշ թնվուր են խաչում։ Խա, ասի, կա չկա, էսի յա էկեր են տունը օրիսկ անելու, Վանոյիս խամար։ յա էլ գող են, էկեր են, ուղում են մղեն թավլեն, կով յա եղ տանեն։ Ծն թափանչեն առա, վաղա դրա քիլարը, որդե Վանոն պախկվուկ էր, կարտուի խորի մել։ Գացի, որ Վանոյին մե յանի վրա փախցնեմ, որ թե՛ էկողները դաշնակաների սիսկոներից են, ուր Վանոյին չբոնեն։ Մտա քիլարը, անսա Վանոն շորերը խաբուկ, կապուկ, նադանը ձեռը հաղը, ծծի վրա քաշուկ, կայնուկ ա։

Վանոն, որ ընծի տեսավ, ասավ.—Այ խեր, դու շուտ փանշարեն րաց։

Համա էտ խոսկի վրեն, դսի դուռը իրեք դան տփին։ Դուռը ուր իրեք դան ափին, Վանոն ասավ.—Հայրիկ, յավաշ, էլ փանշարեն մի րաց, դնա դսի դուռը րաց, էսի կա չկա, հնդեր լենինից յեռադիւր ա էկե իմ վրեն, դնա րաց։

Վախվորելով գացի դսի դուռը, հուշիկ ձեն տվի.—էն ո՞րն ա։

Դսի յոնեն մեկն էլի էտենց ցածր ձենով ասավ.—Վտնոն առնն ա, ասա թո դա, հնդեր լենինից հիրան վրեն յեռադիւր ա էկե։

Վանոն էա վախա էկե, կալներ էր իմ հեղեր, էա ձենն էլ որ լսաց, ընծի ասավ.—Այ խեր, դր շուտ արա, դուռը րաց, էն մարթն հիմի էս ցըրաին պաղավ, չես տեսում, որ էսի մեր Դելվաթենց Վաղինակն ա։

Դուռը րացի, դրուսա որ՝ Վաղինակն էր։ Ախար էն էլ էր էս կարմիրներից, իմալ մեր Վանոն։ Խա, Վաղինակն էր, հնդեր լենինից մեր Վանոյի վրեն յեռադիւր էր բերե։

Վաղինակին քաշինք ներս, Դանլանդաղալ լավ քիշմիշի արագ կար տուն, մեկ-մեկ թաս լցի, տվի աղերքին, խմանք դործի հաշողութենի կե-

նացը, յետո Վանոս մե թաս էլ խմավ, Վաղինակի խես ընգեր լենինի առողջութենի կենացը։

Հաթի մեր Վանոն ու հնդեր լենին հիրար խես էսենց ին, ախսկը տղա։

Այս տսելով Զոհրաբ բիձան, իր երկու ցուցամատերը միացրեց միմյանց, որպես մտերմության նշան։

44. ՎԱԽԼՈՒԿԸ

Մե մարթ էթում ա րժշկի կուշտը, խաբցնում ա.—Րժիշկ շան, դլխիտ, աբկիտ մեոնեմ, հըլը ընծի մե լավ հիշկա, մանդրամասն քննա, ախար ես շատ խիվանդ եմ, էս իմ աչ կողը շատ ա ընծի նեղութեն տալում, մե տես էս ի՞նչ րան ա։

Րժիշկը հիշկեց, քննեց, լավ տնդեց, ասավ.—Քո կուշր աղիքն ա, պտի ապեւացի անենք, էտ կուշը աղիքը կդրենք, խանենք, թնլենք դեն, կողտ էլ չցավա։

Վախուկն ասավ.—Րժիշկ շան, էտ ապելուցին վտանդավոր չէ՞, էտ ապեւացուց ըսկի մարթ մեոներ ա՞։

— Վա՛յ, քո խոր տունը շինվի,—ասավ րժիշկը,—էա ապեւացուց աասը խաղարից թավաքյալի կպադայի, որ մեկը մեոնի, թե չէ՝ րտե ինչ կտ, որ դու էանց վախենում ես։

— Րժիշկ շան, դլխիա, արեիտ մեոնեմ, հըլը ընծի դուզն ասա, էա որ ասում ես տասը խաղարից մեկը ապեւացուց պաղալական մեոնում ա, դր ասա էտ մեկը աբթեն մեոներ ա, թե հըլը աասը խաղարը չթմմե...

45. ԲԱԼՆԻՍԸ ԿՈՐՑՐԵՐ Ա

Մե խմուկ մարթ հիրգունը մե ստուրի տուկը, որ վրեն ֆանար ա կախուկ, մուրիկ-մուրիկ րանի յա ման դալում, ձեոներով, ողների տկի խողը դես ու դեն ա տանում էա խողերի մել։ Ծն յսնեն մե հուրիշ մարթ ա դալում, որ անում տ էա մարթի արարմունքը, կայնում, մեշու թամաշ անում, յետո խարցնում ա.—Այ մարթ, էտ ի՞նչ ես անում, րան ե՞ս կորցրե, ման ես դալում։

— Խա, րո՞ւ, —ասավ խմուկը,—աան րալնըսներն եմ կորցրե, ման եմ դալում, համա անանը չկա ու չկա։

Թաղա էկուկ մարթը անում ա, որ րալնիս կորցնողի քեֆը մեշու լավ ա, ասում ա.—Դո՞ր կորցրիք, իմա՞լ հեւավ, որ կուրավ։

— Դր, տեսում ես, որ մեշու քեֆս լավ ա, հնդա էն Թորոսալոնց մարթի պաաի տակը, Հնլաթ քենը եմ ու թավլե խողերի մելը, ըալնիսը ջ'երիցս հնգեր ա ընդա, մեոս ման գալեն՝ չեմ պթնում։

— Բը, որ դու գիտում ես, որ ընդեն ա հնդե,

էլ հնչի՞ր ևս ըստե՛ն ման՝ զալում, զնա՛րն դեն ման հարի։

— Կա՛յ, — տստով խոսուկը, — բո՛ւս դիգում ի դու խելք ունես, ընձ էլ կսովորցնես, բալնսնորր կղթնենք։ Բը շես տենո՞ւմ, որ ընդե՛ն ճոռ մուծն ա, լուսն էլ էս ստուրի վրեն ա. ես էն մութը տեղը իմալ ման դամ, որ բալնիս գթնեմ...

46. ԱՐԱՄԸ ԱՐԱՂ Ա. ԾԱԽՈՒՄ

Արսիդից գոխտուկ Արամը սաքանով բաց արաղ էր ծախում, սաքանը ութանասուն կապկ։

ՄԼ զան մե մարթ գալում ա Արամի դիբյանը, ասում ա. — Մե սաքան արաղ լցա, խմեմ։

Արամն հիշկում դես, հիշկում զեն, անում ա, որ հուրիշ մարթ չկա, ասում ա՝ էս սհաթին ու սաքանը դախլի աակից լցնում։ Մեկ էլ ա հիշկում դես ու դես ու համեցեք անում միշաարուն։

Մարթը խմում ա. — Մե սաքան էլ լցա, խմեմ։

Արամը թնջադրուն սաքանը լցնում ա, միշտարին էս սաքանն էլ ա խմում, բերտնը սըփում, խանում մե խաա իրեքնոց ա դնում դախլի վրեն. ասում ա. — Մե սաքան էլ լցա, թո հլնի սուրբ երրորդութեն։

Արամը մե թաս էլ ա լցում, աալում էտ մարթին։ Մարթը երըող սաքանն էլ ա խմում, հիշկում, տենա՛ Արամը իրեքնոցը որ վերցըեց, ինչքան խուրդա կաա։

Մե խելի վախա էա մաթը սպասում ա, տենում ա, որ Արամն հիրանն ընդե չի դնում, որ խուրդեն աա, էս մարթը խարցնում ա. — Արամ ախպեր, աղաղի սաքանը ութանասուն կապկ չէ՞։

Արամը պատասխանում ա, — Խա, բը ի՞նչ ա։

— Լավ, բը որ սաքանը էսքան ա, ես էլ իրեք սաքան խմա, դախլիա վրեն մե խաա իրեքնոց

դրի, բը ըտու խուրդեն հո՛ւր ա, հնչի՞ր իմ վացուն կապկը շես տալում ես։

— Խա, բը իմալ, — աստով Արամը, — ու կզավ դախլի տկից տրաղի բութուկեն խանեց, սաքանի կիսից հավել արաղ լցրեց, դեմ արավ էն մարթին, էն էլ հիմացավ հիրանն ա տալում ըղղաշու տեպը ու ձեռը պարզեց որ վերցի, Արամը սաքանը ետ քաշեց, ասավ. — Բը բսկի պատիվ հարգանք չկա՞, էս էլ քո վացուն կապկը, — ասավ ու կես թաս արաղը հինքը խմավ։

47. ԽՈ՞ ԶԵՄ ՏԱՆՈՒՄ ԺԺԵՐԻՆ

Մե դան մե խատ խմող մարթ մղնում ա մե քյավնոցու բութեա, բութեալին ասում ա. — Մե խարիբ դրամ արաղ լցա, խմեմ։

Բութեալին ասում ա. — Էս սհաթիս, ախպեր ջան, — ասում ա ու արաղի բութիկեն դախլի աղկից խանում ա, արաղը լցնում ա, աալում ա աղաղ ուղողին։

Արաղը մեջու կիսաա էր լցե։ Արաղ խմոզն ասում ա. — Այ մարթ, արաղն հո՛նչ ես կիսաա լցե, որ որ էանեց ա, մե խաա էլ լից խմեմ։

Բութեալիկը թնջա դրուն լցում ա, համա էս անքամ էլ ա կիսաա լցում։

— Տո տնաջեն, — ասում ա արաղ խմողը, — հառչի սաքանը որ լցիր, պակաս էր, ես քեղի աւեցի էլ, համա դու էլի քո էջն ես քշում հառեչ, էս սաքանն էլ ես կիսաա լցե, բը ամթ շես աւնում։

Արաղ ծախողը եոստում ա, դախլի աակից թաղա դրուն արաղի բութուկեն խանում ա, մե լիքը սաքան լցնում ա ու... հինքն ա խմում, բերանը թևով սըփում ա. — Տո խեր օրշնած, խո չե՞մ աանում մեր ճժերին, անում ես՝ ես եմ խմում էլի...

Ա Վ Ա Ն Դ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր

1. ԻԼԻԿՅԱ ԿԱՄ ՊԱՌԱՎԻ ՎԱՆՔԸ

Լանշադրուր (Ն. Բայադեաի ջըջան) դուղից ղկպի հաղավ-արեելք կա մի բաղձը լեռան դագաթ։ Նրա հյուսիսային լանջին կանդնած է մի վանք, որի վրա ոչ արձանագրություն կա և ոչ էլ կառուցման թվական։

Տեղացիները վանքն անվանում են Պառավի կամ Իլիկյա վանք և ահա թե ինչ են պատմում նրա մասին։

Այդ դուղում եղել է երկու եկեղեցի, մեկի անունը Ս. Խաչ, մյուսինը՝ Ս. Հակոբ։

Նույն դուղում ապրում էր մի աղքատ կին,

որն իր օրվա ապրուստը հայթայթում էր սըաւնրա աանը դորժ անելով։ Նա սկզբում գնում էր Ս. Խաչ եկեղեցին (իր անից մոտ էր), կանդնում դոան մոտ, նրան արդելված էր առաջ դնալ։ Տերաւերը կամ ժամկոչը դուրս էին անում եկեղեցուց, եթե դոան եաեից մի քալ էր անում դեպի սեղանը։

Մի տոն օր խեղճ կինը, ինչպես բոլոր հավաւաւցյալները, մոաենում է սեղանին և ուզում է քահանայի աջն աւնել։ Տերաւերը խիստ բարկաւնում է նրա վրա և ժամկոչին կարգադրում, դուրս վոնդել եկեղեցուց։

Կինը սկսում է հաճախել Ս. Հակոբի եկեղե-